P. OVIDIUS NASO

VOL. II

METAMORPHOSES

EX ITERATA R. MERKELII RECOGNITIONE

EDIDIT

RUDOLFUS EHWALD

EDITIO MINOR

IPSIAE IN AEDIBUS B. G. TEUBNERI MCMXIX

LIPSIAE: TYPIS B. G. TEUBNERI

P. OVIDI NASONIS METAMORPHOSEON

LIBER PRIMUS

In nova fert animus mutatas dicere formas
Corpora: di, coeptis (nam vos mutastis et illas)
Adspirate meis primaque ab origine mundi
Ad mea perpetuum deducite tempora carmen!

Ante mare et terras et, quod tegit omnia, caelum
Unus erat toto naturae vultus in orbe,
Quem dixere Chaos, rudis indigestaque moles
Nec quicquam nisi pondus iners congestaque eodem
Non bene iunctarum discordia semina rerum.
Nullus adhuc mundo praebebat lumina Titan,
Nec nova crescendo reparabat cornua Phoebe,
Nec circumfuso pendebat in aëre tellus
Ponderibus librata suis, nec bracchia longo
Margine terrarum porrexerat Amphitrite,
Utque erat et tellus illic et pontus et aër,
Sic erat instabilis tellus, innabilis unda,
Lucis egens aër: nulli sua forma manebat,
Obstabatque aliis aliud, quia corpore in uno
Frigida pugnabant calidis, umentia siccis,
Mollia cum duris, sine pondere, habentia pondus.
Hanc deus et melior litem natura diremit;
Nam caelo terras et terris abscidit undas
Et liquidum spisso secrevit ab aëre caelum;
Quae postquam evolvit caecoque exemit acervo,

Dissociata locis concordi pace ligavit.
Ignea convexi vis et sine pondere caeli
Emicuit summaque locum sibi fecit in arce;
Proximus est aër illi levitate locoque,
Densior his tellus elementaque grandia traxit
Et pressa est gravitate sua; circumfluus umor
Ultima possedit solidumque coërcuit orbem.
  Sic ubi dispositam, quisquis fuit ille deorum,
Congeriem secuit sectamque in membra coegit,
Principio terram, ne non aequalis ab omni
Parte foret, magni speciem glomeravit in orbis;
Tum freta diffundi rapidisque tumescere ventis
Iussit et ambitae circumdare litora terrae.
Addidit et fontes et stagna inmensa lacusque
Fluminaque obliquis cinxit declivia ripis,
Quae diversa locis partim sorbentur ab ipsa,
In mare perveniunt partim campoque recepta
Liberioris aquae pro ripis litora pulsant.
Iussit et extendi campos, subsidere valles,
Fronde tegi silvas, lapidosos surgere montes;
Utque duae dextra caelum totidemque sinistra
Parte secant zonae, quinta est ardentior illis,
Sic onus inclusum numero distinxit eodem
Cura dei, totidemque plagae tellure premuntur.
Quarum quae media est, non est habitabilis aestu;
Nix tegit alta duas: totidem inter utrumque locavit
Temperiemque dedit mixta cum frigore flamma.
Inminet his aër; qui quanto est pondere terrae,
Pondere aquae levior, tanto est onerosior igni.
Illic et nebulas, illic consistere nubes
Iussit et humanas motura tonitrua mentes
Et cum fulminibus facientes fulgora ventos.
His quoque non passim mundi fabricator habendum
Aëra permisit; vix nunc obsistitur illis,
Cum sua quisque regant diverso flamina tractu,
Quin lanient mundum: tanta est discordia fratrum.
Eurus ad Auroram Nabataeaque regna recessit

Persidaque et radiis iuga subdita matutinis;
Vesper et occiduo quae litora sole tepescunt
Proxima sunt Zephyro; Scythiam Septemque triones
Horrifer invasit Boreas; contraria tellus
Nubibus adsiduis pluviaque madescit ab Austro.
Haec super inposuit liquidum et gravitate carentem
Aethera nec quicquam terrenae faecis habentem.
  Vix ita limitibus dissaepserat omnia certis,
Cum, quae pressa diu fuerant caligine caeca,
Sidera coeperunt toto effervescere caelo;
Neu regio foret ulla suis animalibus orba,
Astra tenent caeleste solum formaeque deorum,
Cesserunt nitidis habitandae piscibus undae,
Terra feras cepit, volucres agitabilis aër.
  Sanctius his animal mentisque capacius altae
Deerat adhuc et quod dominari in cetera posset:
Natus homo est, sive hunc divino semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo,
Sive recens tellus seductaque nuper ab alto
Aethere cognati retinebat semina caeli;
Quam satus Iapeto mixtam pluvialibus undis
Finxit in effigiem moderantum cuncta deorum,
Pronaque cum spectent animalia cetera terram,
Os homini sublime dedit caelumque videre
Iussit et erectos ad sidera tollere vultus.
Sic, modo quae fuerat rudis et sine imagine, tellus
Induit ignotas hominum conversa figuras. f. i.
  Aurea prima sata est aetas, quae vindice nullo
Sponte sua, sine lege fidem rectumque colebat.
Poena metusque aberant nec verba minantia fixo
Aere ligabantur nec supplex turba timebat
Iudicis ora sui, sed erant sine vindice tuti.
Nondum caesa suis, peregrinum ut viseret orbem,
Montibus in liquidas pinus descenderat undas,
Nullaque mortales praeter sua litora norant.
Nondum praecipites cingebant oppida fossae,
Non tuba directi, non aeris cornua flexi,

Non galeae, non ensis erant: sine militis usu
Mollia securae peragebant otia gentes.
Ipsa quoque inmunis rastroque intacta nec ullis
Saucia vomeribus per se dabat omnia tellus,
Contentique cibis nullo cogente creatis
Arbuteos fetus montanaque fraga legebant
Cornaque et in duris haerentia mora rubetis
Et, quae deciderant patula Iovis arbore, glandes.
 Ver erat aeternum, placidique tepentibus auris
Mulcebant Zephyri natos sine semine flores;
Mox etiam fruges tellus inarata ferebat,
Nec renovatus ager gravidis canebat aristis:
Flumina iam lactis, iam flumina nectaris ibant,
Flavaque de viridi stillabant ilice mella.
 Postquam Saturno tenebrosa in Tartara misso
Sub Iove mundus erat, subiit argentea proles,
Auro deterior, fulvo pretiosior aere.
Iuppiter antiqui contraxit tempora veris, f. ii.
Perque hiemes aestusque et inaequalis autumnos
Et breve ver spatiis exegit quattuor annum.
Tum primum siccis aër fervoribus ustus
Canduit, et ventis glacies adstricta pependit;
Tum primum subiere domos: domus antra fuerunt
Et densi frutices et vinctae cortice virgae;
Semina tum primum longis Cerealia sulcis
Obruta sunt, pressique iugo gemuere iuvenci.
 Tertia post illam successit aënea proles, f. iii
Saevior ingeniis et ad horrida promptior arma,
Non scelerata tamen; de duro est ultima ferro. f. iv.
Protinus inrupit venae peioris in aevum
Omne nefas, fugitque pudor verumque fidesque;
In quorum subiere locum fraudesque dolusque
Insidiaeque et vis et amor sceleratus habendi.
Vela dabant ventis, nec adhuc bene noverat illos
Navita, quaeque diu steterant in montibus altis,
Fluctibus ignotis exsultavere carinae,
Communemque prius ceu lumina solis et auras

Cautus humum longo signavit limite mensor.
Nec tantum segetes alimentaque debita dives
Poscebatur humus, sed itum est in viscera terrae,
Quasque recondiderat Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, inritamenta malorum;
Iamque nocens ferrum ferroque nocentius aurum
Prodierat: prodit bellum, quod pugnat utroque,
Sanguineaque manu crepitantia concutit arma.
Vivitur ex rapto; non hospes ab hospite tutus,
Non socer a genero, fratrum quoque gratia rara est.
Inminet exitio vir coniugis, illa mariti;
Lurida terribiles miscent aconita novercae;
Filius ante diem patrios inquirit in annos.
  Victa iacet pietas, et Virgo caede madentis,
Ultima caelestum, terras Astraea reliquit;
Neve foret terris securior arduus aether,
Adfectasse ferunt regnum caeleste Gigantas
Altaque congestos struxisse ad sidera montis.
Tum pater omnipotens misso perfregit Olympum
Fulmine et excussit subiectae Pelion Ossae;
Obruta mole sua cum corpora dira iacerent,
Perfusam multo natorum sanguine Terram
Inmaduisse ferunt calidumque animasse cruorem
Et, ne nulla suae stirpis monimenta manerent,
In faciem vertisse hominum, sed et illa propago t.v.
Contemptrix superum saevaeque avidissima caedis
Et violenta fuit: scires e sanguine natos.
  Quae pater ut summa vidit Saturnius arce,
Ingemit et facto nondum vulgata recenti
Foeda Lycaoniae referens convivia mensae
Ingentes animo et dignas Iove concipit iras
Conciliumque vocat; tenuit mora nulla vocatos.
Est via sublimis caelo manifesta sereno:
Lactea nomen habet candore notabilis ipso;
Hac iter est superis ad magni tecta Tonantis
Regalemque domum: dextra laevaque deorum
Atria nobilium valvis celebrantur apertis,

Plebs habitat diversa locis: hac parte potentes
Caelicolae clarique suos posuere penates;
Hic locus est, quem, si verbis audacia detur,
Haud timeam magni dixisse Palatia caeli.
Ergo ubi marmoreo superi sedere recessu,
Celsior ipse loco sceptroque innixus eburno
Terrificam capitis concussit terque quaterque
Caesariem, cum qua terram, mare, sidera movit;
Talibus inde modis ora indignantia solvit:
'Non ego pro mundi regno magis anxius illa
Tempestate fui, qua centum quisque parabat
Inicere anguipedum captivo bracchia caelo.
Nam quamquam ferus hostis erat, tamen illud ab uno
Corpore et ex una pendebat origine bellum;
Nunc mihi, qua totum Nereus circumsonat orbem,
Perdendum est mortale genus: per flumina iuro
Infera sub terras Stygio labentia luco!
Cuncta prius temptata, sed inmedicabile corpus
Ense recidendum, ne pars sincera trahatur.
Sunt mihi semidei, sunt rustica numina, Nymphae
Faunique Satyrique et monticolae Silvani,
Quos quoniam caeli nondum dignamur honore,
Quas dedimus, certe terras habitare sinamus!
An satis, o superi, tutos fore creditis illos,
Cum mihi, qui fulmen, qui vos habeoque regoque,
Struxerit insidias notus feritate Lycaon?'
Confremuere omnes studiisque ardentibus ausum
Talia deposcunt: sic, cum manus inpia saevit
Sanguine Caesareo Romanum extinguere nomen,
Attonitum tanto subitae terrore ruinae
Humanum genus est totusque perhorruit orbis,
Nec tibi grata minus pietas, Auguste, tuorum est,
Quam fuit illa Iovi; qui postquam voce manuque
Murmura compressit, tenuere silentia cuncti;
Substitit ut clamor pressus gravitate regentis,
Iuppiter hoc iterum sermone silentia rupit:
'Ille quidem poenas (curam hanc dimittite!) solvit;

Quod tamen admissum, quae sit vindicta, docebo.
Contigerat nostras infamia temporis aures;
Quam cupiens falsam summo delabor Olympo
Et deus humana lustro sub imagine terras.
Longa mora est, quantum noxae sit ubique repertum,
Enumerare: minor fuit ipsa infamia vero.
Maenala transieram latebris horrenda ferarum
Et cum Cyllene gelidi pineta Lycaei:
Arcados hic sedes et inhospita tecta tyranni;
Ingredior, traherent cum sera crepuscula noctem.

Signa dedi venisse deum, vulgusque precari
Coeperat: inridet primo pia vota Lycaon,
Mox ait 'experiar, deus hic, discrimine aperto,
An sit mortalis; nec erit dubitabile verum!'
Nocte gravem somno necopina perdere morte
Me parat: haec illi placet experientia veri;
Nec contentus eo est: missi de gente Molossa
Obsidis unius iugulum mucrone resolvit
Atque ita semineces partim ferventibus artus
Mollit aquis, partim subiecto torruit igni.
Quod simul inposuit mensis, ego vindice flamma
In domino dignos everti tecta Penates;
Territus ipse fugit nactusque silentia ruris
Exululat frustraque loqui conatur; ab ipso
Colligit os rabiem solitaeque cupidine caedis
Utitur in pecudes et nunc quoque sanguine gaudet.
In villos abeunt vestes, in crura lacerti:
Fit lupus et veteris servat vestigia formae; f. vi.
Canities eadem est, eadem violentia vultus,
Idem oculi lucent, eadem feritatis imago est.
Occidit una domus, sed non domus una perire
Digna fuit; qua terra patet, fera regnat Erinys!
In facinus iurasse putes; dent ocius omnes
Quas meruere pati (sic stat sententia) poenas!'

Dicta Iovis pars voce probant stimulosque frementi
Adiciunt, alii partes adsensibus inplent;
Est tamen humani generis iactura dolori

Omnibus, et, quae sit terrae mortalibus orbae
Forma futura, rogant, quis sit laturus in aras
Tura? ferisne paret populandas tradere terras?
Talia quaerentes (sibi enim fore cetera curae)
Rex superum trepidare vetat sobolemque priori,
Dissimilem populo promittit origine mira.
Iamque erat in totas sparsurus fulmina terras;
Sed timuit, ne forte sacer tot ab ignibus aether
Conciperet flammas longusque ardesceret axis.
Esse quoque in fatis reminiscitur adfore tempus,
Quo mare, quo tellus correptaque regia caeli
Ardeat et mundi proles obsessa laboret.
Tela reponuntur manibus fabricata Cyclopum,
Poena placet diversa, genus mortale sub undis
Perdere et ex omni nimbos demittere caelo.
  Protinus Aeoliis Aquilonem claudit in antris
Et quaecumque fugant inductas flamina nubes
Emittitque Notum: madidis Notus evolat alis
Terribilem picea tectus caligine vultum:
Barba gravis nimbis, canis fluit unda capillis,
Fronte sedent nebulae, rorant pennaeque sinusque;
Utque manu late pendentia nubila pressit,
Fit fragor: hinc densi funduntur ab aethere nimbi.
Nuntia Iunonis varios induta colores
Concipit Iris aquas alimentaque nubibus adfert:
Sternuntur segetes et deplorata coloni
Vota iacent longique perit labor inritus anni.
  Nec caelo contenta suo est Iovis ira, sed illum
Caeruleus frater iuvat auxiliaribus undis:
Convocat hic amnes; qui postquam tecta tyranni
Intravere sui, 'non est hortamine longo
Nunc' ait 'utendum: vires effundite vestras;
Sic opus est! aperite domos ac mole remota
Fluminibus vestris totas inmittite habenas!'
Iusserat; hi redeunt ac fontibus ora relaxant
Et defrenato volvuntur in aequora cursu.
Ipse tridente suo terram percussit, at illa

Intremuit motuque vias patefecit aquarum.
Exspatiata ruunt per apertos flumina campos
Cumque satis arbusta simul pecudesque virosque
Tectaque cumque suis rapiunt penetralia sacris.
Siqua domus mansit potuitque resistere tanto
Indeiecta malo, culmen tamen altior huius
Unda tegit, pressaeque latent sub gurgite turres;
Iamque mare et tellus nullum discrimen habebant:
Omnia pontus erant, deerant quoque litora ponto.
Occupat hic collem, cumba sedet alter adunca
Et ducit remos illic, ubi nuper arabat;
Ille supra segetes aut mersae culmina villae
Navigat, hic summa piscem deprendit in ulmo;
Figitur in viridi, si fors tulit, ancora prato,
Aut subiecta terunt curvae vineta carinae,
Et, modo qua graciles gramen carpsere capellae,
Nunc ibi deformes ponunt sua corpora phocae.
Mirantur sub aqua lucos urbesque domosque
Nereïdes, silvasque tenent delphines et altis
Incursant ramis agitataque robora pulsant.
Nat lupus inter oves, fulvos vehit unda leones,
Unda vehit tigres, nec vires fulminis apro,
Crura nec ablato prosunt velocia cervo,
Quaesitisque diu terris, ubi sistere possit,
In mare lassatis volucris vaga decidit alis.
Obruerat tumulos inmensa licentia ponti,
Pulsabantque novi montana cacumina fluctus;
Maxima pars unda rapitur: quibus unda pepercit,
Illos longa domant inopi ieiunia victu.
Separat Aonios Actaeis Phocis ab arvis,
Terra ferax, dum terra fuit, sed tempore in illo
Pars maris et latus subitarum campus aquarum;
Mons ibi verticibus petit arduus astra duobus,
Nomine Parnasus, superantque cacumina nubes.
Hic ubi Deucalion (nam cetera texerat aequor)
Cum consorte tori parva rate vectus adhaesit,
Corycidas nymphas et numina montis adorant

Fatidicamque Themin, quae tunc oracla tenebat:
Non illo melior quisquam nec amantior aequi
Vir fuit aut illa metuentior ulla deorum.
Iuppiter ut liquidis stagnare paludibus orbem
Et superesse virum de tot modo milibus unum
Et superesse videt de tot modo milibus unam,
Innocuos ambo, cultores numinis ambo,
Nubila disiecit nimbisque aquilone remotis
Et caelo terras ostendit et aethera terris.
Nec maris ira manet, positoque tricuspide telo
Mulcet aquas rector pelagi supraque profundum
Extantem atque umeros innato murice tectum
Caeruleum Tritona vocat conchaeque sonanti
Inspirare iubet fluctusque et flumina signo
Iam revocare dato: cava bucina sumitur illi,
Tortilis, in latum quae turbine crescit ab imo;
Bucina quae medio concepit ubi aëra ponto,
Litora voce replet sub utroque iacentia Phoebo.
Tunc quoque, ut ora dei madida rorantia barba
Contigit et cecinit iussos inflata receptus,
Omnibus audita est telluris et aequoris undis
Et, quibus est undis audita, coërcuit omnes.
Iam mare litus habet, plenos capit alveus amnes,
Flumina subsidunt collesque exire videntur,
Surgit humus, crescunt loca decrescentibus undis,
Postque diem longam nudata cacumina silvae
Ostendunt limumque tenent in fronde relictum.
  Redditus orbis erat; quem postquam vidit inanem
Et desolatas agere alta silentia terras,
Deucalion lacrimis ita Pyrrham adfatur obortis:
'O soror, o coniunx, o femina sola superstes,
Quam commune mihi genus et patruelis origo,
Deinde torus iunxit, nunc ipsa pericula iungunt,
Terrarum, quascumque vident occasus et ortus,
Nos duo turba sumus: possedit cetera pontus.
Haec quoque adhuc vitae non est fiducia nostrae
Certa satis; terrent etiam nunc nubila mentem.

Quis tibi, si sine me fatis erepta fuisses,
Nunc animus, miseranda, foret? quo sola timorem
Ferre modo posses? quo consolante dolores?
Namque ego, crede mihi, si te quoque pontus haberet,
Te sequerer, coniunx, et me quoque pontus haberet.
O utinam possim populos reparare paternis
Artibus atque animas formatae infundere terrae'
Nunc genus in nobis restat mortale duobus
(Sic visum superis!)hominumque exempla manemus.'
  Dixerat, et flebant; placuit caeleste precari
Numen et auxilium per sacras quaerere sortes.
Nulla mora est: adeunt pariter Cephisidas undas
Ut nondum liquidas, sic iam vada nota secantes.
Inde ubi libatos inroravere liquores
Vestibus et capiti, flectunt vestigia sanctae
Ad delubra deae, quorum fastigia turpi
Pallebant musco stabantque sine ignibus arae.
Ut templi tetigere gradus, procumbit uterque
Pronus humi gelidoque pavens dedit oscula saxo,
Atque ita 'si precibus' dixerunt 'numina iustis
Victa remollescunt, si flectitur ira deorum,
Dic, Themi, qua generis damnum reparabile nostri
Arte sit, et mersis fer opem, mitissima, rebus!'
Mota dea est sortemque dedit: 'discedite templo
Et velate caput cinctasque resolvite vestes
Ossaque post tergum magnae iactate parentis!'
Obstipuere diu, rumpitque silentia voce
Pyrrha prior iussisque deae parere recusat,
Detque sibi veniam, pavido rogat ore pavetque
Laedere iactatis maternas ossibus umbras.
Interea repetunt caecis obscura latebris
Verba deae sortis secum inter seque volutant.
Inde Promethides placidis Epimethida dictis
Mulcet et 'aut fallax' ait 'est sollertia nobis,
Aut (pia sunt nullumque nefas oracula suadent!)
Magna parens terra est: lapides in corpore terrae
Ossa reor dici; iacere hos post terga iubemur.'

Coniugis augurio quamquam Titania mota est,
Spes tamen in dubio est: adeo caelestibus ambo
Diffidunt monitis. sed quid temptare nocebit?
Discedunt velantque caput tunicasque recingunt
Et iussos lapides sua post vestigia mittunt.
Saxa (quis hoc credat, nisi sit pro teste vetustas?)
Ponere duritiem coepere suumque rigorem f. vii.
Mollirique mora mollitaque ducere formam.
Mox ubi creverunt naturaque mitior illis
Contigit, ut quaedam, sic non manifesta videri
Forma potest hominis, sed, uti de marmore coepta,
Non exacta satis rudibusque simillima signis.
Quae tamen ex illis aliquo pars umida suco
Et terrena fuit, versa est in corporis usum;
Quod solidum est flectique nequit, mutatur in ossa;
Quae modo vena fuit, sub eodem nomine mansit;
Inque brevi spatio superorum numine saxa
Missa viri manibus faciem traxere virorum,
Et de femineo reparata est femina iactu.
Inde genus durum sumus experiensque laborum
Et documenta damus, qua simus origine nati.
Cetera diversis tellus animalia formis
Sponte sua peperit, postquam vetus umor ab igne
Percaluit solis caenumque udaeque paludes
Intumuere aestu fecundaque semina rerum
Vivaci nutrita solo ceu matris in alvo
Creverunt faciemque aliquam cepere morando.
Sic, ubi deseruit madidos septemfluus agros
Nilus et antiquo sua flumina reddidit alveo
Aetherioque recens exarsit sidere limus,
Plurima cultores versis animalia glaebis
Inveniunt et in his quaedam modo coepta per ipsum
Nascendi spatium, quaedam inperfecta suisque
Trunca vident numeris, et eodem in corpore saepe
Altera pars vivit, rudis est pars altera tellus.
Quippe ubi temperiem sumpsere umorque calorque,
Concipiunt, et ab his oriuntur cuncta duobus,

Cumque sit ignis aquae pugnax, vapor umidus omnes
Res creat, et discors concordia fetibus apta est.
Ergo ubi diluvio tellus lutulenta recenti
Solibus aetheriis altoque recanduit aestu,
Edidit innumeras species partimque figuras
Rettulit antiquas, partim nova monstra creavit.
Illa quidem nollet, sed te quoque, maxime Python,
Tum genuit, populisque novis, incognite serpens,
Terror eras: tantum spatii de monte tenebas.
Hunc deus arquitenens et numquam talibus armis
Ante nisi in dammis capreisque fugacibus usus
Mille gravem telis, exhausta paene pharetra,
Perdidit effuso per vulnera nigra veneno;
Neve operis famam possit delere vetustas,
Instituit sacros celebri certamine ludos
Pythia perdomitae serpentis nomine dictos.
Hic iuvenum quicumque manu pedibusque rotave
Vicerat, aesculeae capiebat frondis honorem;
Nondum laurus erat, longoque decentia crine
Tempora cingebat de qualibet arbore Phoebus.
Primus amor Phoebi Daphne Peneïa, quem non
Fors ignara dedit, sed saeva Cupidinis ira.
Delius hunc nuper, victo serpente superbus,
Viderat adducto flectentem cornua nervo
'Quid' que 'tibi, lascive puer, cum fortibus armis?'
Dixerat, 'ista decent umeros gestamina nostros,
Qui dare certa ferae, dare vulnera possumus hosti,
Qui modo pestifero tot iugera ventre prementem
Stravimus innumeris tumidum Pythona sagittis.
Tu face nescio quos esto contentus amores
Inritare tua nec laudes adsere nostras!'
Filius huic Veneris 'figat tuus omnia, Phoebe,
Te meus arcus;' ait 'quantoque animalia cedunt
Cuncta deo, tanto minor est tua gloria nostra.'
Dixit et eliso percussis aëre pennis
Inpiger umbrosa Parnasi constitit arce
Eque sagittifera prompsit duo tela pharetra

Diversorum operum: fugat hoc, facit illud amorem;
Quod facit, auratum est et cuspide fulget acuta,
Quod fugat, obtusum est et habet sub harundine plumbum.
Hoc deus in nympha Peneïde fixit, at illo
Laesit Apollineas traiecta per ossa medullas:
Protinus alter amat, fugit altera nomen amantis
Silvarum latebris captivarumque ferarum
Exuviis gaudens innuptaeque aemula Phoebes;
Vitta coercebat positos sine lege capillos.
Multi illam petiere, illa aversata petentes
Inpatiens expersque viri nemora avia lustrat
Nec, quid Hymen, quid Amor, quid sint conubia, curat.
Saepe pater dixit 'generum mihi, filia, debes',
Saepe pater dixit 'debes mihi, nata, nepotes;'
Illa velut crimen taedas exosa iugales
Pulchra verecundo subfuderat ora rubore
Inque patris blandis haerens cervice lacertis
'Da mihi perpetua, genitor carissime,' dixit
'Virginitate frui! dedit hoc pater ante Dianae.'
Ille quidem obsequitur; sed te decor iste, quod optas,
Esse vetat, votoque tuo tua forma repugnat.
Phoebus amat visaeque cupit conubia Daphnes,
Quodque cupit, sperat, suaque illum oracula fallunt;
Utque leves stipulae demptis adolentur aristis,
Ut facibus saepes ardent, quas forte viator
Vel nimis admovit vel iam sub luce reliquit,
Sic deus in flammas abiit, sic pectore toto
Uritur et sterilem sperando nutrit amorem.
Spectat inornatos collo pendere capillos
Et 'quid, si comantur?' ait; videt igne micantes
Sideribus similes oculos, videt oscula, quae non
Est vidisse satis; laudat digitosque manusque
Bracchiaque et nudos media plus parte lacertos:
Siqua latent, meliora putat. fugit ocior aura
Illa levi neque ad haec revocantis verba resistit:

'Nympha, precor, Peneï, mane! non insequor hostis;
Nympha, mane! sic agna lupum, sic cerva leonem,
Sic aquilam penna fugiunt trepidante columbae,
Hostes quaeque suos; amor est mihi causa sequendi!
Me miserum! ne prona cadas indignave laedi
Crura notent sentes, et sim tibi causa doloris!
Aspera, qua properas, loca sunt: moderatius, oro,
Curre fugamque inhibe! moderatius insequar ipse.
Cui placeas, inquire tamen! non incola montis,
Non ego sum pastor, non hic armenta gregesque
Horridus observo! nescis, temeraria, nescis,
Quem fugias, ideoque fugis. mihi Delphica tellus
Et Claros et Tenedos Patareaque regia servit;
Iuppiter est genitor! per me, quod eritque fuitque
Estque, patet; per me concordant carmina nervis!
Certa quidem nostra est, nostra tamen una sagitta
Certior, in vacuo quae vulnera pectore fecit.
Inventum medicina meum est, opiferque per orbem
Dicor, et herbarum subiecta potentia nobis:
Ei mihi, quod nullis amor est sanabilis herbis,
Nec prosunt domino, quae prosunt omnibus, artes!'
  Plura locuturum timido Peneïa cursu
Fugit cumque ipso verba inperfecta reliquit,
Tum quoque visa decens; nudabant corpora venti,
Obviaque adversas vibrabant flamina vestes,
Et levis inpulsos retro dabat aura capillos,
Auctaque forma fuga est. sed enim non sustinet ultra
Perdere blanditias iuvenis deus, utque monebat
Ipse amor, admisso sequitur vestigia passu.
Ut canis in vacuo leporem cum Gallicus arvo
Vidit, et hic praedam pedibus petit, ille salutem
(Alter inhaesuro similis iam iamque tenere
Sperat et extento stringit vestigia rostro;
Alter in ambiguo est, an sit comprensus, et ipsis
Morsibus eripitur tangentiaque ora relinquit):
Sic deus et virgo est, hic spe celer, illa timore.
Qui tamen insequitur, pennis adiutus amoris

Ocior est requiemque negat tergoque fugacis
Inminet et crinem sparsum cervicibus adflat.
Viribus absumptis expalluit illa citaeque
Victa labore fugae spectans Peneïdas undas,
'Fer pater' inquit 'opem! si flumina numen habetis,*)
Qua nimium placui, mutando perde figuram!'
Vix prece finita torpor gravis occupat artus:
Mollia cinguntur tenui praecordia libro, f. viii.
In frondem crines, in ramos bracchia crescunt;
Pes modo tam velox pigris radicibus haeret,
Ora cacumen habet: remanet nitor unus in illa.
Hanc quoque Phoebus amat positaque in stipite dextra
Sentit adhuc trepidare novo sub cortice pectus
Complexusque suis ramos, ut membra, lacertis
Oscula dat ligno: refugit tamen oscula lignum.
Cui deus 'at quoniam coniunx mea non potes esse,
Arbor eris certe' dixit 'mea. semper habebunt
Te coma, te citharae, te nostrae, laure, pharetrae.
Tu ducibus Latiis aderis, cum laeta Triumphum
Vox canet et visent longas Capitolia pompas.
Postibus Augustis eadem fidissima custos
Ante fores stabis mediamque tuebere quercum,
Utque meum intonsis caput est iuvenale capillis,
Tu quoque perpetuos semper gere frondis honores!'
Finierat Paean: factis modo laurea ramis
Adnuit utque caput visa est agitasse cacumen.

Est nemus Haemoniae, praerupta quod undique claudit
Silva: vocant Tempe; per quae Penëus ab imo
Effusus Pindo spumosis volvitur undis
Deiectuque gravi tenues agitantia fumos
Nubila conducit summisque adspergine silvis
Inpluit et sonitu plus quam vicina fatigat:

---

*) Victa labore fugae: 'Tellus, ait, hisce vel istam,
Quae facit ut laedar, mutando perde figuram!'

Haec domus, haec sedes, haec sunt penetralia magni
Amnis; in his residens facto de cautibus antro
Undis iura dabat nymphisque colentibus undas.
Conveniunt illuc popularia flumina primum,
Nescia, gratentur consolenturne parentem,
Populifer Sperchios et inrequietus Enipeus
Eridanusque senex lenisque Amphrysos et Aeas,
Moxque amnes alii, qui, qua tulit impetus illos,
In mare deducunt fessas erroribus undas.
Inachus unus abest imoque reconditus antro
Fletibus auget aquas natamque miserrimus Io
Luget ut amissam; nescit, vitane fruatur,
An sit apud manes, sed quam non invenit usquam,
Esse putat nusquam atque animo peiora veretur.
Viderat a patrio redeuntem Iuppiter illam
Flumine et 'o virgo Iove digna tuoque beatum
Nescio quem factura toro, pete' dixerat 'umbras
Altorum nemorum,' (et nemorum monstraverat umbras)
'Dum calet et medio sol est altissimus orbe!
Quodsi sola times latebras intrare ferarum,
Praeside tuta deo nemorum secreta subibis,
Nec de plebe deo, sed qui caelestia magna
Sceptra manu teneo, sed qui vaga fulmina mitto.
Ne fuge me!' fugiebat enim. iam pascua Lernae
Consitaque arboribus Lyrcea reliquerat arva,
Cum deus inductas lata caligine terras
Occuluit tenuitque fugam rapuitque pudorem.
Interea medios Iuno dispexit in agros
Et noctis faciem nebulas fecisse volucres
Sub nitido mirata die non fluminis illas
Esse nec umenti sensit tellure remitti
Atque, suus coniunx ubi sit, circumspicit, ut quae
Deprensi totiens iam nosset furta mariti.
Quem postquam caelo non repperit, 'aut ego fallor,
Aut ego laedor' ait delapsaque ab aethere summo
Constitit in terris nebulasque recedere iussit.

Coniugis adventum praesenserat inque nitentem
Inachidos vultus mutaverat ille iuvencam f. ix.
(Bos quoque formosa est): speciem Saturnia vaccae,
Quamquam invita, probat nec non, et cuius et unde
Quove sit armento, veri quasi nescia quaerit;
Iuppiter e terra genitam mentitur, ut auctor
Desinat inquiri: petit hanc Saturnia munus.
Quid faciat? crudele suos addicere amores,
Non dare suspectum est: pudor est, qui suadeat illinc,
Hinc dissuadet amor. victus pudor esset amore,
Sed, leve si munus sociae generisque torique
Vacca negaretur, poterat non vacca videri.
Paelice donata non protinus exuit omnem
Diva metum timuitque Iovem et fuit anxia furti,
Donec Arestoridae servandam tradidit Argo.
Centum luminibus cinctum caput Argus habebat:
Inde suis vicibus capiebant bina quietem,
Cetera servabant atque in statione manebant.
Constiterat quocumque modo, spectabat ad Io:
Ante oculos Io, quamvis aversus, habebat.
Luce sinit pasci; cum sol tellure sub alta est,
Claudit et indigno circumdat vincula collo.
Frondibus arboreis et amara pascitur herba
Proque toro terrae non semper gramen habenti
Incubat infelix limosaque flumina potat;
Illa etiam supplex Argo cum bracchia vellet
Tendere, non habuit, quae bracchia tenderet Argo,
Et conata queri mugitus edidit ore
Pertimuitque sonos propriaque exterrita voce est.
Venit et ad ripas, ubi ludere saepe solebat,
Inachidas ripas, novaque ut conspexit in unda
Cornua, pertimuit seque exsternata refugit.
Naides ignorant, ignorat et Inachus ipse,
Quae sit; at illa patrem sequitur sequiturque sorores
Et patitur tangi seque admirantibus offert.
Decerptas senior porrexerat Inachus herbas:

Illa manus lambit patriisque dat oscula palmis
Nec retinet lacrimas, sed, si modo verba sequantur,
Oret opem nomenque suum casusque loquatur;
Littera pro verbis, quam pes in pulvere duxit,
Corporis indicium mutati triste peregit.
'Me miserum!' exclamat pater Inachus inque gementis
Cornibus et niveae pendens cervice iuvencae
'Me miserum!' ingeminat, 'tune es quaesita per omnes,
Nata, mihi terras? tu non inventa reperta
Luctus eras levior! retices nec mutua nostris
Dicta refers, alto tantum suspiria ducis
Pectore, quodque unum potes, ad mea verba remugis.
At tibi ego ignarus thalamos taedasque parabam,
Spesque fuit generi mihi prima, secunda nepotum:
De grege nunc tibi vir et de grege natus habendus.
Nec finire licet tantos mihi morte dolores,
Sed nocet esse deum, praeclusaque ianua leti
Aeternum nostros luctus extendit in aevum.'
Talia maerentem stellatus submovet Argus,
Ereptamque patri diversa in pascua natam
Abstrahit; ipse procul montis sublime cacumen
Occupat, unde sedens partes speculatur in omnes.
Nec superum rector mala tanta Phoronidos ultra
Ferre potest natumque vocat, quem lucida partu
Pleïas enixa est letoque det imperat Argum.
Parva mora est alas pedibus virgamque potenti
Somniferam sumpsisse manu tegumenque capillis;
Haec ubi disposuit, patria Iove natus ab arce
Desilit in terras. illic tegumenque removit
Et posuit pennas, tantummodo virga retenta est:
Hac agit ut pastor per devia rura capellas,
Dum venit, adductas et structis cantat avenis.
Voce nova et captus custos Iunonius arte
'Quisquis es, hoc poteras mecum considere saxo,'
Argus ait, 'neque enim pecori fecundior ullo
Herba loco est, aptamque vides pastoribus umbram.'

Sedit Atlantiades et euntem multa loquendo
Detinuit sermone diem iunctisque canendo
Vincere harundinibus servantia lumina temptat.
Ille tamen pugnat molles evincere somnos
Et, quamvis sopor est oculorum parte receptus,
Parte tamen vigilat; quaerit quoque (namque reperta
Fistula nuper erat), qua sit ratione reperta.
Tum deus 'Arcadiae gelidis in montibus' inquit
'Inter hamadryadas celeberrima Nonacrinas
Naïas una fuit, nymphae Syringa vocabant.
Non semel et satyros eluserat illa sequentes
Et quoscumque deos umbrosaque silva feraxque
Rus habet; Ortygiam studiis ipsaque colebat
Virginitate deam; ritu quoque cincta Dianae
Falleret, ut posset credi Latonia, si non
Corneus huic arcus, si non foret aureus illi;
Sic quoque fallebat. redeuntem colle Lycaeo
Pan videt hanc pinuque caput praecinctus acuta
Talia verba refert' — restabat verba referre
Et precibus spretis fugisse per avia nympham,
Donec harenosi placidum Ladonis ad amnem
Venerit: hic illam cursum inpedientibus undis,
Ut se mutarent, liquidas orasse sorores,
Panaque, cum prensam sibi iam Syringa putaret,
Corpore pro nymphae calamos tenuisse palustres, f. x.
Dumque ibi suspirat, motos in harundine ventos
Effecisse sonum tenuem similemque querenti;
Arte nova vocisque deum dulcedine captum
'Hoc mihi conloquium tecum' dixisse 'manebit!'
Atque ita disparibus calamis compagine cerae
Inter se iunctis nomen tenuisse puellae.
Talia dicturus vidit Cyllenius omnes
Subcubuisse oculos adopertaque lumina somno;
Subprimit extemplo vocem firmatque soporem
Languida permulcens medicata lumina virga.
Nec mora, falcato nutantem vulnerat ense,
Qua collo est confine caput, saxoque cruentum

Deicit et maculat praeruptam sanguine rupem.
Arge, iaces, quodque in tot lumina lumen habebas,
Exstinctum est, centumque oculos nox occupat una.
Excipit hos volucrisque suae Saturnia pennis f. xi.
Conlocat et gemmis caudam stellantibus inplet.
Protinus exarsit nec tempora distulit irae
Horriferamque oculis animoque obiecit Erinyn
Paelicis Argolicae stimulosque in pectore caecos
Condidit et profugam per totum terruit orbem.
Ultimus inmenso restabas, Nile, labori;
Quem simulac tetigit, positisque in margine ripae
Procubuit genibus resupinoque ardua collo,
Quos potuit solos, tollens ad sidera vultus
Et gemitu et lacrimis et luctisono mugitu
Cum Iove visa queri finemque orare malorum.
Coniugis ille suae complexus colla lacertis,
Finiat ut poenas tandem, rogat, 'in' que 'futurum
Pone metus!' inquit 'numquam tibi causa doloris
Haec erit' et Stygias iubet hoc audire paludes.
Ut lenita dea est, vultus capit illa priores
Fitque, quod ante fuit: fugiunt e corpore saetae,
Cornua decrescunt, fit luminis artior orbis,
Contrahitur rictus, redeunt umerique manusque
Ungulaque in quinos dilapsa absumitur ungues:
De bove nil superest formae nisi candor in illa;
Officioque pedum nymphe contenta duorum
Erigitur metuitque loqui, ne more iuvencae
Mugiat, et timide verba intermissa retemptat.
Nunc dea linigera colitur celeberrima turba,
Nunc Epaphus magni genitus de semine tandem
Creditur esse Iovis perque urbes iuncta parenti
Templa tenet. fuit huic animis aequalis et annis
Sole satus Phaëthon; quem quondam magna loquentem
Nec sibi cedentem Phoeboque parente superbum
Non tulit Inachides 'matri' que ait 'omnia demens
Credis et es tumidus genitoris imagine falsi.'

Erubuit Phaëthon iramque pudore repressit
Et tulit ad Clymenen Epaphi convicia matrem
'Quo' que 'magis doleas, genetrix,' ait 'ille ego liber,
Ille ferox tacui! pudet haec obprobria nobis
Et dici potuisse et non potuisse refelli;
At tu, si modo sum caelesti stirpe creatus,
Ede notam tanti generis meque adsere caelo!'
Dixit et inplicuit materno bracchia collo
Perque suum Meropisque caput taedasque sororum,
Traderet oravit veri sibi signa parentis.
Ambiguum Clymene precibus Phaëthontis an ira
Mota magis dicti sibi criminis utraque caelo
Bracchia porrexit spectansque ad lumina solis
'Per iubar hoc' inquit 'radiis insigne coruscis,
Nate, tibi iuro, quod nos auditque videtque,
Hoc te, quem spectas, hoc te, qui temperat orbem,
Sole satum. si ficta loquor, neget ipse videndum
Se mihi, sitque oculis lux ista novissima nostris!
Nec longus labor est patrios tibi nosse penates:
Unde oritur, domus est terrae contermina nostrae;
Si modo fert animus, gradere et scitabere ab ipso!'
Emicat extemplo laetus post talia matris
Dicta suae Phaëthon et concipit aethera mente
Aethiopasque suos positosque sub ignibus Indos
Sidereis transit patriosque adit inpiger ortus.

LIBER SECUNDUS

Regia Solis erat sublimibus alta columnis,
Clara micante auro flammasque imitante pyropo,
Cuius ebur nitidum fastigia summa tegebat,
Argenti bifores radiabant lumine valvae.
Materiam superabat opus; nam Mulciber illic
Aequora caelarat medias cingentia terras
Terrarumque orbem caelumque, quod inminet orbi.
Caeruleos habet unda deos, Tritona canorum

Proteaque ambiguum ballenarumque prementem
Aegaeona suis inmania terga lacertis
Doridaque et natas, quarum pars nare videtur,
Pars in mole sedens viridis siccare capillos,
Pisce vehi quaedam; facies non omnibus una,
Non diversa tamen, qualem decet esse sororum.
Terra viros urbesque gerit silvasque ferasque
Fluminaque et nymphas et cetera numina ruris.
Haec super inposita est caeli fulgentis imago
Signaque sex foribus dextris totidemque sinistris.
Quo simul adclivi Clymeneïa limite proles
Venit et intravit dubitati tecta parentis,
Protinus ad patrios sua fert vestigia vultus
Consistitque procul; neque enim propiora ferebat
Lumina: purpurea velatus veste sedebat
In solio Phoebus claris lucente smaragdis.
A dextra laevaque Dies et Mensis et Annus
Saeculaque et positae spatiis aequalibus Horae
Verque novum stabat cinctum florente corona,
Stabat nuda Aestas et spicea serta gerebat,
Stabat et Autumnus calcatis sordidus uvis
Et glacialis Hiems canos hirsuta capillos.
Ipse loco medius rerum novitate paventem
Sol oculis iuvenem, quibus adspicit omnia, vidit
'Quae' que 'viae tibi causa? quid hac' ait 'arce petisti,
Progenies, Phaëthon, haud infitianda parenti?'
Ille refert 'o lux inmensi publica mundi,
Phoebe pater, si das usum mihi nominis huius,
Nec falsa Clymene culpam sub imagine celat,
Pignora da, genitor, per quae tua vera propago
Credar, et hunc animis errorem detrahe nostris!'
Dixerat, at genitor circum caput omne micantes
Deposuit radios propiusque accedere iussit
Amplexuque dato 'nec tu meus esse negari
Dignus es, et Clymene veros' ait 'edidit ortus,
Quoque minus dubites, quodvis pete munus, ut illud
Me tribuente feras! promissis testis adesto

Dis iuranda palus oculis incognita nostris!'
Vix bene desierat, currus rogat ille paternos
Inque diem alipedum ius et moderamen equorum.
  Paenituit iurasse patrem, qui terque quaterque
Concutiens illustre caput 'temeraria' dixit
'Vox mea facta tua est. utinam promissa liceret
Non dare! confiteor, solum hoc tibi, nate, negarem;
Dissuadere licet: non est tua tuta voluntas!
Magna petis, Phaëthon, et quae nec viribus istis
Munera conveniant nec tam puerilibus annis.
Sors tua mortalis: non est mortale quod optas!
Plus etiam, quam quod superis contingere possit,
Nescius adfectas; placeat sibi quisque licebit,
Non tamen ignifero quisquam consistere in axe
Me valet excepto! vasti quoque rector Olympi,
Qui fera terribili iaculatur fulmina dextra,
Non aget hos currus: et quid Iove maius habemus?
  Ardua prima via est et qua vix mane recentes
Enituntur equi; media est altissima caelo,
Unde mare et terras ipsi mihi saepe videre
Sit timor et pavida trepidet formidine pectus;
Ultima prona via est et eget moderamine certo:
Tunc etiam, quae me subiectis excipit undis,
Ne ferar in praeceps, Tethys solet ipsa vereri.
Adde, quod adsidua rapitur vertigine caelum
Sideraque alta trahit celerique volumine torquet.
Nitor in adversum, nec me, qui cetera, vincit
Impetus, et rapido contrarius evehor orbi.
Finge datos currus: quid ages? poterisne rotatis
Obvius ire polis, ne te citus auferat axis?
Forsitan et lucos illic urbesque deorum
Concipias animo delubraque ditia donis
Esse? per insidias iter est formasque ferarum;
Utque viam teneas nulloque errore traharis,
Per tamen adversi gradieris cornua Tauri
Haemoniosque arcus violentique ora Leonis
Saevaque circuitu curvantem bracchia longo

Scorpion atque aliter curvantem bracchia Cancrum.
Nec tibi quadripedes animosos ignibus illis,
Quos in pectore habent, quos ore et naribus efflant,
In promptu regere est: vix me patiuntur, ubi acres
Incaluere animi, cervixque repugnat habenis.
At tu, funesti ne sim tibi muneris auctor,
Nate, cave, dum resque sinit, tua corrige vota!
Scilicet, ut nostro genitum te sanguine credas,
Pignora certa petis? do pignora certa timendo
Et patrio pater esse metu probor. adspice vultus
Ecce meos utinamque oculos in pectore posses
Inserere et patrias intus deprendere curas!
Denique quidquid habet dives circumspice mundus
Eque tot ac tantis caeli terraeque marisque
Posce bonis aliquid: nullam patiere repulsam!
Deprecor hoc unum, quod vero nomine poena,
Non honor est: poenam, Phaëthon, pro munere poscis.
Quid mea colla tenes blandis, ignare, lacertis?
Ne dubita, dabitur (Stygias iuravimus undas),
Quodcumque optaris, sed tu sapientius opta!'
Finierat monitus, dictis tamen ille repugnat
Propositumque premit flagratque cupidine currus.
Ergo, qua licuit, genitor cunctatus ad altos
Deducit iuvenem, Vulcania munera, currus.
Aureus axis erat, temo aureus, aurea summae
Curvatura rotae, radiorum argenteus ordo;
Per iuga chrysolithi positaeque ex ordine gemmae
Clara repercusso reddebant lumina Phoebo.
Dumque ea magnanimus Phaëthon miratur opusque
Perspicit, ecce vigil nitido patefecit ab ortu
Purpureas Aurora fores et plena rosarum
Atria: diffugiunt stellae, quarum agmina cogit
Lucifer et caeli statione novissimus exit.
Quem petere ut terras mundumque rubescere vidit
Cornuaque extremae velut evanescere lunae,
Iungere equos Titan velocibus imperat Horis.

Iussa deae celeres peragunt ignemque vomentes
Ambrosiae suco saturos praesepibus altis
Quadripedes ducunt adduntque sonantia frena.
Tum pater ora sui sacro medicamine nati
Contigit et rapidae fecit patientia flammae
Inposuitque comae radios praesagaque luctus
Pectore sollicito repetens suspiria dixit:
'Si potes his saltem monitis parere parentis,
Parce, puer, stimulis et fortius utere loris!
Sponte sua properant: labor est inhibere volentes.
Nec tibi directos placeat via quinque per arcus;
Sectus in obliquum est lato curvamine limes
Zonarumque trium contentus fine polumque
Effugit australem iunctamque aquilonibus Arcton:
Hac sit iter, manifesta rotae vestigia cernes;
Utque ferant aequos et caelum et terra calores,
Nec preme nec summum molire per aethera currum!
Altius egressus caelestia tecta cremabis,
Inferius terras: medio tutissimus ibis.
Neu te dexterior tortum declinet ad Anguem,
Neve sinisterior pressam rota ducat ad Aram:
Inter utrumque tene! Fortunae cetera mando,
Quae iuvet et melius, quam tu tibi, consulat opto.
Dum loquor, Hesperio positas in litore metas
Umida nox tetigit; non est mora libera nobis:
Poscimur, et fulget tenebris Aurora fugatis.
Corripe lora manu! — vel, si mutabile pectus
Est tibi, consiliis, non curribus utere nostris!
Dum potes et solidis etiamnunc sedibus adstas
Dumque male optatos nondum premis inscius axes,
Quae tutus spectes, sine me dare lumina terris!'
Occupat ille levem iuvenali corpore currum
Statque super manibusque leves contingere habenas
Gaudet et invito grates agit inde parenti.
Interea volucres Pyrois et Eous et Aethon,
Solis equi, quartusque Phlegon hinnitibus auras
Flammiferis inplent pedibusque repagula pulsant;

Quae postquam Tethys fatorum ignara nepotis
Reppulit et facta est inmensi copia caeli,
Corripuere viam pedibusque per aëra motis
Obstantes scindunt nebulas pennisque levati
Praetereunt ortos isdem de partibus Euros.
Sed leve pondus erat, nec quod cognoscere possent
Solis equi, solitaque iugum gravitate carebat,
Utque labant curvae iusto sine pondere naves
Perque mare instabiles nimia levitate feruntur,
Sic onere adsueto vacuus dat in aëre saltus
Succutiturque alte similisque est currus inani.
Quod simulac sensere, ruunt tritumque relinquunt
Quadriiugi spatium nec, quo prius, ordine currunt;
Ipse pavet, nec qua commissas flectat habenas,
Nec scit qua sit iter, nec, si sciat, imperet illis.
Tum primum radiis gelidi caluere Triones
Et vetito frustra temptarunt aequore tingi,
Quaeque polo posita est glaciali proxima Serpens,
Frigore pigra prius nec formidabilis ulli,
Incaluit sumpsitque novas fervoribus iras.
Te quoque turbatum memorant fugisse, Boote,
Quamvis tardus eras et te tua plaustra tenebant.
Ut vero summo dispexit ab aethere terras
Infelix Phaëthon penitus penitusque patentis,
Palluit et subito genua intremuere timore,
Suntque oculis tenebrae per tantum lumen obortae,
Et iam mallet equos numquam tetigisse paternos,
Iam cognosse genus piget et valuisse rogando;
Iam Meropis dici cupiens ita fertur, ut acta
Praecipiti pinus borea, cui victa remisit
Frena suus rector, quam dis votisque reliquit.
Quid faciat? multum caeli post terga relictum,
Ante oculos plus est! animo metitur utrumque;
Et modo, quos illi fatum contingere non est,
Prospicit occasus, interdum respicit ortus:
Quidque agat, ignarus stupet et nec frena remittit
Nec retinere valet nec nomina novit equorum.

Sparsa quoque in vario passim miracula caelo
Vastarumque videt trepidus simulacra ferarum.
Est locus, in geminos ubi bracchia concavat arcus
Scorpius et cauda flexisque utrimque lacertis
Porrigit in spatium signorum membra duorum:
Hunc puer ut nigri madidum sudore veneni
Vulnera curvata minitantem cuspide vidit,
Mentis inops gelida formidine lora remisit;
Quae postquam summum tetigere iacentia tergum,
Exspatiantur equi nulloque inhibente per auras
Ignotae regionis eunt, quaque impetus egit,
Hac sine lege ruunt altoque sub aethere fixis
Incursant stellis rapiuntque per avia currum
Et modo summa petunt, modo per declive viasque
Praecipites spatio terrae propiore feruntur,
Inferiusque suis fraternos currere Luna
Admiratur equos, ambustaque nubila fumant.
Corripitur flammis, ut quaeque altissima, tellus
Fissaque agit rimas et sucis aret ademptis.
Pabula canescunt, cum frondibus uritur arbor,
Materiamque suo praebet seges arida damno.
Parva queror; magnae pereunt cum moenibus urbes,
Cumque suis totas populis incendia gentes
In cinerem vertunt; silvae cum montibus ardent,
Ardet Athos Taurusque Cilix et Tmolus et Oete
Et tum sicca, prius creberrima fontibus, Ide
Virgineusque Helicon et nondum Oeagrius Haemus;
Ardet in inmensum geminatis ignibus Aetna
Parnasusque biceps et Eryx et Cynthus et Othrys
Et tandem nivibus Rhodope caritura Mimasque
Dindymaque et Mycale natusque ad sacra Cithaeron.
Nec prosunt Scythiae sua frigora: Caucasus ardet
Ossaque cum Pindo maiorque ambobus Olympus
Aëriaeque Alpes et nubifer Appenninus.
Tum vero Phaëthon cunctis e partibus orbem
Adspicit accensum nec tantos sustinet aestus

Ferventisque auras velut e fornace profunda
Ore trahit currusque suos candescere sentit
Et neque iam cineres eiectatamque favillam
Ferre potest calidoque involvitur undique fumo,
Quoque eat, aut ubi sit, picea caligine tectus
Nescit et arbitrio volucrum raptatur equorum.
Sanguine tunc credunt in corpora summa vocato f. xii.
Aethiopum populos nigrum traxisse colorem;
Tum facta est Libye raptis umoribus aestu
Arida, tum nymphae passis fontesque lacusque
Deflevere comis: quaerit Boeotia Dircen,
Argos Amymonen, Ephyre Pirenidas undas.
Nec sortita loco distantes flumina ripas
Tuta manent: mediis Tanais fumavit in undis,
Peneusque senex Teuthranteusque Caicus
Et celer Ismenos cum Phegiaco Erymantho
Arsurusque iterum Xanthus flavusque Lycormas
Quique recurvatis ludit Maeandrus in undis
Mygdoniusque Melas et Taenarius Eurotas.
Arsit et Euphrates Babylonius, arsit Orontes
Thermodonque citus Gangesque et Phasis et Hister.
Aestuat Alpheos, ripae Spercheïdes ardent,
Quodque suo Tagus amne vehit, fluit ignibus aurum,
Et, quae Maeonias celebrabant carmine ripas
Flumineae volucres, medio caluere Caystro.
Nilus in extremum fugit perterritus orbem
Occuluitque caput, quod adhuc latet; ostia septem
Pulverulenta vacant, septem sine flumine valles.
Fors eadem Ismarios Hebrum cum Strymone siccat
Hesperiosque amnes Rhenum Rhodanumque Padumque,
Cuique fuit rerum promissa potentia, Thybrim.
Dissilit omne solum, penetratque in Tartara rimis
Lumen et infernum terret cum coniuge regem;
Et mare contrahitur, siccaeque est campus harenae,
Quod modo pontus erat, quosque altum texerat aequor,

Exsistunt montes et sparsas Cycladas augent.
Ima petunt pisces, nec se super aequora curvi
Tollere consuetas audent delphines in auras;
Corpora phocarum summo resupina profundo
Exanimata natant; ipsum quoque Nerea fama est
Doridaque et natas tepidis latuisse sub antris;
Ter Neptunus aquis cum torvo bracchia vultu
Exserere ausus erat, ter non tulit aëris ignes.
Alma tamen Tellus, ut erat circumdata ponto,
Inter aquas pelagi, contractos undique fontes,
Qui se condiderant in opacae viscera matris,
Sustulit oppressos collo tenus arida vultus
Opposuitque manum fronti magnoque tremore
Omnia concutiens paulum subsedit et infra,
Quam solet esse, fuit sacraque ita voce locuta est:
'Si placet hoc meruique, quid o tua fulmina cessant,
Summe deum? liceat periturae viribus ignis
Igne perire tuo clademque auctore levare!
Vix equidem fauces haec ipsa in verba resolvo';
(Presserat ora vapor) 'tostos en adspice crines
Inque oculis tantum, tantum super ora favillae!
Hosne mihi fructus, hunc fertilitatis honorem
Officiique refers, quod adunci vulnera aratri
Rastrorumque fero totoque exerceor anno,
Quod pecori frondes alimentaque mitia, fruges
Humano generi, vobis quoque tura ministro?
Sed tamen exitium fac me meruisse, quid undae,
Quid meruit frater? cur illi tradita sorte
Aequora decrescunt et ab aethere longius absunt?
Quodsi nec fratris nec te mea gratia tangit,
At caeli miserere tui! circumspice utrumque:
Fumat uterque polus! quos si vitiaverit ignis,
Atria vestra ruent! Atlans en ipse laborat
Vixque suis umeris candentem sustinet axem.
Si freta, si terrae pereunt, si regia caeli,
In chaos antiquum confundimur! eripe flammis
Siquid adhuc superest, et rerum consule summae!'

Dixerat haec Tellus (neque enim tolerare vaporem
Ulterius potuit nec dicere plura) suumque
Rettulit os in se propioraque manibus antra;
At pater omnipotens superos testatus et ipsum,
Qui dederat currus, nisi opem ferat, omnia fato
Interitura gravi, summam petit arduus arcem,
Unde solet nubes latis inducere terris,
Unde movet tonitrus vibrataque fulmina iactat;
Sed neque, quas posset terris inducere, nubes
Tunc habuit nec, quos caelo dimitteret, imbres:
Intonat et dextra libratum fulmen ab aure
Misit in aurigam pariterque animaque rotisque
Expulit et saevis compescuit ignibus ignes.
Consternantur equi et saltu in contraria facto
Colla iugo eripiunt abruptaque lora relinquunt.
Illic frena iacent, illic temone revulsus
Axis, in hac radii fractarum parte rotarum,
Sparsaque sunt late laceri vestigia currus.
At Phaëthon rutilos flamma populante capillos
Volvitur in praeceps longoque per aëra tractu
Fertur, ut interdum de caelo stella sereno,
Etsi non cecidit, potuit cecidisse videri.
Quem procul a patria diverso maximus orbe
Excipit Eridanus fumantiaque abluit ora;
Naides Hesperiae trifida fumantia flamma
Corpora dant tumulo, signant quoque carmine saxum:

HIC · SITVS · EST · PHAETHON · CVRRVS · AVRIGA · PATERNI
QVEM · SI · NON · TENVIT · MAGNIS · TAMEN · EXCIDIT · AVSIS

Nam pater obductos luctu miserabilis aegro
Condiderat vultus: et si modo credimus, unum
Isse diem sine sole ferunt; incendia lumen
Praebebant, aliquisque malo fuit usus in illo.
At Clymene postquam dixit, quaecumque fuerunt
In tantis dicenda malis, lugubris et amens
Et laniata sinus totum percensuit orbem

Exanimesque artus primo, mox ossa requirens
Repperit (ossa tamen peregrina condita ripa!)
Incubuitque loco nomenque in marmore lectum
Perfudit lacrimis et aperto pectore fovit.
Nec minus Heliades lugent et inania morti
Munera dant lacrimas et caesae pectora palmis
Non auditurum miseras Phaëthonta querellas
Nocte dieque vocant adsternunturque sepulcro.
Luna quater iunctis inplerat cornibus orbem: f. xiii.
Illae more suo (nam morem fecerat usus)
Plangorem dederant; e quis Phaëthusa, sororum
Maxima, cum vellet terra procumbere, questa est
Deriguisse pedes; ad quam conata venire
Candida Lampetie subita radice retenta est;
Tertia cum crinem manibus laniare pararet,
Avellit frondes; haec stipite crura teneri,
Illa dolet fieri longos sua bracchia ramos;
Dumque ea mirantur, complectitur inguina cortex
Perque gradus uterum pectusque umerosque manusque
Ambit, et exstabant tantum ora vocantia matrem.
Quid faciat mater, nisi, quo trahat impetus illam,
Huc eat atque illuc et, dum licet, oscula iungat?
Non satis est; truncis avellere corpora temptat
Et teneros manibus ramos abrumpit; at inde
Sanguineae manant tamquam de vulnere guttae.
'Parce, precor, mater,' quaecumque est saucia, clamat,
'Parce, precor! nostrum laceratur in arbore corpus.
Iamque vale' — cortex in verba novissima venit.
Inde fluunt lacrimae, stillataque sole rigescunt
De ramis electra novis, quae lucidus amnis
Excipit et nuribus mittit gestanda Latinis.
Adfuit huic monstro proles Stheneleïa Cygnus,
Qui tibi materno quamvis a sanguine iunctus,
Mente tamen, Phaëthon, propior fuit; ille relicto
(Nam Ligurum populos et magnas rexerat urbes)

Imperio ripas virides amnemque querellis
Eridanum inplerat silvamque sororibus auctam,
Cum vox est tenuata viro canaeque capillos
Dissimulant plumae collumque a pectore longe
Porrigitur digitosque ligat iunctura rubentes,
Penna latus velat, tenet os sine acumine rostrum.
Fit nova Cygnus avis nec se caeloque Iovique f. xiv.
Tradit, ut iniuste missi memor ignis ab illo;
Stagna petit patulosque lacus ignemque perosus,
Quae colat, elegit contraria flumina flammis.
Squalidus interea genitor Phaëthontis et expers
Ipse sui decoris, qualis, cum deficit orbem,
Esse solet, lucemque odit seque ipse diemque
Datque animum in luctus et luctibus adicit iram
Officiumque negat mundo. 'satis' inquit 'ab aevi
Sors mea principiis fuit inrequieta, pigetque
Actorum sine fine mihi, sine honore, laborum.
Quilibet alter agat portantes lumina currus!
Si nemo est omnesque dei non posse fatentur,
Ipse agat, ut saltem, dum nostras temptat habenas,
Orbatura patres aliquando fulmina ponat!
Tum sciet igniferum vires expertus equorum
Non meruisse necem, qui non bene rexerit illos.'
Talia dicentem circumstant omnia Solem
Numina, neve velit tenebras inducere rebus,
Supplice voce rogant; missos quoque Iuppiter ignes
Excusat precibusque minas regaliter addit.
Conligit amentes et adhuc terrore paventes
Phoebus equos stimuloque dolens et verbere saevit
(Saevit enim) natumque obiectat et inputat illis.
At pater omnipotens ingentia moenia caeli
Circuit et, ne quid labefactum viribus ignis
Corruat, explorat; quae postquam firma suique
Roboris esse videt, terras hominumque labores
Perspicit; Arcadiae tamen est inpensior illi
Cura suae, fontesque et nondum audentia labi
Flumina restituit, dat terrae gramina, frondes

Arboribus laesasque iubet revirescere silvas.
Dum redit itque frequens, in virgine Nonacrina
Haesit, et accepti caluere sub ossibus ignes.
Non erat huius opus lanam mollire trahendo
Nec positu variare comas; ubi fibula vestem,
Vitta coërcuerat neglectos alba capillos
Et modo leve manu iaculum, modo sumpserat arcum,
Miles erat Phoebes, nec Maenalon attigit ulla
Gratior hac Triviae; sed nulla potentia longa est!
  Ulterius medio spatium sol altus habebat,
Cum subit illa nemus, quod nulla ceciderat aetas:
Exuit hic umero pharetram lentosque retendit
Arcus inque solo, quod texerat herba, iacebat
Et pictam posita pharetram cervice premebat.
Iuppiter ut vidit fessam et custode vacantem,
'Hoc certe furtum coniunx mea nesciet,' inquit
'Aut si rescierit, — sunt, o sunt iurgia tanti!'
Protinus induitur faciem cultumque Dianae
Atque ait 'o comitum, virgo, pars una mearum,
In quibus es venata iugis?' de caespite virgo
Se levat et 'salve numen, me iudice,' dixit
'Audiat ipse licet, maius Iove!' ridet et audit
Et sibi praeferri se gaudet et oscula iungit
Nec moderata satis nec sic a virgine danda.
Qua venata foret silva, narrare parantem
Inpedit amplexu nec se sine crimine prodit.
Illa quidem contra, quantum modo femina posset,
(Adspiceres utinam, Saturnia, mitior esses!)
Illa quidem pugnat; sed quem superare puella,
Quisve Iovem poterat? superum petit aethera victor
Iuppiter, huic odio nemus est et conscia silva;
Unde pedem referens paene est oblita pharetram
Tollere cum telis et, quem suspenderat, arcum.
  Ecce, suo comitata choro Dictynna per altum
Maenalon ingrediens et caede superba ferarum
Adspicit hanc visamque vocat: clamata refugit
Et timuit primo, ne Iuppiter esset in illa;

Sed postquam pariter nymphas incedere vidit,
Sensit abesse dolos numerumque accessit ad harum.
Heu! quam difficile est crimen non prodere vultu!
Vix oculos attollit humo nec, ut ante solebat,
Iuncta deae lateri nec toto est agmine prima,
Sed silet et laesi dat signa rubore pudoris,
Et, nisi quod virgo est, poterat sentire Diana
Mille notis culpam; nymphae sensisse feruntur.
Orbe resurgebant lunaria cornua nono,
Cum dea venatu fraternis languida flammis
Nacta nemus gelidum, de quo cum murmure labens
Ibat et attritas versabat rivus harenas:
Ut loca laudavit, summas pede contigit undas;
His quoque laudatis 'procul est' ait 'arbiter omnis,
Nuda superfusis tingamus corpora lymphis!'
Parrhasis erubuit; cunctae velamina ponunt:
Una moras quaerit; dubitanti vestis adempta est,
Qua posita nudo patuit cum corpore crimen.
Adtonitae manibusque uterum celare volenti
'I procul hinc' dixit 'nec sacros pollue fontis!'
Cynthia deque suo iussit secedere coetu.
  Senserat hoc olim magni matrona Tonantis
Distuleratque graves in idonea tempora poenas.
Causa morae nulla est, et iam puer Arcas (id ipsum
Indoluit Iuno) fuerat de paelice natus;
Quo simul obvertit saevam cum lumine mentem,
'Scilicet hoc etiam restabat, adultera,' dixit
'Ut fecunda fores fieretque iniuria partu
Nota Iovisque mei testatum dedecus esset!
Haud inpune feres: adimam tibi namque figuram, f. xv.
Qua tibi, quaque places nostro, inportuna, marito.'
  Dixit et adversam prensis a fronte capillis
Stravit humi pronam; tendebat bracchia supplex:
Bracchia coeperunt nigris horrescere villis
Curvarique manus et aduncos crescere in ungues
Officioque pedum fungi laudataque quondam
Ora Iovi lato fieri deformia rictu;

Neve preces animos et verba precantia flectant,
Posse loqui eripitur: vox iracunda minaxque
Plenaque terroris rauco de gutture fertur.
Mens antiqua manet (facta quoque mansit in ursa),
Adsiduoque suos gemitu testata dolores
Qualescumque manus ad caelum et sidera tollit
Ingratumque Iovem, nequeat cum dicere, sentit.
A! quotiens sola non ausa quiescere silva
Ante domum quondamque suis erravit in agris!
A! quotiens per saxa canum latratibus acta est
Venatrixque metu venantum territa fugit!
Saepe feris latuit visis oblita, quid esset,
Ursaque conspectos in montibus horruit ursos
Pertimuitque lupos, quamvis pater esset in illis.
  Ecce, Lycaoniae proles ignara parentis,
Arcas adest ter quinque fere natalibus actis,
Dumque feras sequitur, dum saltus eligit aptos
Nexilibusque plagis silvas Erymanthidas ambit,
Incidit in matrem; quae restitit Arcade viso
Et cognoscenti similis fuit. ille refugit
Inmotosque oculos in se sine fine tenentem
Nescius extimuit propiusque accedere aventi
Vulnifico fuerat fixurus pectora telo.
Arcuit omnipotens pariterque ipsosque nefasque
Sustulit et pariter raptos per inania vento f. xvi.
Inposuit caelo vicinaque sidera fecit.
  Intumuit Iuno, postquam inter sidera paelex
Fulsit et ad canam descendit in aequora Tethyn
Oceanumque senem, quorum reverentia movit
Saepe deos, causamque viae scitantibus infit:
'Quaeritis, aetheriis quare regina deorum
Sedibus hic adsim? pro me tenet altera caelum!
Mentior, obscurum nisi nox cum fecerit orbem,
Nuper honoratas summo, mea vulnera, caelo
Videritis stellas illic, ubi circulus axem
Ultimus extremum spatioque brevissimus ambit!
Et vero quisquam Iunonem laedere nolit

Offensamque tremat, quae prosum sola nocendo?
O ego quantum egi! quam vasta potentia nostra est!
Esse hominem vetui: facta est dea! sic ego poenas
Sontibus inpono, sic est mea magna potestas!
Vindicet antiquam faciem vultusque ferinos
Detrahat, Argolica quod in ante Phoronide fecit!
Cur non et pulsa ducit Iunone meoque
Conlocat in thalamo socerumque Lycaona sumit?
At vos si laesae tangit contemptus alumnae,
Gurgite caeruleo Septem prohibete triones,
Sideraque in caelo, stupri mercede, recepta
Pellite, ne puro tingatur in aequore paelex!'
  Di maris adnuerant: habili Saturnia curru
Ingreditur liquidum pavonibus aethera pictis,
Tam nuper pictis caeso pavonibus Argo,
Quam tu nuper eras, cum candidus ante fuisses,
Corve loquax, subito nigrantis versus in alas.
Nam fuit haec quondam niveis argentea pennis
Ales, ut aequaret totas sine labe columbas
Nec servaturis vigili Capitolia voce
Cederet anseribus nec amanti flumina cygno.
Lingua fuit damno: lingua faciente loquaci,
Qui color albus erat, nunc est contrarius albo.
  Pulchrior in tota quam Larissaea Coronis
Non fuit Haemonia: placuit tibi, Delphice, certe
Dum vel casta fuit vel inobservata, sed ales
Sensit adulterium Phoebeïus, utque latentem
Detegeret culpam, non exorabilis index, f. xvii.
Ad dominum tendebat iter; quem garrula motis
Consequitur pennis, scitetur ut omnia, cornix
Auditaque viae causa 'Non utile carpis'
Inquit 'iter: ne sperne meae praesagia linguae!
Quid fuerim quid simque, vide meritumque require:
Invenies nocuisse fidem! nam tempore quodam
Pallas Ericthonium, prolem sine matre creatam,
Clauserat Actaeo texta de vimine cista
Virginibusque tribus gemino de Cecrope natis

Et legem dederat, sua ne secreta viderent.
Abdita fronde levi densa speculabar ab ulmo,
Quid facerent: commissa duae sine fraude tuentur
Pandrosos atque Herse; timidas vocat una sorores
Aglauros nodosque manu diducit, et intus
Infantemque vident adporrectumque draconem.
Acta deae refero; pro quo mihi gratia talis
Redditur, ut dicar tutela pulsa Minervae
Et ponar post noctis avem! mea poena volucres
Admonuisse potest, ne voce pericula quaerant.
At, puto, non ultro nequiquam tale rogantem
Me petiit! — ipsa licet hoc a Pallade quaeras:
Quamvis irata est, non hoc irata negabit!
Nam me Phocaica clarus tellure Coroneus
(Nota loquor) genuit fueramque ego regia virgo
Divitibusque procis (ne me contemne!) petebar;
Forma mihi nocuit. nam cum per litora lentis
Passibus, ut soleo, summa spatiarer harena,
Vidit et incaluit pelagi deus, utque precando
Tempora cum blandis absumpsit inania verbis,
Vim parat et sequitur; fugio densumque relinquo
Litus et in molli nequiquam lassor harena.
Inde deos hominesque voco, nec contigit ullum
Vox mea mortalem: mota est pro virgine virgo
Auxiliumque tulit. tendebam bracchia caelo:
Bracchia coeperunt levibus nigrescere pennis; f. xviii.
Reicere ex umeris vestem molibar: at illa
Pluma erat inque cutem radices egerat imas;
Plangere nuda meis conabar pectora palmis,
Sed neque iam palmas, nec pectora nuda gerebam;
Currebam, nec, ut ante, pedes retinebat harena,
Sed summa tollebar humo; mox alta per auras
Evehor et data sum comes inculpata Minervae.
Quid tamen hoc prodest, si diro facta volucris
Crimine Nyctimene nostro successit honori?
An, quae per totam res est notissima Lesbon, f. xix.
Non audita tibi est, patrium temerasse cubile

Nyctimenen? avis illa quidem, sed conscia culpae
Conspectum lucemque fugit tenebrisque pudorem
Celat et a cunctis expellitur aethere toto.'
Talia dicenti 'tibi' ait 'revocamina' corvus
'Sint precor ista malo! nos vanum spernimus omen,'
Nec coeptum dimittit iter dominoque iacentem
Cum iuvene Haemonio vidisse Coronida narrat.
Laurea delapsa est audito crimine amantis,
Et pariter vultusque deo plectrumque colorque
Excidit, utque animus tumida fervebat ab ira,
Arma adsueta capit flexumque a cornibus arcum
Tendit et illa suo totiens cum pectore iuncta
Indevitato traiecit pectora telo.
Icta dedit gemitum tractoque a corpore ferro
Candida puniceo perfudit membra cruore
Et dixit 'potui poenas tibi, Phoebe, dedisse,
Sed peperisse prius! duo nunc moriemur in una.'
Hactenus, et pariter vitam cum sanguine fudit;
Corpus inane animae frigus letale secutum est.
Paenitet heu! sero poenae crudelis amantem
Seque, quod audierit, quod sic exarserit, odit;
Odit avem, per quam crimen causamque dolendi
Scire coactus erat, nec non arcumque manumque
Odit cumque manu temeraria tela, sagittas,
Conlapsamque fovet seraque ope vincere fata
Nititur et medicas exercet inaniter artes.
Quae postquam frustra temptata rogumque parari
Vidit et arsuros supremis ignibus artus,
Tum vero gemitus (neque enim caelestia tingi
Ora licet lacrimis) alto de corde petitos
Edidit, haud aliter, quam cum spectante iuvenca
Lactentis vituli dextra libratus ab aure
Tempora discussit claro cava malleus ictu.
Ut tamen ingratos in pectora fudit odores
Et dedit amplexus iniustaque iusta peregit,
Non tulit in cineres labi sua Phoebus eosdem
Semina, sed natum flammis uteroque parentis

Eripuit geminique tulit Chironis in antrum
Sperantemque sibi non falsae praemia linguae
Inter aves albas vetuit consistere corvum.
 Semifer interea divinae stirpis alumno f. xx.
Laetus erat mixtoque oneri gaudebat honore.
Ecce venit rutilis umeros protecta capillis
Filia Centauri, quam quondam nympha Chariclo
Fluminis in rapidi ripis enixa vocavit
Ocyroën; non haec artes contenta paternas
Edidicisse fuit: fatorum arcana canebat.
Ergo ubi vaticinos concepit mente furores
Incaluitque deo, quem clausum pectore habebat,
Adspicit infantem 'toto' que 'salutifer orbi
Cresce puer!' dixit 'tibi se mortalia saepe
Corpora debebunt; animas tibi reddere ademptas
Fas erit, idque semel dis indignantibus ausus
Posse dare hoc iterum flamma prohibebere avita
Eque deo corpus fies exsangue deusque, f. xxi.
Qui modo corpus eras, et bis tua fata novabis!
Tu quoque, care pater, nunc inmortalis et aevis
Omnibus ut maneas nascendi lege creatus,
Posse mori cupies tum, cum cruciabere dirae
Sanguine serpentis per saucia membra recepto,
Teque ex aeterno patientem numina mortis f. xxii.
Efficient, triplicesque deae tua fila resolvent.'
Restabat fatis aliquid: suspirat ab imis
Pectoribus, lacrimaeque genis labuntur obortae,
Atque ita 'praevertunt' inquit 'me fata, vetorque
Plura loqui, vocisque meae praecluditur usus.
Non fuerant artes tanti, quae numinis iram
Contraxere mihi: mallem nescisse futura.
Iam mihi subduci facies humana videtur,
Iam cibus herba placet, iam latis currere campis
Impetus est: in equam cognataque corpora vertor!
Tota tamen quare? pater est mihi nempe biformis.'
Talia dicenti pars est extrema querellae
Intellecta parum, confusaque verba fuerunt;

Mox nec verba quidem nec equae sonus ille videtur,
Sed simulantis equam, parvoque in tempore certos
Edidit hinnitus et bracchia movit in herbas.
Tum digiti coëunt et quinos adligat ungues
Perpetuo cornu levis ungula, crescit et oris
Et colli spatium, longae pars maxima pallae
Cauda fit, utque vagi crines per colla iacebant,
In dextras abiere iubas, pariterque novata est
Et vox et facies; nomen quoque monstra dedere.
  Flebat opemque tuam frustra Philyreïus heros,
Delphice, poscebat. nam nec rescindere magni
Iussa Iovis poteras, nec, si rescindere posses,
Tunc aderas: Elim Messeniaque arva colebas.
Illud erat tempus, quo te pastoria pellis f. xxiii.
Texit onusque fuit baculum silvestre sinistrae,
Alterius dispar septenis fistula cannis;
Dumque amor est curae, dum te tua fistula mulcet,
Incustoditae Pylios memorantur in agros
Processisse boves. videt has Atlantide Maia f. xxiv.
Natus et arte sua silvis occultat abactas.
Senserat hoc furtum nemo nisi notus in illo
Rure senex: Battum vicinia tota vocabant.
Divitis hic saltus herbosaque pascua Nelei
Nobiliumque greges custos servabat equarum.
Hunc tenuit blandaque manu seduxit et illi
'Quisquis es, hospes,' ait 'si forte armenta requiret
Haec aliquis, vidisse nega, neu gratia facto
Nulla rependatur, nitidam cape praemia vaccam!'
Et dedit. accepta voces has reddidit: 'hospes,
Tutus eas! lapis iste prius tua furta loquetur'
Et lapidem ostendit. simulat Iove natus abire,
Mox redit et versa pariter cum voce figura
'Rustice, vidisti siquas hoc limite' dixit
'Ire boves, fer opem furtoque silentia deme!
Iuncta suo pariter dabitur tibi femina tauro.'
At senior, postquam est merces geminata, 'sub illis
Montibus' inquit 'erunt;' et erant sub montibus illis.

Risit Atlantiades et 'me mihi, perfide, prodis?
Me mihi prodis?' ait periuraque pectora vertit
In durum silicem, qui nunc quoque dicitur index,
Inque nihil merito vetus est infamia saxo.
Hinc se sustulerat paribus Caducifer alis
Munychiosque volans agros gratamque Minervae
Despectabat humum cultique arbusta Lycei.
Illa forte die castae de more puellae
Vertice subposito festas in Palladis arces
Pura coronatis portabant sacra canistris.
Inde revertentes deus adspicit ales iterque
Non agit in rectum, sed in orbem curvat eundem.
Ut volucris visis rapidissima miluus extis,
Dum timet et densi circumstant sacra ministri,
Flectitur in gyrum nec longius audet abire
Spemque suam motis avidus circumvolat alis,
Sic super Actaeas avidus Cyllenius arces
Inclinat cursus et easdem circinat auras:
Quanto splendidior quam cetera sidera fulget
Lucifer et quanto quam Lucifer aurea Phoebe,
Tanto virginibus praestantior omnibus Herse
Ibat eratque decus pompae comitumque suarum.
Obstipuit forma Iove natus et aethere pendens
Non secus exarsit, quam cum Balearica plumbum
Funda iacit: volat illud et incandescit eundo
Et, quos non habuit, sub nubibus invenit ignis.
Vertit iter caeloque petit terrena relicto
Nec se dissimulat: tanta est fiducia formae,
Quae quamquam iusta est, cura tamen adiuvat illam
Permulcetque comas chlamydemque, ut pendeat apte,
Conlocat, ut limbus totumque appareat aurum,
Ut teres in dextra, qua somnos ducit et arcet,
Virga sit, ut tersis niteant talaria plantis.
Pars secreta domus ebore et testudine cultos
Tres habuit thalamos, quorum tu, Pandrose, dextrum,
Aglauros laevum, medium possederat Herse.

Quae tenuit laevum, venientem prima notavit
Mercurium nomenque dei scitarier ausa est
Et causam adventus; cui sic respondit Atlantis
Pleïonesque nepos: 'ego sum, qui iussa per auras
Verba patris porto, pater est mihi Iuppiter ipse.
Nec fingam causas (tu tantum fida sorori
Esse velis prolisque meae matertera dici):
Herse causa viae; faveas, oramus, amanti!'
Adspicit hunc oculis isdem, quibus abdita nuper
Viderat Aglauros flavae secreta Minervae
Proque ministerio magni sibi ponderis aurum
Postulat; interea tectis excedere cogit.
Vertit ad hanc torvi dea bellica luminis orbem
Et tanto penitus traxit suspiria motu,
Ut pariter pectus positamque in pectore forti
Aegida concuteret. subit hanc arcana profana
Detexisse manu tum, cum sine matre creatam
Lemnicolae stirpem contra data foedera vidit,
Et gratamque deo fore iam gratamque sorori
Et ditem sumpto, quod avara poposcerat, auro.
  Protinus Invidiae nigro squalentia tabo
Tecta petit: domus est imis in vallibus huius
Abdita, sole carens, non ulli pervia vento,
Tristis et ignavi plenissima frigoris, et quae
Igne vacet semper, caligine semper abundet.
Huc ubi pervenit belli metuenda virago,
Constitit ante domum (neque enim succedere tectis
Fas habet) et postes extrema cuspide pulsat;
Concussae patuere fores: videt intus edentem
Vipereas carnes, vitiorum alimenta suorum,
Invidiam visaque oculos avertit; at illa
Surgit humo pigra semesarumque relinquit
Corpora serpentum passuque incedit inerti,
Utque deam vidit formaque armisque decoram,
Ingemuit vultumque deae ad suspiria duxit.
Pallor in ore sedet, macies in corpore toto,
Nusquam recta acies, livent rubigine dentes,

Pectora felle virent, lingua est suffusa veneno.
Risus abest, nisi quem visi movere dolores,
Nec fruitur somno vigilantibus excita curis,
Sed videt ingratos intabescitque videndo
Successus hominum carpitque et carpitur una
Suppliciumque suum est; quamvis tamen oderat illam,
Talibus adfata est breviter Tritonia dictis:
'Infice tabe tua natarum Cecropis unam!
Sic opus est; Aglauros ea est.' haud plura locuta
Fugit et inpressa tellurem reppulit hasta.
Illa deam obliquo fugientem lumine cernens
Murmura parva dedit successurumque Minervae
Indoluit baculumque capit, quod spinea totum
Vincula cingebant, adopertaque nubibus atris,
Quacumque ingreditur, florentia proterit arva
Exuritque herbas et summa papavera carpit
Adflatuque suo populos urbesque domosque
Polluit et tandem Tritonida conspicit arcem
Ingeniis opibusque et festa pace virentem
Vixque tenet lacrimas, quia nil lacrimabile cernit.
Sed postquam thalamos intravit Cecrope natae,
Iussa facit pectusque manu ferrugine tincta
Tangit et hamatis praecordia sentibus inplet
Inspiratque nocens virus piceumque per ossa
Dissipat et medio spargit pulmone venenum,
Neve mali causae spatium per latius errent,
Germanam ante oculos fortunatumque sororis
Coniugium pulchraque deum sub imagine ponit
Cunctaque magna facit; quibus inritata dolore
Cecropis occulto mordetur et anxia nocte,
Anxia luce gemit lentaque miserrima tabe
Liquitur, ut glacies incerto saucia sole,
Felicisque bonis non lenius uritur Herses,
Quam cum spinosis ignis subponitur herbis,
Quae neque dant flammas lenique tepore cremantur.
Saepe mori voluit, ne quicquam tale videret,

Saepe velut crimen rigido narrare parenti;
Denique in adverso venientem limine sedit
Exclusura deum; cui blandimenta precesque
Verbaque iactanti mitissima 'desine!' dixit,
'Hinc ego me non sum nisi te motura repulso.'
'Stemus' ait 'pacto' velox Cyllenius 'isto!'
Caelestique fores virga patefecit, at illi
Surgere conanti partes, quascumque sedendo
Flectitur, ignava nequeunt gravitate moveri.
Illa quidem pugnat recto se attollere trunco,
Sed genuum iunctura riget, frigusque per ungues
Labitur, et pallent amisso sanguine venae;
Utque malum late solet inmedicabile cancer
Serpere et inlaesas vitiatis addere partes,
Sic letalis hiems paulatim in pectora venit
Vitalesque vias et respiramina clusit,
Nec conata loqui est nec, si conata fuisset,
Vocis habebat iter; saxum iam colla tenebat,
Oraque duruerant, signumque exsangue sedebat;
Nec lapis albus erat: sua mens infecerat illam. f. xxv.

Has ubi verborum poenas mentisque profanae
Cepit Atlantiades, dictas a Pallade terras
Linquit et ingreditur iactatis aethera pennis.
Sevocat hunc genitor nec causam fassus amoris
'Fide minister' ait 'iussorum, nate, meorum,
Pelle moram solitoque celer delabere cursu,
Quaeque tuam matrem tellus a parte sinistra
Suspicit (indigenae Sidonida nomine dicunt),
Hanc pete, quodque procul montano gramine pasci
Armentum regale vides, ad litora verte!'
Dixit, et expulsi iamdudum monte iuvenci
Litora iussa petunt, ubi magni filia regis
Ludere virginibus Tyriis comitata solebat.
Non bene conveniunt nec in una sede morantur
Maiestas et amor: sceptri gravitate relicta
Ille pater rectorque deum, cui dextra trisulcis
Ignibus armata est, qui nutu concutit orbem,

Induitur faciem tauri mixtusque iuvencis f. xxvi.
Mugit et in teneris formosus obambulat herbis.
Quippe color nivis est, quam nec vestigia duri
Calcavere pedis nec solvit aquaticus auster;
Colla toris extant, armis palearia pendent,
Cornua parva quidem, sed quae contendere possis
Facta manu, puraque magis perlucida gemma;
Nullae in fronte minae nec formidabile lumen:
Pacem vultus habet. miratur Agenore nata,
Quod tam formosus, quod proelia nulla minetur,
Sed quamvis mitem metuit contingere primo:
Mox adit et flores ad candida porrigit ora.
Gaudet amans et, dum veniat sperata voluptas,
Oscula dat manibus; vix iam, vix cetera differt
Et nunc adludit viridique exsultat in herba,
Nunc latus in fulvis niveum deponit harenis
Paulatimque metu dempto modo pectora praebet
Virginea plaudenda manu, modo cornua sertis
Inpedienda novis. ausa est quoque regia virgo
Nescia, quem premeret, tergo considere tauri:
Cum deus a terra siccoque a litore sensim
Falsa pedum primo vestigia ponit in undis,
Inde abit ulterius mediique per aequora ponti
Fert praedam. pavet haec litusque ablata relictum
Respicit et dextra cornum tenet, altera dorso
Inposita est; tremulae sinuantur flamine vestes.

LIBER TERTIUS

Iamque deus posita fallacis imagine tauri
Se confessus erat Dictaeaque rura tenebat,
Cum pater ignarus Cadmo perquirere raptam
Imperat et poenam, si non invenerit, addit
Exilium, facto pius et sceleratus eodem.
Orbe pererrato (quis enim deprendere possit
Furta Iovis?) profugus patriamque iramque parentis

Vitat Agenorides, Phoebique oracula supplex
Consulit et, quae sit tellus habitanda, requirit.
'Bos tibi' Phoebus ait 'solis occurret in arvis,
Nullum passa iugum curvique inmunis aratri:
Hac duce carpe vias et, qua requieverit herba,
Moenia fac condas Boeotiaque illa vocato!'
Vix bene Castalio Cadmus descenderat antro,
Incustoditam lente videt ire iuvencam
Nullum servitii signum cervice gerentem;
Subsequitur pressoque legit vestigia passu
Auctoremque viae Phoebum taciturnus adorat.
Iam vada Cephisi Panopesque evaserat arva:
Bos stetit et tollens speciosam cornibus altis
Ad caelum frontem mugitibus inpulit auras
Atque ita respiciens comites sua terga sequentis
Procubuit teneraque latus submisit in herba.
Cadmus agit grates peregrinaeque oscula terrae
Figit et ignotos montes agrosque salutat;
Sacra Iovi facturus erat: iubet ire ministros
Et petere e vivis libandas fontibus undas.
  Silva vetus stabat nulla violata securi
Et specus in media virgis ac vimine densus
Efficiens humilem lapidum compagibus arcum,
Uberibus fecundus aquis; ubi conditus antro
Martius anguis erat cristis praesignis et auro:
Igne micant oculi, corpus tumet omne venenis,
Tres vibrant linguae, triplici stant ordine dentes.
Quem postquam Tyria lucum de gente profecti
Infausto tetigere gradu demissaque in undas
Urna dedit sonitum, longo caput extulit antro
Caeruleus serpens horrendaque sibila misit:
Effluxere urnae manibus, sanguisque relinquit
Corpus et attonitos subitus tremor occupat artus.
Ille volubilibus squamosos nexibus orbes
Torquet et inmensos saltu sinuatur in arcus
Ac media plus parte leves erectus in auras
Despicit omne nemus tantoque est corpore, quanto,

Si totum spectes, geminas qui separat Arctos.
Nec mora, Phoenicas, sive illi tela parabant
Sive fugam, sive ipse timor prohibebat utrumque,
Occupat: hos morsu, longis complexibus illos,
Hos necat adflatu funesti tabe veneni.
Fecerat exiguas iam sol altissimus umbras:
Quae mora sit sociis, miratur Agenore natus
Vestigatque viros. tegumen derepta leoni
Pellis erat, telum splendenti lancea ferro
Et iaculum teloque animus praestantior omni.
Ut nemus intravit letataque corpora vidit
Victoremque supra spatiosi corporis hostem
Tristia sanguinea lambentem vulnera lingua,
'Aut ultor vestrae, fidissima corpora, mortis,
Aut comes' inquit 'ero.' dixit dextraque molarem
Sustulit et magnum magno conamine misit;
Illius inpulsu cum turribus ardua celsis
Moenia mota forent: serpens sine vulnere mansit
Loricaeque modo squamis defensus et atrae
Duritia pellis validos cute reppulit ictus.
At non duritia iaculum quoque vicit eadem:
Quod medio lentae spinae curvamine fixum
Constitit et totum descendit in ilia ferrum.
Ille dolore ferox caput in sua terga retorsit
Vulneraque adspexit fixumque hastile momordit,
Idque, ubi vi multa partem labefecit in omnem,
Vix tergo eripuit; ferrum tamen ossibus haesit.
Tum vero, postquam solitas accessit ad iras
Causa recens, plenis tumuerunt guttura venis,
Spumaque pestiferos circumfluit albida rictus,
Terraque rasa sonat squamis, quique halitus exit
Ore niger Stygio, vitiatas inficit auras.
Ipse modo inmensum spiris facientibus orbem
Cingitur, interdum longa trabe rectior adstat,
Inpete nunc vasto ceu concitus imbribus amnis
Fertur et obstantes proturbat pectore silvas.
Cedit Agenorides paulum spolioque leonis

Sustinet incursus instantiaque ora retardat
Cuspide praetenta; furit ille et inania duro
Vulnera dat ferro figitque in acumine dentes;
Iamque venenifero sanguis manare palato
Coeperat et virides adspergine tinxerat herbas:
Sed leve vulnus erat, quia se retrahebat ab ictu
Laesaque colla dabat retro plagamque sedere
Cedendo arcebat nec longius ire sinebat,
Donec Agenorides coniectum in gutture ferrum
Usque sequens pressit, dum retro quercus eunti
Obstitit et fixa est pariter cum robore cervix.
Pondere serpentis curvata est arbor et ima
Parte flagellari gemuit sua robora caudae.
Dum spatium victor victi considerat hostis,
Vox subito audita est (neque erat cognoscere promptum,
Unde, sed audita est), 'quid, Agenore nate, peremptum
Serpentem spectas? et tu spectabere serpens.'
  Ille diu pavidus pariter cum mente colorem
Perdiderat, gelidoque comae terrore rigebant;
Ecce viri fautrix superas delapsa per auras
Pallas adest motaeque iubet subponere terrae f. xxvii.
Vipereos dentes, populi incrementa futuri.
Paret et, ut presso sulcum patefecit aratro,
Spargit humi iussos, mortalia semina, dentes.
Inde (fide maius) glaebae coepere moveri,
Primaque de sulcis acies apparuit hastae,
Tegmina mox capitum picto nutantia cono,
Mox umeri pectusque onerataque bracchia telis
Exsistunt, crescitque seges clipeata virorum:
Sic, ubi tolluntur festis aulaea theatris,
Surgere signa solent primumque ostendere vultus,
Cetera paulatim, placidoque educta tenore
Tota patent imoque pedes in margine ponunt.
Territus hoste novo Cadmus capere arma parabat:
'Ne cape' de populo, quem terra creaverat, unus

Exclamat 'nec te civilibus insere bellis!'
Atque ita terrigenis rigido de fratribus unum
Comminus ense ferit; iaculo cadit eminus ipse.
Hunc quoque qui leto dederat, non longius illo
Vivit et exspirat, modo quas acceperat, auras,
Exemploque pari furit omnis turba, suoque
Marte cadunt subiti per mutua vulnera fratres;
Iamque brevis vitae spatium sortita iuventus
Sanguineam tepido plangebant pectore matrem
Quinque superstitibus: quorum fuit unus Echion.
Is sua iecit humo monitu Tritonidis arma
Fraternaeque fidem pacis petiitque deditque.
Hos operis comites habuit Sidonius hospes,
Cum posuit iussus Phoebeïs sortibus urbem.
  Iam stabant Thebae, poteras iam, Cadme, videri
Exilio felix: soceri tibi Marsque Venusque
Contigerant; huc adde genus de coniuge tanta,
Tot natas natosque et, pignora cara, nepotes,
Hos quoque iam iuvenes, sed scilicet ultima semper
Expectanda dies hominis, dicique beatus
Ante obitum nemo supremaque funera debet.
  Prima nepos inter tot res tibi, Cadme, secundas
Causa fuit luctus alienaque cornua fronti
Addita vosque, canes satiatae sanguine erili;
At bene si quaeras, fortunae crimen in illo,
Non scelus invenies; quod enim scelus error habebat?
  Mons erat infectus variarum caede ferarum,
Iamque dies medius rerum contraxerat umbras
Et sol ex aequo meta distabat utraque,
Cum iuvenis placido per devia lustra vagantes
Participes operum compellat Hyantius ore:
'Lina madent, comites, ferrumque cruore ferarum,
Fortunamque dies habuit satis! altera lucem
Cum croceis invecta rotis Aurora reducet,
Propositum repetemus opus, nunc Phoebus utraque
Distat idem terra finditque vaporibus arva:

Sistite opus praesens nodosaque tollite lina!'
Iussa viri faciunt intermittuntque laborem.
Vallis erat piceis et acuta densa cupressu,
Nomine Gargaphie, succinctae sacra Dianae,
Cuius in extremo est antrum nemorale recessu
Arte laboratum nulla: simulaverat artem
Ingenio natura suo; nam pumice vivo
Et levibus tofis nativum duxerat arcum;
Fons sonat a dextra tenui perlucidus unda,
Margine gramineo patulos succinctus hiatus:
Hic dea silvarum venatu fessa solebat
Virgineos artus liquido perfundere rore.
Quo postquam subiit, nympharum tradidit uni
Armigerae iaculum pharetramque arcusque retentos;
Altera depositae subiecit bracchia pallae;
Vincla duae pedibus demunt; nam doctior illis
Ismenis Crocale sparsos per colla capillos
Conligit in nodum, quamvis erat ipsa solutis.
Excipiunt laticem Nepheleque Hyaleque Ranisque
Et Psecas et Phiale funduntque capacibus urnis;
Dumque ibi perluitur solita Titania lympha,
Ecce nepos Cadmi dilata parte laborum
Per nemus ignotum non certis passibus errans
Pervenit in lucum: sic illum fata ferebant.
Qui simul intravit rorantia fontibus antra,
Sicut erant nudae, viso sua pectora nymphae
Percussere viro subitisque ululatibus omne
Inplevere nemus circumfusaeque Dianam
Corporibus texere suis; tamen altior illis
Ipsa dea est colloque tenus supereminet omnes.
Qui color infectis adversi solis ab ictu
Nubibus esse solet aut purpureae Aurorae,
Is fuit in vultu visae sine veste Dianae,
Quae quamquam comitum turba stipata suarum
In latus obliquum tamen adstitit oraque retro
Flexit et, ut vellet promptas habuisse sagittas,
Quas habuit, sic hausit aquas vultumque virilem

Perfudit spargensque comas ultricibus undis
Addidit haec cladis praenuntia verba futurae:
'Nunc tibi me posito visam velamine narres,
Si poteris narrare, licet!' nec plura minata
Dat sparso capiti vivacis cornua cervi, f. xxviii.
Dat spatium collo summasque cacuminat aures
Cum pedibusque manus, cum longis bracchia mutat
Cruribus et velat maculoso vellere corpus;
Additus et pavor est. fugit Autonoeïus heros
Et se tam celerem cursu miratur in ipso.
Ut vero vultus et cornua vidit in unda,
'Me miserum!' dicturus erat: vox nulla secuta est;
Ingemuit: vox illa fuit, lacrimaeque per ora
Non sua fluxerunt; mens tantum pristina mansit.
Quid faciat? repetatne domum et regalia tecta?
An lateat silvis? pudor hoc, timor inpedit illud.
Dum dubitat, videre canes: primique Melampus
Ichnobatesque sagax latratu signa dedere,
Gnosius Ichnobates, Spartana gente Melampus;
Inde ruunt alii rapida velocius aura,
Pamphagos et Dorceus et Oribasos, Arcades omnes,
Nebrophonosque valens et trux cum Laelape Theron
Et pedibus Pterelas et naribus utilis Agre
Hylaeusque fero nuper percussus ab apro
Deque lupo concepta Nape pecudesque secuta
Poemenis et natis comitata Harpyia duobus
Et substricta gerens Sicyonius ilia Ladon
Et Dromas et Canache Sticteque et Tigris et Alce
Et niveis Leucon et villis Asbolos atris
Praevalidusque Lacon et cursu fortis Aëllo
Et Thoos et Cyprio velox cum fratre Lycisce
Et medio nigram frontem distinctus ab albo
Harpalos et Melaneus hirsutaque corpore Lachne
Et patre Dictaeo, sed matre Laconide nati
Labros et Argiodus et acutae vocis Hylactor,
Quosque referre mora est: ea turba cupidine praedae
Per rupes scopulosque adituque carentia saxa,

Quaque est difficilis, quaque est via nulla, sequuntur.
Ille fugit, per quae fuerat loca saepe secutus,
Heu! famulos fugit ipse suos! clamare libebat:
'Actaeon ego sum, dominum cognoscite vestrum!'
Verba animo desunt: resonat latratibus aether.
Prima Melanchaetes in tergo vulnera fecit,
Proxima Therodamas, Oresitrophos haesit in armo:
Tardius exierant, sed per conpendia montis
Anticipata via est; dominum retinentibus illis
Cetera turba coit confertque in corpore dentes.
Iam loca vulneribus desunt, gemit ille sonumque,
Etsi non hominis, quem non tamen edere possit
Cervus, habet maestisque replet iuga nota querellis
Et genibus pronis supplex similisque roganti
Circumfert tacitos tamquam sua bracchia vultus.
At comites rapidum solitis hortatibus agmen
Ignari instigant oculisque Actaeona quaerunt
Et velut absentem certatim Actaeona clamant
(Ad nomen caput ille refert) et abesse queruntur
Nec capere oblatae segnem spectacula praedae.
Vellet abesse quidem, sed adest velletque videre,
Non etiam sentire canum fera facta suorum.
Undique circumstant mersisque in corpore rostris
Dilacerant falsi dominum sub imagine cervi,
Nec nisi finita per plurima vulnera vita
Ira pharetratae fertur satiata Dianae.
Rumor in ambiguo est: aliis violentior aequo
Visa dea est, alii laudant dignamque severa
Virginitate vocant; pars invenit utraque causas.
Sola Iovis coniunx non tam, culpetne probetne,
Eloquitur, quam clade domus ab Agenore ductae
Gaudet et a Tyria conlectum paelice transfert
In generis socios odium: subit ecce priori
Causa recens, gravidamque dolet de semine magni
Esse Iovis Semelen: tum linguam ad iurgia solvit.
'Profeci quid enim totiens per iurgia?' dixit
'Ipsa petenda mihi est; ipsam, si maxima Iuno

Rite vocor, perdam, si me gemmantia dextra
Sceptra tenere decet, si sum regina Iovisque
Et soror et coniunx, certe soror. at, puto, furto est
Contenta, et thalami brevis est iniuria nostri.
Concipit! id deerat! manifestaque crimina pleno
Fert utero et mater, quod vix mihi contigit, uno
De Iove vult fieri: tanta est fiducia formae!
Fallat eam faxo! nec sum Saturnia, si non
Ab Iove mersa suo Stygias penetrabit in undas!'
  Surgit ab his solio fulvaque recondita nube
Limen adit Semeles nec nubes ante removit,
Quam simulavit anum posuitque ad tempora canos
Sulcavitque cutem rugis et curva trementi f. xxix.
Membra tulit passu, vocem quoque fecit anilem
Ipsaque erat Beroë, Semeles Epidauria nutrix.
Ergo ubi captato sermone diuque loquendo
Ad nomen venere Iovis, suspirat et 'opto,
Iuppiter ut sit,' ait 'metuo tamen omnia: multi
Nomine divorum thalamos iniere pudicos.
Nec tamen esse Iovem satis est; det pignus amoris,
Si modo verus is est, quantusque et qualis ab alta
Iunone excipitur, tantus talisque, rogato,
Det tibi complexus suaque ante insignia sumat!'
Talibus ignaram Iuno Cadmeïda dictis
Formarat: rogat illa Iovem sine nomine munus.
Cui deus 'elige,' ait 'nullam patiere repulsam,
Quoque magis credas, Stygii quoque conscia sunto
Numina torrentis; timor et deus ille deorum est!'
Laeta malo nimiumque potens perituraque amantis
Obsequio Semele 'qualem Saturnia' dixit
'Te solet amplecti, Veneris cum foedus initis,
Da mihi te talem!' voluit deus ora loquentis
Opprimere: exierat iam vox properata sub auras.
Ingemuit; neque enim non haec optasse, neque ille
Non iurasse potest. ergo maestissimus altum
Aethera conscendit vultuque sequentia traxit
Nubila, quis nimbos inmixtaque fulgura ventis

Addidit et tonitrus et inevitabile fulmen.
Qua tamen usque potest, vires sibi demere temptat
Nec, quo centimanum deiecerat igne Typhoea,
Nunc armatur eo: nimium feritatis in illo est.
Est aliud levius fulmen, cui dextra Cyclopum
Saevitiae flammaeque minus, minus addidit irae:
Tela secunda vocant superi; capit illa domumque
Intrat Agenoream: corpus mortale tumultus
Non tulit aetherios donisque iugalibus arsit.
Inperfectus adhuc infans genetricis ab alvo
Eripitur patrioque tener, si credere dignum est,
Insuitur femori maternaque tempora complet.
Furtim illum primis Ino matertera cunis
Educat: inde datum nymphae Nyseïdes antris
Occuluere suis lactisque alimenta dedere.

Dumque ea per terras fatali lege geruntur
Tutaque bis geniti sunt incunabula Bacchi,
Forte Iovem memorant diffusum nectare curas
Seposuisse graves vacuaque agitasse remissos
Cum Iunone iocos et 'maior vestra profecto est
Quam, quae contingit maribus,' dixisse 'voluptas.'
Illa negat; placuit quae sit sententia docti
Quaerere Tiresiae: Venus huic erat utraque nota.
Nam duo magnorum viridi coëuntia silva f. xxx.
Corpora serpentum baculi violaverat ictu
Deque viro factus, mirabile, femina septem
Egerat autumnos; octavo rursus eosdem
Vidit et 'est vestrae si tanta potentia plagae',
Dixit 'ut auctoris sortem in contraria mutet,
Nunc quoque vos feriam!' percussis anguibus isdem
Forma prior rediit genetivaque venit imago.
Arbiter hic igitur sumptus de lite iocosa
Dicta Iovis firmat; gravius Saturnia iusto
Nec pro materia fertur doluisse suique
Iudicis aeterna damnavit lumina nocte,
At pater omnipotens (neque enim licet inrita cuiquam
Facta dei fecisse deo) pro lumine adempto

Scire futura dedit poenamque levavit honore.
Ille per Aonias fama celeberrimus urbes
Inreprehensa dabat populo responsa petenti;
Prima fide vocisque ratae temptamina sumpsit
Caerula Liriope, quam quondam flumine curvo
Inplicuit clausaeque suis Cephisos in undis
Vim tulit. enixa est utero pulcherrima pleno
Infantem nymphe, iam tunc qui posset amari,
Narcissumque vocat; de quo consultus, an esset
Tempora maturae visurus longa senectae,
Fatidicus vates 'si se non noverit' inquit.
Vana diu visa est vox auguris, exitus illam
Resque probat letique genus novitasque furoris.
Namque ter ad quinos unum Cephisius annum
Addiderat poteratque puer iuvenisque videri:
Multi illum iuvenes, multae cupiere puellae;
Sed (fuit in tenera tam dura superbia forma)
Nulli illum iuvenes, nullae tetigere puellae.
Adspicit hunc trepidos agitantem in retia cervos
Vocalis nymphe, quae nec reticere loquenti
Nec prius ipsa loqui didicit, resonabilis Echo.
Corpus adhuc Echo, non vox erat; et tamen usum
Garrula non alium, quam nunc habet, oris habebat,
Reddere de multis ut verba novissima posset.
Fecerat hoc Iuno, quia, cum deprendere posset
Sub Iove saepe suo nymphas in monte iacentes,
Illa deam longo prudens sermone tenebat,
Dum fugerent nymphae. postquam hoc Saturnia sensit,
'Huius' ait 'linguae, qua sum delusa, potestas
Parva tibi dabitur vocisque brevissimus usus,'
Reque minas firmat; tamen haec in fine loquendi
Ingeminat voces auditaque verba reportat.
Ergo ubi Narcissum per devia rura vagantem
Vidit et incaluit, sequitur vestigia furtim,
Quoque magis sequitur, flamma propiore calescit,
Non aliter, quam cum summis circumlita taedis

Admotas rapiunt vivacia sulphura flammas.
O quotiens voluit blandis accedere dictis
Et mollis adhibere preces! natura repugnat
Nec sinit, incipiat; sed, quod sinit, illa parata est
Exspectare sonos, ad quos sua verba remittat.
Forte puer comitum seductus ab agmine fido
Dixerat 'etquis adest?', et 'adest!' responderat Echo.
Hic stupet, utque aciem partes dimittit in omnes,
Voce 'veni!' magna clamat: vocat illa vocantem.
Respicit et rursus nullo veniente 'quid' inquit
'Me fugis?' et totidem, quot dixit, verba recepit.
Perstat et alternae deceptus imagine vocis
'Huc coëamus!' ait, nullique libentius umquam
Responsura sono 'coëamus!' rettulit Echo
Et verbis favet ipsa suis egressaque silva
Ibat, ut iniceret sperato bracchia collo.
Ille fugit fugiensque 'manus complexibus aufer!
Ante' ait 'emoriar, quam sit tibi copia nostri!'
Rettulit illa nihil nisi 'sit tibi copia nostri!'
Spreta latet silvis pudibundaque frondibus ora
Protegit et solis ex illo vivit in antris;
Sed tamen haeret amor crescitque dolore repulsae:
Et tenuant vigiles corpus miserabile curae, f. xxxi.
Adducitque cutem macies, et in aëra sucus
Corporis omnis abit; vox tantum atque ossa supersunt:
Vox manet; ossa ferunt lapidis traxisse figuram.
Inde latet silvis nulloque in monte videtur,
Omnibus auditur: sonus est, qui vivit in illa.
Sic hanc, sic alias undis aut montibus ortas
Luserat hic nymphas, sic coetus ante viriles;
Inde manus aliquis despectus ad aethera tollens
'Sic amet ipse licet, sic non potiatur amato!'
Dixerat: adsensit precibus Ramnusia iustis.
Fons erat inlimis, nitidis argenteus undis,
Quem neque pastores neque pastae monte capellae
Contigerant aliudve pecus, quem nulla volucris
Nec fera turbarat nec lapsus ab arbore ramus;

Gramen erat circa, quod proximus umor alebat,
Silvaque sole locum passura tepescere nullo.
Hic puer et studio venandi lassus et aestu
Procubuit faciemque loci fontemque secutus,
Dumque sitim sedare cupit, sitis altera crevit,
Dumque bibit, visae correptus imagine formae
Spem sine corpore amat, corpus putat esse, quod unda est.
Adstupet ipse sibi vultuque inmotus eodem
Haeret ut e Pario formatum marmore signum.
Spectat humi positus geminum, sua lumina, sidus
Et dignos Baccho, dignos et Apolline crines
Inpubesque genas et eburnea colla decusque
Oris et in niveo mixtum candore ruborem
Cunctaque miratur, quibus est mirabilis ipse.
Se cupit inprudens et, qui probat, ipse probatur,
Dumque petit, petitur pariterque accendit et ardet.
Inrita fallaci quotiens dedit oscula fonti!
In mediis quotiens visum captantia collum
Bracchia mersit aquis nec se deprendit in illis!
Quid videat, nescit, sed, quod videt, uritur illo
Atque oculos idem, qui decipit, incitat error.
Credule, quid frustra simulacra fugacia captas?
Quod petis, est nusquam; quod amas, avertere, perdes!
Ista repercussae, quam cernis, imaginis umbra est:
Nil habet ista sui: tecum venitque manetque,
Tecum discedet, si tu discedere possis.
Non illum Cereris, non illum cura quietis
Abstrahere inde potest, sed opaca fusus in herba
Spectat inexpleto mendacem lumine formam
Perque oculos perit ipse suos paulumque levatus
Ad circumstantes tendens sua bracchia silvas
'Etquis, io silvae, crudelius' inquit 'amavit?
Scitis enim et multis latebra opportuna fuistis!
Etquem, cum vestrae tot agantur saecula vitae,
Qui sic tabuerit, longo meministis in aevo?

Et placet et video, sed, quod videoque placetque,
Non tamen invenio: tantus tenet error amantem!
Quoque magis doleam, nec nos mare separat ingens
Nec via nec montes nec clausis moenia portis:
Exigua prohibemur aqua! cupit ipse teneri!
Nam quotiens liquidis porreximus oscula lymphis,
Hic totiens ad me resupino nititur ore;
Posse putes tangi: minimum est, quod amantibus obstat.
Quisquis es, huc exi! quid me, puer unice, fallis
Quove petitus abis? certe nec forma nec aetas
Est mea, quam fugias, et amarunt me quoque nymphae.
Spem mihi nescio quam vultu promittis amico,
Cumque ego porrexi tibi bracchia, porrigis ultro;
Cum risi, adrides; lacrimas quoque saepe notavi
Me lacrimante tuas; nutu quoque signa remittis
Et, quantum motu formosi suspicor oris,
Verba refers aures non pervenientia nostras.
Iste ego sum! sensi; nec me mea fallit imago:
Uror amore mei, flammas moveoque feroque!
Quid faciam? roger, anne rogem? quid deinde rogabo?
Quod cupio, mecum est: inopem me copia fecit.
O utinam a nostro secedere corpore possem!
Votum in amante novum: vellem, quod amamus, abesset! —
Iamque dolor vires adimit, nec tempora vitae
Longa meae superant, primoque extinguor in aevo.
Nec mihi mors gravis est, posituro morte dolores:
Hic, qui diligitur, vellem, diuturnior esset!
Nunc duo concordes anima moriemur in una.'
Dixit et ad faciem rediit male sanus eandem
Et lacrimis turbavit aquas, obscuraque moto
Reddita forma lacu est. quam cum vidisset abire,
'Quo refugis? remane nec me, crudelis, amantem
Desere!' clamavit 'liceat, quod tangere non est,

Adspicere et misero praebere alimenta furori!'
Dumque dolet, summa vestem deduxit ab ora
Nudaque marmoreis percussit pectora palmis.
Pectora traxerunt roseum percussa ruborem,
Non aliter quam poma solent, quae candida parte,
Parte rubent, aut ut variis solet uva racemis
Ducere purpureum nondum matura colorem.
Quae simul adspexit liquefacta rursus in unda,
Non tulit ulterius, sed, ut intabescere flavae
Igne levi cerae matutinaeque pruinae
Sole tepente solent, sic adtenuatus amore
Liquitur et tecto paulatim carpitur igni,
Et neque iam color est mixto candore rubori
Nec vigor et vires et quae modo visa placebant,
Nec corpus remanet, quondam quod amaverat Echo.
Quae tamen ut vidit, quamvis irata memorque
Indoluit, quotiensque puer miserabilis 'eheu!'
Dixerat, haec resonis iterabat vocibus 'eheu!'
Cumque suos manibus percusserat ille lacertos,
Haec quoque reddebat sonitum plangoris eundem.
Ultima vox solitam fuit haec spectantis in undam
'Heu! frustra dilecte puer!' totidemque remisit
Verba locus, dictoque vale 'vale!' inquit et Echo.
Ille caput viridi fessum submisit in herba,
Lumina mors clausit domini mirantia formam.
Tum quoque se, postquam est inferna sede receptus,
In Stygia spectabat aqua. planxere sorores
Naides et sectos fratri posuere capillos,
Planxerunt dryades: plangentibus adsonat Echo.
Iamque rogum quassasque faces feretrumque parabant:
Nusquam corpus erat, croceum pro corpore florem
Inveniunt foliis medium cingentibus albis. f. xxxii.
Cognita res meritam vati per Achaidas urbes
Adtulerat famam, nomenque erat auguris ingens.
Spernit Echionides tamen hunc ex omnibus unus
Contemptor superum Pentheus praesagaque ridet

Verba senis tenebrasque et cladem lucis ademptae
Obicit. ille movens albentia tempora canis
'Quam felix esses, si tu quoque luminis huius
Orbus' ait 'fieres, ne Bacchica sacra videres!
Namque dies aderit, quam non procul auguror esse,
Qua novus huc veniat, proles Semeleïa, Liber;
Quem nisi templorum fueris dignatus honore,
Mille lacer spargere locis et sanguine silvas
Foedabis matremque tuam matrisque sorores.
Eveniet! neque enim dignabere numen honore,
Meque sub his tenebris nimium vidisse quereris.'
Talia dicentem proturbat Echione natus.
Dicta fides sequitur, responsaque vatis aguntur.
Liber adest, festisque fremunt ululatibus agri:
Turba ruit, mixtaeque viris matresque nurusque
Vulgusque proceresque ignota ad sacra feruntur.
'Quis furor, anguigenae, proles Mavortia, vestras
Adtonuit mentes?' Pentheus ait 'aerane tantum
Aere repulsa valent et adunco tibia cornu
Et magicae fraudes, ut, quos non bellicus ensis,
Non tuba terruerit, non strictis agmina telis,
Femineae voces et mota insania vino
Obscenique greges et inania tympana vincant?
Vosne, senes, mirer, qui longa per aequora vecti
Hac Tyron, hac profugos posuistis sede Penates,
Nunc sinitis sine Marte capi? vosne, acrior aetas,
O iuvenes, propiorque meae, quos arma tenere,
Non thyrsos galeaque tegi, non fronde decebat?
Este, precor, memores, qua sitis stirpe creati,
Illiusque animos, qui multos perdidit unus,
Sumite serpentis! pro fontibus ille lacuque
Interiit: at vos pro fama vincite vestra!
Ille dedit leto fortes, vos pellite molles
Et patrium retinete decus! si fata vetabant
Stare diu Thebas, utinam tormenta virique
Moenia diruerent, ferrumque ignisque sonarent!
Essemus miseri sine crimine, sorsque querenda,

Non celanda foret, lacrimaeque pudore carerent:
At nunc a puero Thebae capientur inermi,
Quem neque bella iuvant nec tela nec usus equorum,
Sed madidus murra crinis mollesque coronae
Purpuraque et pictis intextum vestibus aurum!
Quem quidem ego actutum (modo vos absistite!) cogam
Adsumptumque patrem commentaque sacra fateri.
An satis Acrisio est animi contemnere vanum
Numen et Argolicas venienti claudere portas,
Penthea terrebit cum totis advena Thebis?
Ite citi,' — famulis hoc imperat — 'ite ducemque
Adtrahite huc vinctum! iussis mora segnis abesto!'
  Hunc avus, hunc Athamas, hunc cetera turba suorum
Corripiunt dictis frustraque inhibere laborant;
Acrior admonitu est inritaturque retenta
Et crescit rabies, moderaminaque ipsa nocebant:
Sic ego torrentem, qua nil obstabat eunti,
Lenius et modico strepitu decurrere vidi;
At quacumque trabes obstructaque saxa tenebant,
Spumeus et fervens et ab obice saevior ibat.
Ecce cruentati redeunt et, Bacchus ubi esset,
Quaerenti domino Bacchum vidisse negarunt;
'Hunc' dixere 'tamen comitem famulumque sacrorum
Cepimus' et tradunt manibus post terga ligatis
Sacra dei quondam Tyrrhena gente secutum.
  Adspicit hunc Pentheus oculis, quos ira tremendos
Fecerat et, quamquam poenae vix tempora differt,
'O periture tuaque aliis documenta dature
Morte,' ait 'ede tuum nomen nomenque parentum
Et patriam morisque novi cur sacra frequentes.'
Ille metu vacuus 'nomen mihi' dixit 'Acoetes,
Patria Maeonia est, humili de plebe parentes.
Non mihi quae duri colerent pater arva iuvenci
Lanigerosve greges, non ulla armenta reliquit;
Pauper et ipse fuit linoque solebat et hamis

Decipere et calamo salientes ducere pisces.
Ars illi sua census erat; cum traderet artem,
'Accipe, quas habeo, studii successor et heres,'
Dixit, 'opes,' moriensque mihi nihil ille reliquit
Praeter aquas; unum hoc possum appellare paternum.
Mox ego, ne scopulis haererem semper in isdem,
Addidici regimen dextra moderante carinae
Flectere et Oleniae sidus pluviale Capellae
Taygetenque Hyadasque oculis Arctonque notavi
Ventorumque domos et portus puppibus aptos.
Forte petens Delum Chiae telluris ad oras
Adplicor et dextris adducor litora remis
Doque levis saltus udaeque inmittor harenae;
Nox ubi consumpta est (Aurora rubescere primo
Coeperat), exsurgo laticesque inferre recentes
Admoneo monstroque viam, quae ducat ad undas.
Ipse, quid aura mihi tumulo promittat ab alto,
Prospicio comitesque voco repetoque carinam.
'Adsumus en!' inquit sociorum primus Opheltes,
Utque putat, praedam deserto nactus in agro
Virginea puerum ducit per litora forma.
Ille mero somnoque gravis titubare videtur
Vixque sequi; specto cultum faciemque gradumque:
Nil ibi, quod credi posset mortale, videbam.
Et sensi et dixi sociis 'quod numen in isto
Corpore sit, dubito, sed corpore numen in isto est!
Quisquis es, o faveas nostrisque laboribus adsis!
His quoque des veniam!' 'pro nobis mitte precari'
Dictys ait, quo non alius conscendere summas
Ocior antemnas prensoque rudente relabi;
Hoc Libys, hoc flavus, prorae tutela, Melanthus,
Hoc probat Alcimedon et, qui requiemque modumque
Voce dabat remis, animorum hortator, Epopeus,
Hoc omnes alii: praedae tam caeca cupido est.
'Non tamen hanc sacro violari pondere pinum

Perpetiar;' dixi 'pars hic mihi maxima iuris;'
Inque aditu obsisto. furit audacissimus omni
De numero Lycabas, qui Tusca pulsus ab urbe
Exilium dira poenam pro caede luebat.
Is mihi, dum resto, iuvenali guttura pugno
Rupit et excussum misisset in aequora, si non
Haesissem quamvis amens in fune retentus.
Inpia turba probat factum, tum denique Bacchus
(Bacchus enim fuerat), veluti clamore solutus
Sit sopor aque mero redeant in pectora sensus,
'Quid facitis? quis clamor?' ait 'qua, dicite, nautae,
Huc ope perveni? quo me deferre paratis?'
'Pone metum' Proreus 'et quos contingere portus
Ede velis!' dixit 'terra sistere petita.'
'Naxon' ait Liber 'cursus advertite vestros!
Illa mihi domus est, vobis erit hospita tellus.'
Per mare fallaces perque omnia numina iurant
Sic fore meque iubent pictae dare vela carinae.
Dextera Naxus erat: dextra mihi lintea danti
'Quid facis, o demens? quis te furor —?' inquit Opheltes;
Pro se quisque timet: 'laevam pete!' maxima nutu
Pars mihi significat, pars, quid velit, aure susurrat.
Obstipui 'capiat' que 'aliquis moderamina!' dixi
Meque ministerio scelerisque artisque removi.
Increpor a cunctis, totumque inmurmurat agmen;
E quibus Aethalion 'te scilicet omnis in uno
Nostra salus posita est!' ait et subit ipse meumque
Explet opus Naxoque petit diversa relicta.
Tum deus inludens, tamquam modo denique fraudem
Senserit, e puppi pontum prospectat adunca
Et flenti similis 'non haec mihi litora, nautae,
Promisistis,' ait 'non haec mihi terra rogata est.
Quo merui poenam facto? quae gloria vestra est,
Si puerum iuvenes, si multi fallitis unum?'
Iamdudum flebam: lacrimas manus inpia nostras

Ridet et inpellit properantibus aequora remis.
Per tibi nunc ipsum (nec enim praesentior illo
Est deus) adiuro, tam me tibi vera referre
Quam veri maiora fide: stetit aequore puppis
Haud aliter, quam si siccum navale teneret.
Illi admirantes remorum in verbere perstant
Velaque deducunt geminaque ope currere temptant.
Inpediunt hederae remos nexuque recurvo
Serpunt et gravidis distingunt vela corymbis.
Ipse racemiferis frontem circumdatus uvis
Pampineis agitat velatam frondibus hastam;
Quem circa tigres simulacraque inania lyncum
Pictarumque iacent fera corpora pantherarum.
Exiluere viri, sive hoc insania fecit, f. xxxiii.
Sive timor, primusque Medon nigrescere coepit
Corpore et expresso spinae curvamine flecti;
Incipit huic Lycabas: 'in quae miracula' dixit
'Verteris?' et lati rictus et panda loquenti
Naris erat, squamamque cutis durata trahebat.
At Libys obstantes dum vult obvertere remos,
In spatium resilire manus breve vidit et illas
Iam non esse manus, iam pinnas posse vocari;
Alter ad intortos cupiens dare bracchia funes
Bracchia non habuit truncoque repandus in undas
Corpore desiluit: falcata novissima cauda est,
Qualia dimidiae sinuantur cornua lunae.
Undique dant saltus multaque adspergine rorant
Emerguntque iterum redeuntque sub aequora rursus
Inque chori ludunt speciem lascivaque iactant
Corpora et acceptum patulis mare naribus efflant.
De modo viginti (tot enim ratis illa ferebat)
Restabam solus: pavidum gelidumque trementi
Corpore vixque meum firmat deus 'excute' dicens
'Corde metum Diamque tene!' delatus in illam
Accessi sacris Baccheaque sacra frequento.'
'Praebuimus longis' Pentheus 'ambagibus aures,'
Inquit 'ut ira mora vires absumere posset.

Praecipitem famuli rapite hunc cruciataque diris
Corpora tormentis Stygiae dimittite morti!'
Protinus abstractus solidis Tyrrhenus Acoetes
Clauditur in tectis; et dum crudelia iussae
Instrumenta necis ferrumque ignesque parantur,
Sponte sua patuisse fores lapsasque lacertis
Sponte sua fama est nullo solvente catenas.
  Perstat Echionides nec iam iubet ire, sed ipse
Vadit, ubi electus facienda ad sacra Cithaeron
Cantibus et clara bacchantum voce sonabat.
Ut fremit acer equus, cum bellicus aere canoro
Signa dedit tubicen, pugnaeque adsumit amorem,
Penthea sic ictus longis ululatibus aether
Movit, et audito clamore recanduit ira.
Monte fere medio est cingentibus ultima silvis
Purus ab arboribus, spectabilis undique campus.
Hic oculis illum cernentem sacra profanis
Prima videt, prima est insano concita cursu,
Prima suum misso violavit Penthea thyrso
Mater et 'o geminae' clamavit 'adeste sorores!
Ille aper, in nostris errat qui maximus agris,
Ille mihi feriendus aper.' ruit omnis in unum
Turba furens: cunctae coëunt trepidumque sequuntur
Iam trepidum, iam verba minus violenta loquentem,
Iam se damnantem, iam se peccasse fatentem.
Saucius ille tamen 'fer opem, matertera' dixit
'Autonoë! moveant animos Actaeonis umbrae!'
Illa, quis Actaeon, nescit dextramque precantis
Abstulit, Inoo lacerata est altera raptu.
Non habet infelix, quae matri bracchia tendat,
Trunca sed ostendens deiectis vulnera membris
'Adspice, mater!' ait. visis ululavit Agaue
Collaque iactavit movitque per aëra crinem
Avulsumque caput digitis complexa cruentis
Clamat 'io comites, opus hoc victoria nostra est!'
Non citius frondes autumni frigore tactas

Iamque male haerentes alta rapit arbore ventus,
Quam sunt membra viri manibus direpta nefandis.
Talibus exemplis monitae nova sacra frequentant
Turaque dant sanctasque colunt Ismenides aras.

LIBER QUARTUS

At non Alcithoë Minyeïas orgia censet
Accipienda dei, sed adhuc temeraria Bacchum
Progeniem negat esse Iovis sociasque sorores
Inpietatis habet. festum celebrare sacerdos
Inmunesque operum famulas dominasque suorum
Pectora pelle tegi, crinales solvere vittas,
Serta coma, manibus frondentis sumere thyrsos
Iusserat et saevam laesi fore numinis iram
Vaticinatus erat. parent matresque nurusque
Telasque calathosque infectaque pensa reponunt
Turaque dant Bacchumque vocant Bromiumque Lyaeumque
Ignigenamque satumque iterum solumque bimatrem:
Additur his Nyseus indetonsusque Thyoneus
Et cum Lenaeo genialis consitor uvae
Nycteliusque Eleleusque parens et Iacchus et Euhan,
Et quae praeterea per Graias plurima gentes
Nomina, Liber, habes; tibi enim inconsumpta iuventa est,
Tu puer aeternus, tu formosissimus alto
Conspiceris caelo; tibi, cum sine cornibus adstas,
Virgineum caput est; Oriens tibi victus, adusque
Decolor extremo qua tingitur India Gange.
Penthea tu, venerande, bipenniferumque Lycurgum
Sacrilegos mactas Tyrrhenaque mittis in aequor
Corpora; tu biiugum pictis insignia frenis
Colla premis lyncum; Bacchae Satyrique sequuntur,
Quique senex ferula titubantes ebrius artus

Sustinet et pando non fortiter haeret asello.
Quacumque ingrederis, clamor iuvenalis et una
Femineae voces inpulsaque tympana palmis
Concavaque aera sonant longoque foramine buxus.
'Placatus mitisque' rogant Ismenides 'adsis!'
Iussaque sacra colunt; solae Minyeïdes intus
Intempestiva turbantes festa Minerva
Aut ducunt lanas aut stamina pollice versant
Aut haerent telae famulasque laboribus urgent;
E quibus una levi deducens pollice filum
'Dum cessant aliae commentaque sacra frequentant,
Nos quoque, quas Pallas, melior dea, detinet,' inquit
'Utile opus manuum vario sermone levemus
Perque vices aliquid, quod tempora longa videri
Non sinat, in medium vacuas referamus ad aures!'
Dicta probant primamque iubent narrare sorores;
Illa, quid e multis referat (nam plurima norat),
Cogitat et dubia est, de te, Babylonia, narret, f. xxxiv.
Derceti, quam versa squamis velantibus artus
Stagna Palaestini credunt motasse figura,
An magis, ut sumptis illius filia pennis f. xxxv.
Extremos albis in turribus egerit annos,
Nais an ut cantu nimiumque potentibus herbis f. xxxvi.
Verterit in tacitos iuvenalia corpora pisces,
Donec idem passa est, an, quae poma alba ferebat,
Ut nunc nigra ferat contactu sanguinis arbor.
Hoc placet; haec quoniam vulgaris fabula non est,
Talibus orsa modis lana sua fila sequente:
'Pyramus et Thisbe, iuvenum pulcherrimus alter,
Altera, quas Oriens habuit, praelata puellis,
Contiguas tenuere domos, ubi dicitur altam
Coctilibus muris cinxisse Semiramis urbem.
Notitiam primosque gradus vicinia fecit,
Tempore crevit amor; taedae quoque iure coissent,
Sed vetuere patres; quod non potuere vetare,
Ex aequo captis ardebant mentibus ambo.
Conscius omnis abest, nutu signisque loquuntur,

Quoque magis tegitur, tectus magis aestuat ignis.
Fissus erat tenui rima, quam duxerat olim,
Cum fieret, paries domui communis utrique;
Id vitium nulli per saecula longa notatum
(Quid non sentit amor?) primi vidistis amantes
Et vocis fecistis iter; tutaeque per illud
Murmure blanditiae minimo transire solebant.
Saepe, ubi constiterant, hinc Thisbe, Pyramus illinc,
Inque vices fuerat captatus anhelitus oris,
'Invide' dicebant 'paries, quid amantibus obstas?
Quantum erat, ut sineres toto nos corpore iungi,
Aut, hoc si nimium est, vel ad oscula danda pateres?
Nec sumus ingrati: tibi nos debere fatemur,
Quod datus est verbis ad amicas transitus auris.'
  Talia diversa nequiquam sede locuti
Sub noctem dixere 'vale' partique dedere
Oscula quisque suae non pervenientia contra.
Postera nocturnos Aurora removerat ignes,
Solque pruinosas radiis siccaverat herbas:
Ad solitum coiere locum. tum murmure parvo
Multa prius questi statuunt, ut nocte silenti
Fallere custodes foribusque excedere temptent,
Cumque domo exierint, urbis quoque tecta relinquant,
Neve sit errandum lato spatiantibus arvo,
Conveniant ad busta Nini lateantque sub umbra
Arboris: arbor ibi niveis uberrima pomis
(Ardua morus erat) gelido contermina fonti.
Pacta placent; et lux tarde discedere visa
Praecipitatur aquis, et aquis nox exit ab isdem:
Callida per tenebras versato cardine Thisbe
Egreditur fallitque suos adopertaque vultum
Pervenit ad tumulum dictaque sub arbore sedit:
Audacem faciebat amor. venit ecce recenti
Caede leaena boum spumantes oblita rictus
Depositura sitim vicini fontis in unda;
Quam procul ad lunae radios Babylonia Thisbe

Vidit et obscurum timido pede fugit in antrum,
Dumque fugit, tergo velamina lapsa reliquit.
Ut lea saeva sitim multa compescuit unda,
Dum redit in silvas, inventos forte sine ipsa
Ore cruentato tenues laniavit amictus.
Serius egressus vestigia vidit in alto
Pulvere certa ferae totoque expalluit ore
Pyramus; ut vero vestem quoque sanguine tinctam
Repperit, 'una duos' inquit 'nox perdet amantes,
E quibus illa fuit longa dignissima vita;
Nostra nocens anima est. ego te, miseranda, peremi,
In loca plena metus qui iussi nocte venires,
Nec prior huc veni. nostrum divellite corpus
Et scelerata fero consumite viscera morsu,
O quicumque sub hac habitatis rupe, leones!
Sed timidi est optare necem!' velamina Thisbes
Tollit et ad pactae secum fert arboris umbram,
Utque dedit notae lacrimas, dedit oscula vesti,
'Accipe nunc' inquit 'nostri quoque sanguinis haustus!'
Quoque erat accinctus, demisit in ilia ferrum,
Nec mora, ferventi moriens e vulnere traxit
Et iacuit resupinus humo: cruor emicat alte,
Non aliter, quam cum vitiato fistula plumbo
Scinditur et tenui stridente foramine longas
Eiaculatur aquas atque ictibus aëra rumpit.
Arborei fetus adspergine caedis in atram
Vertuntur faciem, madefactaque sanguine radix
Purpureo tingit pendentia mora colore.
  Ecce metu nondum posito, ne fallat amantem,
Illa redit iuvenemque oculis animoque requirit,
Quantaque vitarit, narrare pericula gestit;
Utque locum et visa cognoscit in arbore formam,
Sic facit incertam pomi color: haeret, an haec sit.
Dum dubitat, tremebunda videt pulsare cruentum
Membra solum retroque pedem tulit oraque buxo
Pallidiora gerens exhorruit aequoris instar,

Quod fremit, exigua cum summum stringitur aura;
Sed postquam remorata suos cognovit amores,
Percutit indignos claro plangore lacertos
Et laniata comas amplexaque corpus amatum
Vulnera supplevit lacrimis fletumque cruori
Miscuit et gelidis in vultibus oscula figens
'Pyrame,' clamavit 'quis te mihi casus ademit?
Pyrame, responde! tua te carissima Thisbe
Nominat: exaudi vultusque attolle iacentes!'
Ad nomen Thisbes oculos a morte gravatos
Pyramus erexit visaque recondidit illa.
Quae postquam vestemque suam cognovit et ense
Vidit ebur vacuum, 'tua te manus' inquit 'amorque
Perdidit, infelix! est et mihi fortis in unum
Hoc manus, est et amor: dabit hic in vulnera vires.
Persequar extinctum letique miserrima dicar
Causa comesque tui; quique a me morte revelli
Heu! sola poteras, poteris nec morte revelli.
Hoc tamen amborum verbis estote rogati,
O multum miseri meus illiusque parentes,
Ut quos certus amor, quos hora novissima iunxit,
Componi tumulo non invideatis eodem! f. xxxvii.
At tu, quae ramis arbor miserabile corpus
Nunc tegis unius, mox es tectura duorum,
Signa tene caedis pullosque et luctibus aptos
Semper habe fetus, gemini monimenta cruoris!'
Dixit et aptato pectus mucrone sub imum
Incubuit ferro, quod adhuc a caede tepebat.
Vota tamen tetigere deos, tetigere parentes:
Nam color in pomo est, ubi permaturuit, ater,
Quodque rogis superest, una requiescit in urna.'
Desierat, mediumque fuit breve tempus, et orsa est
Dicere Leuconoë; vocem tenuere sorores.
'Hunc quoque, siderea qui temperat omnia luce,
Cepit amor Solem: Solis referemus amores.
Primus adulterium Veneris cum Marte putatur
Hic vidisse deus: videt hic deus omnia primus.

Indoluit facto Iunonigenaeque marito
Furta tori furtique locum monstravit, at illi
Et mens et quod opus fabrilis dextra tenebat
Excidit: extemplo graciles ex aere catenas
Retiaque et laqueos, quae lumina fallere possent,
Elimat (non illud opus tenuissima vincant
Stamina, non summo quae pendet aranea tigno),
Utque leves tactus momentaque parva sequantur,
Efficit et lecto circumdata collocat arte.
Ut venere torum coniunx et adulter in unum,
Arte viri vinclisque nova ratione paratis
In mediis ambo deprensi amplexibus haerent.
Lemnius extemplo valvas patefecit eburnas,
Inmisitque deos: illi iacuere ligati
Turpiter, atque aliquis de dis non tristibus optat
Sic fieri turpis: superi risere, diuque
Haec fuit in toto notissima fabula caelo.

Exigit indicii memorem Cythereïa poenam
Inque vices illum, tectos qui laesit amores,
Laedit amore pari. quid nunc, Hyperione nate,
Forma colorque tibi radiataque lumina prosunt?
Nempe, tuis omnes qui terras ignibus uris,
Ureris igne novo, quique omnia cernere debes,
Leucothoën spectas et virgine figis in una,
Quos mundo debes, oculos. modo surgis Eoo
Temperius caelo, modo serius incidis undis
Spectandique mora brumales porrigis horas;
Deficis interdum, vitiumque in lumina mentis
Transit, et obscurus mortalia pectora terres.
Nec, tibi quod lunae terris propioris imago
Obstiterit, palles: facit hunc amor iste colorem.
Diligis hanc unam, nec te Clymeneque Rhodosque
Nec tenet Aeaeae genetrix pulcherrima Circes,
Quaeque tuos Clytie quamvis despecta petebat
Concubitus ipsoque illo grave vulnus habebat
Tempore: Leucothoë multarum oblivia fecit,
Gentis odoriferae quam formosissima partu

Edidit Eurynome; sed postquam filia crevit,
Quam mater cunctas, tam matrem filia vicit.
Rexit Achaemenias urbes pater Orchamus isque
Septimus a prisco numeratur origine Belo.
Axe sub Hesperio sunt pascua Solis equorum:
Ambrosiam pro gramine habent; ea fessa diurnis
Membra ministeriis nutrit reparatque labori.
Dumque ibi quadripedes caelestia pabula carpunt
Noxque vicem peragit, thalamos deus intrat amatos
Versus in Eurynomes faciem genetricis et inter
Bis sex Leucothoën famulas ad lumina cernit
Levia versato ducentem stamina fuso.
Ergo ubi ceu mater carae dedit oscula natae,
'Res' ait 'arcana est: famulae, discedite, neve
Eripite arbitrium matri secreta loquendi!'
Paruerant, thalamoque deus sine teste relicto
'Ille ego sum,' dixit 'qui longum metior annum,
Omnia qui video, per quem videt omnia tellus,
Mundi oculus: mihi, crede, places!' pavet illa metuque
Et colus et fusi digitis cecidere remissis.
Ipse timor decuit, nec longius ille moratus
In veram rediit faciem solitumque nitorem;
At virgo quamvis inopino territa visu
Victa nitore dei posita vim passa querella est.
Invidit Clytie (neque enim moderatus in illa
Solis amor fuerat) stimulataque paelicis ira
Vulgat adulterium diffamatumque parenti
Indicat; ille ferox inmansuetusque precantem
Tendentemque manus ad lumina Solis et 'ille
Vim tulit invitae' dicentem defodit alta
Crudus humo tumulumque super gravis addit harenae.
Dissipat hunc radiis Hyperione natus iterque
Dat tibi, qua possis defossos promere vultus;
Nec tu iam poteras enectum pondere terrae
Tollere, nympha, caput corpusque exsangue iacebas

Nil illo fertur volucrum moderator equorum
Post Phaëthonteos vidisse dolentius ignes.
Ille quidem, gelidos radiorum viribus artus,
Si queat, in vivum temptat revocare calorem,
Sed quoniam tantis fatum conatibus obstat,
Nectare odorato sparsit corpusque locumque
Multaque praequestus 'tanges tamen aethera' dixit.
Protinus inbutum caelesti nectare corpus
Delicuit terramque suo madefecit odore, f. xxxviii.
Virgaque per glaebas sensim radicibus actis
Turea surrexit tumulumque cacumine rupit.
At Clytien, quamvis amor excusare dolorem
Indiciumque dolor poterat, non amplius auctor
Lucis adit Venerisque modum sibi fecit in illa.
Tabuit ex illo dementer amoribus usa
Nympharum inpatiens et sub Iove nocte dieque
Sedit humo nuda nudis incompta capillis
Perque novem luces expers undaeque cibique
Rore mero lacrimisque suis ieiunia pavit
Nec se movit humo: tantum spectabat euntis
Ora dei vultusque suos flectebat ad illum.
Membra ferunt haesisse solo, partemque coloris
Luridus exsangues pallor convertit in herbas;
Est in parte rubor, violaeque simillimus ora
Flos tegit. illa suum, quamvis radice tenetur, f. xxxix.
Vertitur ad Solem mutataque servat amorem.'
Dixerat, et factum mirabile ceperat auris;
Pars fieri potuisse negant, pars omnia veros
Posse deos memorant: sed non et Bacchus in illis.
Poscitur Alcithoë, postquam siluere sorores;
Quae radio stantis percurrens stamina telae
'Vulgatos taceo' dixit 'pastoris amores f. xl.
Daphnidis Idaei, quem nymphe paelicis ira
Contulit in saxum: tantus dolor urit amantes;
Nec loquor, ut quondam naturae iure novato f. xli.
Ambiguus fuerit modo vir, modo femina Sithon;
Te quoque, nunc adamas, quondam fidissime parvo,

Celmi, Iovi largoque satos Curetas ab imbri ff. xlii-xliv
Et Crocon in parvos versum cum Smilace flores
Praetereo dulcique animos novitate tenebo.
Unde sit infamis, quare male fortibus undis
Salmacis enervet tactosque remolliat artus,
Discite! causa latet, vis est notissima fontis.
Mercurio puerum diva Cythereïde natum
Naides Idaeis enutrivere sub antris;
Cuius erat facies, in qua materque paterque
Cognosci possent; nomen quoque traxit ab illis.
Is tria cum primum fecit quinquennia, montes
Deseruit patrios Idaque altrice relicta
Ignotis errare locis, ignota videre
Flumina gaudebat studio minuente laborem.
Ille etiam Lycias urbes Lyciaeque propinquos
Caras adit: videt hic stagnum lucentis ad imum
Usque solum lymphae. non illic canna palustris
Nec steriles ulvae nec acuta cuspide iunci;
Perspicuus liquor est: stagni tamen ultima vivo
Caespite cinguntur semperque virentibus herbis.
Nympha colit, sed nec venatibus apta nec arcus
Flectere quae soleat nec quae contendere cursu,
Solaque naïadum celeri non nota Dianae.
Saepe suas illi fama est dixisse sorores:
'Salmaci, vel iaculum vel pictas sume pharetras
Et tua cum duris venatibus otia misce!'
Nec iaculum sumit nec pictas illa pharetras,
Nec sua cum duris venatibus otia miscet,
Sed modo fonte suo formosos perluit artus,
Saepe Cytoriaco deducit pectine crines
Et, quid se deceat, spectatas consulit undas;
Nunc perlucenti circumdata corpus amictu
Mollibus aut foliis aut mollibus incubat herbis;
Saepe legit flores. et tunc quoque forte legebat,
Cum puerum vidit visumque optavit habere;
Nec tamen ante adiit, etsi properabat adire,
Quam se composuit, quam circumspexit amictus

Et finxit vultum et meruit formosa videri.
Tum sic orsa loqui: 'puer o dignissime credi
Esse deus, seu tu deus es, potes esse Cupido,
Sive es mortalis, qui te genuere, beati
Et frater felix et fortunata profecto,
Siqua tibi soror est, et, quae dedit ubera, nutrix;
Sed longe cunctis longeque beatior illa,
Siqua tibi sponsa est, siquam dignabere taeda!
Haec tibi sive aliqua est, mea sit furtiva voluptas;
Seu nulla est, ego sim, thalamumque ineamus eundem!'
Nais ab his tacuit, pueri rubor ora notavit
(Nescit enim, quid amor), sed et erubuisse decebat.
Hic color aprica pendentibus arbore pomis
Aut ebori tincto est aut sub candore rubenti,
Cum frustra resonant aera auxiliaria, lunae.
Poscenti nymphae sine fine sororia saltem
Oscula iamque manus ad eburnea colla ferenti
'Desinis? aut fugio tecumque' ait 'ista relinquo!'
Salmacis extimuit 'loca' que 'haec tibi libera trado,
Hospes,' ait simulatque gradu discedere verso
Tum quoque respiciens fruticumque recondita silva
Delituit flexuque genu submisit, at ille
Scilicet ut vacuis et inobservatus in herbis
Huc it et hinc illuc et in adludentibus undis
Summa pedum taloque tenus vestigia tingit;
Nec mora, temperie blandarum captus aquarum
Mollia de tenero velamina corpore ponit.
Tum vero placuit nudaeque cupidine formae
Salmacis exarsit: flagrant quoque lumina nymphae,
Non aliter, quam cum puro nitidissimus orbe
Opposita speculi referitur imagine Phoebus,
Vixque moram patitur, vix iam sua gaudia differt,
Iam cupit amplecti, iam se male continet amens.
Ille cavis velox applauso corpore palmis
Desilit in latices alternaque bracchia ducens
In liquidis translucet aquis, ut eburnea siquis

Signa tegat claro vel candida lilia vitro.
'Vicimus et meus est!' exclamat nais et omni
Veste procul iacta mediis inmittitur undis
Pugnantemque tenet luctantiaque oscula carpit
Subiectatque manus invitaque pectora tangit
Et nunc hac iuveni, nunc circumfunditur illac.
Denique nitentem contra elabique volentem
Inplicat ut serpens, quam regia sustinet ales
Sublimemque rapit (pendens caput illa pedesque
Adligat et cauda spatiantes inplicat alas),
Utve solent hederae longos intexere truncos,
Utque sub aequoribus deprensum polypus hostem
Continet ex omni dimissis parte flagellis.
Perstat Atlantiades sperataque gaudia nymphae
Denegat; illa premit commissaque corpore toto
Sicut inhaerebat, 'pugnes licet, inprobe,' dixit
'Non tamen effugies! ita di iubeatis, et istum
Nulla dies a me nec me deducat ab isto!' f. xlv
Vota suos habuere deos: nam mixta duorum
Corpora iunguntur faciesque inducitur illis
Una; velut, siquis conducat cortice, ramos
Crescendo iungi pariterque adolescere cernit,
Sic, ubi complexu coierunt membra tenaci,
Nec duo sunt sed forma duplex, nec femina dici
Nec puer ut possit, nec utrumque et utrumque videtur.
Ergo, ubi se liquidas, quo vir descenderat, undas
Semimarem fecisse videt mollitaque in illis
Membra, manus tendens, sed non iam voce virili,
Hermaphroditus ait: 'nato date munera vestro
Et pater et genetrix, amborum nomen habenti!
Quisquis in hos fontes vir venerit, exeat inde
Semivir, ut tactis subito mollescat in undis.'
Motus uterque parens nati rata verba biformis
Fecit et incesto fontem medicamine tinxit.'
    Finis erat dictis, sed adhuc Minyeïa proles
Urget opus spernitque deum festumque profanat,
Tympana cum subito non apparentia raucis

Obstrepuere sonis et adunco tibia cornu
Tinnulaque aera sonant et olent murraeque crocique;
Resque fide maior: coepere virescere telae,
Inque hederae faciem pendens frondescere vestis;
Pars abit in vites et, quae modo fila fuerunt,
Palmite mutantur; de stamine pampinus exit;
Purpura fulgorem pictis adcommodat uvis.
Iamque dies exactus erat tempusque subibat,
Quod tu nec tenebras nec posses dicere lucem,
Sed cum luce tamen dubiae confinia noctis:
Tecta repente quati pinguesque ardere videntur
Lampades et rutilis conlucere ignibus aedes
Falsaque saevarum simulacra ululare ferarum;
Fumida iamdudum latitant per tecta sorores
Diversaeque locis ignes ac lumina vitant, f. xlvi.
Dumque petunt tenebras, parvos membrana per artus
Porrigitur tenuique includunt bracchia penna;
Nec qua perdiderint veterem ratione figuram,
Scire sinunt tenebrae. non illas pluma levavit,
Sustinuere tamen se perlucentibus alis
Conataeque loqui minimam et pro corpore vocem
Emittunt peraguntque leves stridore querellas
Tectaque, non silvas celebrant lucemque perosae
Nocte volant seroque tenent a vespere nomen.
  Tum vero totis Bacchi memorabile Thebis
Numen erat, magnasque novi matertera vires
Narrat ubique dei, de totque sororibus expers
Una doloris erat, nisi quem fecere sorores.
Adspicit hanc natis thalamoque Athamantis habentem
Sublimes animos et alumno numine Iuno
Nec tulit et secum: 'potuit de paelice natus
Vertere Maeonios pelagoque inmergere nautas
Et laceranda suae nati dare viscera matri
Et triplices operire novis Minyeïdas alis:

Nil poterit Iuno nisi inultos flere dolores?
Idque mihi satis est? haec una potentia nostra est?
Ipse docet, quid agam (fas est et ab hoste doceri!),
Quidque furor valeat, Penthea caede satisque
Ac super ostendit. cur non stimuletur eatque
Per cognata suis exempla furoribus Ino?'
  Est via declivis: funesta nubila taxo
Ducit ad infernas per muta silentia sedes;
Styx nebulas exhalat iners, umbraeque recentes
Descendunt illac simulacraque functa sepulcris;
Pallor hiemsque tenent late loca senta, novique,
Qua sit iter, manes, Stygiam qua ducat ad urbem,
Ignorant, ubi sit nigri fera regia Ditis.
Mille capax aditus et apertas undique portas
Urbs habet, utque fretum de tota flumina terra,
Sic omnes animas locus accipit ille nec ulli
Exiguus populo est turbamve accedere sentit.
Errant exsangues sine corpore et ossibus umbrae,
Parsque forum celebrant, pars imi tecta tyranni,
Pars aliquas artes, antiquae imitamina vitae,
*Exercent, aliam partem sua poena coercet.
  Sustinet ire illuc caelesti sede relicta
(Tantum odiis iraeque dabat) Saturnia Iuno;
Quo simul intravit sacroque a corpore pressum
Ingemuit limen, tria Cerberus extulit ora
Et tres latratus semel edidit; illa sorores
Nocte vocat genitas, grave et inplacabile numen:
Carceris ante fores clausas adamante sedebant
Deque suis atros pectebant crinibus angues.
Quam simul agnorunt inter caliginis umbras,
Surrexere deae; Sedes Scelerata vocatur:
Viscera praebebat Tityos lanianda novemque
Iugeribus distractus erat; tibi, Tantale, nullae
Deprenduntur aquae, quaeque inminet, effugit arbor;
Aut petis aut urges rediturum, Sisyphe, saxum;
Volvitur Ixion et se sequiturque fugitque,
Molirique suis letum patruelibus ausae

Adsiduae repetunt, quas perdant, Belides undas.
Quos omnes acie postquam Saturnia torva
Vidit et ante omnes Ixiona, rursus ab illo
Sisyphon adspiciens 'cur hic e fratribus' inquit
'Perpetuas patitur poenas, Athamanta superbum
Regia dives habet, qui me cum coniuge semper
Sprevit?' et exponit causas odiique viaeque
Quidque velit: quod vellet, erat, ne regia Cadmi
Staret, et in facinus traherent Athamanta furores.
Imperium, promissa, preces confundit in unum
Sollicitatque deas. sic haec Iunone locuta
Tisiphone canos ut erat turbata capillos
Movit et obstantes reiecit ab ore colubras
Atque ita 'non longis opus est ambagibus,' inquit
'Facta puta, quaecumque iubes! inamabile regnum
Desere teque refer caeli melioris ad auras!'
Laeta redit Iuno; quam caelum intrare parantem
Roratis lustravit aquis Thaumantias Iris.
Nec mora, Tisiphone madefactam sanguine sumit
Inportuna facem fluidoque cruore rubentem
Induitur pallam tortoque incingitur angue
Egrediturque domo; Luctus comitatur euntem
Et Pavor et Terror trepidoque Insania vultu.
Limine constiterat: postes tremuisse feruntur
Aeolii, pallorque fores infecit acernas,
Solque locum fugit. monstris exterrita coniunx,
Territus est Athamas tectoque exire parabant:
Obstitit infelix aditumque obsedit Erinys
Nexaque vipereis distendens bracchia nodis
Caesariem excussit; motae sonuere colubrae,
Parsque iacent umeris, pars circum pectora lapsae
Sibila dant saniemque vomunt linguisque coruscant.
Inde duos mediis abrumpit crinibus angues
Pestiferaque manu raptos inmisit, at illi
Inoosque sinus Athamanteosque pererrant
Inspirantque graves animos: nec vulnera membris
Ulla ferunt, mens est, quae diros sentiat ictus.

Adtulerat secum liquidi quoque monstra veneni,
Oris Cerberei spumas et virus Echidnae
Erroresque vagos caecaeque oblivia mentis
Et scelus et lacrimas rabiemque et caedis amorem,
Omnia trita simul; quae sanguine mixta recenti
Coxerat aere cavo viridi versata cicuta;
Dumque pavent illi, vergit furiale venenum
Pectus in amborum praecordiaque intima movit.
Tum face iactata per eundem saepius orbem
Consequitur motis velociter ignibus ignes.
Sic victrix iussique potens ad inania magni
Regna redit Ditis sumptumque recingitur anguem.
Protinus Aeolides media furibundus in aula
Clamat: 'io, comites, his retia tendite silvis!
Hic modo cum gemina visa est mihi prole leaena,'
Utque ferae sequitur vestigia coniugis amens
Deque sinu matris ridentem et parva Learchum
Bracchia tendentem rapit et bis terque per auras
More rotat fundae rigidoque infantia saxo
Discutit ora ferox; tum denique concita mater,
Seu dolor hoc fecit seu sparsi causa veneni,
Exululat passisque fugit male sana capillis
Teque ferens parvum nudis, Melicerta, lacertis
'Euhoe Bacche' sonat: Bacchi sub nomine Iuno
Risit et 'hos usus praestet tibi' dixit 'alumnus!'
Inminet aequoribus scopulus; pars ima cavatur
Fluctibus et tectas defendit ab imbribus undas,
Summa riget frontemque in apertum porrigit aequor;
Occupat hunc (vires insania fecerat) Ino,
Seque super pontum nullo tardata timore
Mittit onusque suum; percussa recanduit unda.
At Venus inmeritae neptis miserata labores
Sic patruo blandita suo est: 'o numen aquarum,
Proxima cui caelo cessit, Neptune, potestas,
Magna quidem posco, sed tu miserere meorum,
Iactari quos cernis in Ionio inmenso,

Et dis adde tuis! aliqua et mihi gratia ponto est,
Si tamen in medio quondam concreta profundo
Spuma fui Graiumque manet mihi nomen ab illa.'
Adnuit oranti Neptunus et abstulit illis,
Quod mortale fuit, maiestatemque verendam
Inposuit nomenque simul faciemque novavit f. xlvii.
Leucotheëque deum cum matre Palaemona dixit.
  Sidoniae comites, quantum valuere, secutae
Signa pedum primo videre novissima saxo:
Nec dubium de morte ratae Cadmeïda palmis
Deplanxere domum scissae cum veste capillos,
Utque parum iustae nimiumque in paelice saevae
Invidiam fecere deae; convicia Iuno
Non tulit et 'faciam vos ipsas maxima' dixit
'Saevitiae monimenta meae.' res dicta secuta est.
Nam quae praecipue fuerat pia, 'persequar' inquit
'In freta reginam,' saltumque datura moveri
Haud usquam potuit scopuloque adfixa cohaesit;
Altera dum, solito temptat plangore ferire
Pectora, temptatos sensit riguisse lacertos;
Illa, manus ut forte tetenderat in maris undas,
Saxea facta manus in easdem porrigit undas;
Huius, ut arreptum laniabat vertice crinem,
Duratos subito digitos in crine videres:
Quo quaeque in gestu deprensa est, haesit in illo.
Pars volucres factae; quae nunc quoque gurgite in illo
Aequora destringunt summis Ismenides alis.
  Nescit Agenorides natam parvumque nepotem
Aequoris esse deos; luctu serieque malorum
Victus et ostentis, quae plurima viderat, exit
Conditor urbe sua, tamquam fortuna locorum,
Non sua se premeret, longisque erroribus actus
Contigit Illyricos profuga cum coniuge fines;
Iamque malis annisque graves dum prima retractant
Fata domus releguntque suos sermone labores,

'Num sacer ille mea traiectus cuspide serpens'
Cadmus ait 'fuerat, tum, cum Sidone profectus
Vipereos sparsi per humum, nova semina, dentes?
Quem si cura deum tam certa vindicat ira,
Ipse, precor, serpens in longam porrigar alvum.'
Dixit et, ut serpens, in longam tenditur alvum
Durataeque cuti squamas increscere sentit
Nigraque caeruleis variari corpora guttis
In pectusque cadit pronus, commissaque in unum
Paulatim tereti tenuantur acumine crura.
Bracchia iam restant; quae restant, bracchia tendit,
Et lacrimis per adhuc humana fluentibus ora
'Accede, o coniunx, accede, miserrima!' dixit
'Dumque aliquid superest de me, me tange manumque
Accipe, dum manus est, dum non totum occupat anguis!'
Ille quidem vult plura loqui, sed lingua repente
In partes est fissa duas: nec verba loquenti
Sufficiunt, quotiensque aliquos parat edere questus,
Sibilat; hanc illi vocem natura reliquit. f. xlviii.
Nuda manu feriens exclamat pectora coniunx
'Cadme, mane, teque, infelix, his exue monstris!
Cadme, quid hoc? ubi pes? ubi sunt umerique manusque
Et color et facies et, dum loquor, omnia? cur non,
Me quoque, caelestes, in eandem vertitis anguem?'
Dixerat: ille suae lambebat coniugis ora
Inque sinus caros, veluti cognosceret, ibat
Et dabat amplexus adsuetaque colla petebat.
Quisquis adest (aderant comites), terrentur; at illa
Lubrica permulcet cristati colla draconis,
Et subito duo sunt iunctoque volumine serpunt,
Donec in adpositi nemoris subiere latebras.
Nunc quoque nec fugiunt hominem nec vulnere laedunt,
Quidque prius fuerint, placidi meminere dracones.

Sed tamen ambobus versae solacia formae
Magna nepos dederat, quem debellata colebat
India, quem positis celebrabat Achaïa templis.
Solus Abantiades ab origine cretus eadem
Acrisius superest, qui moenibus arceat urbis
Argolicae contraque deum ferat arma; genusque
Non putat esse deum: neque enim Iovis esse putabat
Persea, quem pluvio Danaë conceperat auro.
Mox tamen Acrisium (tanta est praesentia veri)
Tam violasse deum quam non agnosse nepotem
Paenitet: inpositus iam caelo est alter, at alter
Viperei referens spolium memorabile monstri
Aëra carpebat tenerum stridentibus alis,
Cumque super Libycas victor penderet harenas,
Gorgonei capitis guttae cecidere cruentae, f. xlix.
Quas humus exceptas varios animavit in angues:
Unde frequens illa est infestaque terra colubris.
Inde per inmensum ventis discordibus actus
Nunc huc, nunc illuc exemplo nubis aquosae
Fertur et ex alto seductas aethere longe
Despectat terras totumque supervolat orbem;
Ter gelidas Arctos, ter Cancri bracchia vidit:
Saepe sub occasus, saepe est ablatus in ortus.
Iamque cadente die veritus se credere nocti
Constitit Hesperio, regnis Atlantis, in orbe f. l.
Exiguamque petit requiem, dum Lucifer ignes
Evocet Aurorae, currus Aurora diurnos.
Hic hominum cunctos ingenti corpore praestans
Iapetionides Atlas fuit: ultima tellus
Rege sub hoc et pontus erat, qui Solis anhelis
Aequora subdit equis et fessos excipit axes.
Mille greges illi totidemque armenta per herbas
Errabant, et humum vicinia nulla premebant.
Arboreae frondes auro radiante nitentes
Ex auro ramos, ex auro poma tegebant.
'Hospes,' ait Perseus illi 'seu gloria tangit

Te generis magni, generis mihi Iuppiter auctor;
Sive es mirator rerum, mirabere nostras.
Hospitium requiemque peto.' memor ille vetustae
Sortis erat, Themis hanc dederat Parnasia sortem:
'Tempus, Atla, veniet, tua quo spoliabitur auro
Arbor, et hunc praedae titulum Iove natus habebit.'
Id metuens solidis pomaria clauserat Atlas
Montibus et vasto dederat servanda draconi
Arcebatque suis externos finibus omnes.
Huic quoque 'vade procul, ne longe gloria rerum,
Quam mentiris,' ait 'longe tibi Iuppitur absit!'
Vimque minis addit manibusque expellere temptat
Cunctantem et placidis miscentem fortia dictis.
Viribus inferior (quis enim par esset Atlantis
Viribus?) 'at quoniam parvi tibi gratia nostra est,
Accipe munus!' ait laevaque a parte Medusae
Ipse retro versus squalentia protulit ora.
Quantus erat, mons factus Atlas; nam barba comaeque
In silvas abeunt, iuga sunt umerique manusque,
Quod caput ante fuit, summo est in monte cacumen,
Ossa lapis fiunt: tum partes altus in omnes
Crevit in inmensum (sic di statuistis) et omne
Cum tot sideribus caelum requievit in illo.
Clauserat Hippotades aeterno carcere ventos, f. li.
Admonitorque operum caelo clarissimus alto
Lucifer ortus erat: pennis ligat ille resumptis
Parte ab utraque pedes teloque accingitur unco
Et liquidum motis talaribus aëra findit.
Gentibus innumeris circumque infraque relictis
Aethiopum populos Cepheaque conspicit arva;
Illic inmeritam maternae pendere linguae
Andromedan poenas iniustus iusserat Ammon.
Quam simul ad duras religatam bracchia cautes
Vidit Abantiades (nisi quod levis aura capillos
Moverat et tepido manabant lumina fletu,
Marmoreum ratus esset opus), trahit inscius ignes

Et stupet et visae correptus imagine formae
Paene suas quatere est oblitus in aëre pennas.
Ut stetit, 'o' dixit 'non istis digna catenis,
Sed quibus inter se cupidi iunguntur amantes,
Pande requirenti nomen terraeque tuumque
Et cur vincla geras!' primo silet illa nec audet
Appellare virum virgo manibusque modestos
Celasset vultus, si non religata fuisset;
Lumina, quod potuit, lacrimis inplevit obortis.
Saepius instanti, sua ne delicta fateri
Nolle videretur, nomen terraeque suumque,
Quantaque maternae fuerit fiducia formae,
Indicat, et nondum memoratis omnibus unda
Insonuit, veniensque inmenso belua ponto
Inminet et latum sub pectore possidet aequor.
Conclamat virgo; genitor lugubris et una
Mater adest, ambo miseri, sed iustius illa,
Nec secum auxilium, sed dignos tempore fletus
Plangoremque ferunt vinctoque in corpore adhaerent,
Cum sic hospes ait: 'lacrimarum longa manere
Tempora vos poterunt, ad opem brevis hora ferendam est.
Hanc ego si peterem Perseus Iove natus et illa,
Quam clausam inplevit fecundo Iuppiter auro,
Gorgonis anguicomae Perseus superator et alis
Aetherias ausus iactatis ire per auras,
Praeferrer cunctis certe gener; addere tantis
Dotibus et meritum, faveant modo numina, tempto:
Ut mea sit servata mea virtute, paciscor.'
Accipiunt legem (quis enim dubitaret?) et orant
Promittuntque super regnum dotale parentes.
Ecce velut navis praefixo concita rostro
Sulcat aquas iuvenum sudantibus acta lacertis,
Sic fera dimotis inpulsu pectoris undis
Tantum aberat scopulis, quantum Balearica torto
Funda potest plumbo medii transmittere caeli,

Cum subito iuvenis pedibus tellure repulsa
Arduus in nubes abiit; ut in aequore summo
Umbra viri visa est, visa fera saevit in umbra,
Utque Iovis praepes, vacuo cum vidit in arvo
Praebentem Phoebo liventia terga draconem,
Occupat aversum, neu saeva retorqueat ora,
Squamigeris avidos figit cervicibus ungues,
Sic celeri missus praeceps per inane volatu
Terga ferae pressit dextroque frementis in armo
Inachides ferrum curvo tenus abdidit hamo.
Vulnere laesa gravi modo se sublimis in auras
Adtollit, modo subdit aquis, modo more ferocis
Versat apri, quem turba canum circumsona terret;
Ille avidos morsus velocibus effugit alis,
Quaque patet, nunc terga cavis super obsita conchis,
Nunc laterum costas, nunc, qua tenuissima cauda
Desinit in piscem, falcato verberat ense.
Belua puniceo mixtos cum sanguine fluctus
Ore vomit: maduere graves adspergine pennae;
Nec bibulis ultra Perseus talaribus ausus
Credere conspexit scopulum, qui vertice summo
Stantibus extat aquis, operitur ab aequore moto:
Nixus eo rupisque tenens iuga prima sinistrae
Ter quater exegit repetita per ilia ferrum.
Litora cum plausu clamor superasque deorum
Inplevere domos: gaudent generumque salutant
Auxiliumque domus servatoremque fatentur
Cassiope Cepheusque pater; resoluta catenis
Incedit virgo, pretiumque et causa laboris.
Ipse manus hausta victrices abluit unda,
Anguiferumque caput dura ne laedat harena,
Mollit humum foliis natasque sub aequore virgas
Sternit et inponit Phorcynidos ora Medusae.
Virga recens bibulaque etiamnunc viva medulla f. lii.
Vim rapuit monstri tactuque induruit huius
Percepitque novum ramis et fronde rigorem.
At pelagi nymphae factum mirabile temptant

Pluribus in virgis et idem contingere gaudent
Seminaque ex illis iterant iactata per undas.
Nunc quoque curaliis eadem natura remansit,
Duritiam tactu capiant ut ab aëre, quodque
Vimen in aequore erat, fiat super aequora saxum.
  Dis tribus ille focos totidem de caespite ponit,
Laevum Mercurio, dextrum tibi, bellica virgo,
Ara Iovis media est: mactatur vacca Minervae,
Alipedi vitulus, taurus tibi, summe deorum.
Protinus Andromedan et tanti praemia facti
Indotata rapit; taedas Hymenaeus Amorque
Praecutiunt, largis satiantur odoribus ignes,
Sertaque dependent tectis, et ubique lyraeque
Tibiaque et cantus, animi felicia laeti
Argumenta, sonant; reseratis aurea valvis
Atria tota patent, pulchroque instructa paratu
Cepheni proceres ineunt convivia regis.
  Postquam epulis functi generosi munere Bacchi
Diffudere animos, cultusque genusque locorum
767 Quaerit Lyncides moresque animumque virorum;*) . .
769 Qui simul edocuit 'nunc, o fortissime,' dixit,
'Fare, precor, Perseu, quanta virtute quibusque
Artibus abstuleris crinita draconibus ora!'
  Narrat Agenorides gelido sub Atlante iacentem
Esse locum solidae tutum munimine molis;
Cuius in introitu geminas habitasse sorores
Phorcidas unius partitas luminis usum;
Id se sollerti furtim, dum traditur, astu
Subposita cepisse manu perque abdita longe
Deviaque et silvis horrentia saxa fragosis
Gorgoneas tetigisse domos passimque per agros
Perque vias vidisse hominum simulacra ferarumque
In silicem ex ipsis visa conversa Medusa;
Se tamen horrendae clipei, quem laeva gerebat,

) 767 Quaerit Abantiades: quaerenti protinus unus
768 Narrat Lyncides mores animumque virorum.

Aere repercusso formam adspexisse Medusae,
Dumque gravis somnus colubrasque ipsamque tenebat,
Eripuisse caput collo pennisque fugacem
Pegason et fratrem matris de sanguine natos.
Addidit et longi non falsa pericula cursus,
Quae freta, quas terras sub se vidisset ab alto
Et quae iactatis tetigisset sidera pennis.
Ante expectatum tacuit tamen; excipit unus
Ex numero procerum quaerens, cur sola sororum
Gesserit alternis inmixtos crinibus angues.
Hospes ait: 'quoniam scitaris digna relatu,
Accipe quaesiti causam! clarissima forma
Multorumque fuit spes invidiosa procorum
Illa, neque in tota conspectior ulla capillis
Pars fuit; inveni, qui se vidisse referret.
Hanc pelagi rector templo vitiasse Minervae
Dicitur: aversa est et castos aegide vultus
Nata Iovis texit, neve hoc inpune fuisset,
Gorgoneum crinem turpes mutavit in hydros. f. liii.
Nunc quoque, ut adtonitos formidine terreat hostes,
Pectore in adverso, quos fecit, sustinet angues.'

LIBER QUINTUS

Dumque ea Cephenum medio Danaeïus heros
Agmine commemorat, fremida regalia turba
Atria complentur, nec coniugialia festa
Qui canat, est clamor, sed qui fera nuntiet arma,
Inque repentinos convivia versa tumultus
Adsimilare freto possis, quod saeva quietum
Ventorum rabies motis exasperat undis.
Primus in his Phineus, belli temerarius auctor,
Fraxineam quatiens aeratae cuspidis hastam,
'En,' ait 'en adsum praereptae coniugis ultor,
Nec mihi te pennae nec falsum versus in aurum

Iuppiter eripiet.' conanti mittere Cepheus
'Quid facis?' exclamat 'quae te, germane, furentem
Mens agit in facinus? meritisne haec gratia tantis
Redditur? hac vitam servatae dote rependis?
Quam tibi non Perseus, verum si quaeris, ademit,
Sed grave Nereïdum numen, sed corniger Ammon,
Sed quae visceribus veniebat belua ponti
Exsaturanda meis. illo tibi tempore rapta est,
Quo peritura fuit, nisi si crudelis id ipsum
Exigis, ut pereat, luctuque levabere nostro.
Scilicet haud satis est, quod te spectante revincta est
Et nullam quod opem patruus sponsusve tulisti:
Insuper, a quoquam quod sit servata, dolebis
Praemiaque eripies? quae si tibi magna videntur,
Ex illis scopulis, ubi erant adfixa, petisses!
Nunc sine, qui petiit, per quem haec non orba senectus,
Ferre, quod et meritis et voce est pactus, eumque
Non tibi, sed certae praelatum intellege morti!'
Ille nihil contra, sed et hunc et Persea vultu
Alterno spectans petat hunc ignorat an illum
Cunctatusque brevi contortam viribus hastam,
Quantas ira dabat, nequiquam in Persea misit.
Ut stetit illa toro, stratis tum denique Perseus
Exsiluit teloque ferox inimica remisso
Pectora rupisset, nisi post altaria Phineus
Isset: et (indignum!) scelerato profuit ara!
Fronte tamen Rhoeti non inrita cuspis adhaesit;
Qui postquam cecidit ferrumque ex osse revulsum est,
Calcitrat et positas adspergit sanguine mensas.
Tum vero indomitas ardescit vulgus in iras
Telaque coniciunt et sunt, qui Cephea dicunt
Cum genero debere mori; sed limine tecti
Exierat Cepheus testatus iusque fidemque
Hospitiique deos ea se prohibente moveri.
Bellica Pallas adest et protegit aegide fratrem

Datque animos. erat Indus Athis, quem flumine Gange
Edita Limnaee vitreis peperisse sub undis
Creditur, egregius forma, quam divite cultu
Augebat bis adhuc octonis integer annis,
Indutus chlamydem Tyriam, quam limbus obibat
Aureus; ornabant aurata monilia collum
Et madidos murra curvum crinale capillos;
Ille quidem iaculo quamvis distantia misso
Figere doctus erat, sed tendere doctior arcus.
Tum quoque lenta manu flectentem cornua Perseus
Stipite, qui media positus fumabat in ara,
Perculit et fractis confudit in ossibus ora.
Hunc ubi laudatos iactantem in sanguine vultus
Assyrius vidit Lycabas, iunctissimus illi
Et comes et veri non dissimulator amoris,
Postquam exhalantem sub acerbo vulnere vitam
Deploravit Athin, quos ille tetenderat, arcus
Adripit et 'mecum tibi sint certamina,' dixit
'Nec longum pueri fato laetabere, quo plus
Invidiae quam laudis habes.' haec omnia nondum
Dixerat, emicuit nervo penetrabile telum
Vitatumque tamen sinuosa veste pependit.
Vertit in hunc harpen spectatam caede Medusae
Acrisioniades adigitque in pectus, at ille
Iam moriens oculis sub nocte natantibus atra
Circumspexit Athin seque adclinavit ad illum
Et tulit ad manes iunctae solacia mortis.
  Ecce Suenites, genitus Metione, Phorbas
Et Libys Amphimedon, avidi committere pugnam,
Sanguine, quo late tellus madefacta tepebat,
Conciderant lapsi; surgentibus obstitit ensis,
Alterius costis, iugulo Phorbantis adactus.
At non Actoriden Erytum, cui lata bipennis
Telum erat, hamato Perseus petit ense, sed altis
Extantem signis multaeque in pondere massae
Ingentem manibus tollit cratera duabus

Infligitque viro: rutilum vomit ille cruorem
Et resupinus humum moribundo vertice pulsat.
Inde Semiramio Polydegmona sanguine cretum
Caucasiumque Abarim Sperchionidenque Lycetum
Intonsumque comas Helicem Phlegyamque Clytumque
Sternit et extructos morientum calcat acervos.
Nec Phineus ausus concurrere comminus hosti
Intorquet iaculum: quod detulit error in Idan
Expertem frustra belli et neutra arma secutum.
Ille tuens oculis inmitem Phinea torvis
'Quandoquidem in partes' ait 'abstrahor, accipe, Phineu,
Quem fecisti hostem, pensaque hoc vulnere vulnus!'
Iamque remissurus tractum de vulnere telum
Sanguine defectos cecidit conlapsus in artus.
Tum quoque Cephenum post regem primus Hodites
Ense iacet Clymeni; Prothoënora percutit Hypseus,
Hypsea Lyncides. fuit et grandaevus in illis
Emathion, aequi cultor timidusque deorum,
Qui, quoniam prohibent anni bellare, loquendo
Pugnat et incessit scelerataque devovet arma.
Huic Chromis amplexo tremulis altaria palmis
Decutit ense caput, quod protinus incidit arae
Atque ibi semianimi verba exsecrantia lingua
Edidit et medios animam expiravit in ignes.
Hinc gemini fratres Broteasque et caestibus Ammon
Invicti, vinci si possent caestibus enses,
Phinea cecidere manu Cererisque sacerdos
Ampycus albenti velatus tempora vitta;
Tu quoque, Lampetide, non hos adhibendus ad usus,
Sed qui, pacis opus, citharam cum voce moveres:
Iussus eras celebrare dapes festumque canendo.
Quem procul adstantem plectrumque inbelle tenentem
Pedasus inridens 'Stygiis cane cetera' dixit

'Manibus!' et laevo mucronem tempore fixit;
Concidit et digitis morientibus ille retemptat
Fila lyrae, casuque fuit miserabile carmen.
Nec sinit hunc inpune ferox cecidisse Lycormas
Raptaque de dextro robusta repagula posti
Ossibus inlisit mediae cervicis, at ille
Procubuit terrae mactati more iuvenci.
Demere temptabat laevi quoque robora postis
Cinyphius Pelates: temptanti dextera fixa est
Cuspide Marmaridae Corythi lignoque cohaesit;
Haerenti latus hausit Abas, nec corruit ille,
Sed retinente manum moriens e poste pependit.
Sternitur et Melaneus Perseïa castra secutus
Et Nasamoniaci Dorylas ditissimus agri,
Dives agri Dorylas, quo non possederat alter
Latius aut totidem tollebat turis acervos.
Huius in obliquo missum stetit inguine ferrum:
Letifer ille locus; quem postquam vulneris auctor
Singultantem animam et versantem lumina vidit
Bactrius Halcyoneus, 'hoc, quod premis' inquit 'habeto
De tot agris terrae!' corpusque exsangue reliquit.
Torquet in hunc hastam calido de vulnere raptam
Ultor Abantiades, media quae nare recepta
Cervice exacta est in partesque eminet ambas,
Dumque manum Fortuna iuvat, Clytiumque Claninque
Matre satos una diverso vulnere fudit;
Nam Clytii per utrumque gravis librata lacerto
Fraxinus acta femur, iaculum Clanis ore momordit.
Occidit et Celadon Mendesius, occidit Astreus
Matre Palaestina, dubio genitore creatus,
Aethionque sagax quondam ventura videre,
Tunc ave deceptus falsa regisque Thoactes
Armiger et caeso genitore infamis Agyrtes.
Plus tamen exhausto superest; namque omnibus unum

Opprimere est animus, coniurata undique pugnant
Agmina pro causa meritum inpugnante fidemque.
Hac pro parte socer frustra pius et nova coniunx
Cum genetrice favent ululatuque atria complent,
Sed sonus armorum superat gemitusque cadentum,
Pollutosque simul multo Bellona penates
Sanguine perfundit renovataque proelia miscet.
Circueunt unum Phineus et mille secuti
Phinea; tela volant hiberna grandine plura
Praeter utrumque latus praeterque et lumen et aures.
Adplicat hic umeros ad magnae saxa columnae
Tutaque terga gerens adversaque in agmina versus
Sustinet instantes; instabat parte sinistra
Chaonius Molpeus, dextra Nabataeus Echemmon.
Tigris ut auditis diversa valle duorum
Exstimulata fame mugitibus armentorum
Nescit, utro potius ruat, et ruere ardet utroque:
Sic dubius Perseus, dextra laevane feratur,
Molpea traiecti summovit vulnere cruris
Contentusque fuga est; neque enim dat tempus Echemmon;
Sed furit et cupiens alto dare vulnera collo
Non circumspectis exactum viribus ensem
Fregit, et extrema percussae parte columnae
Lammina dissiluit dominique in gutture fixa est.
Non tamen ad letum causas satis illa valentes
Plaga dedit: trepidum Perseus et inertia frustra
Bracchia tendentem Cyllenide confodit harpe.
  Verum ubi virtutem turbae succumbere vidit,
'Auxilium,' Perseus 'quoniam sic cogitis ipsi,' f. liv.
Dixit 'ab hoste petam. vultus avertite vestros,
Siquis amicus adest!' et Gorgonis extulit ora.
'Quaere alium, tua quem moveant oracula!' dixit
Thescelus, utque manu iaculum fatale parabat
Mittere, in hoc haesit signum de marmore gestu.
Proximus huic Ampyx animi plenissima magni
Pectora Lyncidae gladio petit, inque petendo

Dextera diriguit nec citra mota nec ultra est.
At Nileus, qui se genitum septemplice Nilo
Ementitus erat, clipeo quoque flumina septem
Argento partim, partim caelaverat auro,
'Adspice,' ait 'Perseu, nostrae primordia gentis!
Magna feres tacitas solacia mortis ad umbras,
A tanto cecidisse viro,' — pars ultima vocis
In medio subpressa sono est, adapertaque velle
Ora loqui credas, nec sunt ea pervia verbis.
Increpat hos 'vitio' que 'animi, non viribus' inquit
'Gorgoneis torpetis', Eryx 'incurrite mecum
Et prosternite humi iuvenem magica arma moventem!'
Incursurus erat: tenuit vestigia tellus,
Inmotusque silex armataque mansit imago.
Hi tamen ex merito poenas subiere, sed unus
Miles erat Persei, pro quo dum pugnat, Aconteus,
Gorgone conspecta saxo concrevit oborto;
Quem ratus Astyages etiamnum vivere, longo
Ense ferit: sonuit tinnitibus ensis acutis;
Dum stupet Astyages, naturam traxit eandem
Marmoreoque manet vultus mirantis in ore.
Nomina longa mora est media de plebe virorum
Dicere: bis centum restabant corpora pugnae,
Gorgone bis centum riguerunt corpora visa.
Paenitet iniusti tunc denique Phinea belli.
Sed quid agat? simulacra videt diversa figuris
Agnoscitque suos et nomine quemque vocatum
Poscit opem credensque parum sibi proxima tangit
Corpora: marmor erant; avertitur atque ita supplex
Confessasque manus obliquaque bracchia tendens
'Vincis,' ait 'Perseu! remove tua monstra tuaeque
Saxificos vultus, quaecumque ea, tolle Medusae:
Tolle, precor. non nos odium regnique cupido
Compulit ad bellum: pro coniuge movimus arma;
Causa fuit meritis melior tua, tempore nostra.
Non cessisse piget; nihil, o fortissime, praeter

Hanc animam concede mihi, tua cetera sunto!'
Talia dicenti neque eum, quem voce rogabat,
Respicere audenti 'quod,' ait 'timidissime Phineu,
Et possum tribuisse et magnum est munus inerti,
(Pone metum!) tribuam: nullo violabere ferro;
Quin etiam mansura dabo monimenta per aevum,
Inque domo soceri semper spectabere nostri,
Ut mea se sponsi soletur imagine coniunx.'
Dixit et in partem Phorcynida transtulit illam,
Ad quam se trepido Phineus obverterat ore.
Tum quoque conanti sua vertere lumina cervix
Diriguit, saxoque oculorum induruit umor;
Sed tamen os timidum vultusque in marmore supplex
Submissaeque manus faciesque obnoxia mansit.
Victor Abantiades patrios cum coniuge muros
Intrat et inmeriti vindex ultorque parentis
Adgreditur Proetum: nam fratre per arma fugato
Acrisioneas Proetus possederat arces,
Sed nec ope armorum nec, quam male ceperat, arce
Torva colubriferi superavit lumina monstri. f. lv.
Te tamen, o parvae rector, Polydecta, Seriphi,
Nec iuvenis virtus per tot spectata labores
Nec mala mollierant, sed inexorabile durus
Exerces odium, nec iniqua finis in ira est.
Detrectas etiam laudem fictamque Medusae
Arguis esse necem. 'dabimus tibi pignora veri.
Parcite luminibus!' Perseus ait oraque regis f. lvi.
Ore Medusaeo silicem sine sanguine fecit.
Hactenus aurigenae comitem Tritonia fratri
Se dedit: inde cava circumdata nube Seriphon
Deserit a dextra Cythno Gyaroque relictis,
Quaque super pontum via visa brevissima, Thebas
Virgineumque Helicona petit; quo monte potita
Constitit et doctas sic est adfata sorores:
'Fama novi fontis nostras pervenit ad aures,
Dura Medusaei quem praepetis ungula rupit.

Is mihi causa viae: volui mirabile factum
Cernere; vidi ipsum materno sanguine nasci.'
Excipit Uranie 'quaecumque est causa videndi
Has tibi, diva, domos, animo gratissima nostro es.
Vera tamen fama est: est Pegasus huius origo
Fontis' et ad latices deduxit Pallada sacros.
Quae mirata diu factas pedis ictibus undas
Silvarum lucos circumspicit antiquarum
Antraque et innumeris distinctas floribus herbas
Felicesque vocat pariter studioque locoque
Mnemonidas; quam sic adfata est una sororum:
'O, nisi te virtus opera ad maiora tulisset,
In partem ventura chori Tritonia nostri,
Vera refers, meritoque probas artesque locumque,
Et gratam sortem, tutae modo simus, habemus.
Sed (vetitum est adeo sceleri nihil) omnia terrent
Virgineas mentes, dirusque ante ora Pyreneus
Vertitur, et nondum tota me mente recepi.
Daulida Threïcio Phoceaque milite rura
Ceperat ille ferox iniustaque regna tenebat.
Templa petebamus Parnasia: vidit euntes
Nostraque fallaci veneratus numina vultu
'Mnemonides,' (cognorat enim) 'consistite,' dixit
'Nec dubitate, precor, tecto grave sidus et imbrem'
(Imber erat) 'vitare meo: subiere minores
Saepe casas superi.' dictis et tempore motae
Adnuimusque viro primasque intravimus aedes.
Desierant imbres, victoque aquilonibus Austro
Fusca repurgato fugiebant nubila caelo;
Impetus ire fuit: claudit sua tecta Pyreneus
Vimque parat; quam nos sumptis effugimus alis.
Ipse secuturo similis stetit arduus arce
'Qua' que 'via est vobis, erit et mihi' dixit 'eadem,'
Seque iacit vecors e summae culmine turris
Et cadit in vultus discussique ossibus oris
Tundit humum moriens scelerato sanguine tinctam.'
Musa loquebatur: pennae sonuere per auras,

Voxque salutantum ramis veniebat ab altis.
Suspicit et linguae quaerit tam certa loquentes
Unde sonent hominemque putat Iove nata locutum.
Ales erat, numeroque novem sua fata querentes
Institerant ramis imitantes omnia picae.
Miranti sic orsa deae dea: 'nuper et istae
Auxerunt volucrum victae certamine turbam.
Pieros has genuit Pellaeis dives in arvis;
Paeonis Euippe mater fuit: illa potentem
Lucinam noviens, noviens paritura, vocavit.
Intumuit numero stolidarum turba sororum
Perque tot Haemonias et per tot Achaïdas urbes
Huc venit et tali committit proelia voce:
'Desinite indoctum vana dulcedine vulgus
Fallere! nobiscum, siqua est fiducia vobis,
Thespiades, certate, deae! nec voce nec arte
Vincemur totidemque sumus. vel cedite victae
Fonte Medusaeo et Hyantea Aganippe,
Vel nos Emathiis ad Paeonas usque nivosos
Cedamus campis! dirimant certamina nymphae!'
Turpe quidem contendere erat, sed cedere visum
Turpius; electae iurant per flumina nymphae
Factaque de vivo pressere sedilia saxo.
Tum sine sorte prior, quae se certare professa est,
Bella canit superum falsoque in honore Gigantas
Ponit et extenuat magnorum facta deorum,
Emissumque ima de sede Typhoëa terrae
Caelitibus fecisse metum cunctosque dedisse
Terga fugae, donec fessos Aegyptia tellus
Ceperit et septem discretus in ostia Nilus.
Huc quoque terrigenam venisse Typhoëa narrat
Et se mentitis superos celasse figuris f. lvii.
'Dux' que 'gregis' dixit 'fit Iuppiter, unde recurvis
Nunc quoque formatus Libys est cum cornibus Ammon;
Delius in corvo est, proles Semeleïa capro,
Fele soror Phoebi, nivea Saturnia vacca,

Pisce Venus latuit, Cyllenius ibidis alis.'
Hactenus ad citharam vocalia moverat ora:
Poscimur Aonides, — sed forsitan otia non sint,
Nec nostris praebere vacet tibi cantibus aures?'
'Ne dubita vestrumque mihi refer ordine carmen'
Pallas ait nemorisque levi consedit in umbra.
Musa refert: 'dedimus summam certaminis uni.
Surgit et inmissos hedera collecta capillos
Calliope querulas praetemptat pollice chordas
Atque haec percussis subiungit carmina nervis:
'Prima Ceres unco glaebam dimovit aratro,
Prima dedit fruges alimentaque mitia terris,
Prima dedit leges: Cereris sunt omnia munus.
Illa canenda mihi est; utinam modo dicere possim
Carmine digna dea! certe dea carmine digna est.
Vasta Giganteis ingesta est insula membris
Trinacris et magnis subiectum molibus urget
Aetherias ausum sperare Typhoëa sedes.
Nititur ille quidem pugnatque resurgere saepe,
Dextra sed Ausonio manus est subiecta Peloro,
Laeva, Pachyne, tibi, Lilybaeo crura premuntur;
Degravat Aetna caput; sub qua resupinus harenas
Eiectat flammamque ferox vomit ore Typhoeus.
Saepe remoliri luctatur pondera terrae
Oppidaque et magnos devolvere corpore montes:
Inde tremit tellus, et rex pavet ipse silentum,
Ne pateat latoque solum retegatur hiatu
Inmissusque dies trepidantes terreat umbras.
Hanc metuens cladem tenebrosa sede tyrannus
Exierat curruque atrorum vectus equorum
Ambibat Siculae cautus fundamina terrae;
Postquam exploratum satis est loca nulla labare
Depositique metus, videt hunc Erycina vagantem
Monte suo residens natumque amplexa volucrem
'Arma manusque meae, mea, nate, potentia,' dixit
'Illa, quibus superas omnes, cape tela, Cupido,
Inque dei pectus celeres molire sagittas,

Cui triplicis cessit fortuna novissima regni!
Tu superos ipsumque Iovem, tu numina ponti
Victa domas ipsumque, regit qui numina ponti.
Tartara quid cessant? cur non matrisque tuumque
Imperium profers? agitur pars tertia mundi!
Et tamen in caelo, quae iam patientia nostra est,
Spernimur, ac mecum vires minuuntur Amoris.
Pallada nonne vides iaculatricemque Dianam
Abscessisse mihi? Cereris quoque filia virgo,
Si patiemur, erit: nam spes adfectat easdem.
At tu pro socio, siqua est ea gratia, regno
Iunge deam patruo!' dixit Venus. ille pharetram
Solvit et arbitrio matris de mille sagittis
Unam seposuit, sed qua nec acutior ulla
Nec minus incerta est nec quae magis audiat arcum,
Oppositoque genu curvavit flexile cornum
Inque cor hamata percussit harundine Ditem.
Haud procul Hennaeis lacus est a moenibus altae,
Nomine Pergus, aquae; non illo plura Caystros
Carmina cygnorum labentibus edit in undis.
Silva coronat aquas cingens latus omne suisque
Frondibus ut velo Phoebeos submovet ictus.
Frigora dant rami, varios humus umida flores:
Perpetuum ver est. quo dum Proserpina luco
Ludit et aut violas aut candida lilia carpit,
Dumque puellari studio calathosque sinumque
Inplet et aequales certat superare legendo,
Paene simul visa est dilectaque raptaque Diti:
Usque adeo est properatus amor. dea territa maesto
Et matrem et comites, sed matrem saepius, ore
Clamat, et, ut summa vestem laniarat ab ora,
Conlecti flores tunicis cecidere remissis,
Tantaque simplicitas puerilibus adfuit annis:
Haec quoque virgineum movit iactura dolorem.
Raptor agit currus et nomine quemque vocando
Exhortatur equos, quorum per colla iubasque
Excutit obscura tinctas ferrugine habenas,

Perque lacus altos et olentia sulphure fertur
Stagna Palicorum rupta ferventia terra
Et qua Bacchiadae, bimari gens orta Corintho,
Inter inaequales posuerunt moenia portus.
Est medium Cyanes et Pisaeae Arethusae,
Quod coit angustis inclusum cornibus aequor:
Hic fuit, a cuius stagnum quoque nomine dictum est,
Inter Sicelidas Cyane celeberrima nymphas;
Gurgite quae medio summa tenus extitit alvo
Agnovitque deam. 'nec longius ibitis!' inquit
'Non potes invitae Cereris gener esse: roganda,
Non rapienda fuit! quodsi componere magnis
Parva mihi fas est, et me dilexit Anapis,
Exorata tamen, nec, ut haec, exterrita nupsi.'
Dixit et in partes diversas bracchia tendens
Obstitit. haud ultra tenuit Saturnius iram
Terribilisque hortatus equos in gurgitis ima
Contortum valido sceptrum regale lacerto
Condidit. icta viam tellus in Tartara fecit
Et pronos currus medio cratere recepit.
At Cyane raptamque deam contemptaque fontis
Iura sui maerens inconsolabile vulnus f. lviii.
Mente gerit tacita lacrimisque absumitur omnis
Et, quarum fuerat magnum modo numen, in illas
Extenuatur aquas: molliri membra videres,
Ossa pati flexus, ungues posuisse rigorem,
Primaque de tota tenuissima quaeque liquescunt,
Caerulei crines digitique et crura pedesque:
Nam brevis in gelidas membris exilibus undas
Transitus est; post haec umeri tergusque latusque
Pectoraque in tenues abeunt evanida rivos;
Denique pro vivo vitiatas sanguine venas
Lympha subit, restatque nihil, quod prendere posses.
Interea pavidae nequiquam filia matri
Omnibus est terris, omni quaesita profundo:
Illam non udis veniens Aurora capillis
Cessantem vidit, non Hesperus; illa duabus

Flammiferas pinus manibus succendit ab Aetna
Perque pruinosas tulit inrequieta tenebras.
Rursus ubi alma dies hebetarat sidera, natam
Solis ab occasu solis quaerebat ad ortus;
Fessa labore sitim conceperat, oraque nulli
Conluerant fontes, cum tectam stramine vidit
Forte casam parvasque fores pulsavit; at inde
Prodit anus divamque videt lymphamque roganti
Dulce dedit, tosta quod texerat ante polenta.
Dum bibit illa datum, duri puer oris et audax
Constitit ante deam risitque avidamque vocavit.
Offensa est neque adhuc epota parte loquentem
Cum liquido mixta perfudit diva polenta;
Combibit os maculas, et, quae modo bracchia gessit, f. lix.
Crura gerit, cauda est mutatis addita membris,
Inque brevem formam, ne sit vis magna nocendi,
Contrahitur, parvaque minor mensura lacerta est.
Mirantem flentemque et tangere monstra parantem
Fugit anum latebramque petit aptumque pudori
Nomen habet variis stillatus corpora guttis.
Quas dea per terras et quas erraverit undas,
Dicere longa mora est: quaerenti defuit orbis.
Sicaniam repetit, dumque omnia lustrat eundo,
Venit et ad Cyanen; ea ni mutata fuisset,
Omnia narrasset, sed et os et lingua volenti
Dicere non aderant, nec, qua loqueretur, habebat;
Signa tamen manifesta dedit notamque parenti
Illo forte loco delapsam in gurgite sacro
Persephones zonam summis ostendit in undis.
Quam simul agnovit, tamquam tunc denique raptam
Scisset, inornatos laniavit diva capillos
Et repetita suis percussit pectora palmis.
Nescit adhuc, ubi sit; terras tamen increpat omnes
Ingratasque vocat nec frugum munere dignas,
Trinacriam ante alias, in qua vestigia damni
Repperit. ergo illic saeva vertentia glaebas

Fregit aratra manu parilique irata colonos
Ruricolasque boves leto dedit arvaque iussit
Fallere depositum vitiataque semina fecit.
Fertilitas terrae latum vulgata per orbem
Falsa iacet: primis segetes moriuntur in herbis,
Et modo sol nimius, nimius modo corripit imber,
Sideraque ventique nocent, avidaeque volucres
Semina iacta legunt; lolium tribulique fatigant
Triticeas messes et inexpugnabile gramen.
Tum caput Eleis Alpheïas extulit undis
Rorantesque comas a fronte removit ad aures
Atque ait 'o toto quaesitae virginis orbe
Et frugum genetrix, inmensos siste labores,
Neve tibi fidae violenta irascere terrae!
Terra nihil meruit patuitque invita rapinae;
Nec sum pro patria supplex: huc hospita veni.
Pisa mihi patria est et ab Elide ducimus ortus;
Sicaniam peregrina colo, sed gratior omni
Haec mihi terra solo est: hos nunc Arethusa penates,
Hanc habeo sedem; quam tu, mitissima, serva!
Mota loco cur sim tantique per aequoris undas
Advehar Ortygiam, veniet narratibus hora
Tempestiva meis, cum tu curaque levata
Et vultus melioris eris. mihi pervia tellus
Praebet iter subterque imas ablata cavernas
Hic caput adtollo desuetaque sidera cerno.
Ergo dum Stygio sub terris gurgite labor,
Visa tua est oculis illic Proserpina nostris:
Illa quidem tristis neque adhuc interrita vultu,
Sed regina tamen, sed opaci maxima mundi,
Sed tamen inferni pollens matrona tyranni.'
Mater ad auditas stupuit ceu saxea voces
Adtonitaeque diu similis fuit, utque dolore
Pulsa gravi gravis est amentia, curribus oras
Exit in aetherias. ibi toto nubila vultu
Ante Iovem passis stetit invidiosa capillis,
'Pro' que 'meo veni supplex tibi, Iuppiter,' inquit

'Sanguine proque tuo. si nulla est gratia matris,
Nata patrem moveat, neu sit tibi cura precamur
Vilior illius, quod nostro est edita partu.
En quaesita diu tandem mihi nata reperta est,
Si reperire vocas amittere certius, aut si
Scire, ubi sit, reperire vocas. quod rapta, feremus,
Dummodo reddat eam! neque enim praedone marito
Filia digna tua est, si iam mea filia non est.'
Iuppiter excepit: 'commune est pignus onusque
Nata mihi tecum; sed si modo nomina rebus
Addere vera placet, non hoc iniuria factum,
Verum amor est, neque erit nobis gener ille pudori,
Tu modo, diva, velis. ut desint cetera, quantum est
Esse Iovis fratrem! quid, quod non cetera desunt
Nec cedit nisi sorte mihi! sed tanta cupido
Si tibi discidii est, repetet Proserpina caelum,
Lege tamen certa, si nullos contigit illic
Ore cibos; nam sic Parcarum foedere cautum est.'
Dixerat, at Cereri certum est educere natam,
Non ita fata sinunt, quoniam ieiunia virgo
Solverat et, cultis dum simplex errat in hortis,
Puniceum curva decerpserat arbore pomum
Sumptaque pallenti septem de cortice grana
Presserat ore suo; solusque ex omnibus illud
Ascalaphus vidit, quem quondam dicitur Orphne,
Inter Avernales haud ignotissima nymphas,
Ex Acheronte suo silvis peperisse sub atris;
Vidit et indicio reditum crudelis ademit.
Ingemuit regina Erebi testemque profanam
Fecit avem sparsumque caput Phlegethontide lympha
In rostrum et plumas et grandia lumina vertit. f. lx.
Ille sibi ablatus fulvis amicitur ab alis
Inque caput crescit longosque reflectitur ungues
Vixque movet natas per inertia bracchia pennas
Foedaque fit volucris, venturi nuntia luctus,
Ignavus bubo, dirum mortalibus omen.

Hic tamen indicio poenam linguaque videri
Commeruisse potest, vobis, Acheloides, unde f. lxi.
Pluma pedesque avium, cum virginis ora geratis?
An quia, cum legeret vernos Proserpina flores,
In comitum numero, doctae Sirenes, eratis?
Quam postquam toto frustra quaesistis in orbe,
Protinus, ut vestram sentirent aequora curam,
Posse super fluctus alarum insistere remis
Optastis facilesque deos habuistis et artus
Vidistis vestros subitis flavescere pennis;
Ne tamen ille canor mulcendas natus ad aures
Tantaque dos oris linguae deperderet usum,
Virginei vultus et vox humana remansit.
At medius fratrisque sui maestaeque sororis
Iuppiter ex aequo volventem dividit annum:
Nunc dea, regnorum numen commune duorum,
Cum matre est totidem, totidem cum coniuge menses.
Vertitur extemplo facies et mentis et oris;
Nam, modo quae poterat Diti quoque maesta videri,
Laeta deae frons est, ut sol, qui tectus aquosis
Nubibus ante fuit, victis e nubibus exit.
Exigit alma Ceres, nata secura recepta,
Quae tibi causa fugae, cur sis, Arethusa, sacer fons.
Conticuere undae, quarum dea sustulit alto
Fonte caput viridesque manu siccata capillos
Fluminis Alphei veteres narravit amores.
'Pars ego nympharum, quae sunt in Achaïde,' dixit,
'Una fui: nec me studiosius altera saltus
Legit nec posuit studiosius altera casses,
Sed quamvis formae numquam mihi fama petita est,
Quamvis fortis eram, formosae nomen habebam.
Nec mea me facies nimium laudata iuvabat,
Quaque aliae gaudere solent, ego rustica dote
Corporis erubui crimenque placere putavi.
Lassa revertebar (memini) Stymphalide silva:

Aestus erat, magnumque labor geminaverat aestum.
Invenio sine vertice aquas, sine murmure euntes,
Perspicuas ad humum, per quas numerabilis alte
Calculus omnis erat, quas tu vix ire putares;
Cana salicta dabant nutritaque populus unda
Sponte sua natas ripis declivibus umbras:
Accessi primumque pedis vestigia tinxi,
Poplite deinde tenus neque eo contenta recingor
Molliaque inpono salici velamina curvae
Nudaque mergor aquis; quas dum ferioque trahoque
Mille modis labens excussaque bracchia iacto,
Nescio quod medio sensi sub gurgite murmur
Territaque insisto propiori margine fontis.
'Quo properas, Arethusa?' suis Alpheus ab undis,
'Quo properas?' iterum rauco mihi dixerat ore.
Sicut eram, fugio sine vestibus: altera vestes
Ripa meas habuit. tanto magis instat et ardet,
Et, quia nuda fui, sum visa paratior illi.
Sic ego currebam, sic me ferus ille premebat,
Ut fugere accipitrem penna trepidante columbae,
Ut solet accipiter trepidas urgere columbas.
Usque sub Orchomenon Psophidaque Cyllenenque
Maenaliosque sinus gelidumque Erymanthon et Elim
Currere sustinui, nec me velocior ille;
Sed tolerare diu cursus ego viribus inpar
Non poteram, longi patiens erat ille laboris.
Per tamen et campos, per opertos arbore montes,
Saxa quoque et rupes et, qua via nulla, cucurri.
Sol erat a tergo: vidi praecedere longam
Ante pedes umbram, nisi si timor illa videbat;
Sed certe sonitusque pedum terrebat, et ingens
Crinales vittas adflabat anhelitus oris.
Fessa labore fugae 'fer opem, deprendimur,' inquam,
'Armigerae, Diana, tuae, cui saepe dedisti
Ferre tuos arcus inclusaque tela pharetra.'

Mota dea est spissisque ferens e nubibus unam
Me super iniecit: lustrat caligine tectam
Amnis et ignarus circum cava nubila quaerit
Bisque locum, quo me dea texerat, inscius ambit
Et bis 'io Arethusa, io Arethusa!' vocavit.
Quid mihi tunc animi miserae fuit? anne quod agnae est,
Siqua lupos audit circum stabula alta frementes,
Aut lepori, qui vepre latens hostilia cernit
Ora canum nullosque audet dare corpore motus?
Non tamen abscedit; neque enim vestigia cernit
Longius ulla pedum: servat nubemque locumque.
Occupat obsessos sudor mihi frigidus artus,
Caeruleaeque cadunt toto de corpore guttae,
Quaque pedem movi, manat locus, eque capillis
Ros cadit, et citius, quam nunc tibi facta renarro,
In latices mutor. sed enim cognoscit amatas f. lxii.
Amnis aquas positoque viri, quod sumpserat, ore
Vertitur in proprias, ut se mihi misceat, undas.
Delia rupit humum, caecisque ego mersa cavernis
Advehor Ortygiam, quae me cognomine divae
Grata meae superas eduxit prima sub auras.'
  Hac Arethusa tenus; geminos dea fertilis anguis
Curribus admovit frenisque coërcuit ora
Et medium caeli terraeque per aëra vecta est
Atque levem currum Tritonida misit in urbem
Triptolemo partimque rudi data semina iussit
Spargere humo, partim post tempora longa recultae.
Iam super Europen sublimis et Asida terram
Vectus erat iuvenis: Scythicas advertitur oras.
Rex ibi Lyncus erat; regis subit ille penates.
Qua veniat, causamque viae nomenque rogatus
Et patriam 'patria est clarae mihi' dixit 'Athenae,
Triptolemus nomen; veni nec puppe per undas,
Nec pede per terras: patuit mihi pervius aether.
Dona fero Cereris, latos quae sparsa per agros
Frugiferas messes alimentaque mitia reddant.'

Barbarus invidit, tantique ut muneris auctor
Ipse sit, hospitio recipit somnoque gravatum
Adgreditur ferro. conantem figere pectus
Lynca Ceres fecit rursusque per aëra iussit f. lxiii.
Mopsopium iuvenem sacros agitare iugales.'
Finierat doctos e nobis maxima cantus,
At nymphae vicisse deas Helicona colentes
Concordi dixere sono; convicia victae
Cum iacerent, 'quoniam' dixi 'certamine vobis
Supplicium meruisse parum est maledictaque culpae
Additis et non est patientia libera nobis,
Ibimus in poenas et, qua vocat ira, sequemur.'
Rident Emathides spernuntque minacia verba
Conantesque loqui et magno clamore protervas
Intentare manus pennas exire per ungues f. lxiv.
Adspexere suos, operiri bracchia plumis,
Alteraque alterius rigido concrescere rostro
Ora videt volucresque novas accedere silvis,
Dumque volunt plangi, per bracchia mota levatae
Aëre pendebant, nemorum convicia, picae.
Nunc quoque in alitibus facundia prisca remansit
Raucaque garrulitas studiumque inmane loquendi.'

LIBER SEXTUS

Praebuerat dictis Tritonia talibus aures,
Carminaque Aonidum iustamque probaverat iram.
Tum secum 'laudare parum est, laudemur et ipsae
Numina nec sperni sine poena nostra sinamus!'
Maeoniaeque animum fatis intendit Arachnes,
Quam sibi lanificae non cedere laudibus artis
Audierat. non illa loco nec origine gentis
Clara, sed arte fuit; pater huic Colophonius Idmon
Phocaïco bibulas tingebat murice lanas;
Occiderat mater, sed et haec de plebe suoque
Aequa viro fuerat. Lydas tamen illa per urbes

Quaesierat studio nomen memorabile, quamvis
Orta domo parva parvis habitabat Hypaepis.
Huius ut adspicerent opus admirabile, saepe
Deseruere sui nymphae vineta Timoli,
Deseruere suas nymphae Pactolides undas.
Nec factas solum vestes, spectare iuvabat
Tum quoque, cum fierent (tantus decor adfuit arti),
Sive rudem primos lanam glomerabat in orbes,
Seu digitis subigebat opus repetitaque longo
Vellera mollibat nebulas aequantia tractu,
Sive levi teretem versabat pollice fusum,
Seu pingebat acu: scires a Pallade doctam.
Quod tamen ipsa negat tantaque offensa magistra
'Certet' ait 'mecum! nihil est, quod victa recusem.'
  Pallas anum simulat falsosque in tempora canos
Addit et infirmos baculo quoque sustinet artus;
Tum sic orsa loqui: 'non omnia grandior aetas,
Quae fugiamus, habet: seris venit usus ab annis.
Consilium ne sperne meum! tibi fama petatur
Inter mortales faciendae maxima lanae:
Cede deae veniamque tuis, temeraria, dictis
Supplice voce roga! veniam dabit illa roganti.'
Adspicit hanc torvis inceptaque fila relinquit
Vixque manum retinens confessaque vultibus iram
Talibus obscuram resecuta est Pallada dictis:
'Mentis inops longaque venis confecta senecta,
Et nimium vixisse diu nocet! audiat istas,
Siqua tibi nurus est, siqua est tibi filia, voces!
Consilii satis est in me mihi, neve monendo
Profecisse putes, eadem est sententia nobis.
Cur non ipsa venit? cur haec certamina vitat?'
Tum dea 'venit!' ait formamque removit anilem
Palladaque exhibuit. venerantur numina nymphae
Mygdonidesque nurus, sola est non territa virgo;
Sed tamen erubuit, subitusque invita notavit
Ora rubor rursusque evanuit, ut solet aër
Purpureus fieri, cum primum Aurora movetur,

Et breve post tempus candescere solis ab ortu.
Perstat in incepto stolidaeque cupidine palmae
In sua fata ruit: neque enim Iove nata recusat
Nec monet ulterius nec iam certamina differt.
Haud mora, constituunt diversis partibus ambae
Et gracili geminas intendunt stamine telas:
Tela iugo vincta est, stamen secernit harundo,
Inseritur medium radiis subtemen acutis,
Quod digiti expediunt, atque inter stamina ductum
Percusso paviunt insecti pectine dentes.
Utraque festinant cinctaeque ad pectora vestes
Bracchia docta movent studio fallente laborem.
Illic et Tyrium quae purpura sensit aënum
Texitur et tenues parvi discriminis umbrae,
Qualis ab imbre solet percussis solibus arcus
Inficere ingenti longum curvamine caelum,
In quo diversi niteant cum mille colores,
Transitus ipse tamen spectantia lumina fallit:
Usque adeo, quod tangit, idem est; tamen ultima distant.
Illic et lentum filis inmittitur aurum,
Et vetus in tela deducitur argumentum.
Cecropia Pallas scopulum Mavortis in arce
Pingit et antiquam de terrae nomine litem.
Bis sex caelestes medio Iove sedibus altis
Augusta gravitate sedent; sua quemque deorum
Inscribit facies: Iovis est regalis imago;
Stare deum pelagi longoque ferire tridente
Aspera saxa facit medioque e vulnere saxi
Exsiluisse fretum, quo pignore vindicet urbem;
At sibi dat clipeum, dat acutae cuspidis hastam,
Dat galeam capiti; defenditur aegide pectus,
Percussamque sua simulat de cuspide terram
Edere cum bacis fetum canentis olivae,
Mirarique deos; operis Victoria finis.
Ut tamen exemplis intellegat aemula laudis,
Quod pretium speret pro tam furialibus ausis,

Quattuor in partes certamina quattuor addit
Clara colore suo, brevibus distincta sigillis.
Threïciam Rodopen habet angulus unus et Haemum,
Nunc gelidos montes, mortalia corpora quondam, f. lxv.
Nomina summorum sibi qui tribuere deorum.
Altera Pygmaeae fatum miserabile matris
Pars habet: hanc Iuno victam certamine iussit f. lxvi.
Esse gruem populisque suis indicere bella.
Pinxit et Antigonen ausam contendere quondam
Cum magni consorte Iovis, quam regia Iuno
In volucrem vertit, nec profuit Ilion illi f. lxvii.
Laomedonve pater, sumptis quin candida pennis
Ipsa sibi plaudat crepitante ciconia rostro.
Qui superest solus, Cinyran habet angulus orbum,
Isque gradus templi, natarum membra suarum, f. lxviii.
Amplectens saxoque iacens lacrimare videtur.
Circuit extremas oleis pacalibus oras
(Is modus est) operisque sua facit arbore finem.
  Maeonis elusam designat imagine tauri
Europam: verum taurum, freta vera putares;
Ipsa videbatur terras spectare relictas
Et comites clamare suas tactumque vereri
Adsilientis aquae timidasque reducere plantas.
Fecit et Asterien aquila luctante teneri, ff. lxix-lxxvi.
Fecit olorinis Ledam recubare sub alis;
Addidit, ut Satyri celatus imagine pulchram
Iuppiter inplerit gemino Nycteïda fetu,
Amphitryon fuerit, cum te, Tirynthia, cepit,
Aureus ut Danaën, Asopida luserit ignis,
Mnemosynen pastor, varius Deoïda serpens.
Te quoque mutatum torvo, Neptune, iuvenco
Virgine in Aeolia posuit, tu visus Enipeus ff. lxxvii-lxxxii.
Gignis Aloïdas, aries Bisaltida fallis;
Et te flava comas frugum mitissima mater
Sensit equum, sensit volucrem crinita colubris

Mater equi volucris, sensit delphina Melantho:
Omnibus his faciemque suam faciemque locorum
Reddidit. est illic agrestis imagine Phoebus,
Utque modo accipitris pennas, modo terga leonis
Gesserit, ut pastor Macareïda luserit Issen;
Liber ut Erigonen falsa deceperit uva, ff. lxxxiii-lxxxviii
Ut Saturnus equo geminum Chirona crearit.
Ultima pars telae tenui circumdata limbo
Nexilibus flores hederis habet intertextos.
  Non illud Pallas, non illud carpere Livor
Possit opus: doluit successu flava virago
Et rupit pictas, caelestia crimina, vestes,
Utque Cytoriaco radium de monte tenebat,
Ter quater Idmoniae frontem percussit Arachnes.
Non tulit infelix laqueoque animosa ligavit
Guttura; pendentem Pallas miserata levavit
Atque ita 'vive quidem, pende tamen, inproba,' dixit
'Lexque eadem poenae, ne sis secura futuri,
Dicta tuo generi serisque nepotibus esto!'
  Post ea discedens sucis Hecateïdos herbae
Sparsit, et extemplo tristi medicamine tactae
Defluxere comae, cum quis et naris et aures,
Fitque caput minimum, toto quoque corpore parva est;
In latere exiles digiti pro cruribus haerent,
Cetera venter habet, de quo tamen illa remittit
Stamen et antiquas exercet aranea telas. f. lxxxix
  Lydia tota fremit, Phrygiaeque per oppida facti
Rumor it et magnum sermonibus occupat orbem.
Ante suos Niobe thalamos cognoverat illam,
Tum cum Maeoniam virgo Sipylumque colebat;
Nec tamen admonita est poena popularis Arachnes
Cedere caelitibus verbisque minoribus uti.
Multa dabant animos, sed enim nec coniugis artes
Nec genus amborum magnique potentia regni
Sic placuere illi, quamvis ea cuncta placerent,
Ut sua progenies et felicissima matrum

Dicta foret Niobe, si non sibi visa fuisset.
Nam sata Tiresia, venturi praescia Manto,
Per medias fuerat, divino concita motu,
Vaticinata vias: 'Ismenides, ite frequentes
Et date Latonae Latonigenisque duobus
Cum prece tura pia lauroque innectite crinem!
Ore meo Latona iubet.' paretur, et omnes
Thebaïdes iussis sua tempora frondibus ornant
Turaque dant sanctis et verba precantia flammis.
Ecce venit comitum Niobe creberrima turba,
Vestibus intexto Phrygiis spectabilis auro
Et, quantum ira sinit, formosa movensque decoro
Cum capite inmissos umerum per utrumque capillos
Constitit; utque oculos circumtulit alta superbos,
'Quis furor, auditos' inquit 'praeponere visis
Caelestes? aut cur colitur Latona per aras,
Numen adhuc sine ture meum est? mihi Tantalus auctor,
Cui licuit soli superorum tangere mensas;
Pleïadum soror est genetrix mea; maximus Atlas
Est avus, aetherium qui fert cervicibus axem;
Iuppiter alter avus: socero quoque glorior illo.
Me gentes metuunt Phrygiae, me regia Cadmi
Sub domina est, fidibusque mei commissa mariti
Moenia cum populis a meque viroque reguntur.
In quamcumque domus adverti lumina partem,
Inmensae spectantur opes! accedit eodem
Digna dea facies; huc natas adice septem
Et totidem iuvenes et mox generosque nurusque!
Quaerite nunc, habeat quam nostra superbia laudem,
Nescio quoque audete satam Titanida Coeo
Latonam praeferre mihi, cui maxima quondam
Exiguam sedem pariturae terra negavit!
Nec caelo nec humo nec aquis dea vestra recepta est:
Exsul erat mundi, donec miserata vagantem
'Hospita tu terris erras, ego' dixit 'in undis,'

Instabilemque locum Delos dedit. illa duorum
Facta parens: uteri pars haec est septima nostri
Sum felix: quis enim neget hoc? felixque manebo
(Hoc quoque quis dubitet?) tutam me copia fecit.
Maior sum, quam cui possit Fortuna nocere,
Multaque ut eripiat, multo mihi plura relinquet.
Excessere metum mea iam bona: fingite demi
Huic aliquid populo natorum posse meorum,
Non tamen ad numerum redigar spoliata duorum
Latonae turbam: qua quantum distat ab orba?
Ite satis propere sacris laurumque capillis
Ponite!' deponunt et sacra infecta relinquunt,
Quodque licet, tacito venerantur murmure numen
  Indignata dea est summoque in vertice Cynthi
Talibus est dictis gemina cum prole locuta:
'En ego, vestra parens, vobis animosa creatis
Et nisi Iunoni nulli cessura dearum,
An dea sim, dubitor perque omnia saecula cultis
Arceor, o nati, nisi vos succurritis, aris!
Nec dolor hic solus: diro convicia facto
Tantalis adiecit vosque est postponere natis
Ausa suis et me, quod in ipsam reccidat, orbam
Dixit et exhibuit linguam scelerata paternam.'
Adiectura preces erat his Latona relatis:
'Desine!' Phoebus ait 'poenae mora longa querella est.'
Dixit idem Phoebe celerique per aëra lapsu
Contigerant tecti Cadmeïda nubibus arcem.
  Planus erat lateque patens prope moenia campus
Adsiduis pulsatus equis, ubi turba rotarum
Duraque mollierat subiectas ungula glaebas.
Pars ibi de septem genitis Amphione fortes
Conscendunt in equos Tyrioque rubentia suco
Terga premunt auroque graves moderantur habenas.
E quibus Ismenus, qui matri sarcina quondam
Prima suae fuerat, dum certum flectit in orbem

Quadripedis cursus spumantiaque ora coërcet,
'Ei mihi!' conclamat medioque in pectore fixa
Tela gerit frenisque manu moriente remissis
In latus a dextro paulatim defluit armo.
Proximus audito sonitu per inane pharetrae
Frena dabat Sipylus, veluti cum praescius imbris
Nube fugit visa pendentiaque undique rector
Carbasa deducit, ne qua levis effluat aura;
Frena tamen dantem non evitabile telum
Consequitur summaque tremens cervice sagitta
Haesit, et extabat nudum de gutture ferrum.
Ille, ut erat pronus, per crura admissa iubasque
Volvitur et calido tellurem sanguine foedat.
Phaedimus infelix et aviti nominis heres
Tantalus, ut solito finem inposuere labori,
Transierant ad opus nitidae iuvenale palaestrae
Et iam contulerant arto luctantia nexu
Pectora pectoribus: contento concita nervo,
Sicut erant iuncti, traiecit utrumque sagitta.
Ingemuere simul, simul incurvata dolore
Membra solo posuere, simul suprema iacentes
Lumina versarunt, animam simul exhalarunt.
Adspicit Alphenor laniataque pectora plangens
Evolat, ut gelidos complexibus adlevet artus,
Inque pio cadit officio; nam Delius illi
Intima fatifero rupit praecordia ferro,
Quod simul eductum est, pars et pulmonis in hamis
Eruta cumque anima cruor est effusus in auras.
At non intonsum simplex Damasichthona vulnus
Adficit: ictus erat, qua crus esse incipit et qua
Mollia nervosus facit internodia poples,
Dumque manu temptat trahere exitiabile telum,
Altera per iugulum pennis tenus acta sagitta est;
Expulit hanc sanguis seque eiaculatus in altum
Emicat et longe terebrata prosilit aura.
Ultimus Ilioneus non profectura precando
Bracchia sustulerat 'di' que 'o communiter omnes,'

Dixerat ignarus non omnes esse rogandos,
'Parcite!' motus erat, cum iam revocabile telum
Non fuit, arquitenens; minimo tamen occidit ille
Vulnere non alte percusso corde sagitta.
  Fama mali populique dolor lacrimaeque suorum
Tam subitae matrem certam fecere ruinae
Mirantem potuisse irascentemque, quod ausi
Hoc essent superi, quod tantum iuris haberent;
Nam pater Amphion ferro per pectus adacto
Finierat moriens pariter cum luce dolorem.
Heu quantum haec Niobe Niobe distabat ab illa,
Quae modo Latois populum submoverat aris
Et mediam tulerat gressus resupina per urbem
Invidiosa suis, at nunc miseranda vel hosti.
Corporibus gelidis incumbit et ordine nullo
Oscula dispensat natos suprema per omnes;
A quibus ad caelum liventia bracchia tollens
'Pascere, crudelis, nostro, Latona, dolore
[Pascere, ait, satiaque meo tua pectora luctu]
Corque ferum satia!' dixit; 'per funera septem
Efferor. exsulta victrixque inimica triumpha!
Cur autem victrix? miserae mihi plura supersunt,
Quam tibi felici: post tot quoque funera vinco.'
Dixerat, et sonuit contento nervus ab arcu;
Qui praeter Nioben unam conterruit omnes:
Illa malo est audax. stabant cum vestibus atris
Ante toros fratrum demisso crine sorores.
E quibus una trahens haerentia viscere tela
Inposito fratri moribunda relanguit ore;
Altera solari miserum conata parentem
Conticuit subito duplicataque vulnere caeco est.
[Oraque compressit, nisi postquam spiritus ibat.]
Haec frustra fugiens collabitur, illa sorori
Inmoritur; latet haec, illam trepidare videres;
Sexque datis leto diversaque vulnera passis
Ultima restabat: quam toto corpore mater,
Tota veste tegens 'unam minimamque relinque!

De multis minimam posco' clamavit 'et unam.'
Dumque rogat, pro qua rogat, occidit. orba resedit
Exanimes inter natos natasque virumque
Deriguitque malis: nullos movet aura capillos, f. xc.
In vultu color est sine sanguine, lumina maestis
Stant inmota genis; nihil est in imagine vivum.
Ipsa quoque interius cum duro lingua palato
Congelat, et venae desistunt posse moveri;
Nec flecti cervix nec bracchia reddere motus
Nec pes ire potest; intra quoque viscera saxum est.
Flet tamen et validi circumdata turbine venti
In patriam rapta est; ibi fixa cacumine montis
Liquitur, et lacrimas etiam nunc marmora manant.
 Tunc vero cuncti manifestam numinis iram
Femina virque timent, cultuque inpensius omnes
Magna gemelliparae venerantur numina divae,
Utque fit, a facto propiore priora renarrant.
E quibus unus ait: 'Lyciae quoque fertilis agris
Non inpune deam veteres sprevere coloni.
Res obscura quidem est ignobilitate virorum,
Mira tamen. vidi praesens stagnumque locumque
Prodigio notum; nam me iam grandior aevo
Inpatiensque viae genitor deducere lectos
Iusserat inde boves gentisque illius eunti
Ipse ducem dederat; cum quo dum pascua lustro,
Ecce lacu medio sacrorum nigra favilla
Ara vetus stabat tremulis circumdata cannis.
Restitit et pavido 'faveas mihi' murmure dixit
Dux meus, et simili 'faveas' ego murmure dixi.
Naiadum Faunine foret tamen ara rogabam
Indigenaene dei, cum talia rettulit hospes:
'Non hac, o iuvenis, montanum numen in ara est:
Illa suam vocat hanc, cui quondam regia coniunx
Orbem interdixit, quam vix erratica Delos
Orantem accepit, tum cum levis insula nabat.
Illic incumbens cum Palladis arbore palmae
Edidit invita geminos Latona noverca;

Hinc quoque Iunonem fugisse puerpera fertur
Inque suo portasse sinu, duo numina, natos.
Iamque Chimaeriferae, cum sol gravis ureret arva,
Finibus in Lyciae longo dea fessa labore
Sidereo siccata sitim collegit ab aestu,
Uberaque ebiberant avidi lactantia nati.
Forte lacum mediocris aquae prospexit in imis
Vallibus: agrestes illic fruticosa legebant
Vimina cum iuncis gratamque paludibus ulvam.
Accessit positoque genu Titania terram
Pressit, ut hauriret gelidos potura liquores;
Rustica turba vetat. dea sic affata vetantis:
'Quid prohibetis aquis? usus communis aquarum est;
Nec solem proprium natura nec aëra fecit
Nec tenues undas: ad publica munera veni,
Quae tamen ut detis, supplex peto. non ego nostros
Abluere hic artus lassataque membra parabam,
Sed relevare sitim. caret os umore loquentis,
Et fauces arent, vixque est via vocis in illis.
Haustus aquae mihi nectar erit, vitamque fatebor
Accepisse simul: vitam dederitis in unda.
Hi quoque vos moveant, qui nostro bracchia tendunt
Parva sinu.' et casu tendebant bracchia nati.
Quem non blanda deae potuissent verba movere?
Hi tamen orantem perstant prohibere minasque,
Ni procul abscedat, conviciaque insuper addunt;
Nec satis est, ipsos etiam pedibusque manuque
Turbavere lacus imoque e gurgite mollem
Huc illuc limum saltu movere maligno.
Distulit ira sitim; neque enim iam filia Coei
Supplicat indignis nec dicere sustinet ultra
Verba minora dea tollensque ad sidera palmas
'Aeternum stagno' dixit 'vivatis in isto!'
Eveniunt optata deae: iuvat esse sub undis f. xci.
Et modo tota cava submergere membra palude,
Nunc proferre caput, summo modo gurgite nare,

Saepe super ripam stagni consistere, saepe
In gelidos resilire lacus; sed nunc quoque turpes
Litibus exercent linguas pulsoque pudore,
Quamvis sint sub aqua, sub aqua maledicere temptant.
Vox quoque iam rauca est, inflataque colla tumescunt,
Ipsaque dilatant patulos convicia rictus.
Turpe caput tendunt, colla intercepta videntur,
Spina viret, venter, pars maxima corporis, albet,
Limosoque novae saliunt in gurgite ranae.'
Sic ubi nescio quis Lycia de gente virorum
Rettulit exitium, satyri reminiscitur alter,
Quem Tritoniaca Latous harundine victum
Adfecit poena. 'quid me mihi detrahis?' inquit;
'A! piget, a! non est' clamabat 'tibia tanti!'
Clamanti cutis est summos direpta per artus,
Nec quicquam nisi vulnus erat; cruor undique manat,
Detectique patent nervi, trepidaeque sine ulla
Pelle micant venae; salientia viscera possis
Et perlucentes numerare in pectore fibras.
Illum ruricolae, silvarum numina, Fauni
Et Satyri fratres et tunc quoque carus Olympus
Et nymphae flerunt, et quisquis montibus illis
Lanigerosque greges armentaque bucera pavit.
Fertilis inmaduit madefactaque terra caducas
Concepit lacrimas ac venis perbibit imis; f. xcii.
Quas ubi fecit aquam, vacuas emisit in auras.
Inde petens rapidum ripis declivibus aequor
Marsya nomen habet, Phrygiae liquidissimus amnis.
Talibus extemplo redit ad praesentia dictis
Vulgus et extinctum cum stirpe Amphiona luget;
Mater in invidia est: hanc tunc quoque dicitur unus
Flesse Pelops umeroque, suas a pectore postquam
Diduxit vestes, ebur ostendisse sinistro.
Concolor hic umerus nascendi tempore dextro

Corporeusque fuit; manibus mox caesa paternis
Membra ferunt iunxisse deos, aliisque repertis, f.xciii.
Qui locus est iuguli medius summique lacerti,
Defuit: inpositum est non comparentis in usum
Partis ebur, factoque Pelops fuit integer illo.
  Finitimi proceres, coëunt, urbesque propinquae
Oravere suos ire ad solacia reges,
Argosque et Sparte Pelopeïadesque Mycenae
Et nondum torvae Calydon invisa Dianae
Orchomenosque ferax et nobilis aere Corinthus
Messeneque ferox Patraeque humilesque Cleonae
Et Nelea Pylos neque adhuc Pittheïa Troezen.
Quaeque urbes aliae bimari clauduntur ab Isthmo,
Exteriusque sitae bimari spectantur ab Isthmo.
Credere quis posset? solae cessastis Athenae.
Obstitit officio bellum, subvectaque ponto
Barbara Mopsopios terrebant agmina muros.
  Threïcius Tereus haec auxiliaribus armis
Fuderat et clarum vincendo nomen habebat;
Quem sibi Pandion opibusque virisque potentem
Et genus a magno ducentem forte Gradivo
Conubio Prognes iunxit; non pronuba Iuno,
Non Hymenaeus adest, non illi Gratia lecto:
Eumenides tenuere faces de funere raptas,
Eumenides stravere torum, tectoque profanus
Incubuit bubo thalamique in culmine sedit.
Hac ave coniuncti Progne Tereusque, parentes
Hac ave sunt facti; gratata est scilicet illis
Thracia, disque ipsis grates egere diemque,
Quaque data est claro Pandione nata tyranno
Quaque erat ortus Itys, festum iussere vocari:
Usque adeo latet utilitas! — iam tempora Titan
Quinque per autumnos repetiti duxerat anni,
Cum blandita viro Progne 'si gratia' dixit
'Ulla mea est, vel me visendam mitte sorori,
Vel soror huc veniat! redituram tempore parvo
Promittes socero; magni mihi muneris instar

Germanam vidisse dabis.' iubet ille carinas
In freta deduci veloque et remige portus
Cecropios intrat Piraeaque litora tangit.
Ut primum soceri data copia, dextera dextrae
Iungitur, et fausto committitur omine sermo.
Coeperat adventus causam, mandata referre
Coniugis et celeres missae spondere recursus:
Ecce venit magno dives Philomela paratu,
Divitior forma, quales audire solemus
Naidas et dryadas mediis incedere silvis,
Si modo des illis cultus similesque paratus.
Non secus exarsit conspecta virgine Tereus,
Quam siquis canis ignem subponat aristis
Aut frondem positasque cremet faenilibus herbas.
Digna quidem facies, sed et hunc innata libido
Exstimulat, pronumque genus regionibus illis
In Venerem est: flagrat vitio gentisque suoque.
Impetus est illi comitum corrumpere curam
Nutricisque fidem nec non ingentibus ipsam
Sollicitare datis totumque inpendere regnum,
Aut rapere et saevo raptam defendere bello.
Et nihil est, quod non effreno captus amore
Ausit, nec capiunt inclusas pectora flammas.
Iamque moras male fert cupidoque revertitur ore
Ad mandata Prognes et agit sua vota sub illa.
Facundum faciebat amor, quotiensque rogabat
Ulterius iusto, Prognen ita velle ferebat;
Addidit et lacrimas, tamquam mandasset et illas.
Pro superi, quantum mortalia pectora caecae
Noctis habent! ipso sceleris molimine Tereus
Creditur esse pius laudemque a crimine sumit.
Quid, quod idem Philomela cupit patriosque lacertis
Blanda tenens umeros, ut eat visura sororem,
Perque suam contraque suam petit ipsa salutem.
Spectat eam Tereus praecontrectatque videndo
Osculaque et collo circumdata bracchia cernens
Omnia pro stimulis facibusque ciboque furoris

Accipit et, quotiens amplectitur illa parentem,
Esse parens vellet: neque enim minus inpius esset.
Vincitur ambarum genitor prece: gaudet agitque
Illa patri grates et successisse duabus
Id putat infelix, quod erit lugubre duabus.
Iam labor exiguus Phoebo restabat equique
Pulsabant pedibus spatium declivis Olympi:
Regales epulae mensis et Bacchus in auro
Ponitur; hinc placido dantur sua corpora somno.
At rex Odrysius, quamvis secessit, in illa
Aestuat et repetens faciem motusque manusque,
Qualia vult, fingit, quae nondum vidit, et ignes
Ipse suos nutrit cura removente soporem;
Lux erat, et generi dextram complexus euntis
Pandion comitem lacrimis commendat obortis:
'Hanc ego, care gener, quoniam pia causa coegit,
Ut voluere ambae, voluisti tu quoque, Tereu,
Do tibi perque fidem cognataque pectora supplex,
Per superos oro, patrio ut tuearis amore
Et mihi sollicito lenimen dulce senectae
Quam primum (omnis erit nobis mora longa) remittas!
Tu quoque quam primum (satis est procul esse sororem),
Si pietas ulla est, ad me, Philomela, redito!'
Mandabat pariterque suae dabat oscula natae,
Et lacrimae mites inter mandata cadebant,
Utque fide pignus dextras utriusque poposcit
Inter seque datas iunxit natamque nepotemque
Absentes pro se memori rogat ore salutent
Supremumque vale pleno singultibus ore
Vix dixit timuitque suae praesagia mentis.
    Ut semel inposita est pictae Philomela carinae
Admotumque fretum remis tellusque repulsa est,
'Vicimus!' exclamat 'mecum mea vota feruntur!'
Exsultatque et vix animo sua gaudia differt
Barbarus et nusquam lumen detorquet ab illa,

Non aliter, quam cum pedibus praedator obuncis
Deposuit nido leporem Iovis ales in alto:
Nulla fuga est capto, spectat sua praemia raptor.
Iamque iter effectum iamque in sua litora fessis
Puppibus exierant, cum rex Pandione natam
In stabula alta trahit silvis obscura vetustis
Atque ibi pallentem trepidamque et cuncta timentem
Et iam cum lacrimis, ubi sit germana, rogantem
Includit fassusque nefas et virginem et unam
Vi superat frustra clamato saepe parente,
Saepe sorore sua, magnis super omnia divis.
Illa tremit velut agna pavens, quae saucia cani
Ore excussa lupi nondum sibi tuta videtur,
Utque columba suo madefactis sanguine plumis
Horret adhuc avidosque timet, quibus haeserat, ungues.
Mox, ubi mens rediit, passos laniata capillos,
Lugenti similis, caesis plangore lacertis,
Intendens palmas 'o diris barbare factis!
O crudelis!' ait 'nec te mandata parentis
Cum lacrimis movere piis, nec cura sororis
Nec mea virginitas nec coniugialia iura!
Omnia turbasti: paelex ego facta sororis,
Tu geminus coniunx! hostis mihi debita poena!
Quin animam hanc, ne quod facinus tibi, perfide, restet,
Eripis? atque utinam fecisses ante nefandos
Concubitus! vacuas habuissem criminis umbras.
Si tamen haec superi cernunt, si numina divum
Sunt aliquid, si non perierunt omnia mecum,
Quandocumque mihi poenas dabis! ipsa pudore
Proiecto tua facta loquar: si copia detur,
In populos veniam; si silvis clausa tenebor,
Inplebo silvas et conscia saxa movebo.
Audiet haec aether, et si deus ullus in illo est!'
Talibus ira feri postquam commota tyranni
Nec minor hac metus est, causa stimulatus utraque,

Quo fuit accinctus, vagina liberat ensem
Adreptamque coma flexis post terga lacertis
Vincla pati cogit; iugulum Philomela parabat
Spemque suae mortis viso conceperat ense:
Ille indignantem et nomen patris usque vocantem
Luctantemque loqui comprensam forcipe linguam
Abstulit ense fero; radix micat ultima linguae,
Ipsa iacet terraeque tremens inmurmurat atrae,
Utque salire solet mutilatae cauda colubrae,
Palpitat et moriens dominae vestigia quaerit.
Hoc quoque post facinus (vix ausim credere) fertur
Saepe sua lacerum repetisse libidine corpus.
Sustinet ad Prognen post talia facta reverti,
Coniuge quae viso germanam quaerit; at ille
Dat gemitus fictos commentaque funera narrat;
Et lacrimae fecere fidem. velamina Progne
Deripit ex umeris auro fulgentia lato
Induiturque atras vestes et inane sepulcrum
Constituit falsisque piacula manibus infert
Et luget non sic lugendae fata sororis.
Signa deus bis sex acto lustraverat anno:
Quid faciat Philomela? fugam custodia claudit,
Structa rigent solido stabulorum moenia saxo,
Os mutum facti caret indice. grande doloris
Ingenium est, miserisque venit sollertia rebus.
Stamina barbarica suspendit callida tela
Purpureasque notas filis intexuit albis,
Indicium sceleris, perfectaque tradidit uni,
Utque ferat dominae, gestu rogat; illa rogata
Pertulit ad Prognen: nescit, quid tradat in illis.
Evolvit vestes saevi matrona tyranni
Fortunaeque suae carmen miserabile legit
Et (mirum potuisse!) silet: dolor ora repressit,
Verbaque quaerenti satis indignantia linguae
Defuerunt, nec flere vacat, sed fasque nefasque
Confusura ruit poenaeque in imagine tota est.
Tempus erat, quo sacra solent trieterica Bacchi

Sithoniae celebrare nurus: nox conscia sacris.
Nocte sonat Rodope tinnitibus aeris acuti;
Nocte sua est egressa domo regina deique
Ritibus instruitur furialiaque accipit arma:
Vite caput tegitur, lateri cervina sinistro
Vellera dependent, umero levis incubat hasta.
Concita per silvas turba comitante suarum
Terribilis Progne furiisque agitata doloris,
Bacche, tuas simulat; venit ad stabula avia tandem
Exululatque euhoeque sonat portasque refringit
Germanamque rapit raptaeque insignia Bacchi
Induit et vultus hederarum frondibus abdit
Adtonitamque trahens intra sua moenia ducit.
  Ut sensit tetigisse domum Philomela nefandam,
Horruit infelix totoque expalluit ore;
Nacta locum Progne sacrorum pignora demit
Oraque develat miserae pudibunda sororis
Amplexumque petit; sed non attollere contra
Sustinet haec oculos, paelex sibi visa sororis,
Deiectoque in humum vultu iurare volenti
Testarique deos, per vim sibi dedecus illud
Inlatum, pro voce manus fuit. ardet et iram
Non capit ipsa suam Progne fletumque sororis
Corripiens 'non est lacrimis hoc' inquit 'agendum,
Sed ferro, sed siquid habes, quod vincere ferrum
Possit! in omne nefas ego me, germana, paravi:
Aut ego, cum facibus regalia tecta cremabo,
Artificem mediis inmittam Terea flammis
Aut linguam atque oculos et quae tibi membra pudorem
Abstulerunt ferro rapiam aut per vulnera mille
Sontem animam expellam! magnum quodcumque paravi:
Quid sit, adhuc dubito.' peragit dum talia Progne,
Ad matrem veniebat Itys: quid possit, ab illo
Admonita est oculisque tuens inmitibus 'a! quam
Es similis patri!' dixit nec plura locuta

Triste parat facinus tacitaque exaestuat ira.
Ut tamen accessit natus matrique salutem
Adtulit et parvis adduxit colla lacertis
Mixtaque blanditiis puerilibus oscula iunxit,
Mota quidem est genetrix infractaque constitit ira,
Invitique oculi lacrimis maduere coactis;
Sed simul ex nimia matrem pietate labare
Sensit, ab hoc iterum est ad vultus versa sororis
Inque vicem spectans ambos 'cur admovet' inquit
'Alter blanditias, rapta silet altera lingua?
Quam vocat hic matrem, cur non vocat illa sororem?
Cui sis nupta, vide, Pandione nata, marito!
Degeneras! scelus est pietas in coniuge Tereo.'
Nec mora, traxit Ityn, veluti Gangetica cervae
Lactentem fetum per silvas tigris opacas,
Utque domus altae partem tenuere remotam,
Tendentemque manus et iam sua fata videntem
Et 'mater, mater' clamantem et colla petentem
Ense ferit Progne, lateri qua pectus adhaeret,
Nec vultum vertit; satis illi ad fata vel unum
Vulnus erat, iugulum ferro Philomela resolvit;
Vivaque adhuc animaeque aliquid retinentia membra
Dilaniant: pars inde cavis exultat aënis,
Pars veribus stridunt; manant penetralia tabo.
His adhibet coniunx ignarum Terea mensis
Et patrii moris sacrum mentita, quod uni
Fas sit adire viro, comites famulosque removit.
Ipse sedens solio Tereus sublimis avito
Vescitur inque suam sua viscera congerit alvum,
Tantaque nox animi est: 'Ityn huc accersite' dixit.
Dissimulare nequit crudelia gaudia Progne
Iamque suae cupiens existere nuntia cladis
'Intus habes, quem poscis' ait. circumspicit ille
Atque, ubi sit, quaerit: quaerenti iterumque vocanti,
Sicut erat sparsis furiali caede capillis,
Prosiluit Ityosque caput Philomela cruentum
Misit in ora patris nec tempore maluit ullo

Posse loqui et meritis testari gaudia dictis.
Thracius ingenti mensas clamore repellit
Vipereasque ciet Stygia de valle sorores
Et modo, si posset, reserato pectore diras
Egerere inde dapes inmersaque viscera gestit,
Flet modo seque vocat bustum miserabile nati;
Nunc sequitur nudo genitas Pandione ferro.
Corpora Cecropidum pennis pendere putares: f.xciv.
Pendebant pennis. quarum petit altera silvas,
Altera tecta subit; neque adhuc de pectore caedis
Excessere notae, signataque sanguine pluma est.
Ille dolore suo poenaeque cupidine velox
Vertitur in volucrem, cui stant in vertice cristae,
Prominet inmodicum pro longa cuspide rostrum:
Nomen epops volucri, facies armata videtur.
Hic dolor ante diem longaeque extrema senectae
Tempora Tartareas Pandiona misit ad umbras;
Sceptra loci rerumque capit moderamen Erectheus,
Iustitia dubium validisne potentior armis.
Quattuor ille quidem iuvenes totidemque crearat
Femineae sortis, sed erat par forma duarum;
E quibus Aeolides Cephalus te coniuge felix,
Procri, fuit; Boreae Tereus Thracesque nocebant,
Dilectaque diu caruit deus Orithyia,
Dum rogat et precibus mavult quam viribus uti.
Ast ubi blanditiis agitur nihil, horridus ira,
Quae solita est illi nimiumque domestica vento,
'Et merito!' dixit 'quid enim mea tela reliqui,
Saevitiam et vires iramque animosque minaces,
Admovique preces, quarum me dedecet usus?
Apta mihi vis est: vi tristia nubila pello,
Vi freta concutio nodosaque robora verto
Induroque nives et terras grandine pulso;
Idem ego cum fratres caelo sum nactus aperto
(Nam mihi campus is est), tanto molimine luctor,
Ut medius nostris concursibus insonet aether
Exiliantque cavis elisi nubibus ignes;

Idem ego, cum subii convexa foramina terrae
Subposuique ferox imis mea terga cavernis,
Sollicito manes totumque tremoribus orbem.
Hac ope debueram thalamos petiisse, socerque
Non orandus erat mihi, sed faciendus Erectheus.'
  Haec Boreas aut his non inferiora locutus
Excussit pennas, quarum iactatibus omnis
Adflata est tellus latumque perhorruit aequor,
Pulvereamque trahens per summa cacumina pallam
Verrit humum pavidamque metu caligine tectus
Orithyian amans fulvis amplectitur alis.
Dum volat, arserunt agitati fortius ignes,
Nec prius aërii cursus subpressit habenas,
Quam Ciconum tenuit populos et moenia raptor.
Illic et gelidi coniunx Actaea tyranni
Et genetrix facta est partus enixa gemellos,
Cetera qui matris, pennas genitoris haberent.
Non tamen has una memorant cum corpore natas, f. xcv.
Barbaque dum rutilis aberat subnixa capillis,
Inplumes Calaïsque puer Zetesque fuerunt;
Mox pariter pennae ritu coepere volucrum
Cingere utrumque latus, pariter flavescere malae.
Ergo ubi concessit tempus puerile iuventae,
Vellera cum Minyis nitido radiantia villo
Per mare non notum prima petiere carina.

LIBER SEPTIMUS

  Iamque fretum Minyae Pagasaea puppe secabant,
Perpetuaque trahens inopem sub nocte senectam
Phineus visus erat, iuvenesque Aquilone creati
Virgineas volucres miseri senis ore fugarant,
Multaque perpessi claro sub Iasone tandem
Contigerant rapidas limosi Phasidos undas;
Dumque adeunt regem Phrixeaque vellera poscunt

Visque datur Minyis magnorum horrenda laborum,
Concipit interea validos Aeetias ignes
Et luctata diu, postquam ratione furorem
Vincere non poterat, 'frustra, Medea, repugnas:
Nescio quis deus obstat;' ait 'mirumque, nisi hoc est,
Aut aliquid certe simile huic, quod amare vocatur.
Nam cur iussa patris nimium mihi dura videntur?
Sunt quoque dura nimis! cur, quem modo denique vidi,
Ne pereat, timeo? quae tanti causa timoris?
Excute virgineo conceptas pectore flammas,
Si potes, infelix! si possem, sanior essem;
Sed trahit invitam nova vis, aliudque cupido,
Mens aliud suadet: video meliora proboque,
Deteriora sequor! quid in hospite, regia virgo,
Ureris et thalamos alieni concipis orbis?
Haec quoque terra potest, quod ames, dare! vivat, an ille
Occidat, in dis est; vivat tamen! idque precari
Vel sine amore licet; quid enim commisit Iason?
Quem nisi crudelem non tangat Iasonis aetas
Et genus et virtus? quem non, ut cetera desint,
Ore movere potest? certe mea pectora movit.
At nisi opem tulero, taurorum adflabitur igne
Concurretque suae segetis tellure creatis
Hostibus aut avido dabitur fera praeda draconi!
Hoc ego si patiar, tum me de tigride natam,
Tum ferrum et scopulos gestare in corde fatebor.
Cur non et specto pereuntem oculosque videndo
Conscelero? cur non tauros exhortor in illum
Terrigenasque feros insopitumque draconem?
Di meliora velint! quamquam non ista precanda,
Sed facienda mihi! prodamne ego regna parentis,
Atque ope nescio quis servabitur advena nostra,
Ut per me sospes sine me det lintea ventis
Virque sit alterius, poenae Medea relinquar?
Si facere hoc aliamve potest praeponere nobis,

Occidat ingratus! sed non is vultus in illo,
Non ea nobilitas animo est, ea gratia formae,
Ut timeam fraudem meritique oblivia nostri.
Et dabit ante fidem cogamque in foedera testes
Esse deos! quid tuta times? accingere et omnem
Pelle moram! tibi se semper debebit Iason,
Te face sollemni iunget sibi, perque Pelasgas
Servatrix urbes matrum celebrabere turba!
Ergo ego germanam fratremque patremque deosque
Et natale solum ventis ablata relinquam?
Nempe pater saevus, nempe est mea barbara tellus,
Frater adhuc infans! stant mecum vota sororis,
Maximus intra me deus est. non magna relinquam,
Magna sequar: titulum servatae pubis Achivae
Notitiamque loci melioris et oppida, quorum
Hic quoque fama viget, cultusque artesque locorum,
Quemque ego cum rebus, quas totus possidet orbis,
Aesoniden mutasse velim, quo coniuge felix
Et dis cara ferar et vertice sidera tangam!
Quid, quod nescio qui mediis incurrere in undis
Dicuntur montes ratibusque inimica Charybdis
Nunc sorbere fretum, nunc reddere cinctaque saevis
Scylla rapax canibus Siculo latrare profundo?
Nempe tenens, quod amo, gremioque in Iasonis haerens
Per freta longa ferar: nihil illum amplexa verebor,
Aut, siquid metuam, metuam de coniuge solo.
Coniugiumne putas speciosaque nomina culpae
Inponis, Medea, tuae? — quin adspice, quantum
Adgrediare nefas, et dum licet, effuge crimen!'
Dixit, et ante oculos rectum pietasque pudorque
Constiterant, et victa dabat iam terga Cupido.
Ibat ad antiquas Hecates Perseïdos aras,
Quas nemus umbrosum secretaque silva tegebat,
Et iam fortis erat, pulsusque resederat ardor,
Cum videt Aesoniden, extinctaque flamma reluxit.
Erubuere genae, totoque recanduit ore,

Utque solet ventis alimenta adsumere, quaeque
Parva sub inducta latuit scintilla favilla,
Crescere et in veteres agitata resurgere vires,
Sic iam lenis amor, iam quem languere putares,
Ut vidit iuvenem, specie praesentis inarsit,
Et casu solito formosior Aesone natus
Illa luce fuit: posses ignoscere amanti.
Spectat et in vultu veluti tum denique viso
Lumina fixa tenet nec se mortalia demens
Ora videre putat nec se declinat ab illo.
Ut vero coepitque loqui dextramque prehendit
Hospes et auxilium submissa voce rogavit
Promisitque torum, lacrimis ait illa profusis:
'Quid faciam, video, nec me ignorantia veri
Decipiet, sed amor! servabere munere nostro:
Servatus promissa dato!' per sacra triformis
Ille deae, lucoque foret quod numen in illo,
Perque patrem soceri cernentem cuncta futuri
Eventusque suos et tanta pericula iurat;
Creditus accepit cantatas protinus herbas
Edidicitque usum laetusque in tecta recessit.
Postera depulerat stellas aurora micantes:
Conveniunt populi sacrum Mavortis in arvum
Consistuntque iugis; medio rex ipse resedit
Agmine purpureus sceptroque insignis eburno.
Ecce adamanteis Vulcanum naribus efflant
Aeripedes tauri, tactaeque vaporibus herbae
Ardent; utque solent pleni resonare camini,
Aut ubi terrena silices fornace soluti
Concipiunt ignem liquidarum adspergine aquarum,
Pectora sic intus clausas volventia flammas
Gutturaque usta sonant. tamen illis Aesone natus
Obvius it: vertere truces venientis ad ora
Terribiles vultus praefixaque cornua ferro
Pulvereumque solum pede pulsavere bisulco
Fumificisque locum mugitibus inpleverunt.
Deriguere metu Minyae; subit ille (nec ignes

Sensit anhelatos: tantum medicamina possunt)
Pendulaque audaci mulcet palearia dextra
Subpositosque iugo pondus grave cogit aratri
Ducere et insuetum ferro proscindere campum.
Mirantur Colchi, Minyae clamoribus augent
Adiciuntque animos. galea tum sumit aëna
Vipereos dentes et aratos spargit in agros.
Semina mollit humus valido praetincta veneno,
Et crescunt fiuntque sati nova corpora dentes; f. xcvi.
Utque hominis speciem materna sumit in alvo
Perque suos intus numeros componitur infans
Nec nisi maturus communes exit in auras,
Sic, ubi visceribus gravidae telluris imago
Effecta est hominis, feto consurgit in arvo,
Quodque magis mirum est, simul edita concutit arma.
Quos ubi viderunt praeacutae cuspidis hastas
In caput Haemonii iuvenis torquere parantes,
Demisere metu vultumque animumque Pelasgi.
Ipsa quoque extimuit, quae tutum fecerat illum,
Utque peti vidit iuvenem tot ab hostibus unum,
Palluit et subito sine sanguine frigida sedit;
Neve parum valeant a se data gramina, carmen
Auxiliare canit secretasque advocat artes.
Ille gravem medios silicem iaculatus in hostes
A se depulsum Martem convertit in ipsos:
Terrigenae pereunt per mutua vulnera fratres
Civilique cadunt acie. gratantur Achivi
Victoremque tenent avidisque amplexibus haerent.
Tu quoque victorem complecti, barbara, velles;
Sed te, ne faceres, tenuit reverentia famae;
Obstitit incepto pudor. at complexa fuisses ...
Quod licet, adfectu tacito laetaris agisque
Carminibus grates et dis auctoribus horum.
  Pervigilem superest herbis sopire draconem,
Qui crista linguisque tribus praesignis et uncis
Dentibus horrendus custos erat arboris aureae.

Hunc postquam sparsit Lethaei gramine suci
Verbaque ter dixit placidos facientia somnos,
Quae mare turbatum, quae concita flumina sistunt,
Somnus in ignotos oculos ubi venit, et auro
Heros Aesonius potitur spolioque superbus
Muneris auctorem secum, spolia altera, portans
Victor Iolciacos tetigit cum coniuge portus.
  Haemoniae matres pro gnatis dona receptis
Grandaevique ferunt patres congestaque flamma
Tura liquefaciunt, inductaque cornibus aurum
Victima vota facit; sed abest gratantibus Aeson
Iam propior leto fessusque senilibus annis,
Cum sic Aesonides: 'o cui debere salutem
Confiteor, coniunx, quamquam mihi cuncta dedisti
Excessitque fidem meritorum summa tuorum,
Si tamen hoc possunt (quid enim non carmina possunt?),
Deme meis annis et demptos adde parenti!'
Nec tenuit lacrimas: mota est pietate rogantis,
Dissimilemque animum subiit Aeeta relictus;
Nec tamen adfectus tales confessa 'quod' inquit
'Excidit ore tuo, coniunx, scelus? ergo ego cuiquam
Posse tuae videor spatium transcribere vitae?
Nec sinat hoc Hecate, nec tu petis aequa, sed isto,
Quod petis, experiar maius dare munus, Iason.
Arte mea soceri longum temptabimus aevum,
Non annis renovare tuis, modo diva triformis
Adiuvet et praesens ingentibus adnuat ausis!'
  Tres aberant noctes, ut cornua tota coirent
Efficerentque orbem. postquam plenissima fulsit
Et solida terras spectavit imagine luna,
Egreditur tectis vestes induta recinctas,
Nuda pedem, nudos umeris infusa capillos,
Fertque vagos mediae per muta silentia noctis
Incomitata gradus. homines volucresque ferasque
Solverat alta quies: nullo cum murmure serpit...
186* Sopitae similis, nullo cum murmure saepes

Inmotaeque silent frondes, silet umidus aër;
Sidera sola micant; ad quae sua bracchia tendens
Ter se convertit, ter sumptis flumine crinem
Inroravit aquis ternisque ululatibus ora
Solvit et in dura submisso poplite terra
'Nox' ait 'arcanis fidissima, quaeque diurnis
Aurea cum luna succeditis ignibus astra,
Tuque triceps Hecate, quae coeptis conscia nostris
Adiutrixque venis cantusque artisque magorum,
Quaeque magos, Tellus, pollentibus instruis herbis,
Auraeque et venti montesque amnesque lacusque
Dique omnes nemorum dique omnes noctis adeste!
Quorum ope, cum volui, ripis mirantibus amnes
In fontes rediere suos, concussaque sisto,
Stantia concutio cantu freta, nubila pello
Nubilaque induco, ventos abigoque vocoque,
Vipereas rumpo verbis et carmine fauces,
Vivaque saxa sua convulsaque robora terra
Et silvas moveo iubeoque tremescere montis
Et mugire solum manesque exire sepulcris.
Te quoque, Luna, traho, quamvis Temesaea labores
Aera tuos minuant; currus quoque carmine nostro
Pallet avi, pallet nostris Aurora venenis.
Vos mihi taurorum flammas hebetastis et unco
Inpatiens oneris collum pressistis aratro,
Vos serpentigenis in se fera bella dedistis
Custodemque rudem somno sopistis et aurum
Vindice decepto Graias misistis in urbes.
Nunc opus est sucis, per quos renovata senectus
In florem redeat primosque reconligat annos.
Et dabitis! neque enim micuerunt sidera frustra,
Nec frustra volucrum tractus cervice draconum
Currus adest.' aderat demissus ab aethere currus.
Quo simul adscendit frenataque colla draconum
Permulsit manibusque levis agitavit habenas,
Sublimis rapitur subiectaque Thessala Tempe
Dispicit et certis regionibus adplicat angues

Et, quas Ossa tulit, quas altus Pelion herbas
Othrysque et Pindus, quas Pindo maior Olympus,
Perspicit et placitas partim radice revellit,
Partim succidit curvamine falcis aënae.
Multa quoque Eridani placuerunt gramina ripis,
Multa quoque Amphrysi, neque eras inmunis, Enipeu;
Nec non Penëus, nec non Spercheïdes undae
Contribuere aliquid iuncosaque litora Boebes.
Carpsit et Euboica vivax Anthedone gramen,
Nondum mutato vulgatum corpore Glauci.
Et iam nona dies curru pennisque draconum
Nonaque nox omnes lustrantem viderat agros,
Cum rediit; neque erant tacti nisi odore dracones
Et tamen annosae pellem posuere senectae.
Constitit adveniens citra limenque foresque
Et tantum caelo tegitur refugitque viriles
Contactus statuitque aras de caespite binas,
Dexteriore Hecates, ast laeva parte Iuventae.
Has ubi verbenis silvaque incinxit agresti,
Haud procul egesta scrobibus tellure duabus
Sacra facit cultrosque in guttura velleris atri
Conicit et patulas perfundit sanguine fossas.
Tum super invergens liquidi carchesia vini
Alteraque invergens tepidi carchesia lactis
Verba simul fudit terrenaque numina civit
Umbrarumque rogat rapta cum coniuge regem,
Ne properent artus anima fraudare senili.
Quos ubi placavit precibusque et murmure longo,
Aesonis effetum proferri corpus ad auras
Iussit et in plenos resolutum carmine somnos
Exanimi similem stratis porrexit in herbis.
Hinc procul Aesoniden, procul hinc iubet ire ministros
Et monet arcanis oculos removere profanos.
Diffugiunt iussi, passis Medea capillis
Bacchantum ritu flagrantes circuit aras

Multifidasque faces in fossa sanguinis atra
Tingit et infectas geminis accendit in aris
Terque senem flamma, ter aqua, ter sulphure lustrat.
Interea validum posito medicamen aëno
Fervet et exultat spumisque tumentibus albet.
Illic Haemonia radices valle resectas
Seminaque floresque et sucos incoquit atros.
Adicit extremo lapides Oriente petitos
Et, quas Oceani refluum mare lavit, harenas;
Addit et exceptas luna pernocte pruinas
Et strigis infamis ipsis cum carnibus alas
Inque virum soliti vultus mutare ferinos
Ambigui prosecta lupi; nec defuit illis
Squamea Cinyphii tenuis membrana chelydri
Vivacisque iecur cervi, quibus insuper addit
Ora caputque novem cornicis saecula passae.
His et mille aliis postquam sine nomine rebus
Propositum instruxit mortali barbara maius,
Arenti ramo iampridem mitis olivae
Omnia confudit summisque inmiscuit ima.
Ecce vetus calido versatus stipes aëno
Fit viridis primo nec longo tempore frondes
Induit et subito gravidis oneratur olivis;
At quacumque cavis spumas eiecit aënis
Ignis et in terram guttae cecidere calentes,
Vernat humus, floresque et mollia pabula surgunt.
Quae simul ac vidit, stricto Medea recludit
Ense senis iugulum veteremque exire cruorem
Passa replet sucis; quos postquam combibit Aeson
Aut ore acceptos aut vulnere, barba comaeque
Canitie posita nigrum rapuere colorem, f. xcvii.
Pulsa fugit macies, abeunt pallorque situsque,
Adiectoque cavae supplentur corpore rugae,
Membraque luxuriant: Aeson miratur et olim
Ante quater denos hunc se reminiscitur annos.

Viderat ex alto tanti miracula monstri f. xcviii.
Liber et admonitus iuvenes nutricibus annos

Posse suis reddi capit hoc a Colchide munus.
Neve doli cessent, odium cum coniuge falsum
Phasias adsimulat Peliaeque ad limina supplex
Confugit, atque illam, quoniam gravis ipse senecta est,
Excipiunt natae; quas tempore callida parvo
Colchis amicitiae mendacis imagine cepit,
Dumque refert inter meritorum maxima demptos
Aesonis esse situs atque hac in parte moratur,
Spes est virginibus Pelia subiecta creatis
Arte suum parili revirescere posse parentem,
Idque petunt pretiumque iubent sine fine pacisci.
Illa brevi spatio silet et dubitare videtur
Suspenditque animos ficta gravitate rogantes;
Mox, ubi pollicita est, 'quo sit fiducia maior
Muneris huius,' ait 'qui vestri maximus aevo est
Dux gregis inter oves, agnus medicamine fiet.'
Protinus innumeris effetus laniger annis
Attrahitur flexo circum cava tempora cornu;
Cuius ut Haemonio marcentia guttura cultro
Fodit et exiguo maculavit sanguine ferrum,
Membra simul pecudis validosque venefica sucos
Mergit in aere cavo: minuunt ea corporis artus
Cornuaque exurunt nec non cum cornibus annos,
Et tener auditur medio balatus aëno;
Nec mora, balatum mirantibus exilit agnus
Lascivitque fuga lactantiaque ubera quaerit.
Obstipuere satae Pelia, promissaque postquam
Exhibuere fidem, tum vero inpensius instant.
Ter iuga Phoebus equis in Hibero flumine mersis
Dempserat, et quarta radiantia nocte micabant
Sidera, cum rapido fallax Aeetias igni
Inponit purum laticem et sine viribus herbas;
Iamque neci similis resoluto corpore regem
Et cum rege suo custodes somnus habebat,
Quem dederant cantus magicaeque potentia linguae;
Intrarant iussae cum Colchide limina natae

Ambierantque torum: 'quid nunc dubitatis inertes?
Stringite' ait 'gladios veteremque haurite cruorem,
Ut repleam vacuas iuvenali sanguine venas!
In manibus vestris vita est aetasque parentis:
Si pietas ulla est nec spes agitatis inanis,
Officium praestate patri telisque senectam
Exigite et saniem coniecto emittite ferro!'
His, ut quaeque pia est, hortatibus inpia prima est
Et, ne sit scelerata, facit scelus; haud tamen ictus
Ulla suos spectare potest, oculosque reflectunt
Caecaque dant saevis aversae vulnera dextris.
Ille cruore fluens cubito tamen adlevat artus
Semilacerque toro temptat consurgere et inter
Tot medius gladios pallentia bracchia tendens
'Quid facitis, gnatae? quis vos in fata parentis
Armat?' ait: cecidere illis animique manusque;
Plura locuturo cum verbis guttura Colchis
Abstulit et calidis laniatum mersit in undis.
Quodnisi pennatis serpentibus isset in auras,
Non exempta foret poenae: fugit alta superque
Pelion umbrosum, Philyreïa tecta, superque
Othryn et eventu veteris loca nota Cerambi: f. xcix.
Hic ope nympharum sublatus in aëra pennis,
Cum gravis infuso tellus foret obruta ponto,
Deucalioneas effugit inobrutus undas.
Aeoliam Pitanen a laeva parte relinquit
Factaque de saxo longi simulacra draconis f. c.
Idaeumque nemus, quo nati furta, iuvencum,
Occuluit Liber falsi sub imagine cervi, f. ci.
Quaque pater Corythi parva tumulatus harena est, f. cii.
Et quos Maera novo latratu terruit agros, f. ciii.
Eurypylique urbem, qua Coae cornua matres f. civ.
Gesserunt, tum cum discederet Herculis agmen,
Phoebeamque Rhodon et Ialysios Telchinas,
Quorum oculos ipso vitiantes omnia visu
Iuppiter exosus fraternis subdidit undis. f. cv.
Transit et antiquae Cartheïa moenia Ceae,

Qua pater Alcidamas placidam de corpore natae
Miraturus erat nasci potuisse columbam. f. cvi.
Inde lacus Hyries videt et Cycneïa Tempe,
Quae subitus celebravit olor: nam Phylius illic
Imperio pueri volucrisque ferumque leonem
Tradiderat domitos; taurum quoque vincere iussus
Vicerat et spreto totiens iratus amore
Praemia poscenti taurum suprema negabat;
Ille indignatus 'cupies dare' dixit et alto
Desiluit saxo. cuncti cecidisse putabant:
Factus olor niveis pendebat in aëre pennis. f. cvii.
At genetrix Hyrie, servari nescia, flendo f. cviii.
Delicuit stagnumque suo de nomine fecit.
Adiacet his Pleuron, in qua trepidantibus alis
Ophias effugit natorum vulnera Combe. f. cix.
Inde Calaureae Letoidos adspicit arva
In volucrem versi cum coniuge conscia regis. f. cx.
Dextra Cyllene est, in qua cum matre Menephron
Concubiturus erat saevarum more ferarum; f. cxi.
Cephison procul hinc deflentem fata nepotis
Respicit in tumidam phocen ab Apolline versi f. cxii.
Eumelique domum lugentis in aëre natum. f. cxiii.
Tandem vipereis Ephyren Pirenida pennis
Contigit: hic aevo veteres mortalia primo
Corpora vulgarunt pluvialibus edita fungis; f. cxiv.
Sed postquam Colchis arsit nova nupta venenis
Flagrantemque domum regis mare vidit utrumque,
Sanguine natorum perfunditur inpius ensis,
Ultaque se male mater Iasonis effugit arma.
Hinc Titaniacis ablata draconibus intrat
Palladias arces, quae te, iustissima Phene, f. cxv.
Teque, senex Peripha, pariter videre volantes f. cxvi.
Innixamque novis neptem Polypemonis alis. f. cxvii.
Excipit hanc Aegeus facto damnandus in uno;
Nec satis hospitium est: thalami quoque foedere iungit.
Iamque aderat Theseus, proles ignara parenti,

Et virtute sua bimarem pacaverat Isthmon:
Huius in exitium miscet Medea, quod olim
Adtulerat secum Scythicis aconiton ab oris.
Illud Echidneae memorant e dentibus ortum
Esse canis; specus est tenebroso caecus hiatu,
Est via declivis, per quam Tirynthius heros
Restantem contraque diem radiosque micantes
Obliquantem oculos nexis adamante catenis
Cerberon adtraxit, rabida qui concitus ira
Inplevit pariter ternis latratibus auras
Et sparsit virides spumis albentibus agros;
Has concresse putant nactasque alimenta feracis
Fecundique soli vires cepisse nocendi, f. cxviii.
Quae quia nascuntur dura vivacia caute,
Agrestes aconita vocant; ea coniugis astu
Ipse parens Aegeus nato porrexit ut hosti.
Sumpserat ignara Theseus data pocula dextra,
Cum pater in capulo gladii cognovit eburno
Signa sui generis facinusque excussit ab ore;
Effugit illa necem nebulis per carmina motis.
  At genitor, quamquam laetatur sospite nato,
Adtonitus tamen est ingens discrimine parvo
Committi potuisse nefas; fovet ignibus aras
Muneribusque deos inplet, feriuntque secures
Colla torosa boum vinctorum tempora vittis.
Nullus Erecthidis fertur celebratior illo
Inluxisse dies; agitant convivia patres
Et medium vulgus, nec non et carmina vino
Ingenium faciente canunt: 'te, maxime Theseu,
Mirata est Marathon Cretaei sanguine tauri,
Quodque suis securus arat Cromyona colonus,
Munus opusque tuum est; tellus Epidauria per te
Clavigeram vidit Vulcani occumbere prolem,
Vidit et inmitem Cephisias ora Procrusten;
Cercyonis letum vidit Cerealis Eleusin.
Occidit ille Sinis magnis male viribus usus,
Qui poterat curvare trabes et agebat ab alto

Ad terram late sparsuras corpora pinus.
Tutus ad Alcathoën, Lelegeïa moenia, limes
Composito Scirone patet, sparsisque latronis
Terra negat sedem, sedem negat ossibus unda,
Quae iactata diu fertur durasse vetustas
In scopulos; scopulis nomen Scironis inhaeret. f. cxix.
Si titulos annosque tuos numerare velimus,
Facta premant annos! pro te, fortissime, vota
Publica suscipimus, Bacchi tibi sumimus haustus.'
Consonat adsensu populi precibusque faventum
Regia, nec tota tristis locus ullus in urbe est.
Nec tamen (usque adeo nulla est sincera voluptas,
Sollicitumque aliquid laetis intervenit) Aegeus
Gaudia percepit nato secura recepto:
Bella parat Minos; qui quamquam milite, quamquam
Classe valet, patria tamen est firmissimus ira
Androgeïque necem iustis ulciscitur armis.
Ante tamen bello vires adquirit amicas,
Quaque potens habitus, volucri freta classe pererrat.
Hinc Anaphen sibi iungit et Astypaleïa regna,
Promissis Anaphen, regna Astypaleïa bello;
Hinc humilem Myconum cretosaque rura Cimoli
Florentemque thymo Syron planamque Seriphon
Marmoreamque Paron, quamque inpia prodidit Arne
Sithonis: accepto, quod avara poposcerat, auro
Mutata est in avem, quae nunc quoque diligit aurum, f. cxx.
Nigra pedes, nigris velata monedula pennis.
At non Oliaros Didymeque et Tenos et Andros
Et Gyaros nitidaeque ferax Peparethos olivae
Gnosiacas iuvere rates. latere inde sinistro
Oenopiam Minos petit, Aeacideïa regna:
Oenopiam veteres appellavere, sed ipse
Aeacus Aeginam genetricis nomine dixit.
Turba ruit tantaeque virum cognoscere famae
Expetit; occurrunt illi Telamonque minorque
Quam Telamon Peleus et proles tertia Phocus,

Ipse quoque egreditur tardus gravitate senili
Aeacus et, quae sit veniendi causa, requirit.
Admonitus patrii luctus suspirat et illi
Dicta refert rector populorum talia centum:
'Arma iuves oro pro gnato sumpta piaeque
Pars sis militiae: tumulo solacia posco.'
Huic Asopiades 'petis inrita' dixit 'et urbi
Non facienda meae; neque enim coniunctior ulla
Cecropidis, quam est haec tellus: ea foedera nobis.'
Tristis abit 'stabunt' que 'tibi tua foedera magno'
Dixit et utilius bellum putat esse minari,
Quam gerere atque suas ibi praeconsumere vires.
 Classis ab Oenopiis etiamnum Lyctia muris
Spectari poterat, cum pleno concita velo
Attica puppis adest in portusque intrat amicos,
Quae Cephalum patriaeque simul mandata ferebat.
Aeacidae longo iuvenes post tempore visum
Agnovere tamen Cephalum dextrasque dedere
Inque patris duxere domum. spectabilis heros
Et veteris retinens etiamnum pignora formae
Ingreditur ramumque tenens popularis olivae
A dextra laevaque duos aetate minores
Maior habet, Clyton et Buten, Pallante creatos.
 Postquam congressus primi sua verba tulerunt,
Cecropidae Cephalus peragit mandata rogatque
Auxilium foedusque refert et iura parentum
Imperiumque peti totius Achaidos addit.
Sic ubi mandatam iuvit facundia causam,
Aeacus in capulo sceptri nitente sinistra
'Ne petite auxilium, sed sumite,' dixit 'Athenae,
Nec dubie vires, quas haec habet insula, vestras
Ducite, et omnia, quae rerum status iste mearum...
Robora non desunt: superat mihi miles et hosti.
Gratia dis! felix et inexcusabile tempus.'
'Immo ita sit!' Cephalus 'crescat tua civibus opto
Urbs!' ait 'adveniens equidem modo gaudia cepi,
Cum tam pulchra mihi, tam par aetate iuventus

Obvia processit; multos tamen inde requiro,
Quos quondam vidi vestra prius urbe receptus.'
Aeacus ingemuit tristique ita voce locutus:
'Flebile principium melior fortuna secuta est:
Hanc utinam possem vobis memorare sine illo!
Ordine nunc repetam, neu longa ambage morer vos,
Ossa cinisque iacent, memori quos mente requiris;
Et quota pars illi rerum periere mearum!
  Dira lues ira populis Iunonis iniquae
Incidit exosae dictas a paelice terras.
Dum visum mortale malum tantaeque latebat
Causa nocens cladis, pugnatum est arte medendi;
Exitium superabat opem, quae victa iacebat.
Principio caelum spissa caligine terras
Pressit et ignavos inclusit nubibus aestus,
Dumque quater iunctis explevit cornibus orbem
Luna, quater plenum tenuata retexuit orbem,
Letiferis calidi spirarunt aestibus austri.
Constat et in fontes vitium venisse lacusque,
Miliaque incultos serpentum multa per agros
Errasse atque suis fluvios temerasse venenis.
Strage canum primo volucrumque oviumque boumque
Inque feris subiti deprensa potentia morbi.
Concidere infelix validos miratur arator
Inter opus tauros medioque recumbere sulco;
Lanigeris gregibus balatus dantibus aegros
Sponte sua lanaeque cadunt et corpora tabent;
Acer equus quondam magnaeque in pulvere famae
Degenerat palmas veterumque oblitus honorum
Ad praesepe gemit leto moriturus inerti;
Non aper irasci meminit, non fidere cursu
Cerva nec armentis incurrere fortibus ursi.
Omnia languor habet: silvisque agrisque viisque
Corpora foeda iacent, vitiantur odoribus aurae.
Mira loquar: non illa canes avidaeque volucres,
Non cani tetigere lupi; dilapsa liquescunt,

Adflatuque nocent et agunt contagia late.
Pervenit ad miseros damno graviore colonos
Pestis et in magnae dominatur moenibus urbis.
Viscera torrentur primo, flammaeque latentis
Indicium rubor est et ductus anhelitus; igni
Aspera lingua tumet, tepidisque arentia ventis
Ora patent, auraeque graves captantur hiatu.
Non stratum, non ulla pati velamina possunt,
Dura sed in terra ponunt praecordia, nec fit
Corpus humo gelidum, sed humus de corpore fervet.
Nec moderator adest, inque ipsos saeva medentes
Erumpit clades, obsuntque auctoribus artes.
Quo propior quisque est servitque fidelius aegro,
In partem leti citius venit, utque salutis
Spes abiit finemque vident in funere morbi,
Indulgent animis et nulla, quid utile, cura est:
Utile enim nihil est. passim positoque pudore
Fontibus et fluviis puteisque capacibus haerent,
Nec sitis est extincta prius quam vita bibendo;
Inde graves multi nequeunt consurgere et ipsis
Inmoriuntur aquis; aliquis tamen haurit et illas!
Tantaque sunt miseris invisi taedia lecti:
Prosiliunt aut, si prohibent consistere vires,
Corpora devolvunt in humum fugiuntque penates
Quisque suos, sua cuique domus funesta videtur
Et, quia causa latet, locus est in crimine parvus.
Semianimes errare viis, dum stare valebant,
Adspiceres, flentes alios terraque iacentes
Lassaque versantes supremo lumina motu
Membraque pendentis tendunt ad sidera caeli,
Hic illic, ubi mors deprenderat, exhalantes.
  Quid mihi tunc animi fuit? an, quod debuit esse,
Ut vitam odissem et cuperem pars esse meorum?
Quo se cumque acies oculorum flexerat, illic
Vulgus erat stratum, veluti cum putria motis
Poma cadunt ramis agitataque ilice glandes.
Templa vides contra gradibus sublimia longis

(Iuppiter illa tenet): quis non altaribus illis
Inrita tura dedit? quotiens pro coniuge coniunx,
Pro gnato genitor, dum verba precantia dicit,
Non exoratis animam finivit in aris,
Inque manu turis pars inconsumpta reperta est!
Admoti quotiens templis, dum vota sacerdos
Concipit et fundit purum inter cornua vinum,
Haud expectato ceciderunt vulnere tauri!
Ipse ego sacra Iovi pro me patriaque tribusque
Cum facerem natis, mugitus victima diros
Edidit et subito conlapsa sine ictibus ullis
Exiguo tinxit subiectos sanguine cultros.
Exta quoque aegra notas veri monitusque deorum
Perdiderant; tristes penetrant ad viscera morbi.
Ante sacros vidi proiecta cadavera postes;
Ante ipsas, quo mors foret invidiosior, aras
Pars animam laqueo claudunt mortisque timorem
Morte fugant ultroque vocant venientia fata.
Corpora missa neci nullis de more feruntur
Funeribus: neque enim capiebant funera portae;
Aut inhumata premunt terras aut dantur in altos
Indotata rogos. et iam reverentia nulla est,
Deque rogis pugnant alienisque ignibus ardent.
Qui lacriment, desunt, indefletaeque vagantur
Natorumque virumque animae iuvenumque senumque,
Nec locus in tumulos, nec sufficit arbor in ignes.
Adtonitus tanto miserarum turbine rerum
'Iuppiter o!' dixi 'si te non falsa loquuntur
Dicta sub amplexus Aeginae Asopidos isse
Nec te, magne pater, nostri pudet esse parentem,
Aut mihi redde meos, aut me quoque conde sepulcro!'
Ille notam fulgore dedit tonitruque secundo:
'Accipio, sintque ista, precor, felicia mentis
Signa tuae!' dixi 'quod das mihi, pigneror omen.'
Forte fuit iuxta patulis rarissima ramis
Sacra Iovi quercus de semine Dodonaeo:

Hic nos frugilegas adspeximus agmine longo
Grande onus exiguo formicas ore gerentis
Rugosoque suum servantes cortice callem;
Dum numerum miror, 'totidem, pater optime,' dixi
'Tu mihi da cives et inania moenia subple!'
Intremuit ramisque sonum sine flamine motis
Alta dedit quercus: pavido mihi membra timore
Horruerant stabantque comae; tamen oscula terrae
Roboribusque dedi nec me sperare fatebar,
Sperabam tamen atque animo mea vota fovebam.
Nox subit, et curis exercita corpora somnus
Occupat: ante oculos eadem mihi quercus adesse
Et ramis totidem, totidemque animalia ramis
Ferre suis visa est pariterque tremescere motu
Graniferumque agmen subiectis spargere in arvis
Crescereque id subito et maius maiusque videri f.cxxi.
Ac se tollere humo rectoque adsistere trunco
Et maciem numerumque pedum nigrumque colorem
Ponere et humanam membris inducere formam.
  Somnus abit. damno vigilans mea visa querorque
In superis opis esse nihil; at in aedibus ingens
Murmur erat, vocesque hominum exaudire videbar
Iam mihi desuetas. dum suspicor has quoque somni
Esse, venit Telamon properus foribusque reclusis
'Speque fideque, pater,' dixit 'maiora videbis.
Egredere!' egredior, qualesque in imagine somni
Visus eram vidisse viros, ex ordine tales
Adspicio noscoque: adeunt regemque salutant.
Vota Iovi solvo populisque recentibus urbem
Partior et vacuos priscis cultoribus agros
Myrmidonasque voco nec origine nomina fraudo.
Corpora vidisti: mores, quos ante gerebant,
Nunc quoque habent; parcum genus est patiensque laborum
Quaesitique tenax et quod quaesita reservet.
Hi te ad bella pares annis animisque sequentur,
Cum primum, qui te feliciter attulit, eurus'

(Eurus enim attulerat) 'fuerit mutatus in austros.'
Talibus atque aliis longum sermonibus illi
Inplevere diem: lucis pars optima mensae
Est data, nox somnis; iubar aureus extulerat sol
(Flabat adhuc eurus redituraque vela tenebat):
Ad Cephalum Pallante sati, cui grandior aetas,
Ad regem Cephalus simul et Pallante creati
Conveniunt, sed adhuc regem sopor altus habebat.
Excipit Aeacides illos in limine Phocus;
Nam Telamon fraterque viros ad bella legebant.
Phocus in interius spatium pulchrosque recessus
Cecropidas ducit, cum quis simul ipse resedit.
Adspicit Aeoliden ignota ex arbore factum
Ferre manu iaculum, cuius fuit aurea cuspis;
Pauca prius mediis sermonibus ante locutus
'Sum nemorum studiosus' ait 'caedisque ferinae,
Qua tamen e silva teneas hastile recisum,
Iamdudum dubito: certe, si fraxinus esset,
Fulva colore foret; si cornus, nodus inesset;
Unde sit, ignoro. sed non formosius isto
Viderunt oculi telum iaculabile nostri.'
Excipit Actaeis e fratribus alter et 'usum
Maiorem specie mirabere' dixit 'in isto.
Consequitur, quodcumque petit, fortunaque missum
Non regit, et revolat nullo referente cruentum.'
Tum vero iuvenis Nereïus omnia quaerit,
Cur sit et unde datum, quis tanti muneris auctor.
Quae patitur pudor, ille refert et cetera narrat;
Qua tulerit mercede, silet tactusque dolore
Coniugis amissae lacrimis ita fatur obortis:
'Hoc me, nate dea, (quis possit credere?) telum
Flere facit facietque diu, si vivere nobis
Fata diu dederint: hoc me cum coniuge cara
Perdidit; hoc utinam caruissem munere semper!
Procris erat, si forte magis pervenit ad aures
Orithyia tuas, raptae soror Orithyiae,
Si faciem moresque velis conferre duarum,

Dignior ipsa rapi. pater hanc mihi iunxit Erectheus,
Hanc mihi iunxit amor: felix dicebar eramque;
Non ita dis visum est, aut nunc quoque forsitan essem.
Alter agebatur post sacra iugalia mensis,
Cum me cornigeris tendentem retia cervis
Vertice de summo semper florentis Hymetti
Lutea mane videt pulsis Aurora tenebris
Invitumque rapit: liceat mihi vera referre
Pace deae! quod sit roseo spectabilis ore,
Quod teneat lucis, teneat confinia noctis,
Nectareis quod alatur aquis, ego — Procrin amabam:
Pectore Procris erat, Procris mihi semper in ore.
Sacra tori coitusque novos thalamosque recentes
Primaque deserti referebam foedera lecti;
Mota dea est et 'siste tuas, ingrate, querellas:
Procrin habe!' dixit 'quodsi mea provida mens est,
Non habuisse voles' meque illi irata remisit.
Dum redeo mecumque deae memorata retracto,
Esse metus coepit, ne iura iugalia coniunx
Non bene servasset: facies aetasque iubebat
Credere adulterium, prohibebant credere mores;
Sed tamen afueram, sed et haec erat, unde redibam,
Criminis exemplum, sed cuncta timemus amantes!
Quaerere, quod doleam, statuo donisque pudicam
Sollicitare fidem. favet huic Aurora timori
Inmutatque meam (videor sensisse) figuram.
Palladias ineo non cognoscendus Athenas
Ingrediorque domum: culpa domus ipsa carebat
Castaque signa dabat dominoque erat anxia rapto;
Vix aditus per mille dolos ad Erecthida factus.
Ut vidi, obstipui meditataque paene reliqui
Temptamenta fide; male me, quin vera faterer,
Continui, male, quin, ut oportuit, oscula ferrem.
Tristis erat (sed nulla tamen formosior illa
Esse potest tristi) desiderioque dolebat

Coniugis abrepti. tu conlige, qualis in illa,
Phoce, decor fuerit, quam sic dolor ipse decebat!
Quid referam, quotiens temptamina nostra pudici
Reppulerint mores? quotiens 'ego' dixerit 'uni
Servor; ubicumque est, uni mea gaudia servo'?
Cui non ista fide satis experientia sano
Magna foret? non sum contentus et in mea pugno
Vulnera; cum census dare me pro nocte loquendo
Muneraque augendo tandem dubitare coegi,
Exclamo male fictor: 'Adest male fictus adulter,
Verus eram coniunx: me, perfida, teste teneris!'
Illa nihil; tacito tantummodo victa pudore
Insidiosa malo cum coniuge limina fugit
Offensaque mei genus omne perosa virorum
Montibus errabat studiis operata Dianae.
  Tum mihi deserto violentior ignis ad ossa
Pervenit: orabam veniam et peccasse fatebar
Et potuisse datis simili succumbere culpae
Me quoque muneribus, si munera tanta darentur.
Hoc mihi confesso, laesum prius ulta pudorem,
Redditur et dulces concorditer exigit annos.
Dat mihi praeterea, tamquam se parva dedisset
Dona, canem munus, quem cum sua traderet illi
Cynthia, 'currendo superabit' dixerat 'omnes.'
Dat simul et iaculum, manibus quod (cernis!) habemus.
Muneris alterius quae sit fortuna, requiris?
Accipe mirandum! novitate movebere facti.
  Carmina Laiades non intellecta priorum
Solverat ingeniis, et praecipitata iacebat
Inmemor ambagum vates obscura suarum;
Protinus Aoniis inmittitur altera Thebis
Pestis, et exitio multi pecorumque suoque
Rurigenae pavere feram: vicina iuventus
Venimus et latos indagine cinximus agros.

---

762 Scilicet alma Themis nec talia linquit inulta.

Illa levi velox superabat retia saltu
Summaque transibat positarum lina plagarum.
Copula detrahitur canibus, quos illa sequentes
Effugit et celeri non segnior alite ludit.
Poscor et ipse meum consensu Laelapa magno:
Muneris hoc nomen; iamdudum vincula pugnat
Exuere ipse sibi colloque morantia tendit.
Vix bene missus erat, nec iam poteramus, ubi esset,
Scire; pedum calidus vestigia pulvis habebat,
Ipse oculis ereptus erat: non ocior illo
Hasta nec exutae contorto verbere glandes
Nec Gortyniaco calamus levis exit ab arcu.
Collis apex medii subiectis inminet arvis:
Tollor eo capioque novi spectacula cursus,
Quo modo deprendi, modo se subducere ab ipso
Vulnere visa fera est; nec limite callida recto
In spatiumque fugit, sed decipit ora sequentis
Et redit in gyrum, ne sit suus impetus hosti;
Inminet hic sequiturque parem similisque tenenti
Non tenet et vanos exercet in aëra motus.
Ad iaculi vertebar opem; quod dextera librat
Dum mea, dum digitos amentis addere tempto,
Lumina deflexi revocataque rursus eodem
Rettuleram et medio (mirum!) duo marmora campo f. cxxii.
Adspicio: fugere hoc, illud captare putares.
Scilicet invictos ambo certamine cursus
Esse deus voluit, siquis deus adfuit illis.'
  Hactenus, et tacuit. 'iaculo quod crimen in ipso est?'
Phocus ait; iaculi sic crimina reddidit ille:
  'Gaudia principium nostri sunt, Phoce, doloris:
Illa prius referam. iuvat o meminisse beati
Temporis, Aeacida, quo primos rite per annos
Coniuge eram felix, felix erat illa marito:
Mutua cura duos et amor socialis habebat,
Nec Iovis illa meo thalamos praeferret amori,
Nec, me quae caperet, non si Venus ipsa veniret,

Ulla erat; aequales urebant pectora flammae.
Sole fere radiis feriente cacumina primis
Venatum in silvas iuvenaliter ire solebam,
Nec mecum famuli nec equi nec naribus acres
Ire canes nec lina sequi nodosa solebant:
Tutus eram iaculo; sed cum satiata ferinae
Dextera caedis erat, repetebam frigus et umbras
Et quae de gelidis exibat vallibus aura.
Aura petebatur medio mihi lenis in aestu,
Auram expectabam, requies erat illa labori.
'Aura,' (recordor enim) 'venias,' cantare solebam,
'Meque iuves intresque sinus, gratissima, nostros,
Utque facis, relevare velis, quibus urimur, aestus.'
Forsitan addiderim (sic me mea fata trahebant)
Blanditias plures et 'tu mihi magna voluptas,'
Dicere sim solitus 'tu me reficisque fovesque,
Tu facis, ut silvas, ut amem loca sola, meoque
Spiritus iste tuus semper capiatur ab ore.'
Vocibus ambiguis deceptam praebuit aurem
Nescio quis nomenque aurae tam saepe vocatum
Esse putat nymphae: nympham me credit amare.
Criminis extemplo ficti temerarius index
Procrin adit linguaque refert audita susurra.
Credula res amor est: subito conlapsa dolore,
Ut mihi narratur, cecidit longoque refecta
Tempore se miseram, se fati dixit iniqui
Deque fide questa est et crimine concita vano,
Quod nihil est, metuit, metuit sine corpore nomen
Et dolet infelix veluti de paelice vera.
Saepe tamen dubitat speratque miserrima falli
Indicioque fidem negat et, nisi viderit ipsa,
Damnatura sui non est delicta mariti.
　Postera depulerant Aurorae lumina noctem:
Egredior silvamque peto victorque per herbas
'Aura, veni,' dixi 'nostroque medere labori!'
Et subito gemitus inter mea verba videbar
Nescio quos audisse: 'veni' tamen 'optima!' dicens

Fronde levem rursus strepitum faciente caduca
Sum ratus esse feram telumque volatile misi:
Procris erat medioque tenens in pectore vulnus
'Ei mihi!' conclamat. vox est ubi cognita fidae
Coniugis, ad vocem praeceps amensque cucurri:
Semianimem et sparsas foedantem sanguine vestes
Et sua (me miserum!) de vulnere dona trahentem
Invenio corpusque meo mihi carius ulnis
Mollibus adtollo scissaque a pectore veste
Vulnera saeva ligo conorque inhibere cruorem,
Neu me morte sua sceleratum deserat, oro.
Viribus illa carens et iam moribunda coegit
Haec se pauca loqui: 'per nostri foedera lecti
Perque deos supplex oro superosque meosque,
Per siquid merui de te bene, perque manentem
Nunc quoque, cum pereo, causam mihi mortis, amorem,
Ne thalamis Auram patiare innubere nostris.'
Dixit, et errorem tum denique nominis esse
Et sensi et docui. sed quid docuisse iuvabat?
Labitur, et parvae fugiunt cum sanguine vires.
Dumque aliquid spectare potest, me spectat et in me
Infelicem animam nostroque exhalat in ore;
Sed vultu meliore mori secura videtur.'
Flentibus haec lacrimans heros memorabat: et ecce
Aeacus ingreditur duplici cum prole novoque
Milite, quem Cephalus cum fortibus accipit armis.

LIBER OCTAVUS

Iam nitidum retegente diem noctisque fugante
Tempora Lucifero cadit eurus, et umida surgunt
Nubila: dant placidi cursum redeuntibus austri
Aeacidis Cephaloque, quibus feliciter acti
Ante exspectatum portus tenuere petitos.
Interea Minos Lelegeïa litora vastat,

Praetemptatque sui vires Mavortis in urbe
Alcathoe, quam Nisus habet, cui splendidus ostro
Inter honoratos medioque in vertice canos
Crinis inhaerebat, magni fiducia regni.
Sexta resurgebant orientis cornua lunae,
Et pendebat adhuc belli fortuna, diuque
Inter utrumque volat dubiis Victoria pennis.
Regia turris erat vocalibus addita muris,
In quibus auratam proles Letoia fertur
Deposuisse lyram: saxo sonus eius inhaesit;
Saepe illuc solita est adscendere filia Nisi
Et petere exiguo resonantia saxa lapillo,
Tum cum pax esset; bello quoque saepe solebat
Spectare ex illa rigidi certamina Martis;
Iamque mora belli procerum quoque nomina norat
Armaque equosque habitusque Cydonaeasque pharetras;
Noverat ante alios faciem ducis Europaei,
Plus etiam, quam nosse sat est. hac iudice Minos,
Seu caput abdiderat cristata casside pennis,
In galea formosus erat; seu sumpserat aere
Fulgentem clipeum, clipeum sumpsisse decebat;
Torserat adductis hastilia lenta lacertis:
Laudabat virgo iunctam cum viribus artem;
Inposito calamo patulos sinuaverat arcus:
Sic Phoebum sumptis iurabat stare sagittis;
Cum vero faciem dempto nudaverat aere
Purpureusque albi stratis insignia pictis
Terga premebat equi spumantiaque ora regebat,
Vix sua, vix sanae virgo Niseïa compos
Mentis erat: felix iaculum, quod tangeret ille,
Quaeque manu premeret, felicia frena vocabat.
Impetus est illi, liceat modo, ferre per agmen
Virgineos hostile gradus, est impetus illi
Turribus e summis in Gnosia mittere corpus
Castra vel aeratas hosti recludere portas,
Vel siquid Minos aliud velit, utque sedebat

Candida Dictaei spectans tentoria regis,
'Laeter,' ait 'doleamne geri lacrimabile bellum,
In dubio est: doleo, quod Minos hostis amanti est;
Sed nisi bella forent, numquam mihi cognitus esset!
Me tamen accepta poterat deponere bellum
Obside: me comitem, me pacis pignus haberet!
Si quae te peperit, talis, pulcherrime regum,
Qualis es, ipsa fuit, merito deus arsit in illa.
O ego ter felix, si pennis lapsa per auras
Gnosiaci possem castris insistere regis
Fassaque me flammasque meas qua dote rogarem
Vellet emi! tantum patrias ne posceret arces!
Nam pereant potius sperata cubilia, quam sim
Proditione potens! quamvis saepe utile vinci
Victoris placidi fecit clementia multis.
Iusta gerit placidus pro nato bella perempto
Et causaque valet causamque tenentibus armis,
Et, puto, vincemur! quis enim manet exitus urbem?
Cur suus haec illi reseret mea moenia Mavors
Et non noster amor? melius sine caede moraque
Inpensaque sui poterit superare cruoris.
Non metuam certe, ne quis tua pectora, Minos,
Vulneret inprudens: quis enim tam durus, ut in te
Dirigere inmitem non inscius audeat hastam?
Coepta placent et stat sententia tradere mecum
Dotalem patriam finemque inponere bello.
Verum velle parum est! aditus custodia servat,
Claustraque portarum genitor tenet; hunc ego solum
Infelix timeo, solus mea vota moratur.
Di facerent, sine patre forem! sibi quisque profecto
Est deus; ignavis precibus Fortuna repugnat.
Altera iamdudum succensa cupidine tanto
Perdere gauderet, quodcumque obstaret amori.
Et cur ulla foret me fortior? ire per ignes
Et gladios ausim! nec in hoc tamen ignibus ullis
Aut gladiis opus est, opus est mihi crine paterno.
Ille mihi est auro pretiosior, illa beatam

Purpura me votique mei factura potentem.'
Talia dicenti, curarum maxima nutrix,
Nox intervenit, tenebrisque audacia crevit.
Prima quies aderat, qua curis fessa diurnis
Pectora somnus habet: thalamos taciturna paternos
Intrat et (heu facinus!) fatali nata parentem
Crine suum spoliat praedaque potita nefanda
Fert secum spolium celeris progressaque porta
Per medios hostes (meriti fiducia tanta est!)
Pervenit ad regem; quem sic adfata paventem est:
'Suasit amor facinus! proles ego regia Nisi
Scylla tibi trado patriaeque meosque penates.
Praemia nulla peto, nisi te! cape pignus amoris
Purpureum crinem nec me nunc tradere crinem,
Sed patrium tibi crede caput!' scelerataque dextra
Munera porrexit. Minos porrecta refugit
Turbatusque novi respondit imagine facti:
'Di te submoveant, o nostri infamia saecli,
Orbe suo, tellusque tibi pontusque negetur!
Certe ego non patiar Iovis incunabula, Creten,
Qui meus est orbis, tantum contingere monstrum.'
Dixit et, ut leges captis iustissimus auctor
Hostibus inposuit, classis retinacula solvi
Iussit et aeratas inpelli remige puppes.
Scylla freto postquam deductas nare carinas
Nec praestare ducem sceleris sibi praemia vidit,
Consumptis precibus violentam transit in iram
Intendensque manus passis furibunda capillis
'Quo fugis' exclamat 'meritorum auctore relicta,
O patriae praelate meae, praelate parenti?
Quo fugis, inmitis, cuius victoria nostrum
Et scelus et meritum est? nec te data munera nec te
Noster amor movit, nec quod spes omnis in unum
Te mea congesta est? nam quo deserta revertar?
In patriam? superata iacet. sed finge manere:
Proditione mea clausa est mihi! patris ad ora?
Quem tibi donavi! cives odere merentem,

Finitimi exemplum metuunt! exponimur orbae.
Terrarum nobis et Crete sola pateret!
Hac quoque si prohibes et nos, ingrate, relinquis,
Non genetrix Europa tibi est, sed inhospita Syrtis
Armeniae tigresque austroque agitata Charybdis!
Nec Iove tu natus, nec mater imagine tauri
Ducta tua est: generis falsa est ea fabula; verus
Et ferus et captus nullius amore iuvencae,
Qui te progenuit, taurus fuit. exige poenas,
Nise pater! gaudete malis, modo prodita, nostris
Moenia! nam fateor, merui et sum digna perire.
Sed tamen ex illis aliquis, quos inpia laesi,
Me perimat! cur, qui vicisti crimine nostro,
Insequeris crimen? scelus hoc patriaeque patrique est,
Officium tibi sit! te vero coniuge digna est,
Quae torvum ligno decepit adultera taurum
Discordemque utero fetum tulit. etquid ad aures
Perveniunt mea dicta tuas? an inania venti
Verba ferunt idemque tuas, ingrate, carinas?
Iamiam Pasiphaën non est mirabile taurum
Praeposuisse tibi: tu plus feritatis habebas.
Me miseram! properare iubet! divulsaque remis
Unda sonat, mecumque simul mea terra recedit!
Nil agis, o frustra meritorum oblite meorum:
Insequar invitum puppemque amplexa recurvam
Per freta longa trahar!' vix dixerat, insilit undis
Consequiturque rates faciente cupidine vires
Gnosiacaeque haeret comes invidiosa carinae.
Quam pater ut vidit (nam iam pendebat in aura
Et modo factus erat fulvis haliaeëtus alis), f. cxxiii.
Ibat, ut haerentem rostro laceraret adunco.
Illa metu puppim dimisit, et aura cadentem
Sustinuisse levis, ne tangeret aequora, visa est;
Spuma ruit plumis: in avem mutata vocatur
Ciris et a tonso est hoc nomen adepta capillo. f. cxxiv.
Vota Iovi Minos taurorum corpora centum

Solvit, ut egressus ratibus Curetida terram
Contigit, et spoliis decorata est regia fixis.
Creverat opprobrium generis, foedumque patebat
Matris adulterium monstri novitate biformis;
Destinat hunc Minos thalamo removere pudorem
Multiplicique domo caecisque includere tectis;
Daedalus ingenio fabrae celeberrimus artis
Ponit opus turbatque notas et lumina flexu
Ducit in errorem variarum ambage viarum.
Non secus ac liquidis Phrygius Maeandrus in undis
Ludit et ambiguo lapsu refluitque fluitque
Occurrensque sibi venturas adspicit undas
Et nunc ad fontes, nunc ad mare versus apertum
Incertas exercet aquas, ita Daedalus inplet
Innumeras errore vias vixque ipse reverti
Ad limen potuit: tanta est fallacia tecti.
Quo postquam geminam tauri iuvenisque figuram
Clausit et Actaeo bis pastum sanguine monstrum
Tertia sors annis domuit repetita novenis,
Utque ope virginea nullis iterata priorum
Ianua difficilis filo est inventa relecto,
Protinus Aegides rapta Minoide Diam
Vela dedit comitemque suam crudelis in illo
Litore destituit. desertae et multa querenti
Amplexus et opem Liber tulit, utque perenni
Sidere clara foret, sumptam de fronte coronam
Inmisit caelo. tenues volat illa per auras,
Dumque volat, gemmae nitidos vertuntur in ignes f. cxxv.
Consistuntque loco specie remanente coronae,
Qui medius Nixique genu est Anguemque tenentis.
Daedalus interea Creten longumque perosus
Exilium tactusque loci natalis amore
Clausus erat pelago. 'terras licet' inquit 'et undas
Obstruat, at caelum certe patet; ibimus illac!
Omnia possideat, non possidet aëra Minos.'
Dixit et ignotas animum dimittit in artes

Naturamque novat. nam ponit in ordine pennas,
A minima coeptas, longa breviore sequenti,
Ut clivo crevisse putes: sic rustica quondam
Fistula disparibus paulatim surgit avenis.
Tum lino medias et ceris adligat imas,
Atque ita compositas parvo curvamine flectit,
Ut veras imitetur aves. puer Icarus una
Stabat et ignarus sua se tractare pericla
Ore renidenti modo, quas vaga moverat aura,
Captabat plumas, flavam modo pollice ceram
Mollibat lusuque suo mirabile patris
Inpediebat opus. postquam manus ultima coepto
Inposita est, geminas opifex libravit in alas
Ipse suum corpus motaque pependit in aura.
Instruit et natum 'medio' que 'ut limite curras,
Icare,' ait 'moneo, ne, si demissior ibis,
Unda gravet pennas, si celsior, ignis adurat.
Inter utrumque vola! nec te spectare Booten
Aut Helicen iubeo strictumque Orionis ensem:
Me duce carpe viam!' pariter praecepta volandi
Tradit et ignotas umeris accommodat alas.
Inter opus monitusque genae maduere seniles,
Et patriae tremuere manus. dedit oscula nato
Non iterum repetenda suo pennisque levatus
Ante volat comitique timet, velut ales, ab alto
Quae teneram prolem produxit in aëra nido,
Hortaturque sequi damnosasque erudit artes
Et movet ipse suas et nati respicit alas.
Hos aliquis tremula dum captat harundine pisces,
Aut pastor baculo stivave innixus arator
Vidit et obstipuit, quique aethera carpere possent,
Credidit esse deos. et iam Iunonia laeva
Parte Samos (fuerant Delosque Parosque relictae),
Dextra Lebinthos erat fecundaque melle Calymne,
Cum puer audaci coepit gaudere volatu
Deseruitque ducem caelique cupidine tractus
Altius egit iter, rapidi et vicinia solis

Mollit odoratas, pennarum vincula, ceras.
Tabuerant cerae: nudos quatit ille lacertos
Remigioque carens non ullas percipit auras,
Oraque caerulea patrium clamantia nomen
Excipiuntur aqua, quae nomen traxit ab illo. f. cxxvi.
At pater infelix nec iam pater 'Icare,' dixit,
'Icare,' dixit 'ubi es? qua te regione requiram?'
'Icare' dicebat: pennas adspexit in undis
Devovitque suas artes corpusque sepulcro
Condidit, et tellus a nomine dicta sepulti.
Hunc miseri tumulo ponentem corpora nati
Garrula limoso prospexit ab elice perdix
Et plausit pennis testataque gaudia cantu est:
Unica tunc volucris nec visa prioribus annis
Factaque nuper avis, longum tibi, Daedale, crimen.
Namque huic tradiderat fatorum ignara docendam
Progeniem germana suam, natalibus actis
Bis puerum senis, animi ad praecepta capacis.
Ille etiam medio spinas in pisce notatas
Traxit in exemplum ferroque incidit acuto
Perpetuos dentes et serrae repperit usum
Primus et ex uno duo ferrea bracchia nodo
Vinxit, ut aequali spatio distantibus illis
Altera pars staret, pars altera duceret orbem.
Daedalus invidit sacraque ex arce Minervae
Praecipitem misit lapsum mentitus; at illum, f. cxxvii.
Quae favet ingeniis, excepit Pallas avemque
Reddidit et medio velavit in aëre pennis;
Sed vigor ingenii quondam velocis in alas
Inque pedes abiit: nomen, quod et ante, remansit.
Non tamen haec alte volucris sua corpora tollit
Nec facit in ramis altoque cacumine nidos;
Propter humum volitat ponitque in saepibus ova
Antiquique memor metuit sublimia casus.
Iamque fatigatum tellus Aetnaea tenebat
Daedalon, et sumptis pro supplice Cocalus armis
Mitis habebatur, iam lamentabile Athenae

Pendere desierant Thesea laude tributum:
Templa coronantur, bellatricemque Minervam
Cum Iove disque vocant aliis, quos sanguine voto
Muneribusque datis et acervis turis honorant.
Sparserat Argolicas nomen vaga fama per urbes
Theseos, et populi, quos dives Achaia cepit,
Huius opem magnis inploravere periclis:
Huius opem Calydon, quamvis Meleagron haberet,
Sollicita supplex petiit prece. causa petendi
Sus erat, infestae famulus vindexque Dianae.
Oenea namque ferunt pleni successibus anni
Primitias frugum Cereri, sua vina Lyaeo,
Palladios flavae latices libasse Minervae;
Coeptus ab agricolis superos pervenit ad omnes
Ambitiosus honor: solas sine ture relictas
Praeteritae cessasse ferunt Latoidos aras.
Tangit et ira deos. 'at non inpune feremus,
Quaeque inhonoratae, non et dicemur inultae'
Inquit et Oenios ultorem spreta per agros
Misit aprum, quanto maiores herbida tauros
Non habet Epirus, sed habent Sicula arva minores.
Sanguine et igne micant oculi, riget horrida cervix,
Et saetae similes rigidis hastilibus horrent.
Fervida cum rauco latos stridore per armos
Spuma fluit, dentes aequantur dentibus Indis;
Fulmen ab ore venit, frondes adflatibus ardent.
Is modo crescentes segetes proculcat in herba,
Nunc matura metit fleturi vota coloni
Et Cererem in spicis intercipit; area frustra
Et frustra exspectant promissas horrea messes.
Sternuntur gravidi longo cum palmite fetus
Bacaque cum ramis semper frondentis olivae;
Saevit et in pecudes: non has pastorve canisve,
Non armenta truces possunt defendere tauri.
Diffugiunt populi nec se nisi moenibus urbis

---

286 Stantque velut vallum, velut alta hastilia saetae

Esse putant tutos, donec Meleagros et una
Lecta manus iuvenum coiere cupidine laudis:
Tyndaridae gemini, spectandus caestibus alter,
Alter equo, primaeque ratis molitor Iason
Et cum Pirithoo, felix concordia, Theseus
Et duo Thestiadae et proles Aphareïa, Lynceus
Et velox Idas, et iam non femina Caeneus
Leucippusque ferox iaculoque insignis Acastus
Hippothousque Dryasque et cretus Amyntore Phoenix
Actoridaeque pares et missus ab Elide Phyleus.
Nec Telamon aberat magnique creator Achillis
Cumque Pheretiade et Hyanteo Iolao
Inpiger Eurytion et cursu invictus Echion
Naryciusque Lelex Panopeusque Hyleusque feroxque
Hippasus et primis etiamnum Nestor in annis,
Et quos Hippocoon antiquis misit Amyclis,
Penelopaeque socer cum Parrhasio Ancaeo,
Ampycidesque sagax et adhuc a coniuge tutus
Oeclides nemorisque decus Tegeaea Lycaei.
Rasilis huic summam mordebat fibula vestem,
Crinis erat simplex, nodum collectus in unum;
Ex umero pendens resonabat eburnea laevo
Telorum custos, arcum quoque laeva tenebat.
Talis erat cultu, facies, quam dicere vere
Virgineam in puero, puerilem in virgine possis.
Hanc pariter vidit, pariter Calydonius heros
Optavit renuente deo flammasque latentes
Hausit et 'o felix, siquem dignabitur' inquit
'Ista virum!' nec plura sinit tempusque pudorque
Dicere: maius opus magni certaminis urget.
  Silva frequens trabibus, quam nulla ceciderat aetas,
Incipit a plano devexaque prospicit arva;
Quo postquam venere viri, pars retia tendunt,
Vincula pars adimunt canibus, pars pressa sequuntur

Signa pedum cupiuntque suum reperire periclum.
Concava vallis erat, quo se demittere rivi
Adsuerant pluvialis aquae: tenet ima lacunae
Lenta salix ulvaeque leves iuncique palustres
Viminaque et longa parvae sub harundine cannae.
Hinc aper excitus medios violentus in hostes
Fertur ut excussis elisi nubibus ignes.
Sternitur incursu nemus et propulsa fragorem
Silva dat: exclamant iuvenes praetentaque forti
Tela tenent dextra lato vibrantia ferro.
Ille ruit spargitque canes, ut quisque furenti
Obstat, et obliquo latrantes dissipat ictu.
Cuspis Echionio primum contorta lacerto
Vana fuit truncoque dedit leve vulnus acerno;
Proxima, si nimiis mittentis viribus usa
Non foret, in tergo visa est haesura petito:
Longius it; auctor teli Pagasaeus Iason.
'Phoebe,' ait Ampycides 'si te coluique coloque,
Da mihi, quod petitur, certo contingere telo!'
Qua potuit, precibus deus adnuit: ictus ab illo est,
Sed sine vulnere, aper; ferrum Diana volanti
Abstulerat iaculo: lignum sine acumine venit.
Ira feri mota est, nec fulmine lenius arsit:
Emicat ex oculis, spirat quoque pectore flamma,
Utque volat moles adducto concita nervo,
Cum petit aut muros aut plenas milite turres,
In iuvenes certo sic impete vulnificus sus
Fertur et Hippalmon Pelagonaque dextra tuentes
Cornua prosternit: socii rapuere iacentes;
At non letiferos effugit Enaesimus ictus
Hippocoonte satus: trepidantem et terga parantem
Vertere succiso liquerunt poplite nervi.
Forsitan et Pylius citra Troiana perisset
Tempora, sed sumpto posita conamine ab hasta
Arboris insiluit, quae stabat proxima, ramis
Despexitque loco tutus, quem fugerat, hostem.
Dentibus ille ferox in querno stipite tritis

Inminet exitio fidensque recentibus armis
Eurytidae magni rostro femur hausit adunco.
At gemini, nondum caelestia sidera, fratres,
Ambo conspicui, nive candidioribus ambo
Vectabantur equis, ambo vibrata per auras
Hastarum tremulo quatiebant spicula motu;
Vulnera fecissent, nisi saetiger inter opacas
Nec iaculis isset nec equo loca pervia silvas.
Persequitur Telamon studioque incautus eundi
Pronus ab arborea cecidit radice retentus;
Dum levat hunc Peleus, celerem Tegeaea sagittam
Inposuit nervo sinuatoque expulit arcu:
Fixa sub aure feri summum destrinxit harundo
Corpus et exiguo rubefecit sanguine saetas.
Nec tamen illa sui successu laetior ictus
Quam Meleagros erat: primus vidisse putatur
Et primus sociis visum ostendisse cruorem
Et 'meritum' dixisse 'feres virtutis honorem!'
Erubuere viri seque exhortantur et addunt
Cum clamore animos iaciuntque sine ordine tela:
Turba nocet iactis et, quos petit, inpedit ictus.
Ecce furens contra sua fata bipennifer Arcas
'Discite, femineis quid tela virilia praestent,
O iuvenes, operique meo concedite!' dixit
'Ipsa suis licet hunc Latonia protegat armis,
Invita tamen hunc perimet mea dextra Diana.'
Talia magniloquo tumidus memoraverat ore
Ancipitemque manu tollens utraque securim
Institerat digitis primos suspensus in artus:
Occupat audentem, quaque est via proxima leto,
Summa ferus geminos direxit ad inguina dentes;
Concidit Ancaeus, glomerataque sanguine multo
Viscera lapsa fluunt; madefacta est terra cruore.
Ibat in adversum proles Ixionis hostem
Pirithous, valida quatiens venabula dextra;
Cui 'procul,' Aegides 'o me mihi carior' inquit
'Pars animae consiste meae! licet eminus esse

Fortibus: Ancaeo nocuit temeraria virtus!'
Dixit et aerata torsit grave cuspide cornum;
Cui bene librato votoque potente futuro
Obstitit abscisa frondosus ab arbore ramus;
Misit et Aesonides iaculum, quod casus ab illo
Vertit in inmeriti fatum Celadontis et inter
Ilia coniectum tellure per ilia fixum est.
  At manus Oenidae variat, missisque duabus
Hasta prior terra, medio stetit altera tergo.
Nec mora, dum saevit, dum corpora versat in orbem
Stridentemque novo spumam cum sanguine fundit,
Vulneris auctor adest hostemque inritat ad iram
Splendidaque adversos venabula condit in armos.
Gaudia testantur socii clamore secundo
Victricemque petunt dextrae coniungere dextram
Inmanemque ferum multa tellure iacentem
Mirantes spectant neque adhuc contingere tutum
Esse putant, sed tela tamen sua quisque cruentat.
Ipse pede inposito caput exitiabile pressit
Atque ita 'sume mei spolium, Nonacria, iuris,'
Dixit 'et in partem veniat mea gloria tecum!'
Protinus exuvias rigidis horrentia saetis
Terga dat et magnis insignia dentibus ora.
Illi laetitiae est cum munere muneris auctor,
Invidere alii, totoque erat agmine murmur.
E quibus ingenti tendentes bracchia voce
'Pone, age, nec titulos intercipe, femina, nostros!'
Thestiadae clamant 'nec te fiducia formae
Decipiat, ne sit longe tibi captus amore
Auctor!' et huic adimunt munus, ius muneris illi.
Non tulit et tumida frendens Mavortius ira
'Discite, raptores alieni' dixit 'honoris,
Facta minis quantum distent!' hausitque nefando
Pectora Plexippi nil tale timentia ferro;
Toxea, quid faciat, dubium pariterque volentem
Ulcisci fratrem fraternaque fata timentem
Haud patitur dubitare diu calidumque priori

Caede recalfecit consorti sanguine telum.
Dona deum templis nato victore ferebat,
Cum videt extinctos fratres Althaea referri;
Quae plangore dato maestis clamoribus urbem
Inplet et auratis mutavit vestibus atras;
At simul est auctor necis editus, excidit omnis
Luctus et a lacrimis in poenae versus amorem est.
Stipes erat, quem, cum partus enixa iaceret
Thestias, in flammam triplices posuere sorores
Staminaque inpresso fatalia pollice nentes
'Tempora' dixerunt 'eadem lignoque tibique,
O modo nate, damus.' quo postquam carmine dicto
Excessere deae, flagrantem mater ab igne
Eripuit ramum sparsitque liquentibus undis.
Ille diu fuerat penetralibus abditus imis
Servatusque tuos, iuvenis, servaverat annos;
Protulit hunc genetrix taedasque et fragmina poni
Imperat et positis inimicos admovet ignes.
Tum conata quater flammis inponere ramum
Coepta quater tenuit: pugnat materque sororque,
Et diversa trahunt unum duo nomina pectus.
Saepe metu sceleris pallebant ora futuri,
Saepe suum fervens oculis dabat ira ruborem,
Et modo nescio quid similis crudele minanti
Vultus erat, modo quem misereri credere posses;
Cumque ferus lacrimas animi siccaverat ardor,
Inveniebantur lacrimae tamen, utque carina,
Quam ventus ventoque rapit contrarius aestus,
Vim geminam sentit paretque incerta duobus,
Thestias haud aliter dubiis adfectibus errat
Inque vices ponit positamque resuscitat iram.
Incipit esse tamen melior germana parente
Et, consanguineas ut sanguine leniat umbras,
Inpietate pia est; nam postquam pestifer ignis
Convaluit, 'rogus iste cremet mea viscera!' dixit,
Utque manu dira lignum fatale tenebat,
Ante sepulcrales infelix adstitit aras,

'Poenarum' que 'deae triplices, furialibus,' inquit
'Eumenides, sacris vultus advertite vestros!
Ulciscor facioque nefas! mors morte pianda est,
In scelus addendum scelus est, in funera funus.
Per coacervatos pereat domus inpia luctus!
An felix Oeneus nato victore fruetur,
Thestius orbus erit? melius lugebitis ambo!
Vos modo, fraterni manes animaeque recentes,
Officium sentite meum magnoque paratas
Accipite inferias, uteri mala pignora nostri!
Ei mihi! quo rapior? fratres, ignoscite matri!
Deficiunt ad coepta manus! meruisse fatemur
Illum, cur pereat: mortis mihi displicet auctor.
Ergo inpune feret vivusque et victor et ipso
Successu tumidus regnum Calydonis habebit,
Vos cinis exiguus gelidaeque iacebitis umbrae?
Haud equidem patiar. pereat sceleratus et ille
Spemque patris regnumque trahat patriaeque ruinam!
Mens ubi materna est? ubi sunt pia iura parentum
Et quos sustinui bis mensum quinque labores?
O utinam primis arsisses ignibus infans,
Idque ego passa forem! vixisti munere nostro,
Nunc merito moriere tuo. cape praemia facti
Bisque datam, primum partu, mox stipite rapto
Redde animam vel me fraternis adde sepulcris!
Et cupio et nequeo. quid agam? modo vulnera fratrum
Ante oculos mihi sunt et tantae caedis imago,
Nunc animum pietas maternaque nomina frangunt.
Me miseram! male vincetis, sed vincite, fratres,
Dummodo, quae dedero vobis, solacia vosque
Ipsa sequar!' dixit dextraque aversa trementi
Funereum torrem medios coniecit in ignes.
Aut dedit aut visus gemitus est ille dedisse
Stipes et invitis correptus ab ignibus arsit.

Inscius atque absens flamma Meleagros ab illa

Uritur et caecis torreri viscera sentit
Ignibus ac magnos superat virtute dolores;
Quod tamen ignavo cadat et sine sanguine leto,
Maeret et Ancaei felicia vulnera dicit
Grandaevumque patrem fratresque piasque sorores
Cum gemitu sociamque tori vocat ore supremo,
Forsitan et matrem. crescunt ignisque dolorque
Languescuntque iterum: simul est extinctus uterque,
Inque leves abiit paulatim spiritus auras
Paulatim cana prunam velante favilla.
  Alta iacet Calydon: lugent iuvenesque senesque,
Vulgusque proceresque gemunt, scissaeque capillos
Planguntur matres Calydonides Eueninae.
Pulvere canitiem genitor vultusque seniles
Foedat humi fusus spatiosumque increpat aevum;
Nam de matre manus diri sibi conscia facti
Exegit poenas acto per viscera ferro.
Non, mihi si centum deus ora sonantia linguis
Ingeniumque capax totumque Helicona dedisset,
Tristia persequerer miserarum dicta sororum.
Inmemores decoris liventia pectora tundunt,
Dumque manet corpus, corpus refoventque foventque,
Oscula dant ipsi, posito dant oscula lecto;
Post cinerem cineres haustos ad pectora pressant
Adfusaeque iacent tumulo signataque saxo
Nomina complexae lacrimas in nomina fundunt.
Quas Parthaoniae tandem Latonia clade
Exsatiata domus praeter Gorgenque nurumque
Nobilis Alcmenae natis in corpore pennis
Adlevat et longas per bracchia porrigit alas
Corneaque ora facit versasque per aëra mittit. f.cxxviii.
  Interea Theseus sociati parte laboris
Functus Erectheas Tritonidos ibat ad arces.
Clausit iter fecitque moras Achelous eunti
Imbre tumens. ‘succede meis,’ ait ‘inclite, tectis,
Cecropida, nec te committe rapacibus undis!

Ferre trabes solidas obliquaque volvere magno
Murmure saxa solent. vidi contermina ripae
Cum gregibus stabula alta trahi, nec fortibus illic
Profuit armentis nec equis velocibus esse.
Multa quoque hic torrens nivibus de monte solutis
Corpora turbineo iuvenalia flumine mersit.
Tutior est requies, solito dum flumina currant
Limite, dum tenues capiat suus alveus undas.'
Adnuit Aegides 'utor,' que 'Acheloe, domoque
Consilioque tuo' respondit et usus utroque est.
  Pumice multicavo nec levibus atria tophis
Structa subit: molli tellus erat umida musco,
Summa lacunabant alterno murice conchae.
Iamque duas lucis partes Hyperione menso
Discubuere toris Theseus comitesque laborum:
Hac Ixionides, illa Troezenius heros
Parte Lelex, raris iam sparsus tempora canis,
Quosque alios parili fuerat dignatus honore
Amnis Acarnanum laetissimus hospite tanto.
Protinus adpositas nudae vestigia nymphae
Instruxere epulis mensas dapibusque remotis
In gemma posuere merum. tum maximus heros
Aequora prospiciens oculis subiecta 'quis' inquit
'Ille locus?' (digitoque ostendit) 'et insula nomen
Quod gerit illa, doce! quamquam non una videtur.'
Amnis ad haec 'non est,' inquit 'quod cernius, unum;
Quinque iacent terrae: spatium discrimina fallit,
Quoque minus spretae factum mirere Dianae,
Naides hae fuerant, quae cum bis quinque iuvencos f. cxxix.
Mactassent rurisque deos ad sacra vocassent,
Inmemores nostri festas duxere choreas.
Intumui, quantusque feror cum plurimus umquam,
Tantus eram pariterque animis inmanis et undis
A silvis silvas et ab arvis arva revelli
Cumque loco nymphas memores tum denique nostri
In freta provolvi. fluctus nosterque marisque

Continuam diduxit humum pariterque revellit
In totidem, mediis quot cernis, Echinadas undis.
Ut tamen ipse vides, procul, en procul una recessit
Insula, grata mihi: Perimelen navita dicit.
Huic ego virgineum dilectae nomen ademi;
Quod pater Hippodamas aegre tulit inque profundum
Propulit e scopulo periturae corpora natae.
Excepi nantemque ferens 'o proxima mundi
Regna vagae' dixi 'sortite tridentifer undae,
Adfer opem mersaeque, precor, feritate paterna
Da, Neptune, locum, vel sit locus ipsa, licebit.'
Dum loquor, amplexa est artus nova terra natantis
Et gravis increvit mutatis insula membris.' f. cxxx.
Amnis ab his tacuit; factum mirabile cunctos
Moverat: inridet credentes, utque deorum
Spretor erat mentisque ferox, Ixione natus
'Ficta refers nimiumque putas, Acheloe, potentes
Esse deos,' dixit 'si dant adimuntque figuras.'
Obstipuere omnes nec talia dicta probarunt,
Ante omnesque Lelex animo maturus et aevo
Sic ait: 'inmensa est finemque potentia caeli
Non habet et, quidquid superi voluere, peractum est.
Quoque minus dubites, tiliae contermina quercus
Collibus est Phrygiis, medio circumdata muro:
Ipse locum vidi; nam me Pelopeïa Pittheus

---

597 In quo desinimus, quo sacri currimus amnes,
Huc ades atque audi placidus, Neptune, precantem!
599 Huic ego, quam porto, nocui. si mitis et aequus,
600 Si pater Hippodamas, aut si minus inpius esset,
600[a] Debuit illius misereri, ignoscere nobis.'

603 Hunc quoque complectar.' movit caput aequoreus rex
Concussitque suis omnes adsensibus undas.
605 Extimuit nymphe, nabat tamen; ipse natantis
Pectora tangebam trepido salientia motu.
Dumque ea contrecto, totum durescere sensi
608 Corpus et inducta condi praecordia terra

Misit in arva suo quondam regnata parenti.
Haud procul hinc stagnum est, tellus habitabilis olim,
Nunc celebres mergis fulicisque palustribus undae.
Iuppiter huc specie mortali cumque parente
Venit Atlantiades positis caducifer alis;
Mille domos adiere locum requiemque petentes,
Mille domos clausere serae; tamen una recepit,
Parva quidem stipulis et canna tecta palustri,
Sed pia: Baucis anus parilique aetate Philemon
Illa sunt annis iuncti iuvenalibus, illa
Consenuere casa paupertatemque fatendo
Effecere levem nec iniqua mente ferendo.
Nec refert, dominos illic famulosne requiras:
Tota domus duo sunt, idem parentque iubentque.
Ergo ubi caelicolae parcos tetigere Penates
Submissoque humiles intrarunt vertice postes,
Membra senex posito iussit relevare sedili,
Quo superiniecit textum rude sedula Baucis,
Inque foco tepidum cinerem dimovit et ignes
Suscitat hesternos foliisque et cortice sicco
Nutrit et ad flammas anima producit anili
Multifidasque faces ramaliaque arida tecto
Detulit et minuit parvoque admovit aëno,
Quodque suus coniunx riguo collegerat horto,
Truncat holus foliis; furca levat illa bicorni
Sordida terga suis nigro pendentia tigno
Servatoque diu resecat de tergore partem
Exiguam sectamque domat ferventibus undis.
Interea medias fallunt sermonibus horas
Concutiuntque torum de molli fluminis ulva
Inpositum lecto sponda pedibusque salignis;

---

652 Sentirique moram prohibent. erat alveus illic
Fagineus, dura clavo suspensus ab ansa:
Is tepidis inpletur aquis artusque fovendos
655[a] Accipit. in medio torus est de mollibus ulvis
656[a] Inpositus lecto sponda pedibusque salignis.

Vestibus hunc velant, quas non nisi tempore festo
Sternere consuerant, sed et haec vilisque vetusque
Vestis erat lecto non indignanda saligno:
Adcubuere dei. mensam succincta tremensque
Ponit anus, mensae sed erat pes tertius inpar:
Testa parem fecit; quae postquam subdita clivum
Sustulit, aequatam mentae tersere virentes.
Ponitur hic bicolor sincerae baca Minervae
Conditaque in liquida corna autumnalia faece
Intibaque et radix et lactis massa coacti
Ovaque non acri leviter versata favilla,
Omnia fictilibus; post haec caelatus eodem
Sistitur argento crater fabricataque fago
Pocula, qua cava sunt, flaventibus inlita ceris.
Parva mora est, epulasque foci misere calentes,
Nec longae rursus referuntur vina senectae
Dantque locum mensis paulum seducta secundis.
Hic nux, hic mixta est rugosis carica palmis
Prunaque et in patulis redolentia mala canistris
Et de purpureis conlectae vitibus uvae;
Candidus in medio favus est: super omnia vultus
Accessere boni nec iners pauperque voluntas.
Interea totiens haustum cratera repleri
Sponte sua per seque vident succrescere vina:
Adtoniti novitate pavent manibusque supinis
Concipiunt Baucisque preces timidusque Philemon
Et veniam dapibus nullisque paratibus orant.
Unicus anser erat, minimae custodia villae,
Quem dis hospitibus domini mactare parabant;
Ille celer penna tardos aetate fatigat
Eluditque diu tandemque est visus ad ipsos
Confugisse deos: superi vetuere necari
'Di' que 'sumus, meritasque luet vicinia poenas
Inpia' dixerunt; 'vobis inmunibus huius
Esse mali dabitur. modo vestra relinquite tecta
Ac nostros comitate gradus et in ardua montis
Ite simul!' parent ambo baculisque levati

Nituntur longo vestigia ponere clivo.
Tantum aberant summo, quantum semel ire sagitta
Missa potest: flexere oculos et mersa palude
Cetera prospiciunt, tantum sua tecta manere.
Dumque ea mirantur, dum deflent fata suorum,
Illa vetus, dominis etiam casa parva duobus
Vertitur in templum: furcas subiere columnae,
Stramina flavescunt, adopertaque marmore tellus
Caelataeque fores aurataque tecta videntur.
Talia tum placido Saturnius edidit ore:
'Dicite, iuste senex et femina coniuge iusto
Digna, quid optetis!' cum Baucide pauca locutus
Iudicium superis aperit commune Philemon:
'Esse sacerdotes delubraque vestra tueri
Poscimus, et quoniam concordes egimus annos,
Auferat hora duos eadem, nec coniugis umquam
Busta meae videam neu sim tumulandus ab illa.'
Vota fides sequitur: templi tutela fuere,
Donec vita data est; annis aevoque soluti
Ante gradus sacros cum starent forte locique
Narrarent casus, frondere Philemona Baucis, f. cxxxi.
Baucida conspexit senior frondere Philemon.
Iamque super geminos crescente cacumine vultus
Mutua, dum licuit, reddebant dicta 'vale' que
'O coniunx' dixere simul, simul abdita texit
Ora frutex: ostendit adhuc Thyneius illic
Incola de gemino vicinos corpore truncos.
Haec mihi non vani (neque erat, cur fallere vellent)
Narravere senes; equidem pendentia vidi
Serta super ramos ponensque recentia dixi
'Cura deum di sint, et qui coluere, colantur!'
Desierat, cunctosque et res et moverat auctor,

693a Ite simul! parent et dis praeeuntibus ambo
693b Membra levant baculis tardique senilibus annis
697a Mersa vident quaeruntque suae pia culmina villae.
698a Sola loco stabant. dum deflent fata suorum

Thesea praecipue; quem facta audire volentem
Mira deum innixus cubito Calydonius amnis
Talibus adloquitur: ‘sunt, o fortissime, quorum
Forma semel mota est et in hoc renovamine mansit;
Sunt, quibus in plures ius est transire figuras,
Ut tibi, complexi terram maris incola, Proteu.
Nam modo te iuvenem, modo te videre leonem; f. cxxxii.
Nunc violentus aper, nunc, quem tetigisse timerent,
Anguis eras; modo te faciebant cornua taurum;
Saepe lapis poteras, arbor quoque saepe videri;
Interdum faciem liquidarum imitatus aquarum
Flumen eras, interdum undis contrarius ignis.
Nec minus Autolyci coniunx, Erysicthone nata,
Iuris habet. pater huius erat, qui numina divum
Sperneret et nullos aris adoleret odores.
Ille etiam Cereale nemus violasse securi
Dicitur et lucos ferro temerasse vetustos.
Stabat in his ingens annoso robore quercus,
Una nemus; vittae mediam memoresque tabellae
Sertaque cingebant, voti argumenta potentis.
Saepe sub hac dryades festas duxere choreas,
Saepe etiam manibus nexis ex ordine trunci
Circuiere modum, mensuraque roboris ulnas
Quinque ter inplebat, nec non et cetera tantum
Silva sub hac omnis, quantum fuit herba sub omni.
Non tamen idcirco ferrum Triopeïus illa
Abstinuit famulosque iubet succidere sacrum
Robur et, ut iussos cunctari vidit, ab uno
Edidit haec rapta sceleratus verba securi:
‘Non dilecta deae solum, sed et ipsa licebit
Sit dea, iam tanget frondente cacumine terram.’
Dixit et, obliquos dum telum librat in ictus,
Contremuit gemitumque dedit Deoïa quercus,
Et pariter frondes, pariter pallescere glandes
Coepere ac longi pallorem ducere rami.
Cuius ut in trunco fecit manus inpia vulnus,

Haud aliter fluxit discussus sanguine cortex,
Quam solet, ante aras ingens ubi victima taurus
Concidit, abrupta cruor e cervice profundi.
Obstipuere omnes, aliquisque ex omnibus audet
Deterrere nefas saevamque inhibere bipennem.
Adspicit hunc 'mentis' que 'piae cape praemia!' dixit
Thessalus inque virum convertit ab arbore ferrum
Detruncatque caput repetitaque robora caedit,
Redditus et medio sonus est de robore talis:
'Nympha sub hoc ego sum Cereri gratissima ligno,
Quae tibi factorum poenas instare tuorum
Vaticinor moriens, nostri solacia leti.'
Persequitur scelus ille suum, labefactaque tandem
Ictibus innumeris adductaque funibus arbor
Corruit et multam prostravit pondere silvam.
Adtonitae dryades damno nemorumque suoque,
Omnes germanae, Cererem cum vestibus atris
Maerentes adeunt poenamque Erysicthonis orant.
Adnuit his capitisque sui pulcherrima motu
Concussit gravidis oneratos messibus agros
Moliturque genus poenae miserabile, si non
Ille suis esset nulli miserabilis actis,
Pestifera lacerare Fame. quae quatinus ipsi
Non adeunda deae est (neque enim Cereremque Famemque
Fata coire sinunt), montani numinis unam
Talibus agrestem compellat oreada dictis:
'Est locus extremis Scythiae glacialis in oris,
Triste solum, sterilis, sine fruge, sine arbore tellus;
Frigus iners illic habitant Pallorque Tremorque
Et ieiuna Fames: ea se in praecordia condat
Sacrilegi scelerata, iube! nec copia rerum
Vincat eam superetque meas certamine vires;
Neve viae spatium te terreat, accipe currus,
Accipe, quos frenis alte moderere, dracones!'
Et dedit. illa dato subvecta per aëra curru
Devenit in Scythiam rigidique cacumine montis

(Caucason appellant) serpentum colla levavit
Quaesitamque Famem lapidoso vidit in agro
Unguibus et raras vellentem dentibus herbas.
Hirtus erat crinis, cava lumina, pallor in ore,
Labra incana situ, scabrae rubigine fauces,
Dura cutis, per quam spectari viscera possent;
Ossa sub incurvis extabant arida lumbis,
Ventris erat pro ventre locus; pendere putares
Pectus et a spinae tantummodo crate teneri;
Auxerat articulos macies, genuumque tumebat
Orbis, et inmodico prodibant tubere tali.
Hanc procul ut vidit (neque enim est accedere iuxta
Ausa), refert mandata deae paulumque morata,
Quamquam aberat longe, quamquam modo venerat illuc,
Visa tamen sensisse famem retroque dracones
Egit in Haemoniam versis sublimis habenis.
Dicta Fames Cereris, quamvis contraria semper
Illius est operi, peragit perque aëra vento
Ad iussam delata domum est et protinus intrat
Sacrilegi thalamos altoque sopore solutum
(Noctis enim tempus) geminis amplectitur ulnis
Seque viro inspirat faucesque et pectus et ora
Adflat et in vacuis peragit ieiunia venis
Functaque mandato fecundum deserit orbem
Inque domos inopes adsueta revertitur arva.
Lenis adhuc somnus placidis Erysicthona pennis
Mulcebat: petit ille dapes sub imagine somni
Oraque vana movet dentemque in dente fatigat
Exercetque cibo desuetum guttur inani
Proque epulis tenues nequiquam devorat auras;
Ut vero est expulsa quies, furit ardor edendi
Perque avidas fauces incensaque viscera regnat.
Nec mora, quod pontus, quod terra, quod educat aër,
Poscit et adpositis queritur ieiunia mensis
Inque epulis epulas quaerit, quodque urbibus esse,

Quodque satis poterat populo, non sufficit uni,
Plusque cupit, quo plura suam demittit in alvum,
Utque fretum recipit de tota flumina terra
Nec satiatur aquis peregrinosque ebibit amnes,
Utque rapax ignis non umquam alimenta recusat
Innumerasque faces cremat et, quo copia maior
Est data, plura petit turbaque voracior ipsa est,
Sic epulas omnes Erysicthonis ora profani
Accipiunt poscuntque simul: cibus omnis in illo
Causa cibi est semperque locus fit inanis edendo.
Iamque fame patrias altaque voragine ventris
Attenuarat opes, sed inattenuata manebat
Tum quoque dira fames inplacataeque vigebat
Flamma gulae; tandem demisso in viscera censu
Filia restabat non illo digna parente.
Hanc quoque vendit inops. dominum generosa recusat
Et vicina suas tendens super aequora palmas
'Eripe me domino, qui raptae praemia nobis
Virginitatis habes' ait; haec Neptunus habebat.
Qui prece non spreta, quamvis modo visa sequenti
Esset ero, formamque novat vultumque virilem f. cxxxiii.
Induit et cultus piscem capientibus aptos.
Hanc dominus spectans 'o qui pendentia parvo
Aera cibo celas, moderator harundinis,' inquit
'Sic mare compositum, sic sit tibi piscis in unda
Credulus et nullus nisi fixus sentiat hamos:
Quae modo cum vili turbatis veste capillis
Litore in hoc steterat (nam stantem in litore vidi),
Dic ubi sit! neque enim vestigia longius extant.'
Illa dei munus bene cedere sensit et a se
Se quaeri gaudens his est resecuta rogantem:
'Quisquis es, ignoscas! in nullam lumina partem
Gurgite ab hoc flexi studioque operatus inhaesi,
Quoque minus dubites, sic has deus aequoris artes
Adiuvet, ut nemo iamdudum litore in isto,

Me tamen excepto, nec femina constitit ulla.'
Credidit et verso dominus pede pressit harenam
Elususque abiit, illi sua reddita forma est.
Ast ubi habere suam transformia corpora sensit,
Saepe pater dominis Triopeïda tradit, at illa
Nunc equa, nunc ales, modo bos, modo cervus abibat
Praebebatque avido non iusta alimenta parenti.
Vis tamen illa mali postquam consumpserat omnem
Materiam dederatque gravi nova pabula morbo,
Ipse suos artus lacero divellere morsu
Coepit et infelix minuendo corpus alebat.
Quid moror externis? etiam mihi saepe novandi est
Corporis, o iuvenis, numero finita potestas.
Nam modo, qui nunc sum, videor, modo flector in anguem,
Armenti modo dux vires in cornua sumo,
Cornua, dum potui! nunc pars caret altera telo
Frontis, ut ipse vides.' gemitus sunt verba secuti.

LIBER NONUS

Quae gemitus truncaeque deo Neptunius heros
Causa rogat frontis, cum sic Calydonius amnis
Coepit inornatos redimitus harundine crines:
'Triste petis munus. quis enim sua proelia victus
Commemorare velit? referam tamen ordine, nec tam
Turpe fuit vinci, quam contendisse decorum est,
Magnaque dat nobis tantus solacia victor.
Nomine siqua suo tandem pervenit ad aures
Deïanira tuas, quondam pulcherrima virgo
Multorumque fuit spes invidiosa procorum;
Cum quibus ut soceri domus est intrata petiti,
'Accipe me generum,' dixi 'Parthaone nate!'
Dixit et Alcides; alii cessere duobus.
Ille Iovem socerum dare se famamque laborum,

Et superata suae referebat iussa novercae;
Contra ego 'turpe deum mortali cedere;' dixi
(Nondum erat ille deus) 'regem me cernis aquarum
Cursibus obliquis inter tua regna fluentem;
Nec gener externis hospes tibi missus ab oris,
Sed popularis ero et rerum pars una tuarum.
Tantum ne noceat, quod me nec regia Iuno
Odit, et omnis abest iussorum poena laborum!
Nam, quo te iactas, Alcmena nate, creatum,
Iuppiter aut falsus pater est aut crimine verus;
Matris adulterio patrem petis: elige, fictum
Esse Iovem malis, an te per dedecus ortum!'
Talia dicentem iandudum lumine torvo
Spectat et accensae non fortiter imperat irae
Verbaque tot reddit: 'melior mihi dextera lingua!
Dummodo pugnando superem, tu vince loquendo'
Congrediturque ferox. puduit modo magna locutum
Cedere: reieci viridem de corpore vestem
Bracchiaque opposui tenuique a pectore varas
In statione manus et pugnae membra paravi.
Ille cavis hausto spargit me pulvere palmis
Inque vicem fulvae tactu flavescit harenae
Et modo cervicem, modo crura micantia captat,
Aut captare putes, omnique a parte lacessit.
Me mea defendit gravitas frustraque petebar,
Haud secus ac moles, magno quam murmure fluctus
Oppugnant: manet illa suoque est pondere tuta.
Digredimur paulum rursusque ad bella coimus
Inque gradu stetimus certi non cedere, eratque
Cum pede pes iunctus, totoque ego pectore pronus
Et digitos digitis et frontem fronte premebam.
Non aliter vidi fortes concurrere tauros,
Cum pretium pugnae toto nitidissima saltu
Expetitur coniunx: spectant armenta paventque
Nescia, quem maneat tanti victoria regni.
Ter sine profectu voluit nitentia contra
Reicere Alcides a se mea pectora, quarto

Excutit amplexus adductaque bracchia solvit
Inpulsumque manu (certum est mihi vera fateri),
Protinus avertit tergoque onerosus inhaesit.
Siqua fides neque ficta mihi nunc gloria voce
Quaeritur, inposito pressus mihi monte videbar.
Vix tamen inserui sudore fluentia multo
Bracchia, vix solvi duros a corpore nexus;
Instat anhelanti prohibetque resumere vires
Et cervice mea potitur. tum denique tellus
Pressa genu nostro est, et harenas ore momordi.
Inferior virtute meas divertor ad artes
Elaborque viro longum formatus in anguem. f. cxxxiv
Qui postquam flexos sinuavi corpus in orbes
Cumque fero movi linguam stridore bisulcam,
Risit et inludens nostras Tirynthius artes
'Cunarum labor est angues superare mearum,'
Dixit 'et ut vincas alios, Acheloe, dracones,
Pars quota Lernaeae serpens eris unus echidnae?
Vulneribus fecunda suis erat illa, nec ullum
De comitum numero caput est inpune recisum,
Quin gemino cervix herede valentior esset.
Hanc ego ramosam natis e caede colubris
Crescentemque malo domui domitamque reclusi.
Quid fore te credis, falsum qui versus in anguem
Arma aliena moves, quem forma precaria celat?'
Dixerat et summo digitorum vincula collo
Inicit: angebar ceu guttura forcipe pressus
Pollicibusque meas pugnabam evellere fauces.
Sic quoque devicto restabat tertia tauri f. cxxxv.
Forma trucis: tauro mutatus membra rebello.
Induit ille toris a laeva parte lacertos
Admissumque trahens sequitur depressaque dura
Cornua figit humo meque alta sternit harena.
Nec satis hoc fuerat: rigidum fera dextera cornu
Dum tenet, infregit truncaque a fronte revellit.
Naides hoc pomis et odoro flore repletum
Sacrarunt, divesque meo Bona Copia cornu est.'

Dixerat, et nymphe ritu succincta Dianae,
Una ministrarum, fusis utrimque capillis,
Incessit totumque tulit praedivite cornu
Autumnum et mensas, felicia poma, secundas.
  Lux subit, et primo feriente cacumina sole
Discedunt iuvenes; neque enim, dum flumina pacem
Et placidos habeant lapsus totaeque residant
Opperiuntur, aquae. vultus Achelous agrestis
Et lacerum cornu mediis caput abdidit undis.
  Hunc tamen ablati domuit iactura decoris,
Cetera sospes habet; capitis quoque fronde saligna
Aut superinposita celatur harundine damnum;
At te, Nesse ferox, eiusdem virginis ardor
Perdiderat volucri traiectum terga sagitta.
Namque nova repetens patrios cum coniuge muros
Venerat Eueni rapidas Iove natus ad undas.
Uberior solito nimbis hiemalibus auctus
Verticibusque frequens erat atque inpervius amnis.
Intrepidum pro se, curam de coniuge agentem
Nessus adit membrisque valens scitusque vadorum,
'Officio' que 'meo ripa sistetur in illa
Haec,' ait 'Alcide. tu viribus utere nando!'
Pallentemque metu fluviumque ipsumque timentem
Tradidit Aonius pavidam Calydonida Nesso.
Mox, ut erat, pharetraque gravis spolioque leonis
(Nam clavam et curvos trans ripam miserat arcus)
'Quandoquidem coepi, superentur flumina' dixit
Nec dubitat nec, qua sit clementissimus amnis,
Quaerit et obsequio deferri spernit aquarum.
Iamque tenens ripam, missos cum tolleret arcus,
Coniugis agnovit vocem, Nessoque paranti
Fallere depositum 'quo te fiducia' clamat
'Vana pedum, violente, rapit? tibi, Nesse biformis,
Dicimus. exaudi, nec res intercipe nostras!
Si te nulla mei movit reverentia, at orbes
Concubitus vetitos poterant inhibere paterni.
Haud tamen effugies, quamvis ope fidis equina;

Vulnere, non pedibus te consequar!' ultima dicta
Res probat, et missa fugientia terga sagitta
Traicit: extabat ferrum de pectore aduncum.
Quod simul evulsum est, sanguis per utrumque foramen
Emicuit mixtus Lernaei tabe veneni.
Excipit hunc Nessus; 'neque enim moriemur inulti'
Secum ait et calido velamina tincta cruore
Dat munus raptae velut inritamen amoris.
  Longa fuit medii mora temporis, actaque magni
Herculis inplerant terras odiumque novercae.
Victor ab Oechalia Cenaeo sacra parabat
Vota Iovi, cum fama loquax praecessit ad aures,
Deianira, tuas, quae veris addere falsa
Gaudet et e minimo sua per mendacia crescit
Amphitryoniaden Ioles ardore teneri.
Credit amans Venerisque novae perterrita fama
Indulsit primo lacrimis flendoque dolorem
Diffudit miseranda suum, mox deinde 'quid autem
Flemus?' ait 'paelex lacrimis laetabitur istis!
Quae quoniam adveniet, properandum aliquidque novandum est,
Dum licet et nondum thalamos tenet altera nostros.
Conquerar an sileam? repetam Calydona morerne?
Excedam tectis an, si nihil amplius, obstem?
Quid? si me, Meleagre, tuam memor esse sororem
Forte paro facinus, quantumque iniuria possit
Femineusque dolor, iugulata paelice testor?'
  In cursus animus varios abit: omnibus illis
Praetulit inbutam Nesseo sanguine vestem
Mittere, quae vires defecto reddat amori,
Ignaroque Lichae, quid tradat, nescia luctus
Ipsa suos tradit blandisque miserrima verbis,
Dona det illa viro, mandat. capit inscius heros
Induiturque umeris Lernaeae virus echidnae.
Tura dabat primis et verba precantia flammis
Vinaque marmoreas patera fundebat in aras:

Incaluit vis illa mali resolutaque flammis
Herculeos abiit late dilapsa per artus.
Dum potuit, solita gemitum virtute repressit,
Victa malis postquam est patientia, reppulit aras
Inplevitque suis nemorosam vocibus Oeten.
Nec mora, letiferam conatur scindere vestem;
Qua trahitur, trahit illa cutem, foedumque relatu,
Aut haeret membris frustra temptata revelli
Aut laceros artus et grandia detegit ossa.
Ipse cruor, gelido ceu quondam lammina candens
Tincta lacu, stridit coquiturque ardente veneno.
Nec modus est, sorbent avidae praecordia flammae,
Caeruleusque fluit toto de corpore sudor,
Ambustique sonant nervi, caecaque medullis
Tabe liquefactis tollens ad sidera palmas
'Cladibus' exclamat 'Saturnia, pascere nostris!
Pascere et hanc pestem specta, crudelis, ab alto
Corque ferum satia! vel si miserandus et hosti,
Hoc est, si tibi sum, diris cruciatibus aegram
Invisamque animam natamque laboribus aufer!
Hoc mihi munus erit: decet haec dare dona novercam!
Ergo ego foedantem peregrino templa cruore
Busirin domui saevoque alimenta parentis
Antaeo eripui nec me pastoris Hiberi
Forma triplex nec forma triplex tua, Cerbere, movit!
Vosne, manus, validi pressistis cornua tauri?
Vestrum opus Elis habet, vestrum Stymphalides undae
Partheniumque nemus, vestra virtute relatus
Thermodontiaco caelatus balteus auro
Pomaque ab insomni concustodita dracone!
Nec mihi Centauri potuere resistere nec mi
Arcadiae vastator aper! nec profuit hydrae
Crescere per damnum geminasque resumere vires!
Quid, cum Thracis equos humano sanguine pingues
Plenaque corporibus laceris praesepia vidi

Visaque deieci dominumque ipsosque peremi?
His elisa iacet moles Nemeaea lacertis,
Hac caelum cervice tuli! defessa iubendo est
Saeva Iovis coniunx, ego sum indefessus agendo!
Sed nova pestis adest, cui nec virtute resisti
Nec telis armisque potest; pulmonibus errat
Ignis edax imis perque omnes pascitur artus.
At valet Eurystheus! et sunt, qui credere possint
Esse deos?' dixit perque altam saucius Oeten
Haud aliter graditur, quam si venabula taurus
Corpore fixa gerat factique refugerit auctor.
Saepe illum gemitus edentem, saepe trementem,
Saepe retemptantem totas infringere vestes
Sternentemque trabes irascentemque videres
Montibus aut patrio tendentem bracchia caelo.

Ecce Lichan trepidum latitantem rupe cavata
Adspicit, utque dolor rabiem conlegerat omnem,
'Tune, Licha,' dixit 'feralia dona dedisti?
Tune meae necis auctor eris?' tremit ille pavetque
Pallidus et timide verba excusantia dicit;
Dicentem genibusque manus adhibere parantem
Corripit Alcides et terque quaterque rotatum
Mittit in Euboicas tormento fortius undas.
Ille per aërias pendens induruit auras, f. cxxxvi.
Utque ferunt imbres gelidis concrescere ventis,
Inde nives fieri, nivibus quoque molle rotatis
Adstringi et spissa glomerari grandine corpus,
Sic illum validis iactum per inane lacertis
Exsanguemque metu nec quicquam umoris habentem
In rigidos versum silices prior edidit aetas.
Nunc quoque in Euboico scopulus brevis eminet alto
Gurgite et humanae servat vestigia formae,
Quem, quasi sensurum, nautae calcare verentur
Appellantque Lichan. — at tu, Iovis inclita proles,
Arboribus caesis, quas ardua gesserat Oete,
Inque pyram structis arcum pharetramque capacem

Regnaque visuras iterum Troiana sagittas
Ferre iubes Poeante satum, quo flamma ministro est
Subdita, dumque avidis comprenditur ignibus agger,
Congeriem silvae Nemeaeo vellere summam
Sternis et inposita clavae cervice recumbis,
Haut alio vultu, quam si conviva iaceres
Inter plena meri redimitus pocula sertis.
  Iamque valens et in omne latus diffusa sonabat,
Securosque artus contemptoremque petebat
Flamma suum: timuere dei pro vindice terrae,
Quos ita (sensit enim) laeto Saturnius ore
Iuppiter adloquitur: 'nostra est timor iste voluptas,
O superi, totoque libens mihi pectore grator,
Quod memoris populi dicor rectorque paterque
Et mea progenies vestro quoque tuta favore est.
Nam quamquam ipsius datis hoc inmanibus actis,
Obligor ipse tamen. sed enim nec pectora vano
Fida metu paveant, istas nec spernite flammas!
Omnia qui vicit, vincet, quos cernitis, ignes;
Nec nisi materna Vulcanum parte potentem
Sentiet: aeternum est, a me quod traxit, et expers
Atque inmune necis nullaque domabile flamma,
Idque ego defunctum terra caelestibus oris
Accipiam cunctisque meum laetabile factum
Dis fore confido; siquis tamen Hercule, siquis
Forte deo doliturus erit, data praemia nolet,
Sed meruisse dari sciet invitusque probabit.'
  Adsensere dei; coniunx quoque regia visa est
Cetera non duro, duro tamen ultima vultu
Dicta tulisse Iovis seque indoluisse notatam.
Interea, quodcumque fuit populabile flammae,
Mulciber abstulerat, nec cognoscenda remansit
Herculis effigies, nec quicquam ab imagine ductum
Matris habet tantumque Iovis vestigia servat;
Utque novus serpens posita cum pelle senecta
Luxuriare solet squamaque nitere recenti,
Sic, ubi mortales Tirynthius exuit artus,

Parte sui meliore viget maiorque videri
Coepit et augusta fieri gravitate verendus. f. cxxxvii.
Quem pater omnipotens inter cava nubila raptum
Quadriiugo curru radiantibus intulit astris.
Sensit Atlas pondus, neque adhuc Stheneleïus iras
Solverat Eurystheus odiumque in prole paternum
Exercebat atrox; at longis anxia curis
Argolis Alcmene, questus ubi ponat aniles,
Cui referat nati testatos orbe labores
Cuive suos casus, Iolen habet; Herculis illam
Imperiis thalamoque animoque receperat Hyllus
Inpleratque uterum generoso semine, cum sic
Incipit Alcmene: 'faveant tibi numina saltem
Corripiantque moras tum, cum matura vocabis
Praepositam timidis parientibus Ilithyiam,
Quam mihi difficilem Iunonis gratia fecit.
Namque laboriferi cum iam natalis adesset
Herculis et decimum premeretur sidere signum,
Tendebat gravitas uterum mihi, quodque ferebam,
Tantum erat, ut possis auctorem dicere tecti
Ponderis esse Iovem, nec iam tolerare dolores
Ulterius poteram: quin nunc quoque frigidus artus,
Dum loquor, horror habet, parsque est meminisse doloris.
Septem ego per noctes, totidem cruciata diebus,
Fessa malis tendensque ad caelum bracchia magno
Lucinam Nixasque pares clamore vocabam.
Illa quidem venit, sed praecorrupta meumque
Quae donare caput Iunoni vellet iniquae.
Utque meos audit gemitus, subsedit in illa
Ante fores ara dextroque a poplite laevum
Pressa genu et digitis inter se pectine iunctis
Sustinuit partus; tacita quoque carmina voce
Dixit et inceptos tenuerunt carmina partus.
Nitor et ingrato facio convicia demens
Vana Iovi cupioque mori moturaque duros
Verba queror silices; matres Cadmeïdes adsunt,

Votaque suscipiunt exhortanturque dolentem.
Una ministrarum, media de plebe, Galanthis
Flava comas aderat faciendis strenua iussis,
Officiis dilecta suis. ea sensit iniqua
Nescio quid Iunone geri, dumque exit et intrat
Saepe fores, divam residentem vidit in ara
Bracchiaque in genibus digitis conexa tenentem
Et 'quaecumque es,' ait 'dominae gratare! levata est
Argolis Alcmene potiturque puerpera voto.'
Exsiluit iunctasque manus pavefacta remisit
Diva potens uteri, vinclis levor ipsa remissis.
Numine decepto risisse Galanthida fama est;
Ridentem prensamque ipsis dea saeva capillis
Traxit et e terra corpus relevare volentem
Arcuit inque pedes mutavit bracchia primos.
Strenuitas antiqua manet, nec terga colorem
Amisere suum: forma est diversa priori.
Quae quia mendaci parientem iuverat ore, f. cxxxviii.
Ore parit nostrasque domos, ut et ante, frequentat.'

Dixit et admonitu veteris commota ministrae
Ingemuit; quam sic nurus est adfata dolentem:
'Te tamen, o genetrix, alienae sanguine uestro
Rapta movet facies. quid, si tibi mira sororis
Fata meae referam? quamquam lacrimaeque dolorque
Inpediunt prohibentque loqui. fuit unica matri
(Me pater ex alia genuit) notissima forma
Oechalidum Dryope. quam virginitate carentem
Vimque dei passam Delphos Delumque tenentis
Excipit Andraemon et habetur coniuge felix.
Est lacus adclivis devexo margine formam
Litoris efficiens, summum myrteta coronant.
Venerat huc Dryope fatorum nescia, quoque
Indignere magis, nymphis latura coronas;
Inque sinu puerum, qui nondum inpleverat annum,
Dulce ferebat onus tepidique ope lactis alebat.
Haud procul a stagno Tyrios imitata colores

In spem bacarum florebat aquatica lotos.
Carpserat hinc Dryope, quos oblectamina nato
Porrigeret, flores, et idem factura videbar
(Namque aderam): vidi guttas e flore cruentas
Decidere et tremulo ramos horrore moveri.
Scilicet, ut referunt tardi nunc denique agrestes,
Lotis in hanc nymphe fugiens obscena Priapi
Contulerat versos, servato nomine, vultus. f. cxxxix.
Nescierat soror hoc; quae cum perterrita retro
Ire et adoratis vellet discedere nymphis,
Haeserunt radice pedes; convellere pugnat
Nec quicquam nisi summa movet. subcrescit ab imo,
Totaque paulatim lentus premit inguina cortex.
Ut vidit, conata manu laniare capillos
Fronde manum inplevit: frondes caput omne tenebant.
At puer Amphissos (namque hoc avus Eurytus illi
Addiderat nomen) materna rigescere sentit
Ubera, nec sequitur ducentem lacteus umor.
Spectatrix aderam fati crudelis opemque
Non poteram tibi ferre, soror, quantumque valebam,
Crescentem truncum ramosque amplexa morabar
Et, fateor, volui sub eodem cortice condi.
Ecce vir Andraemon genitorque miserrimus adsunt
Et quaerunt Dryopen: Dryopen quaerentibus illis
Ostendi loton. tepido dant oscula ligno
Adfusique suae radicibus arboris haerent.
Nil nisi iam faciem, quod non foret arbor, habebat
Cara soror: lacrimae misero de corpore factis
Inrorant foliis, et, dum licet oraque praestant
Vocis iter, tales effundit in aëra questus:
'Siqua fides miseris, hoc me per numina iuro
Non meruisse nefas; patior sine crimine poenam.
Viximus innocuae; si mentior, arida perdam,
Quas habeo, frondes, et caesa securibus urar.
Hunc tamen infantem maternis demite ramis
Et date nutrici nostraque sub arbore saepe

Lac facitote bibat nostraque sub arbore ludat!
Cumque loqui poterit, matrem facitote salutet,
Et tristis dicat: 'latet hoc in stipite mater.'
Stagna tamen timeat nec carpat ab arbore flores
Et frutices omnes corpus putet esse deorum!
Care vale coniunx et tu, germana, paterque!
Quin, siqua est pietas, ab acutae vulnere falcis,
A pecoris morsu frondes defendite nostras!
Et quoniam mihi fas ad vos incumbere non est,
Erigite huc artus et ad oscula nostra venite,
Dum tangi possunt, parvumque attollite natum!
Plura loqui nequeo. nam iam per candida mollis
Colla liber serpit, summoque cacumine condor.
Ex oculis removete manus! sine munere vestro
Contegat inductus morientia lumina cortex.'
Desierant simul ora loqui, simul esse. diuque f. cxl.
Corpore mutato rami caluere recentes.'
  Dumque refert Iole factum mirabile, dumque
Eurytidos lacrimas admoto pollice siccat
Alcmene (flet et ipsa tamen), compescuit omnem
Res nova tristitiam. nam limine constitit alto
Paene puer dubiaque tegens lanugine malas
Ora reformatus primos Iolaus in annos.
Hoc illi dederat Iunonia muneris Hebe f. cxli.
Victa viri precibus; quae cum iurare pararet,
Dona tributuram post hunc se talia nulli,
Non est passa Themis. 'nam iam discordia Thebae
Bella movent,' dixit 'Capaneusque nisi ab Iove vinci
Haud poterit, fientque pares in vulnere fratres,
Subductaque suos manes tellure videbit
Vivus adhuc vates, ultusque parente parentem
Natus erit facto pius et sceleratus eodem
Attonitusque malis, exul mentisque domusque,
Vultibus Eumenidum matrisque agitabitur umbris,
Donec eum coniunx fatale poposcerit aurum
Cognatumque latus Phegeïus hauserit ensis.
Tum demum magno petet hos Acheloia supplex

Ab Iove Callirhoe natis infantibus annos;
Neve necem sinat esse diu victoris inultam,
Iuppiter his motus privignae dona nurusque
Praecipiet facietque viros inpubibus annis.' t. cxlii.
Haec ubi faticano venturi praescia dixit
Ore Themis, vario superi sermone fremebant,
Et, cur non aliis eadem dare dona liceret,
Murmur erat: queritur veteres Pallantias annos
Coniugis esse sui, queritur canescere mitis
Iasiona Ceres, repetitum Mulciber aevum
Poscit Ericthonio, Venerem quoque cura futuri
Tangit et Anchisae renovare paciscitur annos.
Cui studeat, deus omnis habet; crescitque favore
Turbida seditio, donec sua Iuppiter ora
Solvit et 'o nostri siqua est reverentia,' dixit
'Quo ruitis? tantumne aliquis sibi posse videtur,
Fata quoque ut superet? fatis Iolaus in annos,
Quos egit, rediit, fatis iuvenescere debent
Callirhoe geniti, non ambitione nec armis.
Vos etiam, quoque hoc animo meliore feratis,
Me quoque fata regunt, quae si mutare valerem,
Nec nostrum seri curvarent Aeacon anni,
Perpetuumque aevi florem Rhadamanthus haberet
Cum Minoe meo, qui propter amara senectae
Pondera despicitur nec, quo prius, ordine regnat.'
Dicta Iovis movere deos; nec sustinet ullus,
Cum videat fessos Rhadamanthon et Aeacon annis
Et Minoa, queri; qui, dum fuit integer aevi,
Terruerat magnas ipso quoque nomine gentes,
Tunc erat invalidus Deïoidenque iuventae
Robore Miletum Phoeboque parente superbum
Pertimuit credensque suis insurgere regnis
Haud tamen est patriis arcere penatibus ausus.
Sponte fugis, Milete, tua celerique carina
Aegaeas metiris aquas et in Aside terra
Moenia constituis positoris habentia nomen.
Hic tibi, dum sequitur patriae curvamina ripae,

Filia Maeandri totiens redeuntis eodem
Cognita Cyanee, praestantia corpora forma,
Byblida cum Cauno, prolem est enixa gemellam.
Byblis in exemplo est, ut ament concessa puellae,
Byblis Apollinei correpta cupidine fratris:
Non soror ut fratrem, nec, qua debebat, amabat.
Illa quidem primo nullos intellegit ignes
Nec peccare putat, quod saepius oscula iungat,
Quod sua fraterno circumdet bracchia collo,
Mendacique diu pietatis fallitur umbra.
Paulatim declinat amor, visuraque fratrem
Culta venit nimiumque cupit formosa videri,
Et siqua est illic formosior, invidet illi.
Sed nondum manifesta sibi est nullumque sub illo
Igne facit votum; verumtamen aestuat intus.
Iam dominum appellat, iam nomina sanguinis odit:
Byblida iam mavult, quam se vocet ille sororem.
Spes tamen obscenas animo demittere non est
Ausa suo vigilans; placida resoluta quiete
Saepe videt, quod amat; visa est quoque iungere fratri
Corpus et erubuit, quamvis sopita iacebat.
Somnus abit: silet illa diu repetitque quietis
Ipsa suae speciem dubiaque ita mente profatur:
'Me miseram! tacitae quid vult sibi noctis imago?
Quam nolim rata sit? cur haec ego somnia vidi?
Ille quidem est oculis quamvis formosus iniquis
Et placet, et possim, si non sit frater, amare,
Et me dignus erat; verum nocet esse sororem.
Dummodo tale nihil vigilans committere temptem,
Saepe licet simili redeat sub imagine somnus:
Testis abest somno, nec abest imitata voluptas!
Pro! Venus et tenera volucer cum matre Cupido,
Gaudia quanta tuli! quam me manifesta libido
Contigit! ut iacui totis resoluta medullis!
Ut meminisse iuvat! quamvis brevis illa voluptas
Noxque fuit praeceps et coeptis invida nostris.

O ego, si liceat mutato nomine iungi,
Quam bene, Caune, tuo poteram nurus esse parenti!
Quam bene, Caune, meo poteras gener esse parenti!
Omnia, di facerent, essent communia nobis,
Praeter avos; tu me vellem generosior esses!
Nescio quam facies igitur, pulcherrime, matrem:
At mihi, quae male sum, quos tu, sortita parentes,
Nil nisi frater eris! quod obest, id habebimus unum.
Quid mihi significant ergo mea visa? quod autem
Somnia pondus habent? an habent et somnia pondus?
Di melius! — di nempe suas habuere sorores.
Sic Saturnus Opem iunctam sibi sanguine duxit,
Oceanus Tethyn, Iunonem rector Olympi.
Sunt superis sua iura! quid ad caelestia ritus
Exigere humanos diversaque foedera tempto?
Aut nostro vetitus de corde fugabitur ardor
Aut, hoc si nequeo, peream, precor, ante toroque
Mortua componar, positaeque det oscula frater!
Et tamen arbitrium quaerit res ista duorum.
Finge placere mihi: scelus esse videbitur illi!
At non Aeolidae thalamos timuere sororum.
Unde sed hos novi? cur haec exempla paravi?
Quo feror? obscenae procul hinc discedite flammae,
Nec, nisi qua fas est, germanae frater ametur!
Si tamen ipse meo captus prior esset amore,
Forsitan illius possem indulgere furori.
Ergo ego, quae fueram non reiectura petentem,
Ipsa petam? poterisne loqui? poterisne fateri?
Coget amor, potero; vel, si pudor ora tenebit,
Littera celatos arcana fatebitur ignis!'
Hoc placet, haec dubiam vicit sententia mentem;
In latus erigitur cubitoque innixa sinistro
'Viderit: insanos' inquit 'fateamur amores.
Ei mihi! quo labor? quem mens mea concipit ignem?'
Et meditata manu componit verba trementi:

Dextra tenet ferrum, vacuam tenet altera ceram.
Incipit et dubitat; scribit damnatque tabellas;
Et notat et delet; mutat culpatque probatque
Inque vicem sumptas ponit positasque resumit.
Quid velit, ignorat; quidquid factura videtur,
Displicet; in vultu est audacia mixta pudorque.
Scripta 'soror' fuerat: visum est delere sororem
Verbaque correctis incidere talia ceris:
'Quam, nisi tu dederis, non est habitura salutem,
Hanc tibi mittit amans; pudet, a! pudet edere nomen!
Et si, quid cupiam, quaeris, sine nomine vellem
Posset agi mea causa meo nec cognita Byblis
Ante forem, quam spes votorum certa fuisset.
Esse quidem laesi poterat tibi pectoris index
Et color et macies et vultus et umida saepe
Lumina nec causa suspiria mota patenti
Et crebri amplexus et quae, si forte notasti,
Oscula sentiri non esse sororia possent:
Ipsa tamen, quamvis animo grave vulnus habebam,
Quamvis intus erat furor igneus, omnia feci
(Sunt mihi di testes!), ut tandem sanior essem,
Pugnavique diu violenta Cupidinis arma
Effugere infelix et plus, quam ferre puellam
Posse putes, ego dura tuli. superata fateri
Cogor opemque tuam timidis exposcere votis:
Tu servare potes, tu perdere solus amantem!
Elige, utrum facias! non hoc inimica precatur,
Sed quae, cum tibi sit iunctissima, iunctior esse
Expetit et vinclo tecum propiore ligari.
Iura senes norint et, quid liceatque nefasque
Fasque sit, inquirant legumque examina servent:
Conveniens Venus est annis temeraria nostris!
Quid liceat, nescimus adhuc et cuncta licere
Credimus et sequimur magnorum exempla deorum.
Nec nos aut durus pater aut reverentia famae
Aut timor inpediet: tantum sit causa timendi!

Dulcia fraterno sub nomine furta tegemus:
Est mihi libertas tecum secreta loquendi,
Et damus amplexus et iungimus oscula coram!
Quantum est, quod desit? miserere fatentis amorem
Et non fassurae, nisi cogeret ultimus ardor,
Neve merere meo subscribi causa sepulcro.'
Talia nequiquam perarantem plena reliquit
Cera manum summusque in margine versus adhaesit.
Protinus inpressa signat sua crimina gemma,
Quam tinxit lacrimis (linguam defecerat umor),
Deque suis unum famulis pudibunda vocavit
Et pavidum blandita 'fer has, fidissime, nostro'
Dixit et adiecit longo post tempore 'fratri!'
Cum daret, elapsae manibus cecidere tabellae;
Omine turbata est, misit tamen. apta minister
Tempora nactus adit traditque latentia verba.
Attonitus subita iuvenis Maeandrius ira
Proicit acceptas lecta sibi parte tabellas
Vixque manus retinens trepidantis ab ore ministri,
'Dum licet, o vetitae scelerate libidinis auctor,
Effuge!' ait 'qui, si nostrum tua fata pudorem
Non traherent secum, poenas mihi morte dedisses.'
Ille fugit pavidus dominaeque ferocia Cauni
Dicta refert. palles audita, Bybli, repulsa,
Et pavet obsessum glaciali frigore corpus;
Mens tamen ut rediit, pariter rediere furores,
Linguaque vix tales icto dedit aëre voces:
'Et merito! quid enim temeraria vulneris huius
Indicium feci? quid, quae celanda fuerunt,
Tam cito commisi properatis verba tabellis?
Ante erat ambiguis animi sententia dictis
Praetemptanda mihi. ne non sequeretur euntem,
Parte aliqua veli, qualis foret aura, notare
Debueram tutoque mari decurrere, quae nunc
Non exploratis inplevi lintea ventis!
Auferor in scopulos igitur subversaque toto

Obruor oceano, neque habent mea vela recursus.
Quid, quod et ominibus certis prohibebar amori
Indulgere meo, tum cum mihi ferre iubenti
Excidit et fecit spes nostras cera caducas?
Nonne vel illa dies fuerat vel tota voluntas,
Sed potius mutanda dies? deus ipse monebat
Signaque certa dabat, si non male sana fuissem.
Et tamen ipsa loqui nec me committere cerae
Debueram praesensque meos aperire furores!
Vidisset lacrimas, vultum vidisset amantis;
Plura loqui poteram, quam quae cepere tabellae!
Invito potui circumdare bracchia collo
Et, si reicerer, potui moritura videri
Amplectique pedes adfusaque poscere vitam!
Omnia fecissem, quorum si singula duram
Flectere non poterant, potuissent omnia, mentem.
Forsitan et missi sit quaedam culpa ministri:
Non adiit apte nec legit idonea, credo,
Tempora nec petiit horamque animumque vacantem!
Haec nocuere mihi; neque enim est de tigride natus
Nec rigidas silices solidumve in pectore ferrum
Aut adamanta gerit nec lac bibit ille leaenae!
Vincetur! repetendus erit, nec taedia coepti
Ulla mei capiam, dum spiritus iste manebit.
Nam primum, si facta mihi revocare liceret,
Non coepisse fuit, coepta expugnare secundum est.
Quippe nec ille potest, ut iam mea vota relinquam,
Non tamen ausorum semper memor esse meorum,
Et, quia desierim, leviter voluisse videbor
Aut etiam temptasse illum insidiisque petisse:
Vel certe non hoc, qui plurimus urget et urit
Pectora nostra, deo, sed victa libidine credar!
Denique iam nequeo nil commisisse nefandum;
Et scripsi et petii: temerata est nostra voluntas;
Ut nihil adiciam, non possum innoxia dici.
Quod superest, multum est in vota, in crimina parvum.'

Dixit, et (incertae tanta est discordia mentis)
Cum pigeat temptasse, libet temptare, modumque
Exit et infelix committit saepe repelli.
Mox ubi finis abest, patriam fugit ille nefasque
Inque peregrina ponit nova moenia terra.
Tum vero maestam tota Miletida mente
Defecisse ferunt, tum vero a pectore vestem
Diripuit planxitque suos furibunda lacertos,
Iamque palam est demens inconcessamque fatetur
Spem Veneris, siquidem patriam invisosque penates
Deserit et profugi sequitur vestigia fratris,
Utque tuo motae, proles Semeleïa, thyrso
Ismariae celebrant repetita triennia bacchae,
Byblida non aliter latos ululasse per agros
Bubasides videre nurus; quibus illa relictis
Caras et armiferos Lelegas Lyciamque pererrat.
Iam Cragon et Limyren Xanthique reliquerat undas,
Quoque Chimaera iugo mediis in partibus ignem,
Pectus et ora leae, caudam serpentis habebat:
Deficiunt silvae, cum tu lassata sequendo
Concidis et dura positis tellure capillis,
Bybli, iaces frondesque tuo premis ore caducas.
Saepe etiam nymphae teneris Lelegeïdes ulnis
Tollere conantur; saepe, ut medeatur amori,
Praecipiunt surdaeque adhibent solacia menti.
Muta iacet viridesque suis tenet unguibus herbas
Byblis, et umectat lacrimarum gramina rivus.
Naidas his venam, quae numquam arescere posset,
Subposuisse ferunt: quid enim dare maius habebant?
Protinus, ut secto piceae de cortice guttae
Utve tenax gravida manat tellure bitumen,
Utve sub adventu spirantis lene Favoni
Sole remollescit, quae frigore constitit, unda,
Sic lacrimis consumpta suis Phoebeïa Byblis f. cxliii
Vertitur in fontem, qui nunc quoque vallibus illis
Nomen habet dominae nigraque sub ilice manat.

Fama novi centum Cretaeas forsitan urbes
Inplesset monstri, si non miracula nuper
Iphide mutata Crete propiora tulisset.
Proxima Gnosiaco nam quondam Phaestia regno
Progenuit tellus ignotum nomine Ligdum,
Ingenua de plebe virum; nec census in illo
Nobilitate sua maior, sed vita fidesque
Inculpata fuit. gravidae qui coniugis aures
Vocibus his monuit, cum iam prope partus adesset:
'Quae voveam, duo sunt: minimo ut relevere dolore,
Utque marem parias. onerosior altera sors est,
Et vires fortuna negat: quod abominor, ergo,
Edita forte tuo fuerit si femina partu,
(Invitus mando: pietas, ignosce!) necetur!'
Dixerat, et lacrimis vultum lavere profusis,
Tam qui mandabat, quam cui mandata dabantur;
Sed tamen usque suum vanis Telethusa maritum
Sollicitat precibus, ne spem sibi ponat in arto;
Certa sua est Ligdo sententia. iamque ferendo
Vix erat illa gravem maturo pondere ventrem,
Cum medio noctis spatio sub imagine somni
Inachis ante torum pompa comitata sacrorum
Aut stetit aut visa est: inerant lunaria fronti
Cornua cum spicis nitido flaventibus auro
Et regale decus; cum qua latrator Anubis
Sanctaque Bubastis variusque coloribus Apis,
Quique premit vocem digitoque silentia suadet;
Sistraque erant, numquamque satis quaesitus Osiris
Plenaque somniferis serpens peregrina venenis.
Tum velut excussam somno et manifesta videntem
Sic adfata dea est: 'pars o Telethusa mearum,
Pone graves curas mandataque falle mariti;
Nec dubites, cum te partu Lucina levarit,
Tollere, quidquid erit! dea sum auxiliaris opemque
Exorata fero, nec te coluisse quereris
Ingratum numen.' monuit thalamoque recessit.
Laeta toro surgit purasque ad sidera supplex

Cressa manus tollens, rata sint sua visa, precatur.
Ut dolor increvit seque ipsum pondus in auras
Expulit et nata est ignaro femina patre,
Iussit ali mater puerum mentita; fidemque
Res habuit, neque erat ficti nisi conscia nutrix.
Vota pater solvit nomenque inponit avitum:
Iphis avus fuerat; gavisa est nomine mater,
Quod commune foret nec quemquam falleret illo.
Inde incepta pia mendacia fraude latebant:
Cultus erat pueri, facies, quam sive puellae
Sive dares puero, fuerat formosus uterque.
Tertius interea decimo successerat annus,
Cum pater, Iphi, tibi flavam despondit Ianthen,
Inter Phaestiades quae laudatissima formae
Dote fuit virgo, Dictaeo nata Teleste.
Par aetas, par forma fuit, primasque magistris
Accepere artes, elementa aetatis, ab isdem;
Hinc amor ambarum tetigit rude pectus et aequum
Vulnus utrique dedit, sed erat fiducia dispar:
Coniugium pactaeque exspectat tempora taedae,
Quemque virum putat esse, virum fore credit Ianthe;
Iphis amat, qua posse frui desperat, et auget
Hoc ipsum flammas ardetque in virgine virgo,
Vixque tenens lacrimas 'quis me manet exitus,' inquit
'Cognita quam nulli, quam prodigiosa novaeque
Cura tenet Veneris? si di mihi parcere vellent,
Parcere debuerant; si non, et perdere vellent,
Naturale malum saltem et de more dedissent!
Nec vaccam vaccae, neque equas amor urit equarum;
Urit oves aries, sequitur sua femina cervum;
Sic et aves coeunt, interque animalia cuncta
Femina femineo correpta cupidine nulla est.
Vellem nulla forem! ne non tamen omnia Crete
Monstra ferat, taurum dilexit filia Solis,
Femina nempe marem: meus est furiosior illo,

Si verum profitemur, amor; tamen illa secuta est
Spem Veneris, tamen illa dolis et imagine vaccae
Passa bovem est, et erat, qui deciperetur, adulter!
Huc licet e toto sollertia confluat orbe,
Ipse licet revolet ceratis Daedalus alis,
Quid faciet? num me puerum de virgine doctis
Artibus efficiet? num te mutabit, Ianthe?
Quin animum firmas teque ipsa reconligis, Iphi,
Consiliique inopes et stultos excutis ignes?
Quid sis nata, vide, nisi te quoque decipis ipsa,
Et pete, quod fas est, et ama, quod femina debes!
Spes est, quae capiat, spes est, quae pascit amorem;
Hanc tibi res adimit: non te custodia caro
Arcet ab amplexu nec cauti cura mariti,
Non patris asperitas, non se negat ipsa roganti;
Nec tamen est potienda tibi, nec, ut omnia fiant,
Esse potes felix, ut dique hominesque laborent.
Nunc quoque votorum nulla est pars vana meorum,
Dique mihi faciles, quidquid valuere, dederunt,
Quodque ego, vult genitor, vult ipsa socerque futurus;
At non vult natura, potentior omnibus istis,
Quae mihi sola nocet! venit ecce optabile tempus,
Luxque iugalis adest, et iam mea fiet Ianthe —
Nec mihi continget: mediis sitiemus in undis.
Pronuba quid Iuno, quid ad haec, Hymenaee, venitis
Sacra, quibus qui ducat abest, ubi nubimus ambae?'
Pressit ab his vocem, nec lenius altera virgo
Aestuat, utque celer venias, Hymenaee, precatur.
Quod petit haec, Telethusa timens modo tempora differt,
Nunc ficto languore moram trahit, omina saepe
Visaque causatur; sed iam consumpserat omnem
Materiam ficti, dilataque tempora taedae
Institerant, unusque dies restabat, at illa
Crinalem capiti vittam nataeque sibique
Detrahit et passis aram complexa capillis

'Isi, Paraetonium Mareoticaque arva Pharonque
Quae colis et septem digestum in cornua Nilum,
Fer, precor,' inquit 'opem nostroque medere timori!
Te, dea, te quondam tuaque haec insignia vidi
Cunctaque cognovi, sonitum comitesque facesque...
Sistrorum memorique animo tua iussa notavi.
Quod videt haec lucem, quod non ego punior, ecce
Consilium munusque tuum est: miserere duarum
Auxilioque iuva!' lacrimae sunt verba secutae.
Visa dea est movisse suas (et moverat) aras,
Et templi tremuere fores imitataque lunam
Cornua fulserunt crepuitque sonabile sistrum.
Non secura quidem, fausto tamen omine laeta
Mater abit templo, sequitur comes Iphis euntem,
Quam solita est, maiore gradu; nec candor in ore
Permanet, et vires augentur, et acrior ipse est
Vultus et incomptis brevior mensura capillis,
Plusque vigoris adest, habuit quam femina. nam quae
Femina nuper eras, puer es. date munera templis,
Nec timida gaudete fide! dant munera templis,
Addunt et titulum, titulus breve carmen habebat:
DONA · PUER · SOLVIT · QUAE · FEMINA · VOVERAT · IPHIS
Postera lux radiis latum patefecerat orbem, f. cxliv.
Cum Venus et Iuno sociosque Hymenaeus ad ignes
Conveniunt, potiturque sua puer Iphis Ianthe.

LIBER DECIMUS

Inde per inmensum croceo velatus amictu
Aethera digreditur Ciconumque Hymenaeus ad oras
Tendit et Orphea nequiquam voce vocatur.
Adfuit ille quidem, sed nec sollemnia verba
Nec laetos vultus nec felix attulit omen;
Fax quoque, quam tenuit, lacrimoso stridula fumo
Usque fuit nullosque invenit motibus ignes.

Exitus auspicio gravior. nam nupta per herbas
Dum nova naiadum turba comitata vagatur,
Occidit in talum serpentis dente recepto.
Quam satis ad superas postquam Rhodopeïus auras
Deflevit vates, ne non temptaret et umbras,
Ad Styga Taenaria est ausus descendere porta
Perque leves populos simulacraque functa sepulcro
Persephonen adiit inamoenaque regna tenentem
Umbrarum dominum pulsisque ad carmina nervis
Sic ait: 'o positi sub terra numina mundi,
In quem reccidimus, quidquid mortale creamur,
Si licet, et falsi positis ambagibus oris
Vera loqui sinitis, non huc, ut opaca viderem
Tartara, descendi, nec uti villosa colubris
Terna Medusaei vincirem guttura monstri;
Causa viae est coniunx, in quam calcata venenum
Vipera diffudit crescentesque abstulit annos.
Posse pati volui nec me temptasse negabo:
Vicit Amor! supera deus hic bene notus in ora est;
An sit et hic, dubito. sed et hic tamen auguror esse,
Famaque si veteris non est mentita rapinae,
Vos quoque iunxit Amor. per ego haec loca plena timoris,
Per Chaos hoc ingens vastique silentia regni,
Eurydices, oro, properata retexite fata!
Omnia debemur vobis paulumque morati
Serius aut citius sedem properamus ad unam.
Tendimus huc omnes, haec est domus ultima, vosque
Humani generis longissima regna tenetis.
Haec quoque, cum iustos matura peregerit annos,
Iuris erit vestri: pro munere poscimus usum.
Quod si fata negant veniam pro coniuge, certum est
Nolle redire mihi: leto gaudete duorum!'
Talia dicentem nervosque ad verba moventem
Exsangues flebant animae: nec Tantalus undam
Captavit refugam stupuitque Ixionis orbis,

Nec carpsere iecur volucres, urnisque vacarunt
Belides, inque tuo sedisti, Sisyphe, saxo.
Tunc primum lacrimis victarum carmine fama est
Eumenidum maduisse genas, nec regia coniunx
Sustinet oranti nec, qui regit ima, negare
Eurydicenque vocant. umbras erat illa recentes
Inter et incessit passu de vulnere tardo.
Hanc simul et legem Rhodopeïus accipit Orpheus,
Ne flectat retro sua lumina, donec Avernas
Exierit valles; aut irrita dona futura.
  Carpitur adclivis per muta silentia trames,
Arduus, obscurus, caligine densus opaca.
Nec procul afuerunt telluris margine summae:
Hic, ne deficeret, metuens avidusque videndi
Flexit amans oculos: et protinus illa relapsa est
Bracchiaque intendens prendique et prendere certans
Nil nisi cedentes infelix adripit auras.
Iamque iterum moriens non est de coniuge quicquam
Questa suo (quid enim nisi se quereretur amatam?)
Supremumque 'vale', quod iam vix auribus ille
Acciperet, dixit revolutaque rursus eodem est.
Non aliter stupuit gemina nece coniugis Orpheus,
Quam tria qui timidus, medio portante catenas,
Colla canis vidit; quem non pavor ante reliquit,
Quam natura prior, saxo per corpus oborto; f. cxlv.
Quique in se crimen traxit voluitque videri
Olenos esse nocens, tuque, o confisa figurae,
Infelix Lethaea, tuae, iunctissima quondam
Pectora, nunc lapides, quos umida sustinet Ide. f. cxlvi.
  Orantem frustraque iterum transire volentem
Portitor arcuerat; septem tamen ille diebus
Squalidus in ripa Cereris sine munere sedit:
Cura dolorque animi lacrimaeque alimenta fuere.
Esse deos Erebi crudeles questus in altam
Se recipit Rodopen pulsumque aquilonibus Haemum.

Tertius aequoreis inclusum Piscibus annum
Finierat Titan, omnemque refugerat Orpheus
Femineam Venerem, seu quod male cesserat illi,
Sive fidem dederat; multas tamen ardor habebat
Iungere se vati: multae doluere repulsae.
Ille etiam Thracum populis fuit auctor amorem
In teneros transferre mares citraque iuventam
Aetatis breve ver et primos carpere flores.
Collis erat collemque super planissima campi
Area, quam viridem faciebant graminis herbae.
Umbra loco deerat; qua postquam parte resedit
Dis genitus vates et fila sonantia movit,
Umbra loco venit: non Chaonis abfuit arbor,
Non nemus Heliadum, non frondibus aesculus altis,
Nec tiliae molles, nec fagus et innuba laurus
Et coryli fragiles et fraxinus utilis hastis
Enodisque abies curvataque glandibus ilex
Et platanus genialis acerque coloribus inpar
Amnicolaeque simul salices et aquatica lotos
Perpetuoque virens buxum tenuesque myricae
Et bicolor myrtus et bacis caerula tinus.
Vos quoque, flexipedes hederae, venistis et una
Pampineae vites et amictae vitibus ulmi
Ornique et piceae pomoque onerata rubenti
Arbutus et lentae, victoris praemia, palmae
Et succincta comas hirsutaque vertice pinus,
Grata deum matri, siquidem Cybeleïus Attis
Exuit hac hominem truncoque induruit illo. f. cxlvii.
Adfuit huic turbae metas imitata cupressus,
Nunc arbor, puer ante deo dilectus ab illo,
Qui citharam nervis et nervis temperat arcum.
Namque sacer nymphis Carthaea tenentibus arva
Ingens cervus erat lateque patentibus altas
Ipse suo capiti praebebat cornibus umbras;
Cornua fulgebant auro, demissaque in armos
Pendebant tereti gemmata monilia collo;
Bulla super frontem parvis argentea loris

Vincta movebatur parilique aetate, nitebant
Auribus e geminis circum cava tempora bacae.
Isque metu vacuus naturalique pavore
Deposito celebrare domos mulcendaque colla
Quamlibet ignotis manibus praebere solebat;
Sed tamen ante alios, Ceae pulcherrime gentis,
Gratus erat, Cyparisse, tibi. tu pabula cervum
Ad nova, tu liquidi ducebas fontis ad undam,
Tu modo texebas varios per cornua flores,
Nunc eques in tergo residens huc laetus et illuc
Mollia purpureis frenabas ora capistris.
Aestus erat mediusque dies, solisque vapore
Concava litorei fervebant bracchia Cancri:
Fessus in herbosa posuit sua corpora terra
Cervus et arborea frigus ducebat ab umbra.
Hunc puer inprudens iaculo Cyparissus acuto
Fixit et, ut saevo morientem vulnere vidit,
Velle mori statuit. quae non solacia Phoebus
Dixit! ut, hunc leviter pro materiaque doleret,
Admonuit! gemit ille tamen munusque supremum
Hoc petit a superis, ut tempore lugeat omni,
Iamque per inmensos egesto sanguine fletus
In viridem verti coeperunt membra colorem
Et, modo qui nivea pendebant fronte capilli,
Horrida caesaries fieri sumptoque rigore
Sidereum gracili spectare cacumine caelum. f. cxlviii.
Ingemuit tristisque deus 'lugebere nobis,
Lugebisque alios aderisque dolentibus' inquit.
Tale nemus vates attraxerat inque ferarum
Concilio medius turba volucrumque sedebat;
Ut satis inpulsas temptavit pollice chordas
Et sensit varios, quamvis diversa sonarent,
Concordare modos, hoc vocem carmine movit:
'Ab Iove, Musa parens, (cedunt Iovis omnia regno)
Carmina nostra move! Iovis est mihi saepe potestas
Dicta prius: cecini plectro graviore Gigantas
Sparsaque Phlegraeis victricia fulmina campis;

Nunc opus est leviore lyra, puerosque canamus
Dilectos superis, inconcessisque puellas
Ignibus attonitas meruisse libidine poenam.
Rex superum Phrygii quondam Ganymedis amore
Arsit, et inventum est aliquid, quod Iuppiter esse,
Quam quod erat, mallet. nulla tamen alite verti f.cxlix.
Dignatur, nisi quae posset sua fulmina ferre.
Nec mora, percusso mendacibus aëre pennis
Abripit Iliaden, qui nunc quoque pocula miscet
Invitaque Iovi nectar Iunone ministrat.
Te quoque, Amyclide, posuisset in aethere Phoebus,
Tristia si spatium ponendi fata dedissent;
Qua licet, aeternus tamen es, quotiensque repellit
Ver hiemem Piscique Aries succedit aquoso,
Tu totiens oreris viridique in caespite flores.
Te meus ante omnes genitor dilexit, et orbe
In medio positi caruerunt praeside Delphi,
Dum deus Eurotan inmunitamque frequentat
Sparten. nec citharae nec sunt in honore sagittae:
Inmemor ipse sui non retia ferre recusat,
Non tenuisse canes, non per iuga montis iniqui
Ire comes longaque alit adsuetudine flammas.
Iamque fere medius Titan venientis et actae
Noctis erat spatioque pari distabat utrimque:
Corpora veste levant et suco pinguis olivi
Splendescunt latique ineunt certamina disci,
Quem prius aërias libratum Phoebus in auras
Misit et oppositas disiecit pondere nubes;
Reccidit in solidam longo post tempore terram
Pondus et exhibuit iunctam cum viribus artem.
Protinus inprudens actusque cupidine lusus
Tollere Taenarides orbem properabat, at illum
Dura repercussum subiecit in aera tellus
In vultus, Hyacinthe, tuos! expalluit aeque
Quam puer ipse deus conlapsosque excipit artus
Et modo te refovet, modo tristia vulnera siccat,

Nunc animam admotis fugientem sustinet herbis:
Nil prosunt artes; erat inmedicabile vulnus.
Ut, siquis violas rigidumve papaver in horto
Liliaque infringat fulvis horrentia linguis,
Marcida demittant subito caput illa vietum
Nec se sustineant spectentque cacumine terram,
Sic vultus moriens iacet, et defecta vigore
Ipsa sibi est oneri cervix umeroque recumbit.
'Laberis, Oebalide, prima fraudate iuventa,'
Phoebus ait 'videoque tuum, mea crimina, vulnus.
Tu dolor es facinusque meum; mea dextera leto
Inscribenda tuo est! ego sum tibi funeris auctor.
Quae mea culpa tamen? nisi si lusisse vocari
Culpa potest, nisi culpa potest et amasse vocari
Atque utinam merito vitam tecumve liceret
Reddere! quodquoniam fatali lege tenemur,
Semper eris mecum memorique haerebis in ore.
Te lyra pulsa manu, te carmina nostra sonabunt,
Flosque novus scripto gemitus imitabere nostros.
Tempus et illud erit, quo se fortissimus heros
Addat in hunc florem folioque legatur eodem.'
Talia dum vero memorantur Apollinis ore,
Ecce cruor, qui fusus humo signaverat herbas, t. cl.
Desinit esse cruor, Tyrioque nitentior ostro
Flos oritur formamque capit quam lilia, si non
Purpureus color his, argenteus esset in illis.
Non satis hoc Phoebo est (is enim fuit auctor honoris):
Ipse suos gemitus foliis inscribit et AI AI
Flos habet inscriptum, funestaque littera ducta est.
Nec genuisse pudet Sparten Hyacinthon, honorque
Durat in hoc aevi, celebrandaque more priorum
Annua praelata redeunt Hyacinthia pompa.
At si forte roges fecundam Amathunta metallis,
An genuisse velit Propoetidas, abnuat aeque
Atque illos, gemino quondam quibus aspera cornu
Frons erat; unde etiam nomen traxere Cerastae.

Ante fores horum stabat Iovis Hospitis ara
† Inlugubris celeri † quam siquis sanguine tinctam
Advena vidisset, mactatos crederet illic
Lactantes vitulos Amathusiacasque bidentes:
Hospes erat caesus! sacris offensa nefandis
Ipsa suas urbes Ophiusiaque arva parabat
Deserere alma Venus. 'sed quid loca grata, quid urbes
Peccavere meae? quod' dixit 'crimen in illis?
Exilio poenam potius gens inpia pendat
Vel nece vel siquid medium est mortisque fugaeque.
Idque quid esse potest, nisi versae poena figurae?' f. cli.
Dum dubitat, quo mutet eos, ad cornua vultum
Flexit et admonita est haec illis posse relinqui
Grandiaque in torvos transformat membra iuvencos.
Sunt tamen obscenae Venerem Propoetides ausae
Esse negare deam; pro quo sua, numinis ira,
Corpora cum forma primae vulgasse feruntur:
Utque pudor cessit sanguisque induruit oris,
In rigidum parvo silicem discrimine versae. f. clii.
Quas quia Pygmalion aevum per crimen agentis
Viderat, offensus vitiis, quae plurima menti
Femineae natura dedit, sine coniuge caelebs
Vivebat thalamique diu consorte carebat.
Interea niveum mira feliciter arte
Sculpsit ebur formamque dedit, qua femina nasci
Nulla potest, operisque sui concepit amorem.
Virginis est verae facies, quam vivere credas
Et, si non obstet reverentia, velle moveri:
Ars adeo latet arte sua. miratur et haurit
Pectore Pygmalion simulati corporis ignes.
Saepe manus operi temptantes admovet, an sit
Corpus, an illud ebur, nec adhuc ebur esse fatetur.
Oscula dat reddique putat loquiturque tenetque
Et credit tactis digitos insidere membris
Et metuit, pressos veniat ne livor in artus,
Et modo blanditias adhibet, modo grata puellis

Munera fert illi conchas teretesque lapillos
Et parvas volucres et flores mille colorum
Liliaque pictasque pilas et ab arbore lapsas
Heliadum lacrimas; ornat quoque vestibus artus:
Dat digitis gemmas, dat longa monilia collo;
Aure leves bacae, redimicula pectore pendent:
Cuncta decent; nec nuda minus formosa videtur.
Conlocat hanc stratis concha Sidonide tinctis
Appellatque tori sociam adclinataque colla
Mollibus in plumis tamquam sensura reponit.
Festa dies Veneris tota celeberrima Cypro
Venerat, et pandis inductae cornibus aurum
Conciderant ictae nivea cervice iuvencae,
Turaque fumabant, cum munere functus ad aras
Constitit et timide 'si, di, dare cuncta potestis,
Sit coniunx, opto', non ausus 'eburnea virgo'
Dicere Pygmalion 'similis mea' dixit 'eburnae.'
Sensit, ut ipsa suis aderat Venus aurea festis,
Vota quid illa velint, et, amici numinis omen,
Flamma ter accensa est apicemque per aëra duxit.
Ut rediit, simulacra suae petit ille puellae
Incumbensque toro dedit oscula: visa tepere est;
Admovet os iterum, manibus quoque pectora temptat:
Temptatum mollescit ebur positoque rigore
Subsidit digitis ceditque, ut Hymettia sole
Cera remollescit tractataque pollice multas
Flectitur in facies ipsoque fit utilis usu.
Dum stupet et dubie gaudet fallique veretur,
Rursus amans rursusque manu sua vota retractat;
Corpus erat: saliunt temptatae pollice venae. f. cliii.
Tum vero Paphius plenissima concipit heros
Verba, quibus Veneri grates agit, oraque tandem
Ore suo non falsa premit dataque oscula virgo
Sensit et erubuit timidumque ad lumina lumen
Attollens pariter cum caelo vidit amantem.
Coniugio, quod fecit, adest dea, iamque coactis

Cornibus in plenum noviens lunaribus orbem
Illa Paphon genuit, de qua tenet insula nomen.
Editus hac ille est, qui, si sine prole fuisset,
Inter felices Cinyras potuisset haberi.
Dira canam: procul hinc natae, procul este parentes,
Aut, mea si vestras mulcebunt carmina mentes,
Desit in hac mihi parte fides, nec credite factum;
Vel, si credetis, facti quoque credite poenam!
Si tamen admissum sinit hoc natura videri,
Gentibus Ismariis et nostro gratulor orbi,
Gratulor huic terrae, quod abest regionibus illis,
Quae tantum genuere nefas: sit dives amomo,
Cinnamaque costumque suum sudataque ligno
Tura ferat floresque alios Panchaia tellus,
Dum ferat et murram: tanti nova non fuit arbor!
Ipse negat nocuisse tibi sua tela Cupido,
Myrrha, facesque suas a crimine vindicat isto:
Stipite te Stygio tumidisque adflavit echidnis
E tribus una soror! scelus est odisse parentem;
Hic amor est odio maius scelus! — undique lecti
Te cupiunt proceres, totoque oriente iuventa
Ad thalami certamen adest. ex omnibus unum
Elige, Myrrha, virum: dum ne sit in omnibus unus!
Illa quidem sentit foedoque repugnat amori
Et secum 'quo mente feror? quid molior?' inquit
'Di, precor, et Pietas sacrataque iura parentum,
Hoc prohibete nefas scelerique resistite nostro,
Si tamen hoc scelus est! sed enim damnare negaret
Hanc Venerem Pietas, coeuntque animalia nullo
Cetera dilectu, nec habetur turpe iuvencae
Ferre patrem tergo; fit equo sua filia coniunx,
Quasque creavit, init pecudes caper, ipsaque, cuius
Semine concepta est, ex illo concipit ales.
Felices, quibus ista licent! humana malignas
Cura dedit leges, et, quod natura remittit,
Invida iura negant. gentes tamen esse feruntur,

In quibus et nato genetrix et nata parenti
Iungitur, ut pietas geminato crescat amore.
Me miseram, quod non nasci mihi contigit illic
Fortunaque loci laedor! — quid in ista revolvor?
Spes interdictae discedite! dignus amari
Ille, sed ut pater, est. — ergo si filia magni
Non essem Cinyrae, Cinyrae concumbere possem;
Nunc, quia iam meus est, non est meus, ipsaque damno
Est mihi proximitas: aliena potentior essem!
Ire libet procul hinc patriaeque relinquere fines,
Dum scelus effugiam. retinet malus ardor amantem,
Ut praesens spectem Cinyram tangamque loquarque
Osculaque admoveam, si nil conceditur ultra;
Ultra autem spectare aliquid potes, inpia virgo,
Et, quot confundas et iura et nomina, sentis?
Tune eris et matris paelex et adultera patris?
Tune soror nati genetrixque vocabere fratris?
Nec metues atro crinitas angue sorores,
Quas facibus saevis oculos atque ora petentes
Noxia corda vident? at tu, dum corpore non es
Passa nefas, animo ne concipe, neve potentis
Concubitu vetito naturae pollue foedus!
Velle puta: res ipsa vetat! pius ille memorque est
Moris — et o vellem similis furor esset in illo!'
Dixerat, at Cinyras, quem copia digna procorum,
Quid faciat, dubitare facit, scitatur ab ipsa
Nominibus dictis, cuius velit esse mariti;
Illa silet primo patriisque in vultibus haerens
Aestuat et tepido suffundit lumina rore.
Virginei Cinyras haec credens esse timoris
Flere vetat siccatque genas atque oscula iungit;
Myrrha datis nimium gaudet consultaque, qualem
Optet habere virum, 'similem tibi' dixit, at ille
Non intellectam vocem conlaudat et 'esto
Tam pia semper!' ait. pietatis nomine dicto
Demisit vultus sceleris sibi conscia virgo.

Noctis erat medium, curasque et corpora somnus
Solverat, at virgo Cinyreïa pervigil igni
Carpitur indomito furiosaque vota retractat
Et modo desperat, modo vult temptare, pudetque
Et cupit et, quid agat, non invenit, utque securi
Saucia trabs ingens, ubi plaga novissima restat,
Quo cadat, in dubio est omnique a parte timetur,
Sic animus vario labefactus vulnere nutat
Huc levis atque illuc momentaque sumit utroque.
Nec modus et requies, nisi mors, reperitur amoris:
Mors placet. erigitur laqueoque innectere fauces
Destinat et zona summo de poste revincta
'Care vale Cinyra causamque intellege mortis!'
Dixit et aptabat pallenti vincula collo.

Murmura verborum fidas nutricis ad aures
Pervenisse ferunt limen servantis alumnae;
Surgit anus reseratque fores mortisque paratae
Instrumenta videns spatio conclamat eodem
Seque ferit scinditque sinus ereptaque collo
Vincula dilaniat. tum denique flere vacavit,
Tum dare complexus laqueique requirere causam.
Muta silet virgo terramque inmota tuetur
Et deprensa dolet tardae conamina mortis;
Instat anus canosque suos et inania nudans
Ubera per cunas alimentaque prima precatur,
Ut sibi committat, quidquid dolet: illa rogantem
Aversata gemit; certa est exquirere nutrix
Nec solam spondere fidem. 'dic' inquit 'opemque
Me sine ferre tibi; non est mea pigra senectus:
Seu furor est, habeo, quae carmine sanet et herbis;
Sive aliquis nocuit, magico lustrabere ritu;
Ira deum sive est, sacris placabilis ira.
Quid rear ulterius? certe fortuna domusque
Sospes et in cursu est: vivit genetrixque paterque!'
Myrrha patre audito suspiria duxit ab imo
Pectore, nec nutrix etiamnum concipit ullum
Mente nefas aliquemque tamen praesentit amorem

Propositique tenax, quodcumque est, orat, ut ipsi
Indicet, et gremio lacrimantem tollit anili
Atque ita complectens infirmis membra lacertis
'Sensimus,' inquit 'amas! sed et hic mea (pone timorem!)
Sedulitas erit apta tibi, nec sentiet umquam
Hoc pater.' exsiluit gremio furibunda torumque
Ore premens 'discede, precor, miseroque pudori
Parce!' ait; instanti 'discede, aut desine' dixit
'Quaerere, quid doleam: scelus est, quod scire laboras.'
Horret anus tremulasque manus annisque metuque
Tendit et ante pedes supplex procumbit alumnae
Et modo blanditur, modo, si non conscia fiat,
Terret et indicium laquei coeptaeque minatur
Mortis et officium commisso spondet amori.
Extulit illa caput lacrimisque inplevit obortis
Pectora nutricis conataque saepe fateri
Saepe tenet vocem pudibundaque vestibus ora
Texit et 'o' dixit 'felicem coniuge matrem!'
Hactenus, et gemuit! gelidus nutricis in artus
Ossaque (sensit enim) penetrat tremor, albaque toto
Vertice canities rigidis stetit hirta capillis,
Multaque, ut excuteret diros, si posset, amores,
Addidit; at virgo scit se non falsa moneri,
Certa mori tamen est, si non potiatur amore.
'Vive,' ait haec 'potiere tuo' — et non ausa 'parente'
Dicere conticuit promissaque numine firmat.
Festa piae Cereris celebrabant annua matres
Illa, quibus nivea velatae corpora veste
Primitias frugum dant spicea serta suarum
Perque novem noctes Venerem tactusque viriles
In vetitis numerant. turba Cenchreis in illa
Regis adest coniunx arcanaque sacra frequentat.
Ergo, legitima vacuus dum coniuge lectus,
Nacta gravem vino Cinyram male sedula nutrix

Nomine mentito veros exponit amores
Et faciem laudat; quaesitis virginis annis
'Par' ait 'est Myrrhae.' quam postquam adducere iussa est
Utque domum rediit, 'gaude, mea' dixit 'alumna:
Vicimus!' infelix non toto pectore sentit
Laetitiam virgo, praesagaque pectora maerent,
Sed tamen et gaudet: tanta est discordia mentis.
  Tempus erat, quo cuncta silent interque Triones
Flexerat obliquo temone plaustra Bootes:
Ad facinus venit illa suum. fugit aurea caelo
Luna, tegunt nigrae latitantia sidera nubes,
Nox caret igne suo; primus tegis, Icare, vultus
Erigoneque pio sacrata parentis amore.
Ter pedis offensi signo est revocata, ter omen
Funereus bubo letali carmine fecit:
It tamen; et tenebrae minuunt noxque atra pudorem,
Nutricisque manum laeva tenet, altera motu
Caecum iter explorat. thalami iam limina tangit,
Iamque fores aperit, iam ducitur intus; at illi
Poplite succiduo genua intremuere, fugitque
Et color et sanguis, animusque relinquit euntem;
Quoque suo propior sceleri est, magis horret; et ausi
Paenitet et vellet non cognita posse reverti.
Cunctantem longaeva manu deducit et alto
Admotam lecto cum traderet, 'accipe,' dixit
'Ista tua est, Cinyra' devotaque corpora iunxit.
  Accipit obsceno genitor sua viscera lecto
Virgineosque metus levat hortaturque timentem.
Forsitan aetatis quoque nomine 'filia' dixit:
Dixit et illa 'pater,' sceleri ne nomina desint.
Plena patris thalamis excedit et inpia diro
Semina fert utero conceptaque crimina portat.
Postera nox facinus geminat, nec finis in illa est;
Cum tandem Cinyras avidus cognoscere amantem

Post tot concubitus inlato lumine vidit
Et scelus et natam verbisque dolore retentis
Pendenti nitidum vagina deripit ensem;
Myrrha fugit tenebrisque et caecae munere noctis
Intercepta neci est latosque vagata per agros
Palmiferos Arabas Panchaeaque rura reliquit
Perque novem erravit redeuntis cornua lunae,
Cum tandem terra requievit fessa Sabaea;
Vixque uteri portabat onus. tum nescia voti
Atque inter mortisque metus et taedia vitae
Est tales complexa preces: 'o siqua patetis
Numina confessis, merui nec triste recuso
Supplicium! sed ne violem vivosque superstes
Mortuaque extinctos, ambobus pellite regnis
Mutataeque mihi vitamque necemque negate!'
Numen confessis aliquod patet: ultima certe
Vota suos habuere deos; nam crura loquentis
Terra supervenit, ruptosque obliqua per ungues
Porrigitur radix, longi firmamina trunci,
Ossaque robur agunt, mediaque manente medulla
Sanguis it in sucos, in magnos bracchia ramos,
In parvos digiti; duratur cortice pellis.
Iamque gravem crescens uterum perstrinxerat arbor
Pectoraque obruerat collumque operire parabat:
Non tulit illa moram venientique obvia ligno
Subsedit mersitque suos in cortice vultus. f. cliv.
Quae quamquam amisit veteres cum corpore sensus,
Flet tamen, et tepidae manant ex arbore guttae.
Est honor et lacrimis, stillataque robore murra
Nomen erile tenet nulloque tacebitur aevo.
At male conceptus sub robore creverat infans
Quaerebatque viam, qua se genetrice relicta
Exsereret; media gravidus tumet arbore venter,
Tendit onus matrem, neque habent sua verba dolores,
Nec Lucina potest parientis voce vocari.
Nitenti tamen est similis curvataque crebros

Dat gemitus arbor lacrimisque cadentibus umet.
Constitit ad ramos mitis Lucina dolentes
Admovitque manus et verba puerpera dixit.
Arbor agit rimas et fissa cortice vivum
Reddit onus, vagitque puer; quem mollibus herbis
Naides inpositum lacrimis unxere parentis.
Laudaret faciem Livor quoque: qualia namque
Corpora nudorum tabula pinguntur Amorum,
Talis erat, sed, ne faciat discrimina cultus,
Aut huic adde levis, aut illi deme pharetras.
  Labitur occulte fallitque volatilis aetas,
Et nihil est annis velocius: ille sorore
Natus avoque suo, qui conditus arbore nuper,
Nuper erat genitus, modo formosissimus infans,
Iam iuvenis, iam vir, iam se formosior ipso est,
Iam placet et Veneri matrisque ulciscitur ignes.
Namque pharetratus dum dat puer oscula matri,
Inscius extanti destrinxit harundine pectus:
Laesa manu natum dea reppulit; altius actum
Vulnus erat specie primoque fefellerat ipsam.
  Capta viri forma non iam Cythereïa curat
Litora, non alto repetit Paphon aequore cinctam
Piscosamque Gnidon gravidamve Amathunta metallis;
Abstinet et caelo: caelo praefertur Adonis.
Hunc tenet, huic comes est, adsuetaque semper in umbra
Indulgere sibi formamque augere colendo,
Per iuga, per silvas dumosaque saxa vagatur
Fine genu vestem ritu succincta Dianae
Hortaturque canes tutaeque animalia praedae
Aut pronos lepores aut celsum in cornua cervum
Aut agitat dammas: a fortibus abstinet apris
Raptoresque lupos armatosque unguibus ursos
Vitat et armenti saturatos caede leones.
Te quoque, ut hos timeas, siquid prodesse monendo
Posset, Adoni, monet 'fortis' que 'fugacibus esto!'

Inquit 'in audaces non est audacia tuta.
Parce meo, iuvenis, temerarius esse periclo,
Neve feras, quibus arma dedit natura, lacesse,
Stet mihi ne magno tua gloria! non movet aetas
Nec facies nec, quae Venerem movere, leones
Saetigerosque sues oculosque animosque ferarum.
Fulmen habent acres in aduncis dentibus apri,
Impetus est fulvis et vasta leonibus ira,
Invisumque mihi genus est.' quae causa, roganti
'Dicam,' ait 'et veteris monstrum mirabile culpae;
Sed labor insolitus iam me lassavit, et, ecce,
Opportuna sua blanditur populus umbra
Datque torum caespes: libet hac requiescere tecum'
(Et requievit) 'humo' pressitque et gramen et ipsum
Inque sinu iuvenis posita cervice reclinis
Sic ait ac mediis interserit oscula verbis:
'Forsitan audieris aliquam certamine cursus
Veloces superasse viros: non fabula rumor
Ille fuit (superabat enim), nec dicere posses,
Laude pedum formaene bono praestantior esset.
Scitanti deus huic de coniuge 'coniuge' dixit
'Nil opus est, Atalanta, tibi! fuge coniugis usum!
Nec tamen effugies teque ipsa viva carebis.'
Territa sorte dei per opacas innuba silvas
Vivit et instantem turbam violenta procorum
Condicione fugat 'nec sum potienda, nisi' inquit
'Victa prius cursu. pedibus contendite mecum:
Praemia veloci coniunx thalamique dabuntur,
Mors pretium tardis. ea lex certaminis esto!'
Illa quidem inmitis, sed (tanta potentia formae est)
Venit ad hanc legem temeraria turba procorum.
Sederat Hippomenes cursus spectator iniqui
Et 'petitur cuiquam per tanta pericula coniunx?'
Dixerat ac nimios iuvenum damnarat amores;
Ut faciem et posito corpus velamine vidit,
Quale meum, vel quale tuum, si femina fias,
Obstipuit tollensque manus 'ignoscite,' dixit

'Quos modo culpavi! nondum mihi praemia nota,
Quae peteretis, erant.' laudando concipit ignes
Et, ne quis iuvenum currat velocius, optat
Invidiamque timet. 'sed cur certaminis huius
Intemptata mihi fortuna relinquitur?' inquit
'Audentes deus ipse iuvat.' dum talia secum
Exigit Hippomenes, passu volat alite virgo.
Quae quamquam Scythica non setius ire sagitta
Aonio visa est iuveni, tamen ille decorem
Miratur magis, et cursus facit ille decorem.
Aura refert ablata citis talaria plantis,
Tergaque iactantur crines per eburnea, quaeque
Poplitibus suberant picto genualia limbo,
Inque puellari corpus candore ruborem
Traxerat, haud aliter, quam cum super atria velum
Candida purpureum simulatas inficit umbras.
Dum notat haec hospes, decursa novissima meta est,
Et tegitur festa victrix Atalanta corona.
Dant gemitum victi penduntque ex foedere poenas.
Non tamen eventu iuvenis deterritus horum
Constitit in medio vultuque in virgine fixo
'Quid facilem titulum superando quaeris inertis?
Mecum confer!' ait 'seu me fortuna potentem
Fecerit, a tanto non indignabere vinci.
Namque mihi genitor Megareus Onchestius, illi
Est Neptunus avus, pronepos ego regis aquarum,
Nec virtus citra genus est; seu vincar, habebis
Hippomene victo magnum et memorabile nomen.'
Talia dicentem molli Schoeneïa vultu
Adspicit et dubitat, superari an vincere malit,
Atque ita 'quis deus hunc formosis' inquit 'iniquus
Perdere vult caraeque iubet discrimine vitae
Coniugium petere hoc? non sum me iudice tanti!
Nec forma tangor (poteram tamen hac quoque tangi),
Sed quod adhuc puer est: non me movet ipse, sed aetas.

Quid, quod inest virtus et mens interrita leti?
Quid, quod ab aequorea numeratur origine quartus?
Quid, quod amat tantique putat conubia nostra,
Ut pereat, si me fors illi dura negarit?
Dum licet, hospes, abi thalamosque relinque cruentos!
Coniugium crudele meum est: tibi nubere nulla
Nolet, et optari potes a sapiente puella.
Cur tamen est mihi cura tui tot iam ante peremptis?
Viderit! intereat, quoniam tot caede procorum
Admonitus non est agiturque in taedia vitae!
Occidet hic igitur, voluit quia vivere mecum,
Indignamque necem pretium patietur amoris?
Non erit invidiae victoria nostra ferendae.
Sed non culpa mea est. utinam desistere velles!
Aut, quoniam es demens, utinam velocior esses!
A! quam virgineus puerili vultus in ore est!
A! miser Hippomene, nollem tibi visa fuissem!
Vivere dignus eras; quodsi felicior essem
Nec mihi coniugium fata inportuna negarent,
Unus eras, cum quo sociare cubilia vellem.'
  Dixerat, utque rudis primoque cupidine tacta,
Quid facit, ignorans amat et non sentit amorem.
Iam solitos poscunt cursus populusque paterque,
Cum me sollicita proles Neptunia voce
Invocat Hippomenes 'Cytherea' que 'comprecor ausis
Adsit' ait 'nostris et, quos dedit, adiuvet ignes!'
Detulit aura preces ad me non invida blandas,
Motaque sum, fateor, nec opis mora longa dabatur.
Est ager, indigenae Tamasenum nomine dicunt,
Telluris Cypriae pars optima, quam mihi prisci
Sacravere senes templisque accedere dotem
Hanc iussere meis; medio nitet arbor in arvo,
Fulva comas, fulvo ramis crepitantibus auro.
Hinc tria forte mea veniens decerpta ferebam
Aurea poma manu nullique videnda nisi ipsi

Hippomenen adii docuique, quis usus in illis.
Signa tubae dederant, cum carcere pronus uterque
Emicat et summam celeri pede libat harenam:
Posse putes illos sicco freta radere passu
Et segetis canae stantes percurrere aristas.
Adiciunt animos iuveni clamorque favorque
Verbaque dicentum 'nunc, nunc incumbere tempus,
Hippomene, propera! nunc viribus utere totis!
Pelle moram! vinces.' dubium, Megareïus heros
Gaudeat an virgo magis his Schoeneïa dictis.
O quotiens, cum iam posset transire, morata est
Spectatosque diu vultus invita reliquit!
Aridus e lasso veniebat anhelitus ore,
Metaque erat longe: tum denique de tribus unum
Fetibus arboreis proles Neptunia misit.
Obstipuit virgo nitidique cupidine pomi
Declinat cursus aurumque volubile tollit.
Praeterit Hippomenes: resonant spectacula plausu!
Illa moram celeri cessataque tempora cursu
Corrigit atque iterum iuvenem post terga relinquit
Et rursus pomi iactu remorata secundi
Consequitur transitque virum. pars ultima cursus
Restabat; 'nunc' inquit 'ades, dea muneris auctor!'
Inque latus campi, quo tardius illa rediret,
Iecit ab obliquo nitidum iuvenaliter aurum.
An peteret, virgo visa est dubitare: coegi
Tollere et adieci sublato pondera malo
Inpediique oneris pariter gravitate moraque,
Neve meus sermo cursu sit tardior ipso,
Praeterita est virgo: duxit sua praemia victor!
  Dignane, cui grates ageret, cui turis honorem
Ferret, Adoni, fui? nec grates inmemor egit
Nec mihi tura dedit. subitam convertor in iram
Contemptuque dolens, ne sim spernenda futuris,
Exemplo caveo meque ipsam exhortor in ambos.
  Templa, deum Matri quae quondam clarus Echion
Fecerat ex voto, nemorosis abdita silvis,

Transibant, et iter longum requiescere suasit.
Illic concubitus intempestiva cupido
Occupat Hippomenen a numine concita nostro.
Luminis exigui fuerat prope templa recessus
Speluncae similis, nativo pumice tectus,
Religione sacer prisca, quo multa sacerdos
Lignea contulerat veterum simulacra deorum:
Hunc init et vetito temerat sacraria probro.
Sacra retorserunt oculos, turritaque Mater
An Stygia sontes dubitavit mergeret unda;
Poena levis visa est. ergo modo levia fulvae
Colla iubae velant, digiti curvantur in ungues, f. clv.
Ex umeris armi fiunt, in pectora totum
Pondus abit, summae cauda verruntur harenae.
Iram vultus habet, pro verbis mumura reddunt,
Pro thalamis celebrant silvas aliisque timendi
Dente premunt domito Cybeleïa frena leones.
Hos tu, care mihi, cumque his genus omne ferarum,
Quod non terga fugae, sed pugnae pectora praebet,
Effuge, ne virtus tua sit damnosa duobus!'
Illa quidem monuit iunctisque per aëra cygnis
Carpit iter, sed stat monitis contraria virtus.
Forte suem latebris vestigia certa secuti
Excivere canes, silvisque exire parantem
Fixerat obliquo iuvenis Cinyreïus ictu;
Protinus excussit pando venabula rostro
Sanguine tincta suo trepidumque et tuta petentem
Trux aper insequitur totosque sub inguine dentes
Abdidit et fulva moribundum stravit harena.
Vecta levi curru medias Cytherea per auras
Cypron olorinis nondum pervenerat alis:
Agnovit longe gemitum morientis et albas
Flexit aves illuc, utque aethere vidit ab alto
Exanimem inque suo iactantem sanguine corpus,
Desiluit pariterque sinum pariterque capillos
Rupit et indignis percussit pectora palmis
Questaque cum fatis 'et non tamen omnia vestri

Iuris erunt;' dixit 'luctus monimenta manebunt
Semper, Adoni, mei, repetitaque mortis imago
Annua plangoris peraget simulamina nostri.
At cruor in florem mutabitur. an tibi quondam
Femineos artus in olentes vertere mentas, f. clvi.
Persephone, licuit, nobis Cinyreïus heros
Invidiae mutatus erit?' sic fata cruorem
Nectare odorato sparsit, qui tactus ab illo
Intumuit sic, ut fulvo perlucida caeno
Surgere bulla solet, nec plena longior hora f. clvii.
Facta mora est, cum flos de sanguine concolor ortus,
Qualem, quae lento celant sub cortice granum,
Punica ferre solent, brevis est tamen usus in illo;
Namque male haerentem et nimia levitate caducum
Excutiunt idem, qui praestant nomina, venti.'

LIBER UNDECIMUS

Carmine dum tali silvas animosque ferarum
Threïcius vates et saxa sequentia ducit,
Ecce nurus Ciconum tectae lymphata ferinis
Pectora velleribus tumuli de vertice cernunt
Orphea percussis sociantem carmina nervis.
E quibus una leves iactato crine per auras
'En,' ait 'en, hic est nostri contemptor!' et hastam
Vatis Apollinei vocalia misit in ora,
Quae foliis praesuta notam sine vulnere fecit;
Alterius telum lapis est, qui missus in ipso
Aëre concentu victus vocisque lyraeque est,
Ac veluti supplex pro tam furialibus ausis
Ante pedes iacuit. sed enim temeraria crescunt
Bella, modusque abiit, insanaque regnat Erinys.
Cunctaque tela forent cantu mollita, sed ingens
Clamor et infracto Berecyntia tibia cornu
Tympanaque et plausus et Bacchei ululatus
Obstrepuere sono citharae. tum denique saxa
Non exauditi rubuerunt sanguine vatis.

Ac primum adtonitas etiamnum voce canentis
Innumeras volucres anguesque agmenque ferarum
Maenades Orphei titulum rapuere theatri.
Inde cruentatis vertuntur in Orphea dextris
Et coeunt, ut aves si quando luce vagantem
Noctis avem cernunt structoque utrimque theatro
Cum matutina cervus periturus harena
Praeda canum est; vatemque petunt et fronde virentes
Coniciunt thyrsos non haec in munera factos.
Hae glaebas, illae direptos arbore ramos,
Pars torquent silices; neu desint tela furori,
Forte boves presso subigebant vomere terram,
Nec procul hinc multo fructum sudore parantes
Dura lacertosi fodiebant arva coloni:
Agmine qui viso fugiunt operisque relinquunt
Arma sui, vacuosque iacent dispersa per agros
Sarculaque rastrique graves longique ligones;
Quae postquam rapuere ferae cornuque minaci
Divulsere boves, ad vatis fata recurrunt
Tendentemque manus et in illo tempore primum
Inrita dicentem nec quicquam voce moventem
Sacrilegae perimunt, perque os, pro Iuppiter!, illud
Auditum saxis intellectumque ferarum
Sensibus in ventos anima exhalata recessit.
Te maestae volucres, Orpheu, te turba ferarum,
Te rigidi silices, tua carmina saepe secutae
Fleverunt silvae; positis te frondibus arbor
Tonsa comas luxit; lacrimis quoque flumina dicunt
Increvisse suis, obstrusaque carbasa pullo
Naides et dryades passosque habuere capillos.
Membra iacent diversa locis, caput, Hebre, lyramque
Excipis, et (mirum!), medio dum labitur amne,
Flebile nescio quid queritur lyra, flebile lingua
Murmurat exanimis, respondent flebile ripae.
Iamque mare invectae flumen populare relinquunt
Et Methymnaeae potiuntur litore Lesbi:
Hic ferus expositum peregrinis anguis harenis

Os petit et sparsos stillanti rore capillos.*)
Tandem Phoebus adest morsusque inferre parantem
Arcet et in lapidem rictus serpentis apertos f. clviii.
Congelat et patulos, ut erant, indurat hiatus.
Umbra subit terras et, quae loca viderat ante,
Cuncta recognoscit quaerensque per arva piorum
Invenit Eurydicen cupidisque amplectitur ulnis.
Hic modo coniunctis spatiantur passibus ambo:
Nunc praecedentem sequitur, nunc praevius anteit
Eurydicenque suam iam tutus respicit Orpheus.
  Non inpune tamen scelus hoc sinit esse Lyaeus
Amissoque dolens sacrorum vate suorum
Protinus in silvis matres Edonidas omnes,
Quae videre nefas, torta radice ligavit. f. clix.
Quippe pedum digitos, in quantum est quaeque secuta,
Traxit et in solidam detrusit acumina terram,
Utque suum laqueis, quos callidus abdidit auceps,
Crus ubi commisit volucris sensitque teneri,
Plangitur ac trepidans adstringit vincula motu,
Sic, ut quaeque solo defixa cohaeserat harum,
Exsternata fugam frustra temptabat; at illam
Lenta tenet radix exsultantemque coercet,
Dumque ubi sint digiti, dum pes ubi quaerit et unguis,
Adspicit in teretes lignum succedere sūras
Et conata femur maerenti plangere dextra
Robora percussit: pectus quoque robora fiunt,
Robora sunt umeri, porrectaque bracchia veros
Esse putes ramos et non fallere putando.
  Nec satis hoc Baccho est: ipsos quoque deserit agros
Cumque choro meliore sui vineta Timoli
Pactolonque petit, quamvis non aureus illo
Tempore nec caris erat invidiosus harenis.

---

*) Lambit et hymniferos inhiat divellere vultus
[Extemplo morsu coepit laniare ferino]

Hunc adsueta cohors Satyri Bacchaeque frequentant,
At Silenus abest. titubantem annisque meroque
Ruricolae cepere Phryges vinctumque coronis
Ad regem duxere Midan, cui Thracius Orpheus
Orgia tradiderat cum Cecropio Eumolpo.
Quem simul agnovit socium comitemque sacrorum,
Hospitis adventu festum genialiter egit
Per bis quinque dies et iunctas ordine noctes,
Et iam stellarum sublime coegerat agmen
Lucifer undecimus, Lydos cum laetus in agros
Rex venit et iuveni Silenum reddit alumno.
Huic deus optandi gratum, sed inutile fecit
Muneris arbitrium gaudens altore recepto;
Ille male usurus donis ait 'effice, quidquid
Corpore contigero, fulvum vertatur in aurum!'
Adnuit optatis nocituraque munera solvit
Liber et indoluit, quod non meliora petisset.
Laetus abit gaudetque malo Berecyntius heros
Pollicitique fidem tangendo singula temptat
Vixque sibi credens non alta fronde virentem
Ilice detraxit virgam: virga aurea facta est; f. clx.
Tollit humo saxum: saxum quoque palluit auro;
Contigit et glaebam: contactu glaeba potenti
Massa fit; arentes Cereris decerpsit aristas:
Aurea messis erat; demptum tenet arbore pomum:
Hesperidas donasse putes; si postibus altis
Admovit digitos, postes radiare videntur.
Ille etiam liquidis palmas ubi laverat undis,
Unda fluens palmis Danaën eludere posset.
Vix spes ipse suas animo capit aurea fingens
Omnia; gaudenti mensas posuere ministri
Exstructas dapibus nec tostae frugis egentes.
Tum vero, sive ille sua Cerealia dextra
Munera contigerat, Cerealia dona rigebant;
Sive dapes avido convellere dente parabat,
Lammina fulva dapes admoto dente premebat;

Miscuerat puris auctorem muneris undis:
Fusile per rictus aurum fluitare videres.
Attonitus novitate mali divesque miserque
Effugere optat opes et, quae modo voverat, odit.
Copia nulla famem relevat, sitis arida guttur
Urit, et inviso meritus torquetur ab auro
Ad caelumque manus et splendida bracchia tollens
'Da veniam, Lenaee pater! peccavimus;' inquit
'Sed miserere, precor, speciosoque eripe damno!'
Mite deum numen: Bacchus peccasse fatentem
Restituit factique fide data munera solvit
'Neve male optato maneas circumlitus auro,
Vade' ait 'ad magnis vicinum Sardibus amnem
Perque iugum Lydum labentibus obvius undis
Carpe viam, donec venias ad fluminis ortus,
Spumigeroque tuum fonti, qua plurimus exit,
Subde caput corpusque simul, simul elue crimen!'
Rex iussae succedit aquae: vis aurea tinxit f. clxi.
Flumen et humano de corpore cessit in amnem.
Nunc quoque iam veteris percepto semine venae
Arva rigent auro madidis pallentia glaebis.
  Ille perosus opes silvas et rura colebat
Panaque montanis habitantem semper in antris,
Pingue sed ingenium mansit, nocituraque, ut ante,
Rursus erant domino stultae praecordia mentis.
Nam freta prospiciens late riget arduus alto
Tmolus in ascensu clivoque extensus utroque
Sardibus hinc, illinc parvis finitur Hypaepis;
Pan ibi dum teneris iactat sua carmina nymphis
Et leve cerata modulatur harundine carmen
Ausus Apollineos prae se contemnere cantus,
Iudice sub Tmolo certamen venit ad inpar.
Monte suo senior iudex consedit et aures
Liberat arboribus; quercu coma caerula tantum
Cingitur, et pendent circum cava tempora glandes;
Isque deum pecoris spectans 'in iudice' dixit
'Nulla mora est.' calamis agrestibus insonat ille

Barbaricoque Midan (aderat nam forte canenti)
Carmine delenit; post hunc sacer ora retorsit
Tmolus ad os Phoebi; vultum sua silva secuta est.
Ille caput flavum lauro Parnaside vinctus
Verrit humum Tyrio saturata murice palla
Instrictamque fidem gemmis et dentibus Indis
Sustinet a laeva; tenuit manus altera plectrum:
Artificis status ipse fuit; tum stamina docto
Pollice sollicitat, quorum dulcedine captus
Pana iubet Tmolus citharae submittere cannas.
Iudicium sanctique placet sententia montis
Omnibus; arguitur tamen atque iniusta vocatur
Unius sermone Midae. nec Delius aures
Humanam stolidas patitur retinere figuram, f. clxii.
Sed trahit in spatium villisque albentibus inplet
Instabilesque imas facit et dat posse moveri;
Cetera sunt hominis: partem damnatur in unam
Induiturque aures lente gradientis aselli.
Ille quidem celare cupit turpisque pudore
Tempora purpureis temptat velare tiaris;
Sed solitus longos ferro resecare capillos
Viderat hoc famulus; qui cum nec prodere visum
Dedecus auderet cupiens efferre sub auras
Nec posset reticere tamen, secedit humumque
Effodit et, domini quales aspexerit aures,
Voce refert parva terraeque inmurmurat haustae
Indiciumque suae vocis tellure regesta
Obruit et scrobibus tacitus discedit opertis.
Creber harundinibus tremulis ibi surgere lucus
Coepit et, ut primum pleno maturuit anno,
Prodidit agricolam: leni nam motus ab austro
Obruta verba refert dominique coarguit aures. f. clxiii.

Ultus abit Tmolo liquidumque per aëra vectus
Angustum citra pontum Nepheleïdos Helles
Laumedonteis Latoius adstitit arvis;
Dextera Sigei, Rhoetei laeva profundi
Ara Panomphaeo vetus est sacrata Tonanti.

Inde novae primum moliri moenia Troiae
Laumedonta videt susceptaque magna labore
Crescere difficili nec opes exposcere parvas
Cumque tridentigero tumidi genitore profundi
Mortalem induitur formam Phrygiaeque tyranno
Aedificat muros pactus pro moenibus aurum.
Stabat opus: pretium rex infitiatur et addit,
Perfidiae cumulum, falsis periuria verbis.
'Non inpune feres' rector maris inquit et omnes
Inclinavit aquas ad avarae litora Troiae
Inque freti formam terras complevit opesque
Abstulit agricolis et fluctibus obruit agros.
Poena neque haec satis est: regis quoque filia monstro
Poscitur aequoreo. quam dura ad saxa revinctam
Vindicat Alcides promissaque munera dictos
Poscit equos, tantique operis mercede negata
Bis periura capit superatae moenia Troiae.
Nec pars militiae, Telamon, sine honore recessit
Hesioneque data potitur; nam coniuge Peleus
Clarus erat diva nec avi magis ille superbus
Nomine quam soceri, siquidem Iovis esse nepoti
Contigit haud uni, coniunx dea contigit uni.
  Namque senex Thetidi Proteus 'dea' dixerat 'undae,
Concipe: mater eris iuvenis, qui fortibus annis
Acta patris vincet maiorque vocabitur illo.'
Ergo, ne quicquam mundus Iove maius haberet,
Quamvis haud tepidos sub pectore senserat ignes,
Iuppiter aequoreae Thetidis conubia fugit
In suaque Aeaciden succedere vota nepotem
Iussit et amplexus in virginis ire marinae.
Est sinus Haemoniae curvos falcatus in arcus;
Bracchia procurrunt, ubi, si foret altior unda,
Portus erat; summis inductum est aequor harenis.
Litus habet solidum, quod nec vestigia servet
Nec remoretur iter nec opertum pendeat alga;

Myrtea silva subest bicoloribus obsita bacis
Et specus in medio, natura factus an arte,
Ambiguum, magis arte tamen: quo saepe venire
Frenato delphine sedens, Theti, nuda solebas.
Illic te Peleus, ut sommo vincta iacebas,
Occupat et, quoniam precibus temptata repugnas,
Vim parat innectens ambobus colla lacertis;
Quodnisi venisses variatis saepe figuris f. clxiv.
Ad solitas artes, auso foret ille potitus;
Sed modo tu volucris (volucrem tamen ille tenebat),
Nunc gravis arbor eras: haerebat in arbore Peleus;
Tertia forma fuit maculosae tigridis: illa
Territus Aeacides a corpore bracchia solvit.
Isque deos pelagi vino super aequora fuso
Et pecoris fibris et fumo turis adorat,
Donec Carpathius medio de gurgite vates
'Aeacide,' dixit 'thalamis potiere petitis,
Tu modo, cum rigido sopita quiescit in antro,
Ignaram laqueis vincloque innecte tenaci.
Nec te decipiat centum mentita figuras,
Sed preme, quidquid erit, dum, quod fuit ante, reformet!'
Dixerat haec Proteus et condidit aequore vultum
Admisitque suos in verba novissima fluctus.
Pronus erat Titan inclinatoque tenebat
Hesperium temone fretum, cum pulchra relecto
Nereïs ingreditur consueta cubilia saxo.
Vix bene virgineos Peleus invaserat artus,
Illa novat formas, donec sua membra teneri
Sentit et in partes diversas bracchia tendi;
Tum demum ingemuit, 'neque' ait 'sine numine vincis,
Exhibita estque Thetis!' confessam amplectitur heros
Et potitur votis ingentique inplet Achille.
  Felix et nato, felix et coniuge Peleus,
Et cui, si demas iugulati crimina Phoci,

Omnia contigerant. fraterno sanguine sontem
Expulsumque domo patria Trachinia tellus
Accipit. hic regnum sine vi, sine caede regebat
Lucifero genitore satus patriumque nitorem
Ore ferens Ceyx, illo qui tempore maestus
Dissimilisque sui fratrem lugebat ademptum.
Quo postquam Aeacides fessus curaque viaque
Venit et intravit paucis comitantibus urbem,
Quosque greges pecorum, quae secum armenta trahebat,
Haud procul a muris sub opaca valle reliquit,
Copia cum facta est adeundi tecta tyranni,
Velamenta manu praetendens supplice, qui sit
Quoque satus, memorat, tantum sua crimina celat
Mentiturque fugae causam: petit, urbe vel agro
Se iuvet. hunc contra placido Trachinius ore
Talibus adloquitur: 'mediae quoque commoda plebi
Nostra patent, Peleu, nec inhospita regna tenemus.
Adicis huic animo momenta potentia, clarum
Nomen avumque Iovem. ne tempora perde precando!
Quod petis, omne feres tuaque haec pro parte vocato,
Qualiacumque vides. utinam meliora videres!'
Et flebat. moveat tantos quae causa dolores,
Peleusque comitesque rogant; quibus ille profatur:
'Forsitan hanc volucrem, rapto quae vivit et omnes
Terret aves, semper pennas habuisse putetis:
Vir fuit et (tanta est animi constantia) tantum
Acer erat belloque ferox ad vimque paratus,
Nomine Daedalion; illo genitore creatis,
Qui vocat Auroram caeloque novissimus exit,
(Cura mihi pax est) pacis mihi cura tenendae
Coniugiique fuit, fratri fera bella placebant;
Illius virtus reges gentesque subegit,
Quae nunc Thisbaeas agitat mutata columbas.
Nata erat huic Chione. quae dotatissima forma

Mille procos habuit bis septem nubilis annis.
Forte revertentes Phoebus Maiaque creatus,
Ille suis Delphis, hic vertice Cylleneo,
Videre hanc pariter, pariter traxere calorem.
Spem Veneris differt in tempora noctis Apollo;
Non fert ille moras virgaque movente soporem
Virginis os tangit: tactu iacet illa potenti
Vimque dei patitur; nox caelum sparserat astris:
Phoebus anum simulat praereptaque gaudia sumit.
Ut sua maturus complevit tempora venter,
Alipedis de stirpe dei versuta propago
Nascitur Autolycus, furtum ingeniosus ad omne,
Candida de nigris et de candentibus atra
Qui facere adsuerat, patriae non degener artis;
Nascitur e Phoebo (namque est enixa gemellos)
Carmine vocali clarus citharaque Philammon.
Quid peperisse duos et dis placuisse duobus
Et forti genitore et progenitore Tonanti
Esse satam prodest? an obest quoque gloria? multis
Obfuit, huic certe! quae se praeferre Dianae
Sustinuit faciemque deae culpavit. at illi
Ira ferox mota est 'factis' que 'placebimus' inquit.
Nec mora, curvavit cornu nervoque sagittam
Inpulit et meritam traiecit harundine linguam.
Lingua tacet, nec vox temptataque verba sequuntur,
Conantemque loqui cum sanguine vita reliquit.
Quam miser amplexans ego tum patriumque dolorem
Corde tuli fratrique pio solacia misi!
Quae pater haud aliter quam cautes murmura ponti
Accipit et natam delamentatur ademptam;
Ut vero ardentem vidit, quater inpetus illi
In medios fuit ire rogos; quater inde repulsus
Concita membra fugae mandat similisque iuvenco
Spicula crabronum pressa cervice gerenti,
Qua via nulla, ruit. iam tum mihi currere visus
Plus homine est, alasque pedes sumpsisse putares.

Effugit ergo omnes veloxque cupidine leti
Vertice Parnasi potitur; miseratus Apollo,
Cum se Daedalion saxo misisset ab alto,
Fecit avem et subitis pendentem sustulit alis f. clxv.
Oraque adunca dedit, curvos dedit unguibus hamos,
Virtutem antiquam, maiores corpore vires.
Et nunc accipiter, nulli satis aequus, in omnes
Saevit aves aliisque dolens fit causa dolendi.'
  Quae dum Lucifero genitus miracula narrat
De consorte suo, cursu festinus anhelo
Advolat armenti custos Phoceus Onetor
Et 'Peleu, Peleu! magnae tibi nuntius adsum
Cladis' ait. quodcumque ferat, iubet edere Peleus,
Pendet et ipse metu trepidi Trachinius oris.
Ille refert: 'fessos ad litora curva iuvencos
Adpuleram, medio cum Sol altissimus orbe
Tantum respiceret, quantum superesse videret,
Parsque boum fulvis genua inclinarat harenis
Latarumque iacens campos spectabat aquarum,
Pars gradibus tardis illuc errabat et illuc;
Nant alii celsoque exstant super aequora collo.
Templa mari subsunt nec marmore clara neque auro,
Sed trabibus densis lucoque umbrosa vetusto:
Nereïdes Nereusque tenent; hos navita ponti
Edidit esse deos, dum retia litore siccat.
Iuncta palus huic est densis obsessa salictis,
Quam restagnantis fecit maris unda paludem;
Inde fragore gravi strepitus loca proxima terret:
Belua vasta, lupus! mucisque palustribus exit
Oblitus, et spumis et sparsus sanguine rictus,
Fulmineus, rubra suffusus lumina flamma;
Qui quamquam saevit pariter rabieque fameque,
Acrior est rabie. neque enim ieiunia curat
Caede boum diramque famem finire, sed omne
Vulnerat armentum sternitque hostiliter omne;
Pars quoque de nobis funesto saucia morsu,

Dum defensamus, leto est data! sanguine litus
Undaque prima rubet demugitaeque paludes.
Sed mora damnosa est, nec res dubitare remittit:
Dum superest aliquid, cuncti coeamus et arma,
Arma capessamus coniunctaque tela feramus!'
Dixerat agrestis, nec Pelea damna movebant,
Sed memor admissi Nereïda conligit orbam
Damna sua inferias extincto mittere Phoco.
Induere arma viros violentaque sumere tela
Rex iubet Oetaeus; cum quis simul ipse parabat
Ire, sed Alcyone coniunx excita tumultu
Prosilit et nondum totos ornata capillos
Disicit hos ipsos colloque infusa mariti,
Mittat ut auxilium sine se verbisque precatur
Et lacrimis animasque duas ut servet in una.
Aeacides illi: 'pulchros, regina, piosque
Pone metus! plena est promissi gratia vestri.
Non placet arma mihi contra nova monstra moveri:
Numen adorandum pelagi est.' erat ardua turris,
Arce focus summa, fessis nota grata carinis.
Adscendunt illuc stratosque in litore tauros
Cum gemitu adpiciunt vastatoremque cruento
Ore ferum longos infectum sanguine villos.
Inde manus tendens in aperti litora ponti
Caeruleam Peleus Psamathen, ut finiat iram,
Orat, opemque ferat. nec vocibus illa rogantis
Flectitur Aeacidae: Thetis hanc pro coniuge supplex
Accepit veniam. sed enim revocatus ab acri
Caede lupus perstat dulcedine sanguinis asper,
Donec inhaerentem lacerae cervice iuvencae
Marmore mutavit; corpus praeterque colorem f. clxvi.
Omnia servavit: lapidis color indicat illum
Iam non esse lupum, iam non debere timeri.
Nec tamen hac profugum consistere Pelea terra
Fata sinunt: Magnetas adit vagus exul et illic
Sumit ab Haemonio purgamina caedis Acasto.
Interea fratrisque sui fratremque secutis

Anxia prodigiis turbatus pectora Ceyx,
Consulat ut sacras, hominum oblectamina, sortes,
Ad Clarium parat ire deum; nam templa profanus
Invia cum Phlegyis faciebat Delphica Phorbas.
Consilii tamen ante sui, fidissima, certam
Te facit, Alcyone; cui protinus intima frigus
Ossa receperunt, buxoque simillimus ora
Pallor obit, lacrimisque genae maduere profusis.
Ter conata loqui ter fletibus ora rigavit
Singultuque pias interrumpente querellas
'Quae mea culpa tuam,' dixit 'carissime, mentem
Vertit? ubi est, quae cura mei prior esse solebat?
Iam potes Alcyone securus abesse relicta?
Iam via longa placet? iam sum tibi carior absens?
At, puto, per terras iter est, tantumque dolebo,
Non etiam metuam, curaeque timore carebunt.
Aequora me terrent et ponti tristis imago;
Et laceras nuper tabulas in litore vidi
Et saepe in tumulis sine corpore nomina legi.
Neve tuum fallax animum fiducia tangat,
Quod socer Hippotades tibi sit, qui carcere fortes
Contineat ventos et, cum velit, aequora placet!
Cum semel emissi tenuerunt aequora venti,
Nil illis vetitum est, incommendataque tellus
Omnis et omne fretum est; caeli quoque nubila vexant
Excutiuntque feri rutilos concursibus ignes:
Quo magis hos novi (nam novi et saepe paterna
Parva domo vidi), magis hos reor esse timendos.
Quod tua si flecti precibus sententia nullis,
Care, potest, coniunx, nimiumque es certus eundi,
Me quoque tolle simul! certe iactabimur una,
Nec, nisi quae patiar, metuam; pariterque feremus,
Quidquid erit, pariter super aequora lata feremur.'
Talibus Aeolidis dictis lacrimisque movetur
Sidereus coniunx; neque enim minor ignis in ipso est.

Sed neque propositos pelagi dimittere cursus
Nec vult Alcyonen in partem adhibere pericli
Multaque respondit timidum solantia pectus.
Non tamen idcirco causam probat; addidit illi
Hoc quoque lenimen, quo solo flexit amantem:
'Longa quidem est nobis omnis mora, sed tibi iuro
Per patrios ignes, si me modo fata remittant,
Ante reversurum, quam luna bis inpleat orbem.'
His ubi promissis spes est admota recursus,
Protinus eductam navalibus aequore tingi
Armarique suis pinum iubet armamentis.
Qua rursus visa veluti praesaga futuri
Horruit Alcyone lacrimasque emisit obortas
Amplexusque dedit tristique miserrima tandem
Ore 'vale' dixit conlapsaque corpore toto est.
Ast iuvenes quaerente moras Ceyce reducunt
Ordinibus geminis ad fortia pectora remos
Aequalique ictu scindunt freta. sustulit illa
Umentes oculos stantemque in puppe relicta
Concussaque manu dantem sibi signa maritum
Prima videt redditque notas; ubi terra recessit
Longius atque oculi nequeunt cognoscere vultus,
Dum licet, insequitur fugientem lumine pinum;
Haec quoque ut haud poterat spatio summota videri,
Vela tamen spectat summo fluitantia malo;
Ut nec vela videt, vacuum petit anxia lectum
Seque toro ponit: renovat lectusque locusque
Alcyonae lacrimas et quae pars admonet absit.
Portibus exierant, et moverat aura rudentes:
Obvertit lateri pendentes navita remos
Cornuaque in summa locat arbore totaque malo
Carbasa deducit venientesque accipit auras.
Aut minus aut certe medium non amplius aequor
Puppe secabatur, longeque erat utraque tellus,
Cum mare sub noctem tumidis albescere coepit
Fluctibus et praeceps spirare valentius Eurus.
'Ardua iamdudum demittite cornua,' rector

Clamat 'et antemnis totum subnectite velum!'
Hic iubet: inpediunt adversae iussa procellae,
Nec sinit audiri vocem fragor aequoris ullam;
Sponte tamen properant alii subducere remos,
Pars munire latus, pars ventis vela negare;
Egerit hic fluctus aequorque refundit in aequor,
Hic rapit antemnas; quae dum sine lege geruntur,
Aspera crescit hiems, omnique e parte feroces
Bella gerunt venti fretaque indignantia miscent.
Ipse pavet nec se, qui sit status, ipse fatetur
Scire ratis rector nec quid iubeatve velitve:
Tanta mali moles tantoque potentior arte est.
Quippe sonant clamore viri, stridore rudentes,
Undarum incursu gravis unda, tonitribus aether;
Fluctibus erigitur caelumque aequare videtur
Pontus et inductas adspergine tangere nubes,
Et modo, cum fulvas ex imo vertit harenas,
Concolor est illis, Stygia modo nigrior unda,
Sternitur interdum spumisque sonantibus albet.
Ipsa quoque his agitur vicibus Trachinia puppis
Et nunc sublimis veluti de vertice montis
Despicere in valles imumque Acheronta videtur,
Nunc, ubi demissam curvum circumstetit aequor,
Suspicere inferno summum de gurgite caelum.
Saepe dat ingentem fluctu gravis icta fragorem
Nec levius pulsata sonat, quam ferreus olim
Cum laceras aries balistave concutit arces,
Utque solent sumptis incursus viribus ire
Pectore in arma feri protentaque tela leones,
Sic, ubi se ventis admiserat unda coortis,
Ibat in arma ratis multoque erat altior illis.
Iamque labant cunei, spoliataque tegmine cerae
Rima patet praebetque viam letalibus undis.
Ecce cadunt largi resolutis nubibus imbres,
Inque fretum credas totum descendere caelum
Inque plagas caeli tumefactum adscendere pontum.
Vela madent nimbis, et cum caelestibus undis

Aequoreae miscentur aquae. caret ignibus aether,
Caecaque nox premitur tenebris hiemisque suisque.
Discutiunt tamen has praebentque micantia lumen
Fulmina: fulmineis ardescunt ignibus ignes.
Dat quoque iam saltus intra cava texta carinae
Fluctus et, ut miles numero praestantior omni,
Cum saepe adsiluit defensae moenibus urbis,
Spe potitur tandem laudisque accensus amore
Inter mille viros murum tamen occupat unus,
Sic, ubi pulsarunt noviens latera ardua fluctus,
Vastius insurgens decimae ruit inpetus undae,
Nec prius absistit fessam obpugnare carinam,
Quam velut in captae descendat moenia navis.
Pars igitur temptabat adhuc invadere pinum,
Pars maris intus erat: trepidant haud segnius omnes,
Quam solet urbs aliis murum fodientibus extra
Atque aliis murum trepidare tenentibus intus.
Deficit ars, animique cadunt, totidemque videntur,
Quot veniant fluctus, ruere atque inrumpere mortes.
Non tenet hic lacrimas, stupet hic; vocat ille beatos,
Funera quos maneant, hic votis numen adorat
Bracchiaque ad caelum, quod non videt, inrita tollens
Poscit opem; subeunt illi fraterque parensque,
Huic cum pignoribus domus et quodcumque relictum est.
Alcyone Ceyca movet, Ceycis in ore
Nulla nisi Alcyone est et, cum desideret unam,
Gaudet abesse tamen. patriae quoque vellet ad oras
Respicere inque domum supremos vertere vultus,
Verum ubi sit, nescit; tanta vertigine pontus
Fervet, et inducta piceis e nubibus umbra
Omne latet caelum, duplicataque noctis imago est.
Frangitur incursu nimbosi turbinis arbor,
Frangitur et regimen, spoliisque animosa superstes
Unda velut victrix sinuataque despicit undas,
Nec levius, quam siquis Athon Pindumve revulsos

Sede sua totos in apertum everterit aequor,
Praecipitata cadit pariterque et pondere et ictu
Mergit in ima ratem, cum qua pars magna virorum
Gurgite pressa gravi neque in aëra reddita fato
Functa suo est; alii pártes et membra carinae
Trunca tenent, tenet ipse manu, qua sceptra solebat,
Fragmina navigii Ceyx socerumque patremque
Invocat, heu! frustra; nam plurima nantis in ore est
Alcyone coniunx: illam meminitque refertque,
Illius ante oculos ut agant sua corpora fluctus,
Optat, et exanimis manibus tumuletur amicis;
Dum natat, absentem, quotiens sinit hiscere fluctus,
Nominat Alcyonen ipsisque inmurmurat undis.
Ecce super medios fluctus niger arcus aquarum
Frangitur et rupta mersum caput obruit unda.
Lucifer obscurus nec quem cognoscere posses
Illa luce fuit, quoniamque excedere caelo
Non licuit, densis texit sua nubibus ora.
Aeolis interea tantorum ignara malorum
Dinumerat noctes et iam, quas induat ille,
Festinat vestes, iam quas, ubi venerit ille,
Ipsa gerat, reditusque sibi promittit inanes.
Omnibus illa quidem superis pia tura ferebat,
Ante tamen cunctos Iunonis templa colebat,
Proque viro, qui nullus erat, veniebat ad aras,
Utque foret sospes coniunx suus utque rediret,
Optabat, nullamque sibi praeferret; at illi
Hoc de tot votis poterat contingere solum.
At dea non ultra pro functo morte rogari
Sustinet, utque manus funestas arceat aris,
'Iri, meae' dixit 'fidissima nuntia vocis,
Vise soporiferam Somni velociter aulam
Exstinctique iube Ceycis imagine mittat
Somnia ad Alcyonen veros narrantia casus!'
Dixerat, induitur velamina mille colorum
Iris et arcuato caelum curvamine signans
Tecta petit iussi sub nube latentia regis.

Est prope Cimmerios longo spelunca recessu,
Mons cavus, ignavi domus et penetralia Somni:
Quo numquam radiis oriens mediusve cadensve
Phoebus adire potest; nebulae caligine mixtae
Exhalantur humo dubiaeque crepuscula lucis.
Non vigil ales ibi cristati cantibus oris
Evocat Auroram, nec voce silentia rumpunt
Sollicitive canes canibusve sagacior anser;
Non fera, non pecudes, non moti flamine rami
Humanaeve sonum reddunt convicia linguae:
Muta quies habitat; saxo tamen exit ab imo
Rivus aquae Lethes, per quem cum murmure labens
Invitat somnos crepitantibus unda lapillis.
Ante fores antri fecunda papavera florent
Innumeraeque herbae, quarum de lacte soporem
Nox legit et spargit per opacas umida terras;
Ianua nec verso stridores cardine reddit:
Nulla domo tota est, custos in limine nullus.
Et medio torus est ebeno sublimis in antro,
Plumeus, atricolor, pullo velamine tectus,
Quo cubat ipse deus membris languore solutis.
Hunc circa passim varias imitantia formas
Somnia vana iacent totidem, quot messis arīstas,
Silva gerit frondes, eiectas litus harenas.
Quo simul intravit manibusque obstantia virgo
Somnia dimovit, vestis fulgore reluxit
Sacra domus, tardaque deus gravitate iacentes
Vix oculos tollens iterumque iterumque relabens
Summaque percutiens nutanti pectora mento
Excussit tandem sibi se cubitoque levatus,
Quid veniat (cognovit enim), scitatur; at illa:
'Somne, quies rerum, placidissime, Somne, deorum,
Pax animi, quem cura fugit, qui corpora duris
Fessa ministeriis mulces reparasque labori,
Somnia, quae veras aequant imitantia formas,
Herculea Trachine iube sub imagine regis
Alcyonen adeant simulacraque naufraga fingant.

Imperat hoc Juno.' postquam mandata peregit,
Iris abit (neque enim ulterius tolerare soporis
Vim poterat), labique ut somnum sensit in artus,
Effugit et remeat, per quos modo venerat arcus.
At pater e populo natorum mille suorum
Excitat artificem simulatoremque figurae
Morphea. non illo quisquam sollertius alter
Exprimit incessus vultumque sonumque loquendi;
Adicit et vestes et consuetissima cuique
Verba, sed hic solos homines imitatur; at alter
Fit fera, fit volucris, fit longo corpore serpens:
Hunc Icelon superi, mortale Phobetora vulgus
Nominat; est etiam diversae tertius artis
Phantasos: ille in humum saxumque undamque trabemque,
Quaeque vacant anima, fallaciter omnia transit;
Regibus hic ducibusque suos ostendere vultus
Nocte solet, populos alii plebemque pererrant.
Praeterit hos senior cunctisque e fratribus unum
Morphea, qui peragat Thaumantidos edita, Somnus
Eligit et rursus molli languore solutus
Deposuitque caput stratoque recondidit alto.
Ille volat nullos strepitus facientibus alis
Per tenebras intraque morae breve tempus in urbem
Pervenit Haemoniam positisque e corpore pennis
In faciem Ceycis abit sumptaque figura f. clxvii.
Luridus, exanimi similis, sine vestibus ullis
Coniugis ante torum miserae stetit; uda videtur
Barba viri madidisque gravis fluere unda capillis.
Tum lecto incumbens, fletu super ora refuso,
Haec ait: 'agnoscis Ceyca, miserrima coniunx?
An mea mutata est facies? nunc respice: nosces
Inveniesque tuo pro coniuge coniugis umbram.
Nil opis, Alcyone, nobis tua vota tulerunt:
Occidimus! falso tibi me promittere noli!
Nubilus Aegaeo deprendit in aequore navem
Auster et ingenti iactatam flamine solvit,

Oraque nostra tuum frustra clamantia nomen
Inplerunt fluctus. non haec tibi nuntiat auctor
Ambiguus, non ista vagis rumoribus audis:
Ipse ego fata tibi praesens mea naufragus edo.
Surge, age, da lacrimas lugubriaque indue nec me
Indeploratum sub inania Tartara mitte!'
Adicit his vocem Morpheus, quam coniugis illa
Crederet esse sui; fletus quoque fundere veros
Visus erat gestumque manus Ceycis habebat.
Ingemit Alcyone; lacrimas movet atque lacertos
Per somnum corpusque petens amplectitur auras
Exclamatque 'mane! quo te rapis? ibimus una.'
Voce sua specieque viri turbata soporem
Excutit et primo si sit circumspicit illic,
Qui modo visus erat; nam moti voce ministri
Intulerant lumen. postquam non invenit usquam,
Percutit ora manu laniatque a pectore vestes
Pectoraque ipsa ferit; nec crines solvere curat,
Scindit et altrici, quae luctus causa, roganti
'Nulla est Alcyone, nulla est,' ait 'occidit una
Cum Ceyce suo. solantia tollite verba!
Naufragus interiit. vidi agnovique manusque
Ad discedentem cupiens retinere tetendi.
Umbra fuit, sed et umbra tamen manifesta virique
Vera mei! non ille quidem, si quaeris, habebat
Adsuetos vultus nec, quo prius, ore nitebat;
Pallentem nudumque et adhuc umente capillo
Infelix vidi: stetit hoc miserabilis ipso,
Ecce, loco!' (et quaerit, vestigia siqua supersint)
'Hoc erat, hoc, animo quod divinante timebam,
Et ne me fugeres, ventos sequerere, rogabam.
At certe vellem, quoniam periturus abibas,
Me quoque duxisses: multum fuit utile tecum
Ire mihi! neque enim de vitae tempore quicquam
Non simul egissem, nec mors discreta fuisset.
Nunc absens perii, iactor quoque fluctibus absens
Et sine me me pontus habet! crudelior ipso

Sit mihi mens pelago, si vitam ducere nitar
Longius et tanto pugnem superesse dolori;
Sed neque pugnabo nec te, miserande, relinquam
Et tibi nunc saltem veniam comes, inque sepulcro
Si non urna, tamen iunget nos littera, si non
Ossibus ossa meis, at nomen nomine tangam.'
Plura dolor prohibet, verboque intervenit omni
Plangor, et attonito gemitus a corde trahuntur.
Mane erat: egreditur tectis ad litus et illum
Maesta locum repetit, de quo spectarat euntem,
Dumque moratur ibi dumque 'hic retinacula solvit,
Hoc mihi discedens dedit oscula litore' dicit
Dumque notata locis reminiscitur acta fretumque
Prospicit, in liquida spatio distante tuetur
Nescio quid quasi corpus aqua, primoque, quid illud
Esset, erat dubium; postquam paulum adpulit unda,
Et, quamvis aberat, corpus tamen esse liquebat,
Qui foret, ignorans, quia naufragus, omine mota est
Et, tamquam ignoto lacrimam daret, 'heu! miser,' inquit
'Quisquis es, et siqua est coniunx tibi!' fluctibus actum
Fit propius corpus; quod quo magis illa tuetur,
Hoc minus et minus est mentis sua, iamque propinquae
Admotum terrae, iam quod cognoscere posset,
Cernit: erat coniunx. 'ille est!' exclamat et una
Ora, comas, vestem lacerat tendensque trementes
Ad Ceyca manus 'sic, o carissime coniunx,
Sic ad me, miserande, redis?' ait. adiacet undis
Facta manu moles, quae primas aequoris undas
Frangit et incursus quae praedelassat aquarum:
Insilit huc! mirumque fuit potuisse: volabat, f.clxviii.
Percutiensque levem modo natis aëra pennis
Stringebat summas ales miserabilis undas,
Dumque volat, maesto similem plenumque querellae
Ora dedere sonum tenui crepitantia rostro.

Ut vero tetigit mutum et sine sanguine corpus,
Dilectos artus amplexa recentibus alis
Frigida nequiquam duro dedit oscula rostro.
Senserit hoc Ceyx, an vultum motibus undae
Tollere sit visus, populus dubitabat; at ille
Senserat, et, tandem superis miserantibus, ambo
Alite mutantur. fatis obnoxius isdem f. clxix.
Tunc quoque mansit amor, nec coniugiale solutum est
Foedus in alitibus: coeunt fiuntque parentes,
Perque dies placidos hiberno tempore septem
Incubat Alcyone pendentibus aequore nidis.
Tunc iacet unda maris: ventos custodit et arcet
Aeolus egressu praestatque nepotibus aequor.
  Hos aliquis senior iunctim freta lata volantes
Spectat et ad finem servatos laudat amores.
Proximus, aut idem, si fors tulit, 'hic quoque,' dixit
'Quem mare carpentem substrictaque crura gerentem
Adspicis,' (ostendens spatiosum in guttura mergum)
'Regia progenies: sunt, si descendere ad ipsum
Ordine perpetuo quaeris, sunt huius origo
Ilus et Assaracus raptusque Iovi Ganymedes
Laumedonque senex Priamusque novissima Troiae
Tempora sortitus. frater fuit Hectoris iste:
Cui nisi cessissent prima nova fata iuventa,
Forsitan inferius non Hectore nomen haberet,
Quamvis est illum proles enixa Dymantis,
Aesacon umbrosa furtim peperisse sub Ida
Fertur Alexirhoë, Granico nata bicorni.
Oderat hic urbes nitidaque remotus ab aula
Secretos montes et inambitiosa colebat
Rura nec Iliacos coetus nisi rarus adibat.
Non agreste tamen nec inexpugnabile amori
Pectus habens silvas captatam saepe per omnes
Adspicit Hesperien patria Cebrenida ripa
Iniectos umeris siccantem sole capillos.
Visa fugit nymphe, veluti perterrita fulvum

Cerva lupum longeque lacu deprensa relicto
Accipitrem fluvialis anas; quam Troius heros
Insequitur celeremque metu celer urget amore.
Ecce latens herba coluber fugientis adunco
Dente pedem strinxit virusque in corpore liquit;
Cum vita subpressa fuga est: amplectitur amens
Exanimem clamatque 'piget, piget esse secutum!
Sed non hoc timui, neque erat mihi vincere tanti.
Perdidimus miseram nos te duo: vulnus ab angue,
A me causa data est. ego sum sceleratior illo,
Qui tibi morte mea mortis solacia mittam.'
Dixit et e scopulo, quem rauca subederat unda,
Decidit in pontum; Tethys miserata cadentem
Molliter excepit nantemque per aequora pennis f. clxx.
Texit, et optatae non est data copia mortis.
Indignatur amans invitum vivere cogi
Obstarique animae misera de sede volenti
Exire; utque novas umeris adsumpserat alas,
Subvolat atque iterum corpus super aequora mittit.
Pluma levat casus. furit Aesacos, inque profundum
Pronus abit letique viam sine fine retemptat.
Fecit amor maciem: longa internodia crurum,
Longa manet cervix, caput est a corpore longe;
Aequora amat, nomenque manet, quia mergitur, illi.'

LIBER DUODECIMUS

Nescius adsumptis Priamus pater Aesacon alis
Vivere lugebat; tumulo quoque nomen habenti
Inferias dederat cum fratribus Hector inani.
Defuit officio Paridis praesentia tristi,
Postmodo qui rapta longum cum coniuge bellum
Attulit in patriam, coniurataeque sequuntur
Mille rates gentisque simul commune Pelasgae,
Nec dilata foret vindicta, nisi aequora saevi
Invia fecissent venti Boeotaque tellus
Aulide piscosa puppes tenuisset ituras.

Hic patrio de more Iovi cum sacra parassent,
Ut vetus accensis incanduit ignibus ara,
Serpere caeruleum Danai videre draconem
In platanum, coeptis quae stabat proxima sacris.
Nidus erat volucrum bis quattuor arbore summa:
Quas simul et matrem circum sua damna volantem
Corripuit serpens avidoque recondidit ore,
Obstipuere omnes, at veri providus augur
Thestorides 'vincemus,' ait 'gaudete, Pelasgi!
Troia cadet, sed erit nostri mora longa laboris'
Atque novem volucres in belli digerit annos.
Ille, ut erat virides amplexus in arbore ramos,
Fit lapis et servat serpentis imagine nixum. f. clxxi.
  Permanet Aoniis Nereus violentus in undis
Bellaque non transfert; et sunt, qui parcere Troiae
Neptunum credant, quia moenia fecerat urbi,
At non Thestorides; nec enim nescitve tacetve,
Sanguine virgineo placandam virginis iram
Esse deae. postquam pietatem publica causa
Rexque patrem vicit castumque datura cruorem
Flentibus ante aram stetit Iphigenia ministris,
Victa dea est nubemque oculis obiecit et inter
Officium turbamque sacri vocesque precantum
Subposita fertur mutasse Mycenida cerva. f. clxxii.
Ergo ubi, qua decuit, lenita est caede Diana
Et pariter Phoebes, pariter maris ira recessit,
Accipiunt ventos a tergo mille carinae
Multaque perpessae Phrygia potiuntur harena.
  Orbe locus medio est inter terrasque fretumque
Caelestesque plagas, triplicis confinia mundi;
Unde, quod est usquam, quamvis regionibus absit,
Inspicitur, penetratque cavas vox omnis ad aures.
Fama tenet summaque domum sibi legit in arce
Innumerosque aditus ac mille foramina tectis
Addidit et nullis inclusit limina portis:
Nocte dieque patet; tota est ex aere sonanti,
Tota fremit vocesque refert iteratque, quod audit;

Nulla quies intus nullaque silentia parte.
Nec tamen est clamor, sed parvae murmura vocis,
Qualia de pelagi, siquis procul audiat, undis
Esse solent, qualemve sonum, cum Iuppiter atras
Increpuit nubes, extrema tonitrua reddunt.
Atria turba tenet: veniunt, leve vulgus, euntque
Mixtaque cum veris passim commenta vagantur
Milia rumorum confusaque verba volutant.
E quibus hi vacuas inplent sermonibus aures,
Hi narrata ferunt alio, mensuraque ficti
Crescit, et auditis aliquid novus adicit auctor.
Illic Credulitas, illic temerarius Error
Vanaque Laetitia est consternatique Timores
Seditioque recens dubioque auctore Susurri.
Ipsa, quid in caelo rerum pelagoque geratur
Et tellure, videt totumque inquirit in orbem.
  Fecerat haec notum Graias cum milite forti
Adventare rates, neque inexpectatus in armis
Hostis adest: prohibent aditus litusque tuentur
Troës et Hectorea primus fataliter hasta,
Protesilaë, cadis, commissaque proelia magno
Stant Danais, fortisque animae nece cognitus Hector;
Nec Phryges exiguo, quid Achaica dextera posset,
Sanguine senserunt. et iam Sigea rubebant
Litora, iam leto proles Neptunia Cygnus
Mille viros dederat, iam curru instabat Achilles
Totaque Peliacae sternebat cuspidis ictu
Agmina perque acies aut Cygnum aut Hectora quaerens
Congreditur Cygno (decimum dilatus in annum
Hector erat): tum colla iugo canentia pressos
Exhortatus equos currum direxit in hostem
Concutiensque suis vibrantia tela lacertis
'Quisquis es, o iuvenis,' dixit 'solamen habeto
Mortis, ab Haemonio quod sis iugulatus Achille!'
Hactenus Aeacides, vocem gravis hasta secuta est,

Sed quamquam certa nullus fuit error in hasta,
Nil tamen emissi profecit acumine ferri;
Utque hebeti pectus tantummodo contudit ictu,
'Nate dea, nam te fama praenovimus,' inquit
Ille 'quid a nobis vulnus miraris abesse?'
(Mirabatur enim) 'non haec, quam cernis, equinis
Fulva iubis cassis neque onus cava parma sinistrae
Auxilio mihi sunt: decor est quaesitus ab istis.
Mars quoque ob hoc capere arma solet. removebitur huius
Tegminis officium, tamen indestrictus abibo.
Est aliquid non esse satum Nereïde, sed qui
Nereaque et natas et totum temperat aequor.'
Dixit et haesurum clipei curvamine telum
Misit in Aeaciden, quod et aes et proxima rupit
Terga novena boum, decimo tamen orbe moratum est.
Excutit hoc heros rursusque trementia forti
Tela manu torsit: rursus sine vulnere corpus
Sincerumque fuit. nec tertia cuspis apertum
Et se praebentem valuit destringere Cygnum.
Haud secus exarsit, quam circo taurus aperto,
Cum sua terribili petit inritamina cornu,
Poeniceas vestes, elusaque vulnera sentit.
Num tamen exciderit ferrum considerat hastae:
Haerebat ligno. 'manus est mea debilis ergo,
Quasque' ait 'ante habuit vires, effudit in uno?
Nam certe valui, vel cum Lyrnesia primus
Moenia deieci vel cum Tenedonque suoque
Eetioneas inplevi sanguine Thebas,
Vel cum purpureus populari caede Caicus
Fluxit opusque meae bis sensit Telephus hastae.
Hic quoque tot caesis, quorum per litus acervos
Et feci et video, valuit mea dextra valetque.'
Dixit et, ante actis veluti male crederet, hastam
Misit in adversum Lycia de plebe Menoeten
Loricamque simul subiectaque pectora rupit;

Quo plangente gravem moribundo pectore terram
Extrahit illud idem calido de vulnere telum
Atque ait 'haec manus est, haec, qua modo vicimus, hasta:
Utar in hoc isdem, sit in hoc, precor, exitus idem!'
Sic fatus Cygnum repetit, nec fraxinus errat
Inque umero sonuit non evitata sinistro;
Inde velut muro solidaque a caute repulsa est.
Qua tamen ictus erat, signatum sanguine Cygnum
Viderat et frustra fuerat gavisus Achilles:
Vulnus erat nullum, sanguis fuit ille Menoetae.
Tum vero praeceps curru fremebundus ab alto
Desilit et nitido securum comminus hostem
Ense petens parmam gladio galeamque cavari
Cernit et in duro laedi quoque corpore ferrum.
Haud tulit ulterius clipeoque adversa retecti
Ter quater ora viri, capulo cava tempora pulsat
Cedentique sequens instat turbatque ruitque
Adtonitoque negat requiem: pavor occupat illum,
Ante oculosque natant tenebrae retroque ferenti
Aversos passus medio lapis obstitit arvo;
Quem super inpulsum resupino corpore Cygnum
Vi multa vertit terraeque adflixit Achilles.
Tum clipeo genibusque premens praecordia duris
Vincla trahit galeae, quae presso subdita mento
Elidunt fauces et respiramen utrumque
Eripiunt animae. victum spoliare parabat;
Arma relicta videt: corpus deus aequoris albam f.clxxiii.
Contulit in volucrem, cuius modo nomen habebat.

Hic labor, haec requiem multorum pugna dierum
Adtulit, et positis pars utraque substitit armis.
Dumque vigil Phrygios servat custodia muros
Et vigil Argolicas servat custodia fossas,
Festa dies aderat, qua Cygni victor Achilles
Pallada mactatae placabat sanguine vaccae;
Cuius ut inposuit prosecta calentibus aris,
Et dis acceptus penetravit in aethera nidor,

Sacra tulere suam, pars est data cetera mensis.
Discubuere toris proceres et corpora tosta
Carne replent vinoque levant curasque sitimque.
Non illos citharae, non illos carmina vocum
Longave multifori delectat tibia buxi,
Sed noctem sermone trahunt, virtusque loquendi
Materia est: pugnas referunt hostisque suasque,
Inque vices adita atque exhausta pericula saepe
Commemorare iuvat. quid enim loqueretur Achilles,
Aut quid apud magnum potius loquerentur Achillem?
Proxima praecipue domito victoria Cygno
In sermone fuit: visum mirabile cunctis,
Quod iuvenis corpus nullo penetrabile telo
Invictumque a vulnere erat ferrumque terebat.
Hoc ipse Aeacides, hoc mirabantur Achivi,
Cum sic Nestor ait: 'vestro fuit unicus aevo
Contemptor ferri nulloque forabilis ictu
Cygnus; at ipse olim patientem vulnera mille
Corpore non laeso Perrhaebum Caenea vidi,
Caenea Perrhaebum, qui factis inclitus Othryn
Incoluit, quoque id mirum magis esset in illo,
Femina natus erat.' monstri novitate feruntur,
Quisquis adest, narretque rogant. quos inter Achilles:
'Dic age, nam cunctis eadem est audire voluntas,
O facunde senex, aevi prudentia nostri,
Quis fuerit Caeneus, cur in contraria versus,
Qua tibi militia, cuius certamine pugnae
Cognitus, a quo sit victus, si victus ab ullo est.'
Tum senior: 'quamvis obstet mihi tarda vetustas,
Multaque me fugiant primis spectata sub annis,
Plura tamen memini, nec, quae magis haereat, ulla
Pectore res nostro est inter bellique domique
Acta tot, ac siquem potuit spatiosa senectus
Spectatorem operum multorum reddere, vixi
Annos bis centum; nunc tertia vivitur aetas.

Clara decore fuit proles Elateïa Caenis,
Thessalidum virgo pulcherrima, perque propinquas
Perque tuas urbes (tibi enim popularis, Achille),
Multorumque fuit spes invidiosa procorum.
Temptasset Peleus thalamos quoque forsitan illos,
Sed iam aut contigerant illi conubia matris,
Aut fuerant promissa, tuae. nec Caenis in ullos
Denupsit thalamos secretaque litora carpens
Aequorei vim passa dei est (ita fama ferebat),
Utque novae Veneris Neptunus gaudia cepit,
'Sint tua vota licet' dixit 'secura repulsae:
Elige, quid voveas!' (eadem hoc quoque fama ferebat).
'Magnum' Caenis ait 'facit haec iniuria votum,
Tale pati nil posse; mihi da, femina ne sim:
Omnia praestiteris.' graviore novissima dixit
Verba sono poteratque viri vox illa videri,
Sicut erat; nam iam voto deus aequoris alti f. clxxiv.
Adnuerat dederatque super, ne saucius ullis
Vulneribus fieri ferrove occumbere posset.
Munere laetus abit studiisque virilibus aevum
Exigit Atracides Peneïaque arva pererrat.
Duxerat Hippodamen audaci Ixione natus
Nubigenasque feros positis ex ordine mensis
Arboribus tecto discumbere iusserat antro.
Haemonii proceres aderant, aderamus et ipsi,
Festaque confusa resonabat regia turba.
Ecce canunt Hymenaeon, et ignibus atria fumant,
Cinctaque adest virgo matrum nuruumque caterva
Praesignis facie. felicem diximus illa
Coniuge Pirithoum, quod paene fefellimus omen.
Nam tibi, saevorum saevissime Centaurorum,
Euryte, quam vino pectus tam virgine visa
Ardet, et ebrietas geminata libidine regnat.
Protinus eversae turbant convivia mensae,
Raptaturque comis per vim nova nupta prehensis.
Eurytus Hippodamen, alii, quam quisque probabant

Aut poterant, rapiunt, captaeque erat urbis imago.
Femineo clamore sonat domus. ocius omnes
Surgimus, et primus 'quae te vecordia,' Theseus
'Euryte, pulsat,' ait, 'qui me vivente lacessas
Pirithoum violesque duos ignarus in uno?'
Ille nihil contra (neque enim defendere verbis
Talia facta potest), sed vindicis ora protervis
Insequitur manibus generosaque pectora pulsat.
Forte fuit iuxta signis extantibus asper
Antiquus crater, quem surgens vastior ipso
Sustulit Aegides adversaque misit in ora.
Sanguinis ille globos pariter cerebrumque merumque
Vulnere et ore vomens madida resupinus harena
Calcitrat. ardescunt germani caede bimembres
Certatimque omnes uno ore 'arma, arma' loquuntur.
Vina dabant animos, et prima pocula pugna
Missa volant fragilesque cadi curvique lebetes,
Res epulis quondam, tum bello et caedibus aptae.
  Primus Ophionides Amycus penetralia donis
Haud timuit spoliare suis et primus ab aede
Lampadibus densum rapuit funale coruscis
Elatumque alte, veluti qui candida tauri
Rumpere sacrifica molitur colla securi,
Inlisit fronti Lapithae Celadontis et ossa
Non cognoscendo confusa relinquit in ore.
Exsiluere oculi, disiectisque ossibus oris
Acta retro naris medioque est fixa palato.
Hunc pede convulso mensae Pellaeus acernae
Stravit humi Pelates deiecto in pectora mento
Cumque atro mixtos sputantem sanguine dentes
Vulnere Tartareas geminato mittit ad umbras.
  Proximus ut steterat, spectans altaria vultu
Fumida terribili 'cur non' ait 'utimur istis?'

---

230 Neve ea magnanimus frustra memoraverit heros
231 Submovet instantes raptamque furentibus aufert

Cumque suis Gryneus inmanem sustulit aram
Ignibus et medium Lapitharum iecit in agmen
Depressitque duos, Brotean et Orion. Orio
Mater erat Mycale, quam deduxisse canendo
Saepe reluctantis constabat cornua lunae.
'Non inpune feres, teli modo copia detur!'
Dixerat Exadius telique habet instar, in alta
Quae fuerant pinu, votivi cornua cervi.
Figitur hinc duplici Gryneus in lumina ramo
Eruiturque oculos, quorum pars cornibus haeret,
Pars fluit in barbam concretaque sanguine pendet.
Ecce rapit mediis flagrantem Rhoetus ab aris
Pruniceum torrem dextraque a parte Charaxi
Tempora perstringit fulvo protecta capillo.
Correpti rapida, veluti seges arida, flamma
Arserunt crines, et vulnere sanguis inustus
Terribilem stridore sonum dedit, ut dare ferrum
Igne rubens plerumque solet, quod forcipe curva
Cum faber eduxit, lacubus demittit; at illud
Stridet et in tepida submersum sibilat unda.
Saucius hirsutis avidum de crinibus ignem
Excutit inque umeros limen tellure revulsum
Tollit, onus plaustri, quod ne permittat in hostem,
Ipsa facit gravitas; socium quoque saxea moles
Oppressit spatio stantem propiore Cometen;
Gaudia nec retinet Rhoetus: 'sic, comprecor,' inquit
'Cetera sit fortis castrorum turba tuorum!'
Semicremoque novat repetitum stipite vulnus,
Terque quaterque gravi iuncturas verticis ictu
Rupit, et in liquido sederunt ossa cerebro.
Victor ad Euagrum Corythumque Dryantaque transit,
E quibus ut prima tectus lanugine malas
Procubuit Corythus, 'puero quae gloria fuso
Parta tibi est?' Euagrus ait; nec dicere Rhoetus
Plura sinit rutilasque ferox in aperta loquentis
Condidit ora viri perque os in pectora flammas.

Te quoque, saeve Drya, circum caput igne rotato
Insequitur; sed non in te quoque constitit idem
Exitus: adsiduae successu caedis ovantem,
Qua iuncta est umero cervix, sude figis obusta.
Ingemuit duroque sudem vix osse revellit
Rhoetus et ipse suo madefactus sanguine fugit.
Fugit et Ornëus Lycabasque et saucius armo
Dexteriore Medon et cum Pisenore Thaumas,
Quique pedum nuper certamine vicerat omnes,
Mermeros (accepto tum vulnere tardius ibat)
Et Pholus et Melaneus et Abas praedator aprorum,
Quique suis frustra bellum dissuaserat, augur
Astylus; ille etiam metuenti vulnera Nesso
'Ne fuge! ad Herculeos' inquit 'servaberis arcus.'
At non Eurynomus Lycidasque et Arëos et Imbreus
Effugere necem: quos omnes dextra Dryantis
Perculit adversos; adversum tu quoque, quamvis
Terga fugae dederas, vulnus, Crenaee, tulisti:
Nam grave respiciens inter duo lumina ferrum,
Qua naris fronti committitur, accipis, imae.
In tanto fremitu cunctis sine fine iacebat
Sopitus venis et inexperrectus Aphidas
Languentique manu carchesia mixta tenebat
Fusus in Ossaeae villosis pellibus ursae.
Quem procul ut vidit frustra nulla arma moventem,
Inserit amento digitos 'miscenda' que dixit
'Cum Styge vina bibes' Phorbas, nec plura moratus
In iuvenem torsit iaculum, ferrataque collo
Fraxinus, ut casu iacuit resupinus, adacta est.
Mors caruit sensu, plenoque e gutture fluxit
Inque toros inque ipsa niger carchesia sanguis.
Vidi ego Petraeum conantem tollere terra
Glandiferam quercum; quam dum complexibus ambit
Et quatit huc illuc labefactaque robora iactat,
Lancea Pirithoi costis inmissa Petraei
Pectora cum duro luctantia robore fixit.

Pirithoi cecidisse Lycum virtute ferebant,
Pirithoi virtute Chromim; sed uterque dederunt
Victori titulum quam Dictys Helopsque minorem:
Fixus Helops iaculo, quod pervia tempora fecit
Et missum a dextra laevam penetravit ad aurem;
Dictys ab ancipiti delapsus acumine montis,
Dum fugit instantem trepidans Ixione natum,
Decidit in praeceps et pondere corporis ornum
Ingentem fregit suaque induit ilia fractae.
Victor adest Aphareus saxumque e monte revulsum
Mittere conatur, mittentem stipite querno
Occupat Aegides cubitique ingentia frangit
Ossa nec ulterius dare corpus inutile leto
Aut vacat aut curat tergoque Bienoris alti
Insilit haud solito quemquam portare nisi ipsum
Opposuitque genu costis prensamque sinistra
Caesariem retinens vultum minitantiaque ora
Robore nodoso praeduraque tempora fregit.
Robore Nedymnum iaculatoremque Lycopen
Sternit et inmissa protectum pectora barba
Hippason et summis extantem Riphea silvis
Thereaque, Haemoniis qui prensos montibus ursos
Ferre domum vivos indignantesque solebat.
Haud tulit utentem pugnae successibus ultra
Thesea Demoleon. solido divellere dumo
Annosam pinum magno molimine temptat;
Quod quia non potuit, praefractam misit in hostem.
Sed procul a telo Theseus veniente recessit
Pallados admonitu: credi sic ipse volebat.
Non tamen arbor iners cecidit; nam Crantoris alti
Abscidit iaculo pectusque umerumque sinistrum.
Armiger ille tui fuerat genitoris, Achille,
Quem Dolopum rector bello superatus Amyntor
Aeacidae dederat pacis pignusque fidemque.
Hunc procul ut foedo disiectum vulnere Peleus
Vidit, 'at inferias, iuvenum gratissime Crantor,
Accipe!' ait validoque in Demoleonta lacerto

Fraxineam misit, mentis quoque viribus, hastam,
Quae laterum cratem perrupit et ossibus haerens
Intremuit: trahit ille manu sine cuspide lignum
(Id quoque vix sequitur), cuspis pulmone retenta est.
Ipse dolor vires animo dabat: aeger in hostem
Erigitur pedibusque virum proculcat equinis.
Excipit ille ictus galea clipeoque sonanti
Defensatque umeros praetentaque sustinet arma
Perque armos uno duo pectora perforat ictu.
Ante tamen leto dederat Phlegraeon et Hylen
Eminus, Iphinoum collato Marte Claninque;
Additur his Dorylas, qui tempora tecta gerebat
Pelle lupi saevique vicem praestantia teli
Cornua vara boum multo rubefacta cruore.
Huic ego (nam vires animus dabat) 'adspice,' dixi
'Quantum concedant nostro tua cornua ferro'
Et iaculum torsi; quod cum vitare nequiret,
Opposuit dextram passurae vulnera fronti:
Adfixa est cum fronte manus; fit clamor, at illum
Haerentem Peleus et acerbo vulnere victum
(Stabat enim propior) mediam ferit ense sub alvum.
Prosiluit terraque ferox sua viscera traxit
Tractaque calcavit calcataque rupit et illis
Crura quoque inpediit et inani concidit alvo.
Nec te pugnantem tua, Cyllare, forma redemit,
Si modo naturae formam concedimus illi.
Barba erat incipiens, barbae color aureus, aurea
Ex umeris medios coma dependebat in armos.
Gratus in ore vigor, cervix umerique manusque
Pectoraque artificum laudatis proxima signis,
Et quacumque vir est; nec equi mendosa sub illo
Deteriorque viro facies: da colla caputque,
Castore dignus erit; sic tergum sessile, sic stant
Pectora celsa toris. totus pice nigrior atra,
Candida cauda tamen, color est quoque cruribus albus.

Multae illum petiere sua de gente, sed una
Abstulit Hylonome, qua nulla decentior inter
Semiferos altis habitavit femina silvis.
Haec et blanditiis et amando et amare fatendo
Cyllaron una tenet; cultus quoque, quantus in illis
Esse potest membris, ut sit coma pectine levis,
Ut modo rore maris, modo se violave rosave
Inplicet, interdum candentia lilia gestet,
Bisque die lapsis Pagasaeae vertice silvae
Fontibus ora lavet, bis flumine corpora tingat,
Nec nisi quae deceant electarumque ferarum
Aut umero aut lateri praetendat vellera laevo.
Par amor est illis: errant in montibus una,
Antra simul subeunt; et tum Lapitheïa tecta
Intrarant pariter, pariter fera bella gerebant.
Auctor in incerto est: iaculum de parte sinistra
Venit et inferius, qua collo pectora subsunt,
Cyllare, te fixit. parvo cor vulnere laesum
Corpore cum toto post tela educta refrixit.
Protinus Hylonome morientes excipit artus
Inpositaque manu vulnus fovet oraque ad ora
Admovet atque animae fugienti obsistere temptat;
Ut videt extinctum, dictis, quae clamor ad auris
Arcuit ire meas, telo, quod inhaeserat illi,
Incubuit moriensque suum complexa maritum est.
Ante oculos stat et ìlle meos, quì sena leonum
Vinxerat inter se conexis vellera nodis,
Phaeocomes hominemque simul protectus equumque;
Codice qui misso, quem vix iuga bina moverent,
433 Tectaphon Oleniden a summo vertice fregit.
439 Ast ego, dum parat hic armis nudare iacentem

434 Fracta volubilitas capitis latissima, perque os
Perque cavas nares oculosque auresque cerebrum
Molle fluit, veluti concretum vimine querno
Lac solet utve liquor rari sub pondere cribri
Manat et exprimitur per densa foramina spissus.

(Scit tuus hoc genitor), gladium spoliantis in ima
Ilia demisi. Cthonius quoque Teleboasque
Ense iacent nostro: ramum prior ille bifurcum
Gesserat, hic iaculum; iaculo mihi vulnera fecit:
Signa vides! apparet adhuc vetus inde cicatrix.
Tunc ego debueram capiendo Pergama mitti,
Tum poteram magni, si non superare, morari
Hectoris arma meis. illo sed tempore nullus
Aut puer Hector erat, nunc me mea deficit aetas.
Quid tibi victorem gemini Periphanta Pyraethi,
Ampyca quid referam? qui quadripedantis Echecli
Fixit in adverso cornum sine cuspide vultu.
Vecte Pelethronius Macareus in pectus adacto
Stravit Erigdupum; memini et venabula condi
Inguine Nesseis manibus coniecta Cymeli.
Nec tu credideris tantum cecinisse futura
Ampyciden Mopsum: Mopso iaculante biformis
Accubuit frustraque loqui temptavit Hodites
Ad mentum lingua mentoque ad guttura fixo.
  Quinque neci Caeneus dederat Styphelumque Bromumque
Antimachumque Elymumque securiferumque Pyracten;
Vulnera non memini, numerum nomenque notavi.
Provolat Emathii spoliis armatus Halesi,
Quem dederat leto, membris et corpore Latreus
Maximus; huic aetas inter iuvenemque senemque,
Vis iuvenalis erat: variabant tempora cani.
Qui clipeo gladioque Macedoniaque sarisa
Conspicuus faciemque obversus in agmen utrumque
Armaque concussit certumque equitavit in orbem
Verbaque tot fudit vacuas animosus in auras:
'Et te, Caeni, feram? nam tu mihi femina semper,
Tu mihi Caenis eris. nec te natalis origo
Commonuit, mentemque subit, quo praemia facto,
Quaque viri falsam speciem mercede parasti?
Quid sis nata, vide, vel quid sis passa, columque,

I, cape cum calathis et stamina pollice torque;
Bella relinque viris!' iactanti talia Caeneus
Extentum cursu missa latus eruit hasta,
Qua vir equo commissus erat. furit ille dolore
Nudaque Phyllei iuvenis ferit ora sarisa;
Non secus haec resilit, quam tecti a culmine grando,
Aut siquis parvo feriat cava tympana saxo.
Comminus adgreditur laterique recondere duro
Luctatur gladium: gladio loca pervia non sunt.
'Haud tamen effugies! medio iugulaberis ense,
Quandoquidem mucro est hebes' inquit et in latus ensem
Obliquat longaque amplectitur ilia dextra;
Plaga facit gemitus in corpore marmoris icti,
Fractaque dissiluit percusso lammina callo.
Ut satis inlaesos miranti praebuit artus,
'Nunc age,' ait Caeneus 'nostro tua corpora ferro
Temptemus!' capuloque tenus demisit in armos
Ensem fatiferum caecumque in viscera movit
Versavitque manu vulnusque in vulnere fecit.
Ecce ruunt vasto rabidi clamore bimembres,
Telaque in hunc omnes unum mittuntque feruntque.
Tela retusa cadunt, manet inperfossus ab omni
Inque cruentatus Caeneus Elateïus ictu.
Fecerat adtonitos nova res: 'heu dedecus ingens!'
Monychus exclamat 'populus superamur ab uno,
Vixque viro! quamquam ille vir est, nos segnibus actis,
Quod fuit ille, sumus! quid membra inmania prosunt?
Quid geminae vires et quod fortissima rerum
In nobis duplex natura animalia iunxit?
Nec nos matre dea nec nos Ixione natos
Esse reor, qui tantus erat, Iunonis ut altae
Spem caperet; nos semimari superamur ab hoste!
Saxa trabesque super totosque involvite montes
Vivacemque animam missis elidite silvis!

Silva premat fauces, et erit pro vulnere pondus.'
Dixit et insanis deiectam viribus Austri
Forte trabem nactus validum coniecit in hostem
Exemplumque fuit, parvoque in tempore nudus
Arboris Othrys erat, nec habebat Pelion umbras.
Obrutus inmani tumulo sub pondere Caeneus
Aestuat arboreo congestaque robora duris
Fert umeris, sed enim postquam super ora caputque
Crevit onus neque habet, quas ducat, spiritus auras,
Deficit interdum, modo se super aëra frustra
Tollere conatur iactasque evolvere silvas
Interdumque movet, veluti, quam cernimus, ecce,
Ardua si terrae quatiatur motibus Ide.
Exitus in dubio est: alii sub inania corpus
Tartara detrusum silvarum mole ferebant;
Abnuit Ampycides medioque ex aggere fulvis
Vidit avem pennis liquidas exire sub auras, f. clxxv.
Quae mihi tum primum, tunc est conspecta supremum.
Hanc ubi lustrantem leni sua castra volatu
Mopsus et ingenti circum clangore sonantem
Adspexit pariterque animis oculisque secutus
'O salve,' dixit 'Lapithaeae gloria gentis,
Maxime vir quondam, sed avis nunc unica, Caeneu!'
Credita res auctore suo est. dolor addidit iram,
Oppressumque aegre tulimus tot ab hostibus unum
Nec prius abstitimus ferro exercere dolorem,
Quam data pars leto, partem fuga noxque removit.'
Haec inter Lapithas et semihomines Centauros
Proelia Tlepolemus Pylio referente dolorem
Praeteriti Alcidae tacito non pertulit ore
Atque ait: 'Herculeae mirum est oblivia laudis
Acta tibi, senior; certe mihi saepe referre
Nubigenas domitos a se pater esse solebat.'
Tristis ad haec Pylius: 'quid me meminisse malorum
Cogis et obductos oculis restringere luctus
Inque tuum genitorem odium offensasque fateri?

Ille quidem maiora fide, di!, gessit et orbem
Inplevit meritis, quod mallem posse negare;
Sed neque Deïphobum nec Polydamanta nec ipsum
Hectora laudamus — quis enim laudaverit hostem?
Ille tuus genitor Messenia moenia quondam
Stravit et inmeritas urbes Elimque Pylumque
Diruit inque meos ferrum flammamque penatis
Inpulit, utque alios taceam, quos ille peremit,
Bis sex Nelidae fuimus, conspecta iuventus:
Bis sex Herculeis ceciderunt me minus uno
Viribus, atque alios vinci potuisse ferendum est,
Mira Periclymeni mors est, cui posse figuras
Sumere, quas vellet, rursusque reponere sumptas
Neptunus dederat, Nelei sanguinis auctor.
Hic ubi nequiquam est formas variatus in omnes.
Vertitur in faciem volucris, quae fulmina curvis f. clxxvi.
Ferre solet pedibus divum gratissima regi;
Viribus usus avis pennis rostroque redunco
Hamatisque viri laniaverat unguibus ora.
Tendit in hunc nimium certos Tirynthius arcus
Atque inter nubes sublimia membra ferentem
Pendentemque ferit, lateri qua iungitur ala.
Nec grave vulnus erat; sed rupti vulnere nervi
Deficiunt motumque negant viresque volandi.
Decidit in terram non concipientibus auras
Infirmis pennis et, qua levis haeserat alae,
Corporis adfixi pressa est gravitate sagitta
Perque latus summum iugulo est exacta sinistro.
Nunc videor debere tui praeconia rebus
Herculis, o Rhodiae rector pulcherrime classis?
Nec tamen ulterius, quam fortia facta silendo
Ulciscor fratres: solida est mihi gratia tecum.'
Haec postquam dulci Neleïus edidit ore,
A sermone senis repetito munere Bacchi
Surrexere toro; nox est data cetera somno.
At deus aequoreas qui cuspide temperat undas,
In volucrem corpus nati Phaethontida versum

Mente dolet patria saevumque perosus Achillem
Exercet memores plus quam civiliter iras
Iamque fere tracto duo per quinquennia bello
Talibus intonsum compellat Sminthea dictis:
'O mihi de fratris longe gratissime natis,
Inrita qui mecum posuisti moenia Troiae,
Ecquid, ubi has iamiam casuras adspicis arces,
Ingemis? aut ecquid tot defendentia muros
Milia caesa doles? ecquid, ne persequar omnes,
Hectoris umbra subit circum sua Pergama tracti?
Cum tamen ille ferox belloque cruentior ipso
Vivit adhuc, operis nostri populator, Achilles.
Det mihi se: faxo, triplici quid cuspide possim,
Sentiat; at quoniam concurrere comminus hosti
Non datur, occulta necopinum perde sagitta!'
Adnuit atque animo pariter patruique suoque
Delius indulgens nebula velatus in agmen
Pervenit Iliacum mediaque in caede virorum
Rara per ignotos spargentem cernit Achivos
Tela Parim fassusque deum, 'quid spicula perdis
Sanguine plebis?' ait 'siqua est tibi cura tuorum,
Vertere in Aeaciden caesosque ulciscere fratres!'
Dixit et ostendens sternentem Troica ferro
Corpora Peliden arcus obvertit in illum
Certaque letifera direxit spicula dextra.
Quod Priamus gaudere senex post Hectora posset,
Hoc fuit! ille igitur tantorum victor, Achille,
Victus es a timido Graiae raptore maritae;
At si femineo fuerat tibi Marte cadendum,
Thermodontiaca malles cecidisse bipenni.
  Iam timor ille Phrygum, decus et tutela Pelasgi
Nominis, Aeacides, caput insuperabile bello,
Arserat: armarat deus idem, idemque cremabat.
Iam cinis est, et de tam magno restat Achille
Nescio quid parvum, quod non bene compleat urnam,
At vivit, totum quae gloria compleat orbem!
Haec illi mensura viro respondet, et hac est

Par sibi Pelides nec inania Tartara sentit.
Ipse etiam, ut, cuius fuerit, cognoscere possis,
Bella movet clipeus, deque armis arma feruntur.
Non ea Tydides, non audet Oileos Aiax,
Non minor Atrides, non bello maior et aevo
Poscere, non alii: solis Telamone creato
Laërteque fuit tantae fiducia laudis.
A se Tantalides onus invidiamque removit
Argolicosque duces mediis considere castris
Iussit et arbitrium litis traiecit in omnes.

LIBER TERTIUS DECIMUS

Consedere duces et vulgi stante corona
Surgit ad hos clipei dominus septemplicis Aiax,
Utque erat impatiens irae, Sigeïa torvo
Litora respexit classemque in litore vultu
Intendensque manus 'agimus, pro Iuppiter!' inquit
'Ante rates causam, et mecum confertur Ulixes!
At non Hectoreis dubitavit cedere flammis,
Quas ego sustinui, quas hac a classe fugavi.
Tutius est igitur fictis contendere verbis,
Quam pugnare manu! sed nec mihi dicere promptum,
Nec facere est isti, quantumque ego Marte feroci
Inque acie valeo, tantum valet iste loquendo.
Nec memoranda tamen vobis mea facta, Pelasgi,
Esse reor, vidistis enim; sua narret Ulixes,
Quae sine teste gerit, quorum nox conscia sola est.
Praemia magna peto, fateor, sed demit honorem
Aemulus: Aiaci non est tenuisse superbum,
Sit licet hoc ingens, quidquid speravit Ulixes.
Iste tulit pretium iam nunc temptaminis huius,
Quod, cum victus erit, mecum certasse feretur.
Atque ego, si virtus in me dubitabilis esset,
Nobilitate potens essem, Telamone creatus,
Moenia qui forti Troiana sub Hercule cepit

Litoraque intravit Pagasaea Colcha carina.
Aeacus huic pater est, qui iura silentibus illic
Reddit, ubi Aeoliden saxum grave Sisyphon urget.
Aeacon agnoscit summus prolemque fatetur
Iuppiter esse suam: sic a Iove tertius Aiax.
Nec tamen haec series in causam prosit, Achivi,
Si mihi cum magno non est communis Achille!
Frater erat: fraterna peto. quid sanguine cretus
Sisyphio furtisque et fraude simillimus illi
Inseris Aeacidis alienae nomina gentis?
An, quod in arma prior nulloque sub indice veni,
Arma neganda mihi? potiorque videbitur ille,
Ultima qui cepit detractavitque furore
Militiam ficto, donec sollertior isto
Et sibi inutilior timidi commenta retexit
Naupliades animi vitataque traxit ad arma?
Optima num sumat, quia sumere noluit ulla?
Nos inhonorati et donis patruelibus orbi,
Obtulimus quia nos ad prima pericula, simus?
Atque utinam aut verus furor ille aut creditus esset,
Nec comes hic Phrygias umquam venisset ad arces
Hortator scelerum; non te, Poeantia proles,
Expositum Lemnos nostro cum crimine haberet,
Qui nunc, ut memorant, silvestribus abditus antris
Saxa moves gemitu Laërtiadaeque precaris,
Quae meruit, quae, si di sunt, non vana precaris.
Et nunc ille eadem nobis iuratus in arma,
Heu! pars una ducum, quo successore sagittae
Herculis utuntur, fractus morboque fameque
Velaturque aliturque avibus volucresque petendo
Debita Troianis exercet spicula fatis.
Ille tamen vivit, quia non comitavit Ulixen;
Mallet et infelix Palamedes esse relictus:
Viveret aut certe letum sine crimine haberet.
Quem male convicti nimium memor iste furoris
Prodere rem Danaam finxit fictumque probavit
Crimen et ostendit, quod iam praefoderat, aurum!

Ergo aut exilio vires subduxit Achivis
Aut nece: sic pugnat, sic est metuendus Ulixes!
Qui licet eloquio fidum quoque Nestora vincat,
Haud tamen efficiet, desertum ut Nestora crimen
Esse rear nullum; qui cum inploraret Ulixem
Vulnere tardus equi fessusque senilibus annis,
Proditus a socio est. non haec mihi crimina fingi
Scit bene Tydides, qui nomine saepe vocatum
Corripuit trepidoque fugam exprobravit amico.
Adspiciunt oculis superi mortalia iustis!
En eget auxilio, qui non tulit, utque reliquit,
Sic linquendus erat: legem sibi dixerat ipse.
Conclamat socios: adsum videoque trementem
Pallentemque metu et metuentem morte futura;
Opposui molem clipei texique iacentem
Servavique animam (minimum est hic laudis) inertem.
Si perstas certare, locum redeamus in illum:
Redde hostem vulnusque tuum solitumque timorem
Post clipeumque late et mecum contende sub illo!
At postquam eripui, cui standi vulnera vires
Non dederant, nullo tardatus vulnere fugit.
Hector adest secumque deos in proelia ducit,
Quaque ruit, non tu tantum terreris, Ulixe,
Sed fortes etiam: tantum trahit ille timoris!
Hunc ego sanguineae successu caedis ovantem
Eminus ingenti resupinum pondere fudi;
Hunc ego poscentem, cum quo concurreret, unus
Sustinui, sortemque meam vovistis, Achivi,
Et vestrae valuere preces! si quaeritis huius
Fortunam pugnae, non sum superatus ab illo.
Ecce ferunt Troes ferrumque ignisque Iovemque
In Danaas classes: ubi nunc facundus Ulixes?
Nempe ego mille meo protexi pectore puppes,
Spem vestri reditus: date pro tot navibus arma!
Quod si vera licet mihi dicere, quaeritur istis,
Quam mihi, maior honos, coniunctaque gloria nostra est,

Atque Aiax armis, non Aiaci arma petuntur.
Conferat his Ithacus Rhesum inbellemque Dolona
Priamidenque Helenum rapta cum Pallade captum:
Luce nihil, gestum nihil est Diomede remoto!
Si semel ista datis meritis tam vilibus arma,
Dividite, et pars sit maior Diomedis in illis!
Quo tamen haec Ithaco? qui clam, qui semper inermis
Rem gerit et furtis incautum decipit hostem?
Ipse nitor galeae claro radiantis ab auro
Insidias prodet manifestabitque latentem;
Sed neque Dulichius sub Achillis casside vertex
Pondera tanta feret, nec non onerosa gravisque
Pelias hasta potest inbellibus esse lacertis,
Nec clipeus vasti concretus imagine mundi
Conveniet timidae nataeque ad furta sinistrae.
Debilitaturum quid te petis, inprobe, munus?
Quod tibi si populi donaverit error Achivi,
Cur spolieris, erit, non cur metuaris ab hoste,
Et fuga, qua sola cunctos, timidissime, vincis,
Tarda futura tibi est gestamina tanta trahenti.
Adde quod iste tuus, tam raro proelia passus,
Integer est clipeus: nostro, qui tela ferendo
Mille patet plagis, novus est successor habendus.
Denique (quid verbis opus est?) spectemur agendo!
Arma viri fortis medios mittantur in hostes:
Inde iubete peti et referentem ornate relatis!'
Finierat Telamone satus, vulgique secutum
Ultima murmur erat, donec Laërtius heros
Adstitit atque oculos paulum tellure moratos
Sustulit ad proceres expectatoque resolvit
Ora sono, neque abest facundis gratia dictis.
'Si mea cum vestris valuissent vota, Pelasgi,
Non foret ambiguus tanti certaminis heres,
Tuque tuis armis, nos te poteremur, Achille.
Quem quoniam non aequa mihi vobisque negarunt
Fata,' (manuque simul veluti lacrimantia tersit

Lumina) 'quis magno melius succedit Achilli,
Quam per quem magnus Danais successit Achilles?
Huic modo ne prosit, quod, uti est, hebes esse videtur,
Neve mihi noceat, quod vobis semper, Achivi,
Profuit ingenium, meaque haec facundia, siqua est,
Quae nunc pro domino, pro vobis saepe locuta est,
Invidia careat, bona nec sua quisque recuset!
Nam genus et proavos et, quae non fecimus ipsi,
Vix ea nostra voco, sed enim, quia rettulit Aiax
Esse Iovis pronepos, nostri quoque sanguinis auctor
Iuppiter est, totidemque gradus distamus ab illo.
Nam mihi Laërtes pater est, Arcisius illi,
Iuppiter huic, neque in his quisquam damnatus et exul;
Est quoque per matrem Cyllenius addita nobis
Altera nobilitas: deus est in utroque parente.
Sed neque materno quod sum generosior ortu,
Nec mihi quod pater est fraterni sanguinis insons,
Proposita arma peto: meritis expendite causam,
Dummodo, quod fratres Telamon Peleusque fuerunt,
Aiacis meritum non sit nec sanguinis ordo,
Sed virtutis honor spoliis quaeratur in istis!
Aut si proximitas primusque requiritur heres,
Est genitor Peleus, est Pyrrhus filius illi:
Quis locus Aiaci? Phthiam haec Scyrumve ferantur!
Nec minus est isto Teucer patruelis Achilli:
Num petit ille tamen? num, si petat, auferat illa?
Ergo operum quoniam nudum certamen habetur,
Plura quidem feci, quam quae comprendere dictis
In promptu mihi sit; rerum tamen ordine ducar.
Praescia venturi genetrix Nereïa leti
Dissimulat cultu natum, et deceperat omnes,
In quibus Aiacem, sumptae fallacia vestis.
Arma ego femineis animum motura virilem
Mercibus inserui, neque adhuc proiecerat heros
Virgineos habitus, cum parmam hastamque tenenti

'Nate dea,' dixi 'tibi se peritura reservant
Pergama! quid dubitas ingentem evertere Troiam?'
Iniecique manum fortemque ad fortia misi.
Ergo opera illius mea sunt: ego Telephon hasta
Pugnantem domui, victum orantemque refeci;
Quod Thebae cecidere, meum est; me credite Lesbon,
Me Tenedon Chrysenque et Cillan, Apollinis urbes,
Et Scyrum cepisse; mea concussa putate
Procubuisse solo Lyrnesia moenia dextra;
Utque alias taceam, qui saevum perdere posset
Hectora, nempe dedi: per me iacet inclitus Hector!
Illis haec armis, quibus est inventus Achilles,
Arma peto: vivo dederam, post fata reposco.
  Ut dolor unius Danaos pervenit ad omnes,
Aulidaque Euboicam complerunt mille carinae,
Expectata diu, nulla aut contraria classi
Flamina erant, duraeque iubent Agamemnona sortes
Inmeritam saevae natam mactare Dianae.
Denegat hoc genitor divisque irascitur ipsis
Atque in rege tamen pater est; ego mite parentis
Ingenium verbis ad publica commoda verti:
Nunc equidem (fateor, fassoque ignoscat Atrides!)
Difficilem tenui sub iniquo iudice causam.
Hunc tamen utilitas populi fraterque datique
Summa movet sceptri, laudem ut cum sanguine penset.
Mittor et ad matrem, quae non hortanda, sed astu
Decipienda fuit: quo si Telamonius isset,
Orba suis essent etiamnum lintea ventis.
Mittor et Iliacas audax orator ad arces,
Visaque et intrata est altae mihi curia Troiae:
Plenaque adhuc erat illa viris; interritus egi,
Quam mihi mandarat communis Graecia, causam
Accusoque Parim praedamque Helenamque reposco
Et moveo Priamum Priamoque Antenora iunctum;
At Paris et fratres et, qui rapuere sub illo,

Vix tenuere manus (scis hoc, Menelaë!) nefandas,
Primaque lux nostri tecum fuit illa pericli.
Longa referre mora est, quae consilioque manuque
Utiliter feci spatiosi tempore belli.
Post acies primas urbis se moenibus hostes
Continuere diu, nec aperti copia Martis
Ulla fuit: decimo demum pugnavimus anno.
Quid facis interea, qui nil nisi proelia nosti?
Quis tuus usus erat? nam si mea facta requiris,
Hostibus insidior, fossa munimina cingo,
Consolor socios, ut longi taedia belli
Mente ferant placida, doceo, quo simus alendi
Armandique modo, mittor, quo postulat usus.
Ecce Iovis monitu deceptus imagine somni
Rex iubet incepti curam dimittere belli;
Ille potest auctore suam defendere vocem.
Non sinat hoc Aiax delendaque Pergama poscat,
Quodque potest, pugnet! cur non remoratur ituros?
Cur non arma capit? det, quod vaga turba sequatur!
Non erat hoc nimium numquam nisi magna loquenti:
Quid, quod et ipse fugit! vidi, puduitque videre,
Cum tu terga dares inhonestaque vela parares!
Nec mora, 'quid facitis? quae vos dementia' dixi
'Concitat, o socii, captam dimittere Troiam?
Quidve domum fertis decimo nisi dedecus anno?'
Talibus atque aliis, in quae dolor ipse disertum
Fecerat, aversos profuga de classe reduxi;
Convocat Atrides socios terrore paventes,
Nec Telamoniades etiamnunc hiscere quicquam
Audet; at ausus erat reges incessere dictis
Thersites etiam, per me haud inpune protervus.
Erigor et trepidos cives exhortor in hostem
Amissamque mea virtutem voce reposco.
Tempore ab hoc, quodcumque potest fecisse videri
Fortiter iste, meum est, qui dantem terga retraxi.
Denique de Danais quis te laudatve petitve?

At sua Tydides mecum communicat acta,
Me probat et socio semper confidit Ulixe.
Est aliquid, de tot Graiorum milibus unum
A Diomede legi (nec me sors ire iubebat!),
Si tamen — et spreto noctisque hostisque periclo —
Ausum etiam, quae nos, Phrygia de gente Dolona
Interimo, non ante tamen, quam cuncta coegi
Prodere et edidici, quid perfida Troia pararet.
Omnia cognoram nec, quod specularer, habebam
Et iam promissa poteram cum laude reverti:
Haud contentus eo petii tentoria Rhesi
Inque suis ipsum castris comitesque peremi
Atque ita captivo victor votisque potitus
Ingredior curru laetos imitante triumphos.
Cuius equos pretium pro nocte poposcerat hostis,
Arma negate mihi, fueritque benignior Aiax!
  Quid Lycii referam Sarpedonis agmina ferro
Devastata meo? cum multo sanguine fudi
Coeranon Iphitiden et Alastoraque Chromiumque
Alcandrumque Haliumque Noëmonaque Prytanimque
Exitioque dedi cum Chersidamante Thoona
Et Charopem fatisque inmitibus Ennomon actum,
Quique minus celebres nostra sub moenibus urbis
Procubuere manu. sunt et mihi vulnera, cives,
Ipso pulchra loco: nec vanis credite verbis!
Adspicite en!' vestemque manu deduxit et 'haec sunt
Pectora semper' ait 'vestris exercita rebus.
At nil inpendit per tot Telamonius annos
Sanguinis in socios et habet sine vulnere corpus.
  Quid tamen hoc refert, si se pro classe Pelasga
Arma tulisse refert contra Troasque Iovemque?
Confiteorque, tulit; neque enim benefacta maligne
Detractare meum est. sed ne communia solus
Occupet atque aliquem vobis quoque reddat honorem,

Reppulit Actorides sub imagine tutus Achillis
Troas ab arsuris cum defensore carinis.
Ausum etiam Hectoreis solum concurrere telis
Se putat oblitus regisque ducisque meique,
Nonus in officio et praelatus munere sortis.
Sed tamen eventus vestrae, fortissime, pugnae
Quis fuit? Hector abit violatus vulnere nullo.
  Me miserum, quanto cogor meminisse dolore
Temporis illius, quo, Graium murus, Achilles
Procubuit! nec me lacrimae luctusque timorque
Tardarunt, quin corpus humo sublime referrem:
His umeris, his, inquam, umeris ego corpus Achillis
Et simul arma tuli; quae nunc quoque ferre laboro.
Sunt mihi, quae valeant in talia pondera, vires,
Est animus certe vestros sensurus honores!
Scilicet idcirco pro gnato caerula mater
Ambitiosa suo fuit, ut caelestia dona,
Artis opus tantae, rudis et sine pectore miles
Indueret? neque enim clipei caelamina novit
Oceanum et terras cumque alto sidera caelo
Pleïadasque Hyadasque inmunemque aequoris Arcton
Diversasque urbes nitidumque Orionis ensem:
Postulat, ut capiat, quae non intellegit, arma.
  Quid, quod me duri fugientem munera belli
Arguit incepto serum accessisse labori
Nec se magnanimo maledicere sentit Achilli?
Si simulasse vocas crimen, simulavimus ambo;
Si mora pro culpa est, ego sum maturior illo.
Me pia detinuit coniunx, pia mater Achillem,
Primaque sunt illis data tempora, cetera vobis.
Haud timeo, si iam nequeam defendere, crimen
Cum tanto commune viro: deprensus Ulixis
Ingenio tamen ille, at non Aiacis Ulixes!
Neve in me stolidae convicia fundere linguae
Admiremur eum, vobis quoque digna pudore
Obicit. an falso Palameden crimine turpe est

Accusasse mihi, vobis damnasse decorum est?
Sed neque Naupliades facinus defendere tantum
Tamque patens valuit, nec vos audistis in illo
Crimina: vidistis, pretioque obiecta patebant.
Nec Poeantiaden quod habet Vulcania Lemnos,
Esse reus merui (factum defendite vestrum!
Consensistis enim) nec me suasisse negabo,
Ut se subtraheret bellique viaeque labori
Temptaretque feros requie finire dolores.
Paruit — et vivit! non haec sententia tantum
Fida, sed et felix, cum sit satis esse fidelem.
Quem quoniam vates delenda ad Pergama poscunt,
Ne mandate mihi! melius Telamonius ibit
Eloquioque virum morbis iraque furentem
Molliet aut aliqua producet callidus arte.
Ante retro Simois fluet et sine frondibus Ide
Stabit et auxilium promittet Achaia Troiae,
Quam cessante meo pro vestris pectore rebus
Aiacis stolidi Danais sollertia prosit.
Sis licet infestus sociis regique mihique,
Dure Philoctete, licet exsecrere meumque
Devoveas sine fine caput cupiasque dolenti
Me tibi forte dari nostrumque haurire cruorem,
Utque tui mihi, sic fiat tibi copia nostri:
Te tamen adgrediar mecumque reducere nitar
Tamque tuis potiar, faveat Fortuna, sagittis,
Quam sum Dardanio, quem cepi, vate potitus,
Quam responsa deum Troianaque fata retexi,
Quam rapui Phrygiae signum penetrale Minervae
Hostibus e mediis! et se mihi comparat Aiax?
Nempe capi Troiam prohibebant fata sine illo!
Fortis ubi est Aiax? ubi sunt ingentia magni
Verba viri? cur hic metuis? cur audet Ulixes
Ire per excubias et se committere nocti
Perque feros enses non tantum moenia Troum,
Verum etiam summas arces intrare suaque
Eripere aede deam raptamque adferre per hostes?

Quae nisi fecissem, frustra Telamone creatus
Gestasset laeva taurorum tergora septem.
Illa nocte mihi Troiae victoria parta est,
Pergama tunc vici, cum vinci posse coegi.
Desine Tydiden vultuque et murmure nobis
Ostentare meum: pars est sua laudis in illo.
Nec tu, cum socia clipeum pro classe tenebas,
Solus eras: tibi turba comes, mihi contigit unus;
Qui nisi pugnacem sciret sapiente minorem
Esse nec indomitae deberi praemia dextrae,
Ipse quoque hoc peteret; peteret moderatior Aiax
Eurypylusque ferox claroque Andraemone natus,
Nec minus Idomeneus patriaque creatus eadem
Meriones, peteret maioris frater Atridae:
Quippe manu fortes nec sunt tibi Marte secundi,
Consiliis cessere meis! tibi dextera bello
Utilis, ingenium est, quod eget moderamine nostro;
Tu vires sine mente geris, mihi cura futuri;
Tu pugnare potes, pugnandi tempora mecum
Eligit Atrides; tu tantum corpore prodes,
Nos animo, quantoque, ratem qui temperat, anteit
Remigis officium, quanto dux milite maior,
Tantum ego te supero! nec non in corpore nostro
Pectora sunt potiora manu, vigor omnis in illis.
At vos, o proceres, vigili date praemia vestro
Proque tot annorum cura, quibus anxius egi,
Hunc titulum meritis pensandum reddite nostris!
Iam labor in fine est: obstantia fata removi
Altaque posse capi faciendo Pergama cepi.
Per spes nunc socias casuraque moenia Troum
Perque deos oro, quos hosti nuper ademi,
Per siquid superest, quod sit sapienter agendum,
Siquid adhuc audax ex praecipitique petendum est,
Si Troiae fatis aliquid restare putatis,
Este mei memores! aut si mihi non datis arma,
Huic date!' et ostendit signum fatale Minervae.
Mota manus procerum est, et, quid facundia posset,

Re patuit, fortisque viri tulit arma disertus.
Hectora qui solus, qui ferrum ignesque Iovemque
Sustinuit totiens, unam non sustinet iram,
Invictumque virum vicit dolor: arripit ensem
Et 'meus hic certe est: an et hunc sibi poscit Ulixes?
Hoc' ait 'utendum est in me mihi, quique cruore
Saepe Phrygum maduit, domini nunc caede madebit,
Ne quisquam Aiacem possit superare nisi Aiax!'
Dixit et in pectus tum demum vulnera passum,
Qua patuit ferro, letalem condidit ensem;
Nec valuere manus infixum educere telum,
Expulit ipse cruor, rubefactaque sanguine tellus
Purpureum viridi genuit de caespite florem, f. clxxvii.
Qui prius Oebalio fuerat de vulnere natus;
Littera communis mediis pueroque viroque
Inscripta est foliis, haec nominis, illa querellae.
Victor ad Hypsipyles patriam clarique Thoantis
Et veterum terras infames caede virorum
Vela dat, ut referat Tirynthia tela, sagittas.
Quae postquam ad Graios domino comitante revexit
Inposita estque fero tandem manus ultima bello,
Troia simul Priamusque cadunt, Priameïa coniunx
Perdidit infelix hominis post omnia formam
Externasque novo latratu terruit auras,
Longus in angustum qua clauditur Hellespontus.
Ilion ardebat, neque adhuc consederat ignis,
Exiguumque senis Priami Iovis ara cruorem
Conbiberat, tracta atque comis antistita Phoebi
Non profecturas tendebat ad aethera palmas:
Dardanidas matres patriorum signa deorum,
Dum licet, amplexas succensaque templa tenentes
Invidiosa trahunt victores praemia Grai;
Mittitur Astyanax illis de turribus, unde
Pugnantem pro se proavitaque regna tuentem
Saepe videre patrem monstratum a matre solebat.
Iamque viam suadet Boreas, flatuque secundo

Carbasa mota sonant, iubet uti navita ventis;
'Troia, vale! rapimur' clamant; dant oscula terrae
Troades et patriae fumantia tecta relinquunt.
Ultima conscendit classem (miserabile visu!)
In mediis Hecube natorum inventa sepulcris:
Prensantem tumulos atque ossibus oscula dantem
Dulichiae traxere manus, tamen unius hausit
Inque sinu cineres secum tulit Hectoris haustos;
Hectoris in tumulo canum de vertice crinem,
Inferias inopes, crinem lacrimasque reliquit.
   Est, ubi Troia fuit, Phrygiae contraria tellus
Bistoniis habitata viris: Polymestoris illic
Regia dives erat, cui te commisit alendum
Clam, Polydore, pater Phrygiisque removit ab armis,
Consilium sapiens, sceleris nisi praemia magnas
Adiecisset opes, animi inritamen avari.
Ut cecidit fortuna Phrygum, capit inpius ensem
Rex Thracum iuguloque sui demisit alumni
Et, tamquam tolli cum corpore crimina possent,
Exanimem scopulo subiectas misit in undas.
Litore Threïcio classem religarat Atrides,
Dum mare pacatum, dum ventus amicior esset;
Hic subito, quantus, cum viveret, esse solebat,
Exit humo late rupta similisque minanti
Temporis illius vultum referebat Achilles,
Quo ferus iniusto petiit Agamemnona ferro,
'Inmemores' que 'mei disceditis', inquit 'Achivi,
Obrutaque est mecum virtutis gratia nostrae?
Ne facite! utque meum non sit sine honore sepulcrum,
Placet Achilleos mactata Polyxena manes!'
Dixit, et inmiti sociis parentibus umbrae
Rapta sinu matris, quam iam prope sola fovebat,
Fortis et infelix et plus quam femina virgo
Ducitur ad tumulum diroque fit hostia busto.
Quae memor ipsa sui, postquam crudelibus aris
Admota est sensitque sibi fera sacra parari,

Utque Neoptolemum stantem ferrumque tenentem
Utque suo vidit figentem lumina vultu,
'Utere iamdudum generoso sanguine' dixit
'(Nulla mora est!), aut tu iugulo vel pectore telum,
Conde meo!' (iugulumque simul pectusque retexit:
Scilicet haud ulli servire Polyxena vellet!)
'Haud per tale sacrum numen placabitis ullum;
Mors tantum vellem matrem mea fallere posset:
Mater obest minuitque necis mihi gaudia, quamvis
Non mea mors illi, verum sua vita gemenda est!'
Vos modo, ne Stygios adeam non libera manes,
Ite procul, si iusta peto, tactuque viriles
Virgineo removete manus! acceptior illi,
Quisquis is est, quem caede mea placare paratis,
Liber erit sanguis; siquos tamen ultima nostri
Verba movent oris (Priami vos filia regis,
Nunc captiva rogat), genetrici corpus inemptum
Reddite, neve auro redimat ius triste sepulcri,
Sed lacrimis! tunc, cum poterat, redimebat et auro.'
    Dixerat, at populus lacrimas, quas illa tenebat,
Non tenet; ipse etiam flens invitusque sacerdos
Praebita coniecto rupit praecordia ferro.
Illa super terram defecto poplite labens
Pertulit intrepidos ad fata novissima vultus;
Tunc quoque cura fuit partes velare tegendas,
Cum caderet, castique decus servare pudoris.
Troades excipiunt deploratosque recensent
Priamidas et quot dederit domus una cruores;
Teque gemunt, virgo, teque, o modo regia coniunx,
Regia dicta parens, Asiae florentis imago,
Nunc etiam praedae mala sors; quam victor Ulixes
Esse suam nollet, nisi quod tamen Hectora partu
Ediderat: dominum matri vix repperit Hector.
Quae corpus complexa animae tam fortis inane,
Quas totiens patriae dederat natisque viroque,
Huic quoque dat lacrimas; lacrimas in vulnera fundit

Osculaque ore tegit consuetaque pectora plangit
Canitiemque suam concreto in sanguine verrens
Plura quidem, sed et haec laniato pectore dixit:
'Nata, tuae (quid enim superest?) dolor ultime matris,
Nata, iaces, videoque tuum, mea vulnera, pectus
Et, ne perdiderim quemquam sine caede meorum,
Tu quoque vulnus habes! at te, quia femina, rebar
A ferro tutam: cecidisti et femina ferro;
Totque tuos idem fratres, te perdidit idem,
Exitium Troiae nostrique orbator, Achilles!
At postquam cecidit Paridis Phoebique sagittis,
Nunc certe, dixi, non est metuendus Achilles;
Nunc quoque mi metuendus erat! cinis ipse sepulti
In genus hoc saevit; tumulo quoque sensimus hostem!
Aeacidae fecunda fui! iacet Ilion ingens,
Eventuque gravi finita est publica clades,
Sed finita tamen: soli mihi Pergama restant,
In cursuque meus dolor est! modo maxima rerum,
Tot generis natisque potens nuribusque viroque,
Nunc trahor exul, inops, tumulis avulsa meorum,
Penelopae munus! quae me data pensa trahentem
Matribus ostendens Ithacis 'haec Hectoris illa est
Clara parens, haec est' dicet 'Priameïa coniunx;'
Postque tot amissos tu nunc, quae sola levabas
Maternos luctus, hostilia busta piasti!
Inferias hosti peperi. quo ferrea resto?
Quidve moror? quo me servas, annosa senectus?
Quo, di crudeles, nisi uti nova funera cernam,
Vivacem differtis anum? quis posse putaret
Felicem Priamum post diruta Pergama dici?
Felix morte sua est: nec te, mea nata, peremptam
Adspicit et vitam pariter regnumque reliquit!
At, puto, funeribus donabere. regia virgo,
Condeturque tuum monumentis corpus avitis.
Non haec est fortuna domus; tibi munera matris

Contingent fletus peregrinaeque haustus harenae!
Omnia perdidimus: superest, cur vivere tempus
In breve sustineam, proles gratissima matri,
Nunc solus, quondam minimus de stirpe virili,
Has datus Ismario regi Polydorus in oras.
Quid moror interea crudelia vulnera lymphis
Abluere et sparsos inmiti sanguine vultus?'
   Dixit et ad litus passu processit anili,
Albentes lacerata comas. 'date, Troades, urnam'
Dixerat infelix, liquidas hauriret ut undas:
Adspicit eiectum Polydori in litore corpus
Factaque Threïciis ingentia vulnera telis.
Troades exclamant, obmutuit illa dolore,
Et pariter vocem lacrimasque introrsus obortas
Devorat ipse dolor, duroque simillima saxo
Torpet et adversa figit modo lumina terra,
Interdum torvos sustollit ad aethera vultus,
Nunc positi spectat vultum, nunc vulnera nati,
Vulnera praecipue, seque armat et instruit iram.
Qua simul exarsit, tamquam regina maneret,
Ulcisci statuit poenaeque in imagine tota est,
Utque furit catulo lactente orbata leaena
Signaque nacta pedum sequitur, quem non videt, hostem,
Sic Hecube, postquam cum luctu miscuit iram,
Non oblita animorum, annorum oblita suorum
Vadit ad artificem dirae, Polymestora, caedis
Conloquiumque petit; nam se monstrare relictum
Velle latens illi, quod nato redderet, aurum.
Credidit Odrysius praedaeque adsuetus amore
In secreta venit. tum blando callidus ore
'Tolle moras, Hecube,' dixit 'da munera nato!
Omne fore illius, quod das, quod et ante dedisti,
Per superos iuro.' spectat truculenta loquentem
Falsaque iurantem tumidaque exaestuat ira
Atque ita correpto captivarum agmina matrum
Invocat et digitos in perfida lumina condit

Expellitque genis oculos (facit ira nocentem)
Inmergitque manus foedataque sanguine sontis
Non lumen, (neque enim superest) loca luminis haurit.
Clade sui Thracum gens inritata tyranni
Troada telorum lapidumque incessere iactu
Coepit; at haec missum rauco cum murmure saxum
Morsibus insequitur rictuque in verba parato f. clxxviii.
Latravit conata loqui. locus exstat et ex re
Nomen habet, veterumque diu memor illa malorum
Tum quoque Sithonios ululavit maesta per agros.
Illius Troasque suos hostesque Pelasgos,
Illius fortuna deos quoque moverat omnes,
Sic omnes, ut et ipsa Iovis coniunxque sororque
Eventus Hecubam meruisse negaverit illos.
　Non vacat Aurorae, quamquam isdem faverat armis,
Cladibus et casu Troiaeque Hecubaeque moveri.
Cura deam propior luctusque domesticus angit
Memnonis amissi, Phrygiis quem lutea campis
Vidit Achillea pereuntem cuspide mater,
Vidit, et ille rubor, quo matutina rubescunt
Tempora, palluerat, latuitque in nubibus aether;
At non inpositos supremis ignibus artus
Sustinuit spectare parens, sed crine soluto,
Sicut erat, magni genibus procumbere non est
Dedignata Iovis lacrimisque has addere voces:
'Omnibus inferior, quas sustinet aureus aether
(Nam mihi sunt totum rarissima templa per orbem),
Diva tamen veni, non ut delubra diesque
Des mihi sacrificos caliturasque ignibus aras;
Si tamen adspicias, quantum tibi femina praestem,
Tum cum luce nova noctis confinia servo,
Praemia danda putes. sed non ea cura neque hic est
Nunc status Aurorae, meritos ut poscat honores;
Memnonis orba mei venio, qui fortia frustra
Pro patruo tulit arma suo primisque sub annis

Occidit a forti (sic vos voluistis) Achille.
Da, precor, huic aliquem, solacia mortis, honorem,
Summe deum rector, maternaque vulnera leni!'
  Iuppiter adnuerat, cum Memnonis arduus alto
Corruit igne rogus, nigrique volumine fumi
Infecere diem, veluti cum flumina natas
Exhalant nebulas nec sol admittitur infra;
Atra favilla volat glomerataque corpus in unum
Densetur faciemque capit sumitque calorem
Atque animam ex igni: levitas sua praebuit alas,
Et primo similis volucri, mox vera volucris f. clxxix.
Insonuit pennis; pariter sonuere sorores
Innumerae, quibus est eadem natalis origo,
Terque rogum lustrant, et consonus exit in auras
Ter plangor, quarto seducunt castra volatu;
Tum duo diversa populi de parte feroces
Bella gerunt rostrisque et aduncis unguibus iras
Exercent alasque adversaque pectora iactant,
Inferiaeque cadunt cineri cognata sepulto
Corpora seque viro forti meminere creatas.
Praepetibus subitis nomen facit auctor: ab illo
Memnonides dictae, cum sol duodena peregit
Signa, parentali moriturae voce rebellant.
Ergo aliis latrasse Dymantida flebile visum est,
Luctibus est Aurora suis intenta piasque
Nunc quoque dat lacrimas et toto rorat in orbe.
  Non tamen eversam Troiae cum moenibus esse
Spem quoque fata sinunt; sacra et, sacra altera, patrem
Fert umeris, venerabile onus, Cythereïus heros.
De tantis opibus praedam pius eligit illam
Ascaniumque suum profugaque per aequora classe
Fertur ab Antandro scelerataque limina Thracum
Et Polydoreo manantem sanguine terram
Linquit et utilibus ventis aestuque secundo
Intrat Apollineam sociis comitantibus urbem.
  Hunc Anius, quo rege homines, antistite Phoebus

Rite colebatur, temploque domoque recepit
Urbemque ostendit delubraque nota duasque
Latona quondam stirpes pariente retentas;
Ture dato flammis vinoque in tura profuso
Caesarumque boum fibris de more crematis
Regia tecta petunt positisque tapetibus altis
Munera cum liquido capiunt Cerealia Baccho.
Tum pius Anchises: 'o Phoebi lecte sacerdos,
Fallor, an et natum, cum primum haec moenia vidi,
Bisque duas natas, quantum reminiscor, habebas?'
  Huic Anius niveis circumdata tempora vittis
Concutiens et tristis ait: 'non falleris, heros
Maxime; vidisti natorum quinque parentem,
Quem nunc (tanta homines rerum inconstantia versat)
Paene vides orbum. quod enim mihi filius absens
Auxilium, quem dicta suo de nomine tellus
Andros habet, pro patre locumque et regna tenentem?
Delius augurium dedit huic, dedit altera Liber
Femineae stirpi voto maiora fideque
Munera. nam tactu natarum cuncta mearum
In segetem laticemque meri canaeque Minervae
Transformabantur, divesque erat usus in illis.
Hoc ubi cognovit Troiae populator Atrides,
Ne non ex aliqua vestram sensisse procellam
Nos quoque parte putes, armorum viribus usus
Abstrahit invitas gremio genitoris alantque
Imperat Argolicam caelesti munere classem.
Effugiunt, quo quaeque potest: Euboea duabus,
Et totidem natis Andros fraterna petita est;
Miles adest et, ni dedantur, bella minatur.
Victa metu pietas: consortia corpora poenae
Dedidit, et timido possis ignoscere fratri:
Non hic Aeneas, non, qui defenderet Andron,
Hector erat, per quem decimum durastis in annum.
Iamque parabantur captivis vincla lacertis:

Illae tollentes etiamnum libera caelo
Bracchia 'Bacche pater, fer opem!' dixere, tulitque
Muneris auctor opem, si miro perdere more
Ferre vocatur opem! nec qua ratione figuram
Perdiderint, potui scire aut nunc dicere possum.
Summa mali nota est: pennas sumpsere tuaeque
Coniugis in volucres, niveas abiere columbas.' f. clxxx.
  Talibus atque aliis postquam convivia dictis
Inplerunt, mensa somnum petiere remota
Cumque die surgunt adeuntque oracula Phoebi;
Qui petere antiquam matrem cognataque iussit
Litora: prosequitur rex et dat munus ituris,
Anchisae sceptrum, chlamydem pharetramque nepoti,
Cratera Aeneae, quem quondam transtulit illi
Hospes ab Aoniis Therses Ismenius oris.
Miserat hunc illi Therses, fabricaverat Alcon
Hyleus et longo caelaverat argumento.
Urbs erat, et septem posses ostendere portas:
Hae pro nomine erant et, quae foret illa, docebant;
Ante urbem exequiae tumulique ignesque pyraeque
Effusaeque comas et apertae pectora matres
Significant luctum; nymphae quoque flere videntur
Siccatosque queri fontes; sine frondibus arbor
Nuda riget, rodunt arentia saxa capellae.
Ecce facit mediis natas Orione Thebis,
Hanc non femineum iugulo dare vulnus aperto,
Illam demisso per inertia vulnera telo
Pro populo cecidisse suo pulchrisque per urbem
Funeribus ferri celebrique in parte cremari;
Tum de virginea geminos exire favilla, f. clxxxi.
Ne genus intereat, iuvenes, quos fama Coronos
Nominat et cineri materno ducere pompam.
Hactenus antiquo signis fulgentibus aere,
Summus inaurato crater erat asper acantho.
Nec leviora datis Troiani dona remittunt
Dantque sacerdoti custodem turis acerram,

Dant pateram claramque auro gemmisque coronam.
Inde recordati Teucros a sanguine Teucri
Ducere principium, Cretam tenuere locique
Ferre diu nequiere Iovem centumque relictis
Urbibus Ausonios optant contingere portus.
Saevit hiems iactatque viros, Strophadumque receptos
Portubus infidis exterruit ales Aëllo.
Et iam Dulichios portus Ithacamque Samonque
Neritiasque domus, regnum fallacis Ulixis,
Praeter erant vecti: certatam lite deorum
Ambraciam versique vident sub imagine saxum f. clxxxii.
Iudicis, Actiaco quae nunc ab Apolline nota est,
Vocalemque sua terram Dodonida quercu
Chaoniosque sinus, ubi nati rege Molosso f. clxxxiii.
Inpia subiectis fugere incendia pennis.
Proxima Phaeacum felicibus obsita pomis
Rura petunt; Epiros ab his regnataque vati
Buthrotos Phrygio simulataque Troia tenetur.
Inde futurorum certi, quae cuncta fideli
Priamides Helenus monitu praedixerat, intrant
Sicaniam. tribus haec excurrit in aequora pennis,
E quibus imbriferos est versa Pachynos ad Austros,
Mollibus expositum Zephyris Lilybaeon, ad Arctos
Aequoris expertes spectat Boreamque Peloros.
Hac subeunt Teucri, et remis aestuque secundo
Sub noctem potitur Zanclaea classis harena.
Scylla latus dextrum, laevum inrequieta Charybdis
Infestat: vorat haec raptas revomitque carinas,
Illa feris atram canibus succingitur alvum
Virginis ora gerens et, si non omnia vates
Ficta reliquerunt, aliquo quoque tempore virgo.
Hanc multi petiere proci; quibus illa repulsis
Ad pelagi nymphas pelagi gratissima nymphis
Ibat et elusos iuvenum narrabat amores.
Cui dum pectendos praebet Galatea capillos,

Talibus adloquitur referens suspiria dictis:
'Te tamen, o virgo, genus haud inmite virorum
Expetit, utque facis, potes his inpune negare.
At mihi, cui pater est Nereus, quam caerula Doris
Enixa est, quae sum turba quoque tuta sororum,
Non nisi per luctus licuit Cyclopis amorem
Effugere' et lacrimae vocem inpediere loquentis.
Quas ubi marmoreo detersit pollice virgo
Et solata deam est, 'refer, o carissima,' dixit
'Neve tui causam tege (sic sum fida) doloris!'
Nereïs his contra resecuta Crataeide natam est:
'Acis erat Fauno nymphaque Symaethide cretus,
Magna quidem patrisque sui matrisque voluptas.
Nostra tamen maior; nam me sibi iunxerat uni.
Pulcher et octonis iterum natalibus actis
Signarat teneras dubia lanugine malas:
Hunc ego, me Cyclops nulla cum fine petebat,
En, si quaesieris, odium Cyclopis amorne
Acidis in nobis fuerit praesentior, edam:
Par utrumque fuit. pro quanta potentia regni
Est, Venus alma, tui! nempe ille inmitis et ipsis
Horrendus silvis et visus ab hospite nullo
Inpune et magni cum dis contemptor Olympi,
Quid sit amor, sensit validaque cupidine captus
Uritur oblitus pecorum antrorumque suorum.
Iamque tibi formae, iamque est tibi cura placendi,
Iam rigidos pectis rastris, Polypheme, capillos,
Iam libet hirsutam tibi falce recidere barbam
Et spectare feros in aqua et componere vultus;
Caedis amor feritasque sitisque inmensa cruoris
Cessant, et tutae veniunt abeuntque carinae.
Telemus interea Siculam delatus ad Aetnen,
Telemus Eurymides, quem nulla fefellerat ales,
Terribilem Polyphemon adit, 'lumen' que, 'quod unum
Fronte geris media, rapiet tibi' dixit 'Ulixes.'
Risit et 'o vatum stolidissime, falleris,' inquit

'Altera iam rapuit.' sic frustra vera monentem
Spernit et aut gradiens ingenti litora passu
Degravat aut fessus sub opaca revertitur antra.
Prominet in pontum cuneatus acumine longo
Collis, utrumque latus circumfluit aequoris unda.
Huc ferus adscendit Cyclops mediusque resedit;
Lanigerae pecudes nullo ducente secutae.
Cui postquam pinus, baculi quae praebuit usum,
Ante pedes posita est antemnis apta ferendis
Sumptaque harundinibus compacta est fistula centum,
Senserunt toti pastoria sibila montes,
Senserunt undae. latitans ego rupe meique
Acidis in gremio residens procul auribus hausi
Talia dicta meis auditaque verba notavi:
'Candidior folio nivei, Galatea, ligustri,
Floridior pratis, longa procerior alno,
Splendidior vitro, tenero lascivior haedo,
Levior adsiduo detritis aequore conchis,
Solibus hibernis, aestiva gratior umbra,
Nobilior pomis, platano conspectior alta,
Lucidior glacie, matura dulcior uva,
Mollior et cygni plumis et lacte coacto,
Et, si non fugias, riguo formosior horto:
Saevior indomitis eadem Galatea iuvencis,
Durior annosa quercu, fallacior undis,
Lentior et salicis virgis et vitibus albis,
His inmobilior scopulis, violentior amne,
Laudato pavone superbior, acrior igni,
Asperior tribulis, feta truculentior ursa,
Surdior aequoribus, calcato inmitior hydro,
Et, quod praecipue vellem tibi demere possem,
Non tantum cervo claris latratibus acto,
Verum etiam ventis volucrique fugacior aura,
(At bene si noris, pigeat fugisse morasque
Ipsa tuas damnes et me retinere labores!)
Sunt mihi, pars montis, vivo pendentia saxo

Antra, quibus nec sol medio sentitur in aestu
Nec sentitur hiems; sunt poma gravantia ramos;
Sunt auro similes longis in vitibus uvae,
Sunt et purpureae: tibi et has servamus et illas.
Ipsa tuis manibus silvestri nata sub umbra
Mollia fraga leges, ipsa autumnalia corna
Prunaque, non solum nigro liventia suco,
Verum etiam generosa novasque imitantia ceras;
Nec tibi castaneae me coniuge, nec tibi deerunt
Arbutei fetus: omnis tibi serviet arbor.
Hoc pecus omne meum est; multae quoque vallibus errant,
Multas silva tegit, multae stabulantur in antris,
Nec, si forte roges, possim tibi dicere, quot sint.
Pauperis est numerare pecus! de laudibus harum
Nil mihi credideris: praesens potes ipsa videre,
Ut vix circueant distentum cruribus uber.
Sunt, fetura minor, tepidis in ovilibus agni,
Sunt quoque, par aetas, aliis in ovilibus haedi.
Lac mihi semper adest niveum: pars inde bibenda
Servatur, partem liquefacta coagula durant.
Nec tibi deliciae faciles vulgataque tantum
Munera contingent, dammae leporesque caperque,
Parve columbarum demptusve cacumine nidus:
Inveni geminos, qui tecum ludere possint,
Inter se similes, vix ut dinoscere possis,
Villosae catulos in summis montibus ursae;
Inveni et dixi 'dominae servabimus istos.'
Iam modo caeruleo nitidum caput exsere ponto,
Iam, Galatea, veni nec munera despice nostra!
Certe ego me novi liquidaeque in imagine vidi
Nuper aquae, placuitque mihi mea forma videnti.
Adspice, sim quantus! non est hoc corpore maior
Iuppiter in caelo (nam vos narrare soletis
Nescio quem regnare Iovem), coma plurima torvos
Prominet in vultus umerosque, ut lucus, obumbrat,
Nec, mea quod rigidis horrent densissima saetis

Corpora, turpe puta; turpis sine frondibus arbor,
Turpis equus, nisi colla iubae flaventia velent;
Pluma tegit volucres, ovibus sua lana decori est:
Barba viros hirtaeque decent in corpore saetae!
Unum est in media lumen mihi fronte, sed instar
Ingentis clipei. quid? non haec omnia magnus
Sol videt e caelo? soli tamen unicus orbis!
Adde, quod in vestro genitor meus aequore regnat:
Hunc tibi do socerum! tantum miserere precesque
Supplicis exaudi! tibi enim succumbimus uni,
Quique Iovem et caelum sperno et penetrabile fulmen,
Nereï, te veneror: tua fulmine saevior ira est.
Atque ego contemptus essem patientior huius,
Si fugeres omnes; sed cur Cyclope repulso
Acin amas praefersque meis complexibus Acin?
Ille tamen placeatque sibi placeatque licebit,
Quod nollem, Galatea, tibi: modo copia detur,
Sentiet esse mihi tanto pro corpore vires!
Viscera viva traham divisaque membra per agros
Perque tuas spargam — sic se tibi misceat! — undas.
Uror enim, laesusque exaestuat acrius ignis,
Cumque suis videor translatam viribus Aetnam
Pectore ferre meo: nec tu, Galatea, moveris!'
Talia nequiquam questus (nam cuncta videbam)
Surgit et ut taurus vacca furibundus adempta
Stare nequit silvaque et notis saltibus errat:
Cum ferus ignaros nec quicquam tale timentes
Me videt atque Acin 'video' que exclamat 'et ista
Ultima sit, faciam, Veneris concordia vestrae!'
Tantaque vox, quantam Cyclops iratus habere
Debuit, illa fuit: clamore perhorruit Aetne.
Ast ego vicino pavefacta sub aequore mergor;
Terga fugae dederat conversa Symaethius heros
Et 'Fer opem, Galatea, precor, mihi! ferte, parentes,'
Dixerat 'et vestris periturum admittite regnis':

Insequitur Cyclops partemque e monte revulsam
Mittit, et, extremus quamvis pervenit ad illum
Angulus is molis, totum tamen obruit Acin;
At nos, quod fieri solum per fata licebat,
Fecimus, ut vires adsumeret Acis avitas.
Puniceus de mole cruor manabat, et intra
Temporis exiguum rubor evanescere coepit,
Fitque color primo turbati fluminis imbre
Purgaturque mora; tum moles tacta dehiscit,
Vivaque per rimas proceraque surgit harundo,
Osque cavum saxi sonat exsultantibus undis:
Miraque res, subito media tenus extitit alvo
Incinctus iuvenis flexis nova cornua cannis,
Qui, nisi quod maior, quod toto caerulus ore,
Acis erat. sed sic quoque erat tamen Acis in amnem f. clxxxiv.
Versus, et antiquum tenuerunt flumina nomen.'
Desierat Galatea loqui, coetuque soluto
Discedunt placidisque natant Nereïdes undis.
Scylla redit (neque enim medio se credere ponto
Audet) et aut bibula sine vestibus errat harena,
Aut, ubi lassata est, seductos nacta recessus
Gurgitis inclusa sua membra refrigerat unda.
Ecce freto stridens alti novus incola ponti
Nuper in Euboica versis Anthedone membris
Glaucus adest visaeque cupidine virginis haeret
Et, quaecumque putat fugientem posse morari,
Verba refert; fugit illa tamen veloxque timore
Pervenit in summum positi prope litora montis.
Ante fretum est ingens apicem conlectus in unum
Longa sub arboribus convexus in aequora vertex:
Constitit hic et tuta loco, monstrumne deusne
Ille sit, ignorans admiraturque colorem
Caesariemque umeros subiectaque terga tegentem,
Ultimaque excipiat quod tortilis inguina piscis.
Sensit et innitens, quae stabat proxima, moli
'Non ego prodigium nec sum fera belua, virgo,

Sed deus' inquit 'aquae, nec maius in aequore Proteus
Ius habet et Triton Athamantiadesque Palaemon;
Ante tamen mortalis eram, sed, scilicet altis
Deditus aequoribus, tantum exercebar in illis.
Nam modo ducebam ducentia retia pisces,
Nunc in mole sedens moderabar harundine linum.
Sunt viridi prato confinia litora, quorum
Altera pars undis, pars altera cingitur herbis,
Quas neque cornigerae morsu laesere iuvencae,
Nec placidae carpsistis oves hirtaeve capellae;
Non apis inde tulit conlectos semina flores,
Non data sunt capiti genialia serta, neque umquam
Falciferae secuere manus. ego primus in illo
Caespite consedi, dum lina madentia sicco,
Utque recenserem captivos ordine pisces,
Insuper exposui, quos aut in retia casus
Aut sua credulitas in aduncos egerat hamos.
Res similis fictae: sed quid mihi fingere prodest?
Gramine contacto coepit mea praeda moveri
Et mutare latus terraque ut in aequore niti;
Dumque moror mirorque simul, fugit omnis in undas
Turba suas dominumque novum litusque relinquunt.
Obstipui dubitoque diu causamque requiro,
Num deus hoc aliquis, num sucus fecerit herbae.
'Quae tamen has' inquam 'vires habet herba?' manuque
Pabula decerpsi decerptaque dente momordi.
Vix bene combiberant ignotos guttura sucos,
Cum subito trepidare intus praecordia sensi
Alteriusque rapi naturae pectus amore.
Nec potui restare diu 'repetenda' que 'numquam
Terra, vale!' dixi corpusque sub aequora mersi.
Di maris exceptum socio dignantur honore,
Utque mihi, quaecumque feram mortalia, demant,
Oceanum Tethynque rogant; ego lustror ab illis

Et purgante nefas noviens mihi carmine dicto
Pectora fluminibus iubeor supponere centum.
Nec mora, diversis lapsi de partibus amnes
Totaque vertuntur supra caput aequora nostrum.
Hactenus acta tibi possum memoranda referre,
Hactenus haec memini; nec mens mea cetera sensit.
Quae postquam rediit, alium me corpore toto, f. clxxxv.
Ac fueram nuper, neque eundem mente recepi:
Hanc ego tum primum viridi ferrugine barbam
Caesariemque meam, quam longa per aequora verro,
Ingentesque umeros et caerula bracchia vidi
Cruraque pinnigero curvata novissima pisce.
Quid tamen haec species, quid dis placuisse marinis,
Quid iuvat esse deum, si tu non tangeris istis?'
Talia dicentem, dicturum plura reliquit
Scylla deum; furit ille inritatusque repulsa
Prodigiosa petit Titanidos atria Circes.

LIBER QUARTUS DECIMUS

Iamque Giganteis iniectam faucibus Aetnen
Arvaque Cyclopum, quid rastra, quid usus aratri,
Nescia nec quicquam iunctis debentia bubus
Liquerat Euboicus tumidarum cultor aquarum;
Liquerat et Zanclen adversaque moenia Regi
Navifragumque fretum, gemino quod litore pressum
Ausoniae Siculaeque tenet confinia terrae.
Inde manu magna Tyrrhena per aequora vectus
Herbiferos adiit colles atque atria Glaucus
Sole satae Circes vanarum plena ferarum.
Quam simul adspexit dicta acceptaque salute
'Diva, dei miserere, precor! nam sola levare
Tu potes hunc,' dixit 'videar modo dignior esse;
Quanta sit herbarum, Titani, potentia, nulli
Quam mihi cognitius, qui sum mutatus ab illis;
Neve mei non nota tibi sit causa furoris:
Litore in Italico, Messenia moenia contra,

Scylla mihi visa est. pudor est promissa precesque
Blanditiasque meas contemptaque verba referre;
At tu, sive aliquid regni est in carmine, carmen
Ore move sacro; sive expugnacior herba est,
Utere temptatis operosae viribus herbae!
Nec medeare mihi sanesque haec vulnera, mando;
Frigore nil opus est, partem ferat illa caloris!'
At Circe (neque enim flammis habet altius ulla
Talibus ingenium, seu causa est huius in ipsa,
Seu Venus indicio facit hoc offensa paterno)
Talia verba refert: 'melius sequerere volentem
Optantemque eadem parilique cupidine captam!
Dignus eras ultro, poteras certeque, rogari,
Et, si spem dederis, mihi crede, rogaberis ultro.
Neu dubites adsitque tuae fiducia formae,
En ego, cum dea sim, nitidi cum filia Solis,
Gramine cum tantum, tantum quoque carmine possim,
Ut tua sim, voveo. spernentem sperne, sequenti
Redde vices unoque duas ulciscere facto.'
Talia temptanti 'prius' inquit 'in aequore frondes'
Glaucus 'et in summis nascentur montibus algae,
Sospite quam Scylla nostri mutentur amores.'
Indignata dea est, et laedere quatinus ipsum
Non poterat (nec vellet amans), irascitur illi,
Quae sibi praelata est; Venerisque offensa repulsa
Protinus horrendis infamia pabula sucis
Conterit et tritis Hecateïa carmina miscet
Caerulaque induitur velamina perque ferarum
Agmen adulantum media procedit ab aula
Oppositumque petens contra Zancleïa saxa
Region ingreditur ferventes aestibus undas,
In quibus ut solida ponit vestigia terra,
Summaque decurrit pedibus super aequora siccis.
Parvus erat gurges curvos sinuatus in arcus,
Grata quies Scyllae; quo se referebat ab aestu
Et maris et caeli, medio cum plurimus orbe

Sol erat et minimas a vertice fecerat umbras.
Hunc dea praevitiat portentificisque venenis
Inquinat; his fusis latices radice nocenti
Spargit et obscurum verborum ambage novorum
Ter noviens carmen magico demurmurat ore.
Scylla venit mediaque tenus descenderat alvo,
Cum sua foedári latrantibus inguina monstris
Adspicit; ac primo credens non corporis illas
Esse sui partes refugitque abigitque timetque
Ora proterva canum, sed, quos fugit, attrahit una
Et corpus quaerens femorum crurumque pedumque
Cerbereos rictus pro partibus invenit illis f. clxxxvi.
Statque canum rabie subiectaque terga ferarum
Inguinibus truncis uteroque exstante coercet.
 Flevit amans Glaucus nimiumque hostiliter usae
Viribus herbarum fugit conubia Circes.
Scylla loco mansit, cumque est data copia primum,
In Circes odium sociis spoliavit Ulixen;
Mox eadem Teucras fuerat mersura carinas,
Ni prius in scopulum, qui nunc quoque saxeus extat,
Transformata foret; scopulum quoque navita vitat. f. clxxxvii.
 Hunc ubi Troianae remis avidamque Charybdim
Evicere rates, cum iam prope litus adessent
Ausonium, Libycas vento referuntur ad oras.
Excipit Aenean illic animoque domoque
Non bene discidium Phrygii latura mariti
Sidonis inque pyra sacri sub imagine facta
Incubuit ferro deceptaque decipit omnes.
Rursus harenosae fugiens nova moenia terrae
Ad sedes Erycis fidumque relatus Acesten
Sacrificat tumulumque sui genitoris honorat,
Quasque rates Iris Iunonia paene cremarat,
Solvit et Hippotadae regnum terrasque calenti
Sulphure fumantis Acheloiadumque relinquit
Sirenum scopulos orbataque praeside pinus

Inarimen Prochytenque legit sterilique locatas
Colle Pithecusas habitantum nomine dictas.
Quippe deum genitor fraudem et periuria quondam
Cercopum exosus gentisque admissa dolosae
In deforme viros animal mutavit, ut idem f. clxxxviii.
Dissimiles homini possent similesque videri,
Membraque contraxit naresque a fronte resimas
Contudit et rugis peraravit anilibus ora
Totaque velatos flaventi corpora villo
Misit in has sedes nec non prius abstulit usum
Verborum et natae dira in periuria linguae:
Posse queri tantum rauco stridore reliquit.
Has ubi praeteriit et Parthenopeïa dextra
Moenia deseruit, laeva de parte canori
Aeolidae tumulum et, loca feta palustribus undis,
Litora Cumarum vivacisque antra Sibyllae
Intrat et, ad manes veniat per Averna paternos,
Orat; at illa diu vultum tellure moratum
Erexit tandemque deo furibunda recepto
'Magna petis,' dixit 'vir factis maxime, cuius
Dextera per ferrum est, pietas spectata per ignes.
Pone tamen, Troiane, metum! potiere petitis
Elysiasque domos et regna novissima mundi
Me duce cognosces simulacraque cara parentis:
Invia virtuti nulla est via!' dixit et auro
Fulgentem ramum in silva Iunonis Avernae
Monstravit iussitque suo divellere trunco.
Paruit Aeneas et formidabilis Orci
Vidit opes atavosque suos umbramque senilem
Magnanimi Anchisae; didicit quoque iura locorum,
Quaeque novis essent adeunda pericula bellis.
Inde ferens lassos adverso tramite passus
Cum duce Cumaea mollit sermone laborem.
Dumque iter horrendum per opaca crepuscula carpit,
'Seu dea tu praesens seu dis gratissima', dixit
'Numinis instar eris semper mihi, meque fatebor

Muneris esse tui, quae me loca mortis adire,
Quae loca me visae voluisti evadere mortis;
Pro quibus aërias viventi evectus ad auras
Templa tibi statuam, tribuam tibi turis honores.'
  Respicit hunc vates et suspiratibus haustis
'Nec dea sum,' dixit 'nec sacri turis honore
Humanum dignare caput! neu nescius erres,
Lux aeterna mihi carituraque fine dabatur,
Si mea virginitas Phoebo patuisset amanti.
Dum tamen hanc sperat, dum praecorrumpere donis
Me cupit, 'elige,' ait 'virgo Cumaea, quid optes:
Optatis potiere tuis.' ego pulveris hausti
Ostendi cumulum: quot haberet corpora pulvis,
Tot mihi natales contingere vana rogavi;
Excidit, ut peterem iuvenes quoque protinus annos.
Hos tamen ille mihi dabat aeternamque iuventam,
Si Venerem paterer: contempto munere Phoebi
Innuba permaneo; sed iam felicior aetas
Terga dedit, tremuloque gradu venit aegra senectus,
Quae patienda diu est; nam iam mihi saecula septem
Acta diu: superest, numeros ut pulveris aequem,
Ter centum messes, ter centum musta videre.
Tempus erit, cum de tanto me corpore parvam
Longa dies faciet, consumptaque membra senecta
Ad minimum redigentur onus, nec amata videbor
Nec placuisse deo; Phoebus quoque forsitan ipse
Vel non cognoscet vel dilexisse negabit:
Usque adeo mutata ferar nullique videnda, f. clxxxix.
Voce tamen noscar, vocem mihi fata relinquent.'
  Talia convexum per iter memorante Sibylla
Sedibus Euboicam Stygiis emergit in urbem
Troius Aeneas sacrisque ex more litatis
Litora adit nondum nutricis habentia nomen.
Hic quoque substiterat per taedia longa laborum
Neritius Macareus, comes experientis Ulixei.
Desertum quondam mediis sub rupibus Aetnae
Noscit Achaemeniden inprovisoque repertum

Vivere miratus 'qui te casusve deusve
Servat, Achaemenide? cur' inquit 'barbara Graium
Prora vehit? petitur vestra quae terra carina?'
Talia quaerenti iam non hirsutus amictu,
Iam suus et spinis conserto tegmine nullis
Fatur Achaemenides: 'iterum Polyphemon et illos
Adspiciam fluidos humano sanguine rictus,
Hac mihi si potior domus est Ithacique carina,
Si minus Aenean veneror genitore, nec umquam
Esse satis potero, praestem licet omnia, gratus,
Quod loquor et spiro caelumque et sidera solis
Respicio. possimne ingratus et inpius esse?
Ille dedit, quod non anima haec Cyclopis in ora
Venit; et, ut iam nunc lumen vitale relinquam,
Aut tumulo aut certe non illa condar in alvo.
Quid mihi tunc animi, nisi si timor abstulit omnem
Sensum animumque, fuit, cum vos petere alta relictus
Aequora conspexi? volui inclamare, sed hosti
Prodere me timui; vestrae quoque clamor Ulixis
Paene rati nocuit! vidi, cum monte revulsum
Inmanem scopulum medias permisit in undas;
Vidi iterum veluti tormenti viribus acta
Vasta Giganteo iaculantem saxa lacerto
Et, ne deprimeret fluctus ventusve carinam,
Pertimui iam me non esse oblitus in illa.
Ut vero fuga vos a certa morte reduxit,
Ille quidem totam gemebundus obambulat Aetnam
Praetemptatque manu silvas et luminis orbus
Rupibus incursat foedataque bracchia tabo
In mare protendens gentem exsecratur Achivam
Atque ait 'o, si quis referat mihi casus Ulixem
Aut aliquem e sociis, in quem mea saeviat ira,
Viscera cuius edam, cuius viventia dextra
Membra mea laniem, cuius mihi sanguis inundet
Guttur et elisi trepident sub dentibus artus,
Quam nullum aut leve sit damnum mihi lucis ademptae!'

Haec et plura ferox; me luridus occupat horror
Spectantem vultus etiamnum caede madentes
Crudelesque manus et inanem luminis orbem
Membraque et humano concretam sanguine barbam:
Mors erat ante oculos, minimum tamen ipsa doloris.
Et iam prensurum, iam nunc mea viscera rebar
In sua mersurum, mentique haerebat imago
Temporis illius, quo vidi bina meorum
Ter quater adfligi sociorum corpora terrae,
Cum super ipse iacens hirsuti more leonis
Visceraque et carnes cumque albis ossa medullis
Semianimesque artus avidam condebat in alvum.
Me tremor invasit: stabam sine sanguine maestus
Mandentemque videns eiectantemque cruentas
Ore dapes et frusta mero glomerata vomentem
Talia fingebam misero mihi fata parari,
Perque dies multos latitans omnemque tremescens
Ad strepitum mortemque timens cupidusque moriri
Glande famem pellens et mixta frondibus herba
Solus, inops, exspes, leto poenaeque relictus
Hanc procul adspexi longo post tempore navem
Oravique fugam gestu ad litusque cucurri
Et movi: Graiumque ratis Troiana recepit.
Tu quoque pande tuos, comitum gratissime, casus
Et ducis et turbae, quae tecum est credita ponto!'
  Aeolon ille refert Tusco regnare profundo,
Aeolon Hippotaden, cohibentem carcere ventos;
Quos bovis inclusos tergo, memorabile munus,
Dulichium sumpsisse ducem flatuque secundo
Lucibus isse novem et terram adspexisse petitam;
Proxima post nonam cum sese Aurora moveret,
Invidia socios praedaeque cupidine victos
Esse: ratos aurum dempsisse ligamina ventis;
Cum quibus isse retro, per quas modo venerat undas,
Aeoliique ratem portus repetisse tyranni.
'Inde Lami veterem Laestrygonis' inquit 'in urbem
Venimus: Antiphates terra regnabat in illa.

Missus ad hunc ego sum numero comitante duorum,
Vixque fuga quaesita salus comitique mihique;
Tertius e nobis Laestrygonis inpia tinxit
Ora cruore suo. fugientibus instat et agmen
Concitat Antiphates: coëunt et saxa trabesque
Coniciunt merguntque viros merguntque carinas.
Una tamen, quae nos ipsumque vehebat Ulixen,
Effugit; amissa sociorum parte dolentes
Multaque conquesti terris adlabimur illis,
Quas procul hinc cernis (procul hinc, mihi crede, videnda
Insula, visa mihi!), tuque, o iustissime Troum,
Nate dea, (neque enim finito Marte vocandus
Hostis es, Aenea) moneo, fuge litora Circes!
Nos quoque Circaeo religata in litore pinu
Antiphatae memores inmansuetique Cyclopis
Ire negabamus, sed tecta ignota subire
Sorte sumus lecti: sors me fidumque Politen
Eurylochumque simul nimioque Elpenora vino
Bisque novem socios Circaea ad moenia misit.
Quae simul attigimus stetimusque in limine tecti,
Mille lupi mixtique lupis ursique leaeque
Occursu fecere metum. sed nulla timenda,
Nullaque erat nostro factura in corpore vulnus;
Quin etiam blandas movere per aëra caudas
Nostraque adulantes comitant vestigia, donec
Excipiunt famulae perque atria marmore tecta
Ad dominam ducunt. pulchro sedet illa recessu,
Sollemni solio pallamque induta nitentem
Insuper aurato circumvelatur amictu.
Nereïdes nymphaeque simul, quae vellera motis
Nulla trahunt digitis nec fila sequentia ducunt,
Gramina disponunt sparsosque sine ordine flores
Secernunt calathis variasque coloribus herbas.
Ipsa, quod hae faciunt, opus exigit, ipsa, quis usus
Quove sit in folio, quae sit concordia mixtis,
Novit et advertens pensas examinat herbas.

Haec ubi nos vidit, dicta acceptaque salute
Diffudit vultus et reddidit omina voce;
Nec mora, misceri tosti iubet hordea grani
Mellaque vimque meri cum lacte coagula passo,
Quique sub hac lateant furtim dulcedine, sucos
Adicit. accipimus sacra data pocula dextra.
Quae simul arenti sitientes hausimus ore
Et tetigit summos virga dea dira capillos
(Et pudet et referam), saetis horrescere coepi f. cxc.
Nec iam posse loqui, pro verbis edere raucum
Murmur et in terram toto procumbere vultu
Osque meum sensi pando occallescere rostro,
Colla tumere toris, et qua modo pocula parte
Sumpta mihi fuerant, illa vestigia feci;
Cumque eadem passis (tantum medicamina possunt!)
Claudor hara, solumque suis caruisse figura
Vidimus Eurylochum: solus data pocula fugit;
Quae nisi vitasset, pecoris pars una manerem
Nunc quoque saetigeri, nec tantae cladis ab illo
Certior ad Circen ultor venisset Ulixes.
    Pacifer huic dederat florem Cyllenius album:
Moly vocant superi; nigra radice tenetur.
Tutus eo monitisque simul caelestibus intrat
Ille domum Circes et ad insidiosa vocatus
Pocula conantem virga mulcere capillos
Reppulit et stricto pavidam deterruit ense.
Inde fides dextraeque datae, thalamoque receptus
Coniugii dotem sociorum corpora poscit.
Spargimur ignotae sucis melioribus herbae
Percutimurque caput conversae verbere virgae,
Verbaque dicuntur dictis contraria verbis;
Quo magis illa canit, magis hoc tellure levati f. cxci.
Erigimur, saetaeque cadunt, bifidosque relinquit
Rima pedes, redeunt umeri et subiecta lacertis
Bracchia sunt. flentem flentes amplectimur ipsi
Haeremusque ducis collo nec verba locuti

Ulla priora sumus quam nos testantia gratos.
Annua nos illic tenuit mora, multaque praesens
Tempore tam longo vidi, multa auribus hausi,
Hoc quoque cum multis, quod clam mihi rettulit una
Quattuor e famulis ad talia sacra paratis.
Cum duce namque meo Circe dum sola moratur,
Illa mihi niveo factum de marmore signum
Ostendit iuvenale gerens in vertice picum
Aede sacra positum multisque insigne coronis.
Quis foret et quare sacra coleretur in aede,
Cur hanc ferret avem, quaerenti et scire volenti
'Accipe,' ait 'Macareu, dominaeque potentia quae sit,
Hinc quoque disce meae; tu dictis adice mentem!
Picus in Ausoniis, proles Saturnia, terris
Rex fuit, utilium bello studiosus equorum;
Forma viro, quam cernis, erat: licet ipse decorem
Adspicias fictaque probes ab imagine veram.
Par animus formae; nec adhuc spectasse per annos
Quinquennem poterat Graia quater Elide pugnam.
Ille suos dryadas Latiis in montibus ortas
Verterat in vultus, illum fontana petebant
Numina, naiades, quas Albula, quasque Numici,
Quas Anienis aquae cursuque brevissimus Almo
Narve tulit praeceps et opacae Farfarus umbrae,
Quaeque colunt Scythicae stagnum nemorale Dianae
Finitimosque lacus; spretis tamen omnibus unam
Ille colit nymphen, quam quondam in colle Palati
Dicitur Ionio peperisse Venilia Iano.
Haec ubi nubilibus primum maturuit annis,
Praeposito cunctis Laurenti tradita Pico est,
Rara quidem facie, sed rarior arte canendi,
Unde Canens dicta est: silvas et saxa movere
Et mulcere feras et flumina longa morari
Ore suo volucresque vagas retinere solebat.
Quae dum feminea modulatur carmina voce,
Exierat tecto Laurentes Picus in agros,
Indigenas fixurus apros tergumque premebat

Acris equi laevaque hastilia bina ferebat
Poeniceam fulvo chlamydem contractus ab auro.
Venerat in silvas et filia Solis easdem,
Utque novas legeret fecundis collibus herbas,
Nomine dicta suo Circaea reliquerat arva;
Quae simul ac iuvenem virgultis abdita vidit,
Obstipuit: cecidere manu, quas legerat, herbae,
Flammaque per totas visa est errare medullas.
Ut primum valido mentem collegit ab aestu,
Quid cuperet, fassura fuit; ne posset adire,
Cursus equi fecit circumfususque satelles.
'Non' ait 'effugies, vento rapiare licebit,
Si modo me novi, si non evanuit omnis
Herbarum virtus et non mea carmina fallunt.'
Dixit, et effigiem nullo cum corpore falsi
Finxit apri praeterque oculos transcurrere regis
Iussit et in densum trabibus nemus ire videri,
Plurima qua silva est et equo loca pervia non sunt.
Haud mora, continuo praedae petit inscius umbram
Picus equique celer spumantia terga relinquit
Spemque sequens vanam silva pedes errat in alta.
Concipit illa preces et verba precantia dicit
Ignotosque deos ignoto carmine adorat,
Quo solet et niveae vultum confundere Lunae
Et patrio capiti bibulas subtexere nubes.
Tum quoque cantato densetur carmine caelum,
Et nebulas exhalat humus, caecisque vagantur
Limitibus comites, et abest custodia regis.
Nacta locum tempusque 'per, o, tua lumina,' dixit
'Quae mea ceperunt, perque hanc, pulcherrime, formam,
Quae facit, ut supplex tibi sim dea, consule nostris
Ignibus et socerum, qui pervidet omnia, Solem
Accipe nec durus Titanida despice Circen!'
Dixerat; ille ferox ipsamque precesque relinquit,
Et 'quaecumque es,' ait 'non sum tuus. altera captum

Me tenet et teneat per longum, comprecor, aevum!
Nec Venere externa socialia foedera laedam,
Dum mihi lanigenam servabunt fata Canentem.'
Saepe retemptatis precibus Titania frustra,
'Non inpune feres neque' ait 'reddere Canenti,
Laesaque quid faciat, quid amans, quid femina, disces!'
['Rebus,' ait 'sed amans et laesa et femina Circe!']
Tum bis ad occasum, bis se convertit ad ortus,
Ter iuvenem baculo tetigit, tria carmina dixit.
Ille fugit, sed se solito velocius ipse
Currere miratur; pennas in corpore vidit f. ccii.
Seque novam subito Latiis accedere silvis
Indignatus avem duro fera robora rostro
Figit et iratus longis dat vulnera ramis.
Purpureum chlamydis pennae traxere colorem,
Fibula quod fuerat vestemque momorderat aurum,
Pluma fit, et fulvo cervix praecingitur auro,
Nec quicquam antiquum Pico nisi nomina restant.
Interea comites clamato saepe per agros
Nequiquam Pico nullaque in parte reperto
Inveniunt Circen (nam iam tenuaverat auras
Passaque erat nebulas ventis ac sole recludi)
Criminibusque premunt veris regemque reposcunt
Vimque ferunt saevisque parant incessere telis.
Illa nocens spargit virus sucosque veneni
Et Noctem Noctisque deos Ereboque Chaoque
Convocat et longis Hecaten ululatibus orat:
Exsiluere loco (dictu mirabile) silvae,
Ingemuitque solum, vicinaque palluit arbor,
Sparsaque sanguineis maduerunt pabula guttis,
Et lapides visi mugitus edere raucos,
Et latrare canes et humus serpentibus atris
Squalere et tenues animae volitare videntur.
Adtonitum monstris vulgus pavet, illa paventis
Ora venenata tetigit mirantia virga,
Cuius ab adtactu variarum monstra ferarum f. cciii

In iuvenes veniunt: nulli sua mansit imago.
Sparserat occiduus Tartessia litora Phoebus,
Et frustra coniunx oculis animoque Canentis
Expectatus erat: famuli populusque per omnes
Discurrunt silvas atque obvia lumina portant;
Nec satis est nymphae flere et lacerare capillos
Et dare plangorem (facit et tamen omnia) seque
Proripit ac Latios errat vesana per agros.
Sex illam noctes, totidem redeuntia solis
Lumina viderunt inopem somnique cibique
Per iuga, per valles, qua fors ducebat, euntem;
Ultimus adspexit Thybris luctuque viaque
Fessam et iam longa ponentem corpora ripa:
Illic cum lacrimis ipso modulata dolore
Verba sono tenui maerens fundebat, ut olim
Carmina iam moriens canit exequialia cygnus.
Luctibus extremis tenues liquefacta medullas
Tabuit inque leves paulatim evanuit auras. f. cxciv.
Fama tamen signata loco est, quem rite Canentem
Nomine de nymphae veteres dixere Camenae.'
Talia multa mihi longum narrata per annum
Visaque sunt; resides et desuetudine tardi
Rursus inire fretum, rursus dare vela iubemur,
Ancipitesque vias et iter Titania vastum
Dixerat et saevi restare pericula ponti:
Pertimui, fateor, nactusque hoc litus adhaesi.'
Finierat Macareus, urnaque Aeneïa nutrix
Condita marmoreo tumulo breve carmen habebat:
HIC · ME · CAIETAM · NOTAE · PIETATIS · ALUMNUS
EREPTAM · ARGOLICO · QUO · DEBUIT · IGNE · CREMAVIT
Solvitur herboso religatus ab aggere funis,
Et procul insidias infamataeque relinquunt
Tecta deae lucosque petunt, ubi nubilus umbra
In mare cum flava prorumpit Thybris harena,
Faunigenaeque domo potitur nataque Latini,
Non sine Marte tamen: bellum cum gente feroci
Suscipitur, pactaque furit pro coniuge Turnus.

Concurrit Latio Tyrrhenia tota, diuque
Ardua sollicitis victoria quaeritur armis.
Auget uterque suas externo robore vires,
Et multi Rutulos, multi Troiana tuentur
Castra. neque Aeneas Euandri ad moenia frustra,
At Venulus frustra profugi Diomedis ad urbem
Venerat. ille quidem sub Iapyge maxima Dauno
Moenia condiderat dotaliaque arva tenebat;
Sed Venulus, Turni postquam mandata peregit,
Auxilium petiit, vires Aetolius heros
Excusat: nec se aut soceri committere pugnae
Velle sui populos aut, quos e gente suorum
Armet, habere ullos; 'neve haec commenta putetis,
Admonitu quamquam renovetur luctus amarus,
Perpetiar memorare tamen. postquam alta cremata est
Ilion et Danaas paverunt Pergama dextras
Naryciusque heros a Virgine virgine rapta,
Quam meruit poenam solus, digessit in omnes,
Spargimur et ventis inimica per aequora rapti
Fulmina, noctem, imbres, iram caelique marisque
Perpetimur Danai cumulumque Capherea cladis,
Neve morer, referam tristes ex ordine casus:
Graecia tum potuit Priamo quoque flenda videri!
Me tamen armiferae servatum cura Minervae
Fluctibus eripuit; patriis sed rursus ab Argis
Pellor, et antiquo memores de vulnere poenas
Exigit alma Venus, tantosque per alta labores
Aequora sustinui, tantos terrestribus armis,
Ut mihi felices sint illi saepe vocati,
Quos communis hiems inportunusque Caphereus
Mersit aquis, vellemque horum pars una fuissem.
Ultima iam passi comites belloque fretoque
Deficiunt finemque rogant erroris, at Acmon
Fervidus ingenio, tum vero et cladibus asper,
'Quid superest, quod iam patientia vestra recuset
Ferre, viri?' dixit 'quid habet Cytherea, quod ultra,

(Velle puta!) faciat? nam dum peiora timentur,
Est locus in vulnus; sors autem ubi pessima rerum,
Sub pedibus timor est securaque summa malorum.
Audiat ipsa licet et, quod facit, oderit omnes
Sub Diomede viros, odium tamen illius omnes
Spernimus, et magno stat magna potentia nobis!'
Talibus iratam Venerem Pleuronius Acmon
Instimulat verbis stimulisque resuscitat iram.
Dicta placent paucis; numeri maioris amici
Acmona corripimus; cui respondere volenti
Vox pariter vocisque via est tenuata, comaeque f. cxcv.
In plumas abeunt, plumis nova colla teguntur
Pectoraque et tergum, maiores bracchia pennas
Accipiunt, cubitusque leves sinuatur in alas;
Magna pedis digitos pars occupat, oraque cornu
Indurata rigent finemque in acumine ponunt.
Hunc Lycus, hunc Idas et cum Rhexenore Nycteus,
Hunc miratur Abas, et dum mirantur, eandem
Accipiunt faciem; numerusque ex agmine maior
Subvolat et remos plausis circumvolat alis.
Si, volucrum quae sit dubiarum forma, requiris,
Ut non cygnorum, sic albis proxima cygnis.
Vix equidem has sedes et Iapygis arida Dauni
Arva gener teneo minima cum parte meorum.'
  Hactenus Oenides; Venulus Calydonia regna
Peucetiosque sinus Messapiaque arva relinquit.
In quibus antra videt, quae multa nubila silva
Et levibus cannis nutantia semicaper Pan
Nunc tenet, at quodam tenuerunt tempore nymphae.
Apulus has illa pastor regione fugatas
Terruit et primo subita formidine movit;
Mox, ubi mens rediit et contempsere sequentem,
Ad numerum motis pedibus duxere choreas.
Inprobat has pastor saltuque imitatus agresti
Addidit obscenis convicia rustica dictis,
Nec prius os tacuit, quam guttura condidit arbor.
Arbore enim sucoque licet cognoscere mores:

Quippe notam linguae bacis oleaster ȧmaris
Exhibet; asperitas verborum cessit in illas. f. cxcvi.
Hinc ubi legati rediere negata ferentes
Arma Aetola sibi, Rutuli sine viribus illis
Bella instructa gerunt, multumque ab utraque cruoris
Parte datur. fert, ecce, avidas in pinea Turnus
Texta faces, ignesque timent, quibus unda pepercit.
Iamque picem et ceras alimentaque cetera flammae
Mulciber urebat perque altum ad carbasa malum
Ibat, et incurvae fumabant transtra carinae,
Cum memor has pinus Idaeo vertice caesas
Sancta deum genetrix tinnitibus aëra pulsi
Aeris et inflati complevit murmure buxi
Perque leves domitis invecta leonibus auras
'Inrita sacrilega iactas incendia dextra,
Turne!' ait 'eripiam, nec me patiente cremabit
Ignis edax nemorum partes et membra meorum.'
Intonuit dicente dea, tonitrumque secuti
Cum saliente graves ceciderunt grandine nimbi,
Aëraque et tumidum subitis concursibus aequor
Astraei turbant et eunt in proelia fratres.
E quibus alma parens unius viribus usa
Stuppea praerupit Phrygiae retinacula puppis
Fertque rates pronas medioque sub aequore mergit.
Robore mollito lignoque in corpora verso f. cxcvii.
In capitum facies puppes mutantur aduncae,
In digitos abeunt et crura natantia remi,
Quodque sinus fuerat, latus est, mediisque carina
Subdita navigiis spinae mutatur in usum,
Lina comae molles, antemnae bracchia fiunt;
Caerulus, ut fuerat, color est; quasque ante timebant
Illas virgineis exercent lusibus undas
Naides aequoreae durisque in montibus ortae
Molle fretum celebrant, nec eas sua tangit origo;
Non tamen oblitae, quam multa pericula saepe

Pertulerint pelago, iactatis saepe carinis
Subposuere manus, nisi siqua vehebat Achivos:
Cladis adhuc Phrygiae memores odere Pelasgos,
Neritiaeque ratis viderunt fragmina laetis
Vultibus et laetis videre rigescere puppem
Vultibus Alcinoi saxumque increscere ligno.
  Spes erat, in nymphas animata classe marinas
Posse metu monstri Rutulum desistere bello.
Perstat, habetque deos pars utraque, quodque deorum est
Instar, habent animos; nec iam dotalia regna,
Nec sceptrum soceri, nec te, Lavinia virgo,
Sed vicisse petunt deponendique pudore
Bella gerunt; tandemque Venus victricia nati
Arma videt, Turnusque cadit: cadit Ardea, Turno
Sospite dicta potens. quem postquam barbarus ensis
Abstulit et tepida patuerunt tecta favilla,
Congerie e media tum primum cognita praepes f. cxcviii.
Subvolat et cineres plausis everberat alis.
Et sonus et macies et pallor et omnia, captam
Quae deceant urbem, nomen quoque mansit in illa
Urbis, et ipsa suis deplangitur Ardea pennis.
  Iamque deos omnes ipsamque Aeneïa virtus
Iunonem veteres finire coëgerat iras,
Cum bene fundatis opibus crescentis Iuli
Tempestivus erat caelo Cythereïus heros,
Ambieratque Venus superos colloque parentis
Circumfusa sui 'numquam mihi' dixerat 'ullo
Tempore dure pater, nunc sis mitissimus, opto,
Aeneaeque meo, qui te de sanguine nostro
Fecit avum, quamvis parvum des, optime, numen,
Dummodo des aliquod. satis est inamabile regnum
Adspexisse semel, Stygios semel isse per amnes.'
Adsensere dei, nec coniunx regia vultus
Inmotos tenuit placatoque adnuit ore.
Tum pater 'estis' ait 'caelesti numine digni,

Quaeque petis, pro quoque petis: cape, nata, quod optas!'
  Fatus erat. gaudet gratesque agit illa parenti
Perque leves auras iunctis invecta columbis
Litus adit Laurens, ubi tectus harundine serpit
In freta flumineis vicina Numicius undis.
Hunc iubet Aeneae, quaecumque obnoxia morti,
Abluere et tacito deferre sub aequora cursu.
Corniger exsequitur Veneris mandata suisque,
Quidquid in Aenea fuerat mortale, repurgat
Et respersit aquis: pars optima restitit illi.
Lustratum genetrix divino corpus odore f. cxcix
Unxit et ambrosia cum dulci nectare mixta
Contigit os fecitque deum; quem turba Quirini
Nuncupat Indigetem temploque arisque recepit.
  Inde sub Ascanii dicione binominis Alba
Resque Latina fuit. succedit Silvius illi,
Quo satus antiquo tenuit repetita Latinus
Nomina cum sceptro. clarus subit Alba Latinum,
Epytus ex illo est. post hunc Capetusque Capysque,
Sed Capys ante fuit. regnum Tiberinus ab illis
Cepit et in Tusci demersus fluminis undis
Nomina fecit aquae; de quo Remulusque feroxque
Acrota sunt geniti. Remulus maturior annis
Fulmineo periit, imitator fulminis, ictu.
Fratre suo sceptrum moderatior Acrota forti
Tradit Aventino; qui, quo regnarat, eodem
Monte iacet positus tribuitque vocabula monti.
  Iamque Palatinae summam Proca gentis habebat:
Rege sub hoc Pomona fuit, qua nulla Latinas
Inter hamadryadas coluit sollertius hortos,
Nec fuit arborei studiosior altera fetus;
Unde tenet nomen. non silvas illa nec amnes,
Rus amat et ramos felicia poma ferentes.
Nec iaculo gravis est, sed adunca dextera falce,
Qua modo luxuriem premit et spatiantia contra
Bracchia compescit, fisso modo cortice lignum

Inserit et sucos alieno praestat alumno.
Nec sentire sitim patitur bibulaeque repurgans
Radicis fibras labentibus inrigat undis:
Hic amor, hoc studium; Veneris quoque nulla cupido est.
Vim tamen agrestum metuens pomaria claudit
Intus et accessus prohibet refugitque viriles;
Quid non et Satyri, saltatibus apta iuventus,
Fecere et pinu praecincti cornua Panes
Silenusque suis semper iuvenalior annis
Quique deus fures vel falce vel inguine terret,
Ut poterentur ea? sed enim superabat amando
Hos quoque Vertumnus neque erat felicior illis.
O quotiens habitu duri messoris aristas
Corbe tulit verique fuit messoris imago!
Tempora saepe gerens faeno religata recenti
Desectum poterat gramen versasse videri;
Saepe manu stimulos rigida portabat, ut illum
Iurasses fessos modo disiunxisse iuvencos;
Falce data frondator erat vitisque putator;
Induerat scalas: lecturum poma putares;
Miles erat gladio, piscator harundine sumpta;
Denique per multas aditum sibi saepe figuras
Repperit, ut caperet spectatae gaudia formae.
Ille etiam picta redimitus tempora mitra,
Innitens baculo positis ad tempora canis
Adsimulavit anum cultosque intravit in hortos f. cc.
Pomaque mirata est. 'tanto' que 'potentior!' inquit,
Paucaque laudatae dedit oscula, qualia numquam
Vera dedisset anus, glaebaque incurva resedit
Suspiciens pandos autumni pondere ramos.
Ulmus erat contra speciosa nitentibus uvis:
Quam socia postquam pariter cum vite probavit,
'At si staret' ait 'caelebs sine palmite truncus,
Nil praeter frondes, quare peteretur, haberet;
Haec quoque, quae iuncta est, vitis requiescit in illo:
Si non nupta foret, terrae adclinata iaceret;

Tu tamen exemplo non tangeris arboris huius,
Concubitusque fugis nec te coniungere curas!
Atque utinam velles! Helene non pluribus esset
Sollicitata procis nec quae Lapitheïa movit
Proelia nec coniunx timidis audacis Ulixei.
Nunc quoque, cum fugias averserisque petentes,
Mille viri cupiunt et semideique deique
Et quaecumque tenent Albanos numina montes;
Sed tu, si sapies, si te bene iungere anumque
Hanc audire voles, quae te plus omnibus illis,
Plus quam credis, amo, vulgares reïce taedas
Vertumnumque tori socium tibi selige! pro quo
Me quoque pignus habes: neque enim sibi notior ille est,
Quam mihi, nec passim toto vagus errat in orbe,
Haec loca magna colit, nec, uti pars magna procorum,
Quam modo vidit, amat! tu primus et ultimus illi
Ardor eris, solique suos tibi devovet annos.
Adde, quod est iuvenis, quod naturale decoris
Munus habet formasque apte fingetur in omnis
Et, quod erit iussus, iubeas licet omnia, fiet.
Quid, quod amatis idem? quod, quae tibi poma coluntur,
Primus habet laetaque tenet tua munera dextra?
Sed neque iam fetus desiderat arbore demptos
Nec, quas hortus alit, cum sucis mitibus herbas,
Nec quicquam nisi te! miserere ardentis et ipsum,
Quod petit, ore meo praesentem crede precari
Ultoresque deos et pectora dura perosam
Idalien memoremque time Rhamnusidis iram!
Quoque magis timeas (etenim mihi multa vetustas
Scire dedit), referam tota notissima Cypro
Facta, quibus flecti facile et mitescere possis.
Viderat a veteris generosam sanguine Teucri
Iphis Anaxareten humili de stirpe creatus;
Viderat et totis perceperat ossibus aestum

Luctatusque diu, postquam ratione furorem
Vincere non potuit, supplex ad limina venit
Et modo nutrici miserum confessus amorem,
Ne sibi dura foret, per spes oravit alumnae
Et modo de multis blanditus cuique ministris
Sollicita petiit propensum voce favorem;
Saepe ferenda dedit blandis sua verba tabellis,
Interdum madidas lacrimarum rore coronas
Postibus intendit posuitque in limine duro
Molle latus tristisque serae convicia fecit.
Saevior illa freto surgente cadentibus Haedis,
Durior et ferro, quod Noricus excoquit ignis,
Et saxo, quod adhuc vivum radice tenetur,
Spernit et inridet factisque inmitibus addit
Verba superba ferox et spe quoque fraudat amantem.
Non tulit inpatiens longi tormenta doloris
Iphis et ante fores haec verba novissima dixit:
'Vincis, Anaxarete, neque erunt tibi taedia tandem
Ulla ferenda mei. laetos molire triumphos
Et Paeana voca nitidaque incingere lauru!
Vincis enim, moriorque libens. age, ferrea, gaude!
Certe aliquid laudare mei cogeris amoris,
Quo tibi sim gratus, meritumque fatebere nostrum.
Non tamen ante tui curam cessisse memento
Quam vitam, geminaque simul mihi luce carendum est.
Nec tibi fama mei ventura est nuntia leti;
Ipse ego, ne dubites, adero praesensque videbor,
Corpore ut exanimi crudelia lumina pascas.
Si tamen, o superi, mortalia facta videtis,
Este mei memores (nihil ultra lingua precari
Sustinet) et longo facite ut narremur in aevo
Et, quae dempsistis vitae, date tempora famae!'
Dixit et ad postes ornatos saepe coronis
Umentes oculos et pallida bracchia tollens,
Cum foribus laquei religaret vincula summis,

'Haec tibi serta placent, crudelis et impia?' dixit
Inseruitque caput, sed tum quoque versus ad illam
Atque onus infelix elisa fauce pependit.
Icta pedum motu trepidantum ut muta gementem
Visa dedisse sonum est adapertaque ianua factum
Prodidit, exclamant famuli frustraque levatum
(Nam pater occiderat) referunt ad limina matris;
Accipit illa sinu complexaque frigida nati
Membra sui postquam miserarum verba parentum
Edidit et matrum miserarum facta peregit,
Funera ducebat mediam lacrimosa per urbem
Luridaque arsuro portabat membra feretro.
Forte viae vicina domus, qua flebilis ibat
Pompa, fuit, duraeque sonus plangoris ad aures
Venit Anaxaretes, quam iam deus ultor agebat.
Mota 'tamen videamus' ait 'miserabile funus!'
Et patulis iniit tectum sublime fenestris,
Vixque bene inpositum lecto prospexerat Iphin,
Deriguere oculi, calidusque e corpore sanguis
Inducto pallore fugit, conataque retro f. cci.
Ferre pedes haesit, conata avertere vultus
Hoc quoque non potuit, paulatimque occupat artus,
Quod fuit in duro iam pridem corpore, saxum.
Neve ea ficta putes, dominae sub imagine signum
Servat adhuc Salamis, Veneris quoque nomine templum
Prospicientis habet. — Quorum memor, o mea, lentos
Pone, precor, fastus et amanti iungere, nymphe!
Sic tibi nil vernum nascentia frigus adurat
Poma nec excutiant rapidi florentia venti!'
  Haec ubi nequiquam formae deus aptus anili
Edidit, in iuvenem rediit et anilia demit
Instrumenta sibi talisque apparuit illi,
Qualis ubi oppositas nitidissima solis imago
Evicit nubes nullaque obstante reluxit,
Vimque parat, sed vi non est opus, inque figura

Capta dei nymphe est et mutua vulnera sensit.
  Proximus Ausonias iniusti miles Amuli
Rexit opes, Numitorque senex amissa nepotis
Munere regna capit, festisque Palilibus urbis
Moenia conduntur, Tatiusque patresque Sabini
Bella gerunt, arcisque via Tarpeia reclusa
Dignam animam poena congestis exuit armis.
  Inde sati Curibus tacitorum more luporum
Ore premunt voces et corpora victa sopore
Invadunt portasque petunt, quas obice firmo
Clauserat Iliades; unam tamen ipsa reclusit
Nec strepitum verso Saturnia cardine fecit.
Sola Venus portae cecidisse repagula sensit
Et clausura fuit, nisi quod rescindere numquam
Dis licet acta deum; Iano loca iuncta tenebant
Naides Ausoniae gelido rorantia fonte:
Has rogat auxilium, nec nymphae iusta petentem
Sustinuere deam venasque et flumina fontis
Elicuere sui; nondum tamen invia Iani
Ora patentis erant, neque iter praecluserat unda:
Lurida subponunt fecundo sulphura fonti
Incenduntque cavas fumante bitumine venas.
Viribus his aliisque vapor penetravit ad ima
Fontis, et, Alpino modo quae certare rigori f. ccii.
Audebatis aquae, non ceditis ignibus ipsis!
Flammifera gemini fumant adspergine postes,
Portaque nequiquam rigidis promissa Sabinis
Fonte fuit praestructa novo, dum Martius arma
Induerat miles: quae postquam Romulus ultro
Obtulit, et strata est tellus Romana Sabinis
Corporibus strata estque suis, generique cruorem
Sanguine cum soceri permiscuit inpius ensis,
Pace tamen sisti bellum nec in ultima tantum
Decertare placet Tatiumque excedere regno.
  Occiderat Tatius, populisque aequata duobus,
Romule, iura dabas, posita cum casside Mavors
Talibus adfatur divumque hominumque parentem:

'Tempus adest, genitor, quoniam fundamine magno
Res Romana valet et praesidc pendet ab uno,
Praemia (sunt promissa mihi dignoque nepoti)
Solvere et ablatum terris inponere caelo.
Tu mihi concilio quondam praesente deorum
(Nam memoro memorique animo pia verba notavi)
'Unus erit, quem tu tolles in caerula caeli'
Dixisti: rata sit verborum summa tuorum!'
Adnuit omnipotens et nubibus aëra caecis
Occuluit tonitruque et fulgure terruit orbem:
Quae sibi promissae sensit rata signa rapinae,
Innixusque hastae pressos temone cruento
Inpavidus conscendit equos Gradivus et ictu
Verberis increpuit pronusque per aëra lapsus
Constitit in summo nemorosi colle Palati
Reddentemque suo non regia iura Quiriti
Abstulit Iliaden: corpus mortale per auras f. cciii.
Dilapsum tenues, ceu lata plumbea funda
Missa solet medio glans intabescere caelo;
Pulchra subit facies et pulvinaribus altis
Dignior, est qualis trabeati forma Quirini.
  Flebat ut amissum coniunx, cum regia Iuno
Irin ad Hersilien descendere limite curvo
Imperat et uacuae sua sic mandata referre:
'O et de Latio, o et de gente Sabina
Praecipuum, matrona, decus, dignissima tanti
Ante fuisse viri, coniunx nunc esse Quirini,
Siste tuos fletus et, si tibi cura videndi
Coniugis est, duce me lucum pete, colle Quirini
Qui viret et templum Romani regis obumbrat!'
Paret, et in terram pictos delapsa per arcus,
Hersilien iussis compellat vocibus Iris.
Illa verecundo vix tollens lumina vultu
'O dea, (namque mihi nec, quae sis, dicere promptum est,
Et liquet esse deam) duc, o duc' inquit 'et offer
Coniugis ora mihi! quem si modo posse videre

Fata semel dederint, caelum accepisse fatebor.'
Nec mora, Romuleos cum virgine Thaumantea
Ingreditur colles: ibi sidus ab aethere lapsum
Decidit in terras, a cuius lumine flagrans
Hersilie crinis cum sidere cessit in auras. f. cciv.
Hanc manibus notis Romanae conditor urbis
Excipit et priscum pariter cum corpore nomen
Mutat Horamque vocat, quae nunc dea iuncta Quirino est.

LIBER QUINTUS DECIMUS

Quaeritur interea, quis tantae pondera molis
Sustineat tantoque queat succedere regi;
Destinat imperio clarum praenuntia veri
Fama Numam. non ille satis cognosse Sabinae
Gentis habet ritus: animo maiora capaci
Concipit et, quae sit rerum natura, requirit.
Huius amor curae patria Curibusque relictis
Fecit, ut Herculei penetraret ad hospitis urbem;
Graia quis Italicis auctor posuisset in oris
Moenia, quaerenti sic e senioribus unus
Rettulit indigenis veteris non inscius aevi:
'Dives ab Oceano bubus Iove natus Hiberis
Litora felici tenuisse Lacinia cursu
Fertur et armento teneras errante per herbas
Ipse domum magni nec inhospita tecta Crotonis
Intrasse et requie longum relevasse laborem
Atque ita discedens, 'aevo' dixisse 'nepotum
Hic locus urbis erit', promissaque vera fuerunt.
Nam fuit Argolico generatus Alemone quidam
Myscelos, illius dis acceptissimus aevi.
Hunc super incumbens pressum gravitate soporis
Claviger adloquitur: 'lapidosas Aesaris undas:
I, pete diversi: patrias, age, desere sedes!'
Et, nisi paruerit, multa ac metuenda minatur.
Post ea discedunt pariter somnusque deusque;

Surgit Alemonides tacitaque recentia mente
Visa refert, pugnatque diu sententia secum:
Numen abire iubet, prohibent discedere leges,
Poenaque mors posita est patriam mutare volenti.
Candidus Oceano nitidum caput abdiderat Sol,
Et caput extulerat densissima sidereum Nox:
Visus adesse idem deus est eademque monere
Et, nisi paruerit, plura et graviora minari.
Pertimuit patriumque simul transferre parabat
In sedes penetrale novas: fit murmur in urbe,
Spretarumque agitur legum reus; utque peracta est
Causa prior crimenque patet sine teste probatum,
Squalidus ad superos tollens reus ora manusque
'O cui ius caeli bis sex fecere labores,
Fer, precor' inquit 'opem! nam tu mihi criminis auctor.'
  Mos erat antiquus niveis atrisque lapillis,
His damnare reos, illis absolvere culpa;
Tunc quoque sic lata est sententia tristis, et omnis
Calculus inmitem demittitur ater in urnam.
Quae simul effudit numerandos versa lapillos,
Omnibus e nigro color est mutatus in album, f. ccv.
Candidaque Herculeo sententia numine facta
Solvit Alemoniden; grates agit ille parenti
Amphitryoniadae ventisque faventibus aequor
Navigat Ionium, Lacedaemoniumque Tarentum
Praeterit et Sybarin Sallentinumque Neretum
Sirinosque sinus Nemesenque et Iapygis arva;
Vixque pererratis, quae spectant litora, terris
Invenit Aesarei fatalia fluminis ora,
Nec procul hinc tumulum, sub quo sacrata Crotonis
Ossa tegebat humus, iussaque ibi moenia terra
Condidit et nomen tumulati traxit in urbem'
Talia constabat certa primordia fama
Esse loci positaeque Italis in finibus urbis.
  Vir fuit hic ortu Samius; sed fugerat una
Et Samon et dominos odioque tyrannidis exul

Sponte erat; isque licet caeli regione remotos
Mente deos adiit et, quae natura negabat
Visibus humanis, oculis ea pectoris hausit.
Cumque animo et vigili perspexerat omnia cura,
In medium discenda dabat coetusque silentum
Dictaque mirantum magni primordia mundi
Et rerum causas, et, quid natura, docebat,
Quid deus, unde nives, quae fulminis esset origo,
Iuppiter an venti discussa nube tonarent,
Quid quateret terras, qua sidera lege mearent,
Et quodcumque latet; primusque animalia mensis
Arguit inponi, primus quoque talibus ora
Docta quidem solvit, sed non et credita, verbis:
'Parcite, mortales, dapibus temerare nefandis
Corpora! sunt fruges, sunt deducentia ramos
Pondere poma suo tumidaeque in vitibus uvae;
Sunt herbae dulces, sunt, quae mitescere flamma
Mollirique queant, nec vobis lacteus umor
Eripitur nec mella thymi redolentia flore;
Prodiga divitias alimentaque mitia tellus
Suggerit atque epulas sine caede et sanguine praebet.
Carne ferae sedant ieunia, nec tamen omnes:
Quippe equus et pecudes armentaque gramine vivunt;
At, quibus ingenium est inmansuetumque ferumque,
Armeniae tigres iracundique leones
Cumque lupis ursi dapibus cum sanguine gaudent.
Heu! quantum scelus est in viscere viscera condi
Congestoque avidum pinguescere corpore corpus
Alteriusque animantem animantis vivere leto!
Scilicet in tantis opibus, quas optima matrum
Terra parit, nil te nisi tristia mandere saevo
Vulnera dente iuvat ritusque referre Cyclopum?
Nec, nisi perdideris alium, placare voracis
Et male morati poteris ieiunia ventris?
At vetus illa aetas, cui fecimus aurea nomen,

Fetibus arboreis et, quas humus educat, herbis
Fortunata fuit nec polluit ora cruore.
Tunc et aves tutae movere per aëra pennas,
Et lepus inpavidus mediis erravit in arvis,
Nec sua credulitas piscem suspenderat hamo;
Cuncta sine insidiis nullamque timentia fraudem
Plenaque pacis erant; postquam non utilis auctor
Victibus invidit, quisquis fuit ille, deorum,
Corporeasque dapes avidam demersit in alvum,
Fecit iter sceleri, primaque e caede ferarum
Incaluisse potest maculatum sanguine ferrum
(Idque satis fuerat), nostrumque petentia letum
Corpora missa neci salva pietate fatemur.
Sed quam danda neci, tam non epulanda fuerunt.
  Longius inde nefas abiit, et prima putatur
Hostia sus meruisse mori, quia semina pando
Eruerit rostro spemque interceperit anni.
Vite caper morsa Bacchi mactatus ad aras
Dicitur ultoris: nocuit sua culpa duobus;
Quid meruistis oves, placidum pecus, inque tuendos
Natum homines, pleno quae fertis in ubere nectar,
Mollia quae nobis vestras velamina lanas
Praebetis vitaque magis quam morte iuvatis?
Quid meruere boves, animal sine fraude dolisque,
Innocuum, simplex, natum tolerare labores?
Inmemor est demum nec frugum munere dignus,
Qui potuit curvi dempto modo pondere aratri
Ruricolam mactare suum, qui trita labore
Illa, quibus totiens durum renovaverat arvum,
Tot dederat messes, percussit colla securi.
  Nec satis est, quod tale nefas committitur: ipsos
Inscripsere deos sceleri numenque supernum
Caede laboriferi credunt gaudere iuvenci.
Victima labe carens et praestantissima forma
(Nam placuisse nocet) vittis insignis et auro
Sistitur ante aras auditque ignara precantem
Inponique suae videt inter cornua fronti,

Quas coluit, fruges percussaque sanguine cultros
Inficit in liquida praevisos forsitan unda.
Protinus ereptas viventi pectore fibras
Inspiciunt mentesque deum scrutantur in illis.
Unde (fames homini vetitorum tanta ciborum est?)
Audetis vesci, genus o mortale? quod, oro,
Ne facite et monitis animos advertite nostris,
Cumque boum dabitis caesorum membra palato,
Mandere vos vestros scite et sentite colonos!

Et quoniam deus ora movet, sequar ora moventem
Rite deum Delphosque meos ipsumque recludam
Aethera et augustae reserabo oracula mentis.
Magna nec ingeniis investigata priorum,
Quaeque diu latuere, canam: iuvat ire per alta
Astra, iuvat terris et inerti sede relicta
Nube vehi validique umeris insistere Atlantis,
Palantesque homines passim et rationis egentes
Despectare procul trepidosque obitumque timentes
Sic exhortari seriemque evolvere fati.

O genus adtonitum gelidae formidine mortis!
Quid Styga, quid manes et nomina vana timetis,
Materiem vatum, falsique pericula mundi?
Corpora, sive rogus flamma seu tabe vetustas
Abstulerit, mala posse pati non ulla putetis:
Morte carent animae semperque priore relicta
Sede novis domibus vivunt habitantque receptae.
Ipse ego (nam memini) Troiani tempore belli f. ccvi.
Panthoides Euphorbus eram, cui pectore quondam
Haesit in adverso gravis hasta minoris Atridae.
Cognovi clipeum, laevae gestamina nostrae,
Nuper Abanteis templo Iunonis in Argis.

Omnia mutantur, nihil interit: errat et illinc
Huc venit, hinc illuc et quoslibet occupat artus
Spiritus eque feris humana in corpora transit
Inque feras noster, nec tempore deperit ullo,
Utque novis facilis signatur cera figuris
Nec manet, ut fuerat, nec formas servat easdem,

Sed tamen ipsa eadem est, animam sic semper eandem
Esse sed in varias doceo migrare figuras.
Ergo, ne pietas sit victa cupidine ventris,
Parcite, vaticinor, cognatas caede nefanda
Exturbare animas; nec sanguine sanguis alatur!
  Et quoniam magno feror aequore plenaque ventis
Vela dedi: nihil est toto, quod perstet, in orbe.
Cuncta fluunt, omnisque vagans formatur imago.
Ipsa quoque adsiduo labuntur tempora motu,
Non secus ac flumen. neque enim consistere flumen
Nec levis hora potest, sed ut unda inpellitur unda
Urgeturque eadem veniens urgetque priorem,
Tempora sic fugiunt pariter pariterque sequuntur
Et nova sunt semper; nam quod fuit ante, relictum est,
Fitque, quod haud fuerat, momentaque cuncta novantur.
  Cernis et emensas in lucem tendere noctes,
Et iubar hoc nitidum nigrae succedere nocti;
Nec color est idem caelo, cum lassa quiete
Cuncta iacent media cumque albo Lucifer exit
Clarus equo rursusque alius, cum praevia lucis
Tradendum Phoebo Pallantias inficit orbem.
Ipse dei clipeus, terra cum tollitur ima,
Mane rubet, terraque rubet cum conditur ima;
Candidus in summo est, melior natura quod illic
Aetheris est terraeque procul contagia fugit.
Nec par aut eadem nocturnae forma Dianae
Esse potest umquam semperque hodierna sequente,
Si crescit, minor est, maior, si contrahit orbem.
  Quid? non in species succedere quattuor annum
Adspicis, aetatis peragentem imitamina nostrae?
Nam tener et lactens puerique simillimus aevo
Vere novo est: tunc herba nitens et roboris expers
Turget et insolida est et spe delectat agrestes.
Omnia tunc florent, florumque coloribus almus

Ludit ager, neque adhuc virtus in frondibus ulla est.
Transit in aestatem post ver robustior annus
Fitque valens iuvenis: neque enim robustior aetas
Ulla nec uberior nec, quae magis ardeat, ulla est.
Excipit autumnus posito fervore iuventae
Maturus mitisque inter iuvenemque senemque
Temperie medius, sparsus quoque tempora canis.
Inde senilis hiems tremulo venit horrida passu
Aut spoliata suos, aut, quos habet, alba capillos.
Nostra quoque ipsorum semper requieque sine ulla
Corpora vertuntur, nec, quod fuimusve sumusve,
Cras erimus. fuit illa dies, qua, semina tantum
Spesque hominum primae, matris habitavimus alvo.
Artifices natura manus admovit, et angi
Corpora visceribus distentae condita matris
Noluit eque domo vacuas emisit in auras.
Editus in lucem iacuit sine viribus infans;
Mox quadripes rituque tulit sua membra ferarum,
Paulatimque tremens et nondum poplite firmo
Constitit adiutis aliquo conamine nervis;
Inde valens veloxque fuit spatiumque iuventae
Transit et emeritis medii quoque temporis annis
Labitur occiduae per iter declive senectae.
Subruit haec aevi demoliturque prioris
Robora, fletque Milon senior, cum spectat inanes
Illos, qui fuerant solidorum mole tororum
Herculeis similes, fluidos pendere lacertos.
Flet quoque, ut in speculo rugas adspexit aniles,
Tyndaris et secum, cur sit bis rapta, requirit.
Tempus edax rerum, tuque, invidiosa vetustas,
Omnia destruitis vitiataque dentibus aevi
Paulatim lenta consumitis omnia morte.
Haec quoque non perstant, quae nos elementa vocamus:
Quasque vices peragant, (animos adhibete!) docebo.
Quattuor aeternus genitalia corpora mundus

Continet. ex illis duo sunt onerosa suoque
Pondere in inferius, tellus atque unda, feruntur,
Et totidem gravitate carent nulloque premente
Alta petunt, aër atque aëre purior ignis.
Quae quamquam spatio distant, tamen omnia fiunt
Ex ipsis et in ipsa cadunt, resolutaque tellus
In liquidas rarescit aquas, tenuatus in auras
Aëraque umor abit, dempto quoque pondere rursus
In superos aër tenuissimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo:
Ignis enim densum spissatus in aëra transit,
Hic in aquas, tellus glomerata cogitur unda.
  Nec species sua cuique manet, rerumque novatrix
Ex aliis alias reddit natura figuras,
Nec perit in toto quicquam, mihi credite, mundo,
Sed variat faciemque novat, nascique vocatur
Incipere esse aliud, quam quod fuit ante, morique
Desinere illud idem. cum sint huc forsitan illa,
Haec translata illuc, summa tamen omnia constant.
Nil equidem durare diu sub imagine eadem
Crediderim: sic ad ferrum venistis ab auro,
Saecula; sic totiens versa est fortuna locorum.
Vidi ego, quod fuerat quondam solidissima tellus,
Esse fretum, vidi factas ex aequore terras,
Et procul a pelago conchae iacuere marinae,
Et vetus inventa est in montibus ancora summis;
Quodque fuit campus, vallem decursus aquarum
Fecit, et eluvie mons est deductus in aequor,
Eque paludosa siccis humus aret harenis;
Quaeque sitim tulerant, stagnata paludibus ument.
Hic fontes natura novos emisit, at illic
Clausit, et antiquis occulta tremoribus orbis
Flumina prosiliunt aut exsiccata residunt.
  Sic ubi terreno Lycus est epotus hiatu,
Exsistit procul hinc alioque renascitur ore;
Sic modo combibitur, tecto modo gurgite lapsus
Redditur Argolicis ingens Erasinus in arvis,

Et Mysum capitisque sui ripaeque prioris
Paenituisse ferunt, alia nunc ire Caicum.
Nec non Sicanias volvens Amenanus harenas
Nunc fluit, interdum suppressis fontibus aret.
Ante bibebatur, nunc, quas contingere nolis,
Fundit Anigros aquas, postquam (nisi vatibus omnis
Eripienda fides) illic lavere bimembres f. ccvii.
Vulnera, clavigeri quae fecerat Herculis arcus.
Quid? non et Scythicis Hypanis de montibus ortus,
Qui fuerat dulcis, salibus vitiatur amaris?
Fluctibus ambitae fuerant Antissa Pharosque
Et Phoenissa Tyros, quarum nunc insula nulla est;
Leucada continuam veteres habuere coloni:
Nunc freta circumeunt. Zancle quoque iuncta fuisse
Dicitur Italiae, donec confinia pontus
Abstulit et media tellurem reppulit unda.
Si quaeras Helicen et Burin, Achaidas urbes,
Invenies sub aquis, et adhuc ostendere nautae
Inclinata solent cum moenibus oppida mersis.
Est prope Pittheam tumulus Troezena, sine ullis
Arduus arboribus, quondam planissima campi
Area, nunc tumulus: nam (res horrenda relatu)
Vis fera ventorum, caecis inclusa cavernis,
Exspirare aliqua cupiens luctataque frustra
Liberiore frui caelo, cum carcere rima
Nulla foret toto nec pervia flatibus esset,
Extentam tumefecit humum, ceu spiritus oris
Tendere vesicam solet aut derepta bicorni
Terga capro; tumor ille loci permansit et alti
Collis habet speciem longoque induruit aevo.
Plurima cum subeant audita et cognita nobis,
Pauca super referam. quid? non et lympha figuras
Datque capitque novas? medio tua, corniger Ammon,
Unda die gelida est, ortuque obituque calescit,
Admotumque Athamanas aquis accendere lignum
Narratur, minimos cum luna recessit in orbes.

Flumen habent Cicones, quod potum saxea reddit
Viscera, quod tactis inducit marmora rebus.
Crathis et huic Sybaris nostris conterminus oris
Electro similes faciunt auroque capillos.
Quodque magis mirum est, sunt, qui non corpora tantum,
Verum animos etiam valeant mutare liquores.
Cui non audita est obscenae Salmacis undae
Aethiopesque lacus? quos quisquis faucibus hausit,
Aut furit, aut patitur mirum gravitate soporem.
Clitorio quicumque sitim de fonte levavit,
Vina fugit gaudetque meris abstemius undis,
Seu vis est in aqua calido contraria vino,
Sive, quod indigenae memorant, Amythaone natus,
Proetidas adtonitas postquam per carmen et herbas
Eripuit furiis, purgamina mentis in illas f. ccviii.
Misit aquas odiumque meri permansit in undis.
Huic fluit effectu dispar Lyncestius amnis,
Quem quicumque parum moderato gutture traxit,
Haud aliter titubat, quam si mera vina bibisset.
Est locus Arcadiae (Pheneon dixere priores)
Ambiguis suspectus aquis, quas nocte timeto!
Nocte nocent potae, sine noxa luce bibuntur.
Sic alias aliasque lacus et flumina vires
Concipiunt. tempusque fuit, quo navit in undis,
Nunc sedet Ortygie. timuit concursibus Argo
Undarum sparsas Symplegadas elisarum,
Quae nunc inmotae perstant ventisque resistunt.
Nec, quae sulphureis ardet fornacibus, Aetne
Ignea semper erit; neque enim fuit ignea semper.
Nam sive est animal tellus et vivit habetque
Spiramenta locis flammam exhalantia multis,
Spirandi mutare vias, quotiensque movetur,
Has finire potest, illas aperire cavernas;
Sive leves imis venti cohibentur in antris
Saxaque cum saxis et habentem semina flammae
Materiam iactant, ea concipit ictibus ignem,

Antra relinquentur sedatis frigida ventis;
Sive bitumineae rapiunt incendia vires,
Luteave exiguis ardescunt sulphura fumis:
Nempe, ubi terra cibos alimentaque pinguia flammae
Non dabit absumptis per longum viribus aevum
Naturaeque suum nutrimen deerit edaci,
Non feret illa famem, desertaque deseret ignis.
Esse viros fama est in Hyperborea Pallene,
Qui soleant levibus velari corpora plumis, f. ccix.
Cum Tritoniacam noviens subiere paludem;
Haud equidem credo: sparsae quoque membra venenis
Exercere artes Scythides memorantur easdem.
Siqua fides rebus tamen est addenda probatis,
Nonne vides, quaecumque mora fluidoque calore
Corpora tabescunt, in parva animalia verti?
In scrobe delectos mactatos obrue tauros f. ccx.
(Cognita res usu): de putri viscere passim
Florilegae nascuntur apes, quae more parentum
Rura colunt operique favent in spemque laborant;
Pressus humo bellator equus crabronis origo est;
Concava litoreo si demas bracchia cancro,
Cetera subponas terrae, de parte sepulta
Scorpius exibit caudaque minabitur unca;
Quaeque solent canis frondes intexere filis
Agrestes tineae (res observata colonis)
Ferali mutant cum papilione figuram.
Semina limus habet virides generantia ranas
Et generat truncas pedibus, mox apta natando
Crura dat, utque eadem sint longis saltibus apta,
Posterior superat partes mensura priores.
Nec catulus, partu quem reddidit ursa recenti,
Sed male viva caro est: lambendo mater in artus
Fingit et in formam, quantam capit ipsa, reducit.
Nonne vides, quos cera tegit sexangula, fetus
Melliferarum apium sine membris corpora nasci

Et serosque pedes serasque adsumere pennas?
Iunonis volucrem, quae cauda sidera portat,
Armigerumque Iovis Cythereïadasque columbas
Et genus omne avium mediis e partibus ovi,
Ni sciret fieri, quis nasci posse putaret?
Sunt, qui, cum clauso putrefacta est spina sepulcro,
Mutari credant humanas angue medullas.
  Haec tamen ex aliis generis primordia ducunt,
Una est, quae reparet seque ipsa reseminet, ales:
Assyrii phoenica vocant; non fruge neque herbis,
Sed turis lacrimis et suco vivit amomi.
Haec ubi quinque suae complevit saecula vitae,
Ilicis in ramis tremulaeque cacumine palmae
Unguibus et puro nidum sibi construit ore.
Quo simul ac casias et nardi lenis aristas
Quassaque cum fulva substravit cinnama murra,
Se super inponit finitque in odoribus aevum.
Inde ferunt, totidem qui vivere debeat annos,
Corpore de patrio parvum phoenica renasci. f. ccxl.
Cum dedit huic aetas vires onerique ferendo est,
Ponderibus nidi ramos levat arboris altae
Fertque pius cunasque suas patriumque sepulcrum,
Perque leves auras Hyperionis urbe potitus
Ante fores sacras Hyperionis aede reponit.
  Si tamen est aliquid mirae novitatis in istis,
Alternare vices et, quae modo femina tergo
Passa marem est, nunc esse marem miremur hyaenam.
Id quoque, quod ventis animal nutritur et aura,
Protinus adsimulat, tetigit quoscumque, colores.
Victa racemifero lyncas dedit India Baccho;
E quibus, ut memorant, quidquid vesica remisit,
Vertitur in lapides et congelat aëre tacto.
Sic et curalium, quo primum contigit auras
Tempore, durescit; mollis fuit herba sub undis.
  Desinet ante dies, et in alto Phoebus anhelos
Aequore tinguet equos, quam consequar omnia verbis

In species translata novas. sic tempora verti
Cernimus atque illas adsumere robora gentes,
Concidere has; sic magna fuit censuque virisque,
Perque decem potuit tantum dare sanguinis annos,
Nunc humilis veteres tantummodo Troia ruinas
Et pro divitiis tumulos ostendit avorum.
Clara fuit Sparte, magnae viguere Mycenae,
Nec non et Cecropis, nec non Amphionis arces:
Vile solum Sparte est, altae cecidere Mycenae;
Oedipodioniae quid sunt, nisi nomina, Thebae?
Quid Pandioniae restant, nisi nomen, Athenae?
Nunc quoque Dardaniam fama est consurgere Romam,
Appenninigenae quae proxima Thybridis undis
Mole sub ingenti rerum fundamina ponit.
Haec igitur formam crescendo mutat et olim
Inmensi caput orbis erit. sic dicere vates
Faticinasque ferunt sortes; quantumque recordor,
Dixerat Aeneae, cum res Troiana labaret,
Priamides Helenos flenti dubioque salutis:
'Nate dea, si nota satis praesagia nostrae
Mentis habes, non tota cadet te sospite Troia:
Flamma tibi ferrumque dabunt iter; ibis et una
Pergama rapta feres, donec Troiaeque tibique
Externum patrio contingat amicius arvum.
Urbem etiam cerno Phrygios debere nepotes,
Quanta nec est nec erit nec visa prioribus annis.
Hanc alii proceres per saecula longa potentem,
Sed dominam rerum de sanguine natus Iuli
Efficiet; quo cum tellus erit usa, fruentur
Aetheriae sedes, caelumque erit exitus illi.'
Haec Helenum cecinisse penatigero Aeneae
Mente memor refero cognataque moenia laetor
Crescere et utiliter Phrygibus vicisse Pelasgos.
Ne tamen oblitis ad metam tendere longe
Exspatiemur equis, caelum et, quodcumque sub illo est,

Inmutat formas tellusque et quidquid in illa est;
Nos quoque, pars mundi, quoniam non corpora solum,
Verum etiam volucres animae sumus inque ferinas
Possumus ire domos pecudumque in corpora condi,
Corpora, quae possunt animas habuisse parentum
Aut fratrum aut aliquo iunctorum foedere nobis
Aut hominum certe, tuta esse et honesta sinamus
Neve Thyesteis cumulemus viscera mensis!
Quam male consuescit, quam se parat ille cruori
Inpius humano, vituli qui guttura ferro
Rumpit et inmotas praebet mugitibus aures,
Aut qui vagitus similes puerilibus haedum
Edentem iugulare potest aut alite vesci,
Cui dedit ipse cibos! quantum est, quod desit in istis
Ad plenum facinus? quo transitus inde paratur?
Bos aret aut mortem senioribus inputet annis,
Horriferum contra Borean ovis arma ministret,
Ubera dent saturae manibus pressanda capellae!
Retia cum pedicis laqueosque artesque dolosas
Tollite! nec volucrem viscata fallite virga
Nec formidatis cervos includite pinnis
Nec celate cibis uncos fallacibus hamos!
Perdite, siqua nocent, verum haec quoque perdite tantum;
Ora vacent epulis alimentaque mitia carpant!'
Talibus atque aliis instructum pectora dictis
In patriam remeasse ferunt ultroque petitum
Accepisse Numam populi Latiaris habenas;
Coniuge qui felix nympha ducibusque Camenis
Sacrificos docuit ritus gentemque feroci
Adsuetam bello pacis traduxit ad artes.
Qui postquam senior regnumque aevumque peregit,
Extinctum Latiaeque nurus populusque patresque
Deflevere Numam; nam coniunx urbe relicta
Vallis Aricinae densis latet abdita silvis

Sacraque Oresteae gemitu questuque Dianae
Inpedit. a! quotiens nymphae nemorisque lacusque,
Ne faceret, monuere et consolantia verba
Dixerunt! quotiens flenti Theseïus heros
'Siste modum!' dixit 'neque enim fortuna querenda
Sola tua est; similes aliorum respice casus:
Mitius ista feres; utinamque exempla dolentem
Non mea te possent relevare! sed et mea possunt.
Fando aliquem Hippolytum vestras, puto, contigit aures
Credulitate patris, sceleratae fraude novercae
Occubuisse neci: mirabere, vixque probabo,
Sed tamen ille ego sum. me Pasiphaëia quondam
Temptatum frustra patrium temerare cubile,
Quod voluit, finxit voluisse et crimine verso
(Indiciine metu magis, offensane repulsae?)
Damnavit, meritumque nihil pater eicit urbe
Hostilique caput prece detestatur euntis.
Pittheam profugo curru Troezena petebam
Iamque Corinthiaci carpebam litora ponti,
Cum mare surrexit cumulusque inmanis aquarum
In montis speciem curvari et crescere visus
Et dare mugitus summoque cacumine findi.
Corniger hinc taurus ruptis expellitur undis
Pectoribusque tenus molles erectus in auras
Naribus et patulo partem maris evomit ore.
Corda pavent comitum, mihi mens interrita mansit
Exiliis intenta suis, cum colla feroces
Ad freta convertunt adrectisque auribus horrent
Quadripedes monstrique metu turbantur et altis
Praecipitant currum scopulis, ego ducere vana
Frena manu spumis albentibus oblita luctor
Et retro lentas tendo resupinus habenas.
Nec vires tamen has rabies superasset equorum,
Ni rota, perpetuum qua circumvertitur axem,
Stipitis occursu fracta ac disiecta fuisset.
Excutior curru, lorisque tenentibus artus

Viscera viva trahi, nervos in stipe teneri,
Membra rapi partim, partim reprensa relinqui,
Ossa gravem dare fracta sonum fessamque videres
Exhalari animam nullasque in corpore partes,
Noscere quas posses, unumque erat omnia vulnus.
Num potes aut audes cladi componere nostrae,
Nympha, tuam? vidi quoque luce carentia regna
Et lacerum fovi Phlegethontide corpus in unda,
Nec nisi Apollineae valido medicamine prolis
Reddita vita foret; quam postquam fortibus herbis
Atque ope Paeonia Dite indignante recepi,
Tum mihi, ne praesens augerem muneris huius
Invidiam, densas obiecit Cynthia nubes,
Utque forem tutus possemque inpune videri,
Addidit aetatem nec cognoscenda reliquit f. ccxii.
Ora mihi Cretenque diu dubitavit habendam
Traderet an Delon; Delo Creteque relictis
Hic posuit nomenque simul, quod possit equorum
Admonuisse, iubet deponere, 'qui' que 'fuisti
Hippolytus,' dixit 'nunc idem Virbius esto!'
Hoc nemus inde colo de disque minoribus unus
Numine sub dominae lateo atque accenseor illi.'
  Non tamen Egeriae luctus aliena levare
Damna valent, montisque iacens radicibus imis
Liquitur in lacrimas, donec pietate dolentis
Mota soror Phoebi gelidum de corpore fontem f. ccxiii.
Fecit et aeternas artus tenuavit in undas.
Et nymphas tetigit nova res, et Amazone natus
Haud aliter stupuit, quam cum Tyrrhenus arator
Fatalem glaebam mediis adspexit in arvis
Sponte sua primum nulloque agitante moveri, f. cciv.
Sumere mox hominis terraeque amittere formam
Oraque venturis aperire recentia fatis:
Indigenae dixere Tagen, qui primus Etruscam
Edocuit gentem casus aperire futuros;
Utve Palatinis haerentem collibus olim
Cum subito vidit frondescere Romulus hastam,

Quae radice nova, non ferro stabat adacto f. ccxv
Et iam non telum, sed lenti viminis arbor
Non exspectatas dabat admirantibus umbras;
Aut sua fluminea cum vidit Cipus in unda f. ccxvi.
Cornua (vidit enim) falsamque in imagine credens
Esse fidem digitis ad frontem saepe relatis,
Quae vidit, tetigit, nec iam sua lumina damnans
Restitit, ut victor domito veniebat ab hoste,
Ad caelumque manus et eodem lumina tollens
'Quidquid,' ait 'superi, monstro portenditur isto,
Seu laetum est, patriae laetum populoque Quirini,
Sive minax, mihi sit!' viridique e caespite factas
Placat odoratis herbosas ignibus aras
Vinaque dat pateris mactatarumque bidentum,
Quid sibi significent, trepidantia consulit exta.
Quae simul adspexit Tyrrhenae gentis haruspex,
Magna quidem rerum molimina vidit in illis,
Non manifesta tamen. cum vero sustulit acre
A pecudis fibris ad Cipi cornua lumen,
'Rex,' ait 'o salve! tibi enim, tibi, Cipe, tuisque
Hic locus et Latiae parebunt cornibus arces.
Tu modo rumpe moras portasque intrare patentes
Adpropera! sic fata iubent. namque Urbe receptus
Rex eris et sceptro tutus potiere perenni.'
Rettulit ille pedem torvamque a moenibus Urbis
Avertens faciem, 'procul, a! procul omina' dixit
'Talia di pellant! multoque ego iustius aevum
Exsul agam, quam me videant Capitolia regem.'
Dixit et extemplo populumque gravemque senatum
Convocat; ante tamen pacali cornua lauro
Velat et aggeribus factis a milite forti
Insistit priscosque deos e more precatus
'Est' ait 'hic unus, quem vos nisi pellitis urbe,
Rex erit. is qui sit, signo, non nomine dicam:
Cornua fronte gerit; quem vobis indicat augur,
Si Romam intrarit, famularia iura daturum.
Ille quidem potuit portas inrumpere apertas,

Sed nos obstitimus, quamvis coniunctior illo
Nemo mihi est. vos urbe virum prohibete, Quirites,
Vel, si dignus erit, gravibus vincite catenis
Aut finite metum fatalis morte tyranni!'
Qualia succinctis, ubi trux insibilat Eurus,
Murmura pinetis fiunt, aut qualia fluctus
Aequorei faciunt, siquis procul audiat illos,
Tale sonat populus; sed per confusa frementis
Verba tamen vulgi vox eminet una, 'quis ille est?'
Et spectant frontes praedictaque cornua quaerunt.
Rursus ad hos Cipus 'quem poscitis', inquit 'habetis'
Et dempta capiti populo prohibente corona
Exhibuit gemino praesignia tempora cornu.
Demisere oculos omnes gemitumque dedere,
Atque illud meritis clarum (quis credere possit?)
Inviti videre caput nec honore carere
Ulterius passi festam inposuere coronam;
At proceres, quoniam muros intrare vetaris,
Ruris honorati tantum tibi, Cipe, dedere,
Quantum depresso subiectis bubus aratro
Complecti posses ad finem lucis ab ortu
Cornuaque aeratis miram referentia formam
Postibus insculpunt longum mansura per aevum.
Pandite nunc, Musae, praesentia numina vatum,
(Scitis enim, nec vos fallit spatiosa vetustas)
Unde Coroniden circumflua Thybridis alti
Insula Romuleae sacris adiecerit urbis!
Dira lues quondam Latias vitiaverat auras,
Pallidaque exsangui squalebant corpora morbo.
Funeribus fessi postquam mortalia cernunt
Temptamenta nihil, nihil artes posse medentum,
Auxilium caeleste petunt mediamque tenentis
Orbis humum Delphos adeunt, oracula Phoebi,
Utque salutifera miseris succurrere rebus
Sorte velit tantaeque urbis mala finiat, orant.
Et locus et laurus et, quas habet ipse pharetras,
Intremuere simul, cortinaque reddidit imo

Hanc adyto vocem pavefactaque pectora movit:
'Quod petis hinc, propiore loco, Romane, petisses
Et pete nunc propiore loco! nec Apolline vobis,
Qui minuat luctus, opus est, sed Apolline nato.
Ite bonis avibus prolemque accersite nostram!'
Iussa dei prudens postquam accepere senatus,
Quam colat, explorant, iuvenis Phoebeïus urbem,
Quique petant ventis Epidauria litora, mittunt.
Quae postquam curva missi tetigere carina,
Concilium Graiosque patres adiere, darentque
Oravere deum, qui praesens funera gentis
Finiat Ausoniae; certas ita dicere sortes.
Dissidet et variat sententia, parsque negandum
Non putat auxilium, multi retinere suamque
Non emittere opem nec numina tradere suadent.
Dum dubitant, seram pepulere crepuscula lucem,
Umbraque telluris tenebras induxerat orbi,
Cum deus in somnis opifer consistere visus
Ante tuum, Romane, torum, sed qualis in aede
Esse solet, baculumque tenens agreste sinistra
Caesariem longae dextra deducere barbae
Et placido tales emittere pectore voces:
'Pone metus! veniam simulacraque nostra relinquam;
Hunc modo serpentem, baculum qui nexibus ambit,
Perspice et usque nota, visum ut cognoscere possis!
Vertar in hunc, sed maior ero tantusque videbor,
In quantum verti caelestia corpora debent.'
Extemplo cum voce deus, cum voce deoque
Somnus abit, somnique fugam lux alma secuta est.
    Postera sidereos Aurora fugaverat ignes:
Incerti, quid agant, proceres ad templa petiti
Conveniunt operosa dei, quaque ipse morari
Sede velit, signis caelestibus indicet, orant.
Vix bene desierant, cum cristis aureus altis
In serpente deus praenuntia sibila misit f. ccxvii.
Adventuque suo signumque arasque foresque

Marmoreumque solum fastigiaque aurea movit
Pectoribusque tenus media sublimis in aede
Constitit atque oculos circumtulit igne micantes.
Territa turba pavet; cognovit numina castos
Evinctus vitta crines albente sacerdos
'En, deus est, deus est! animis linguisque favete,
Quisquis ades!' dixit 'sis, o pulcherrime, visus
Utiliter populosque iuves tua sacra colentes!'
Quisquis adest, visum venerantur numen, et omnes
Verba sacerdotis referunt geminata piumque
Aeneadae praestant et mente et voce favorem.
Adnuit his motisque deus rata pignora cristis
Et repetita dedit vibrata sibila lingua.
Tum gradibus nitidis delabitur oraque retro
Flectit et antiquas abiturus respicit aras
Adsuetasque domos habitataque templa salutat.
Inde per iniectis adopertam floribus ingens
Serpit humum flectitque sinus mediamque per urbem
Tendit ad incurvo munitos aggere portus.
Restitit hic agmenque suum turbaeque sequentis
Officium placido visus dimittere vultu
Corpus in Ausonia posuit rate; numinis illa
Sensit onus pressa estque dei gravitate carina.
Aeneadae gaudent caesoque in litore tauro
Torta coronatae solvunt retinacula navis.
Inpulerat levis aura ratem: deus eminet alte
Inpositaque premens puppim cervice recurvam
Caeruleas despectat aquas modicisque per aequor
Ionium Zephyris sextae Pallantidos ortu
Italiam tenuit praeterque Lacinia templo
Nobilitata deae Scylaceaque litora fertur;
Linquit Iapygiam laevisque Amphrisia remis
Saxa fugit, dextra praerupta Celennia parte
Romethiumque legit Caulonaque Naryciamque
Evincitque fretum Siculique angusta Pelori
Hippotadaeque domus regis Temesesque metalla

Leucosiamque petit tepidique rosaria Paesti.
Inde legit Capreas promunturiumque Minervae
Et Surrentino generosos palmite colles
Herculeamque urbem Stabiasque et in otia natam
Parthenopen et ab hac Cumaeae templa Sibyllae.
Hinc calidi fontes lentisciferumque tenetur
Liternum multamque trahens sub gurgite harenam
Volturnus niveisque frequens Sinuessa colubris
Minturnaeque graves et quam tumulavit alumnus
Antiphataeque domus Trachasque obsessa palude
Et tellus Circaea et spissi litoris Antium.
Huc ubi veliferam nautae advertere carinam
(Asper enim iam pontus erat), deus explicat orbes
Perque sinus crebros et magna volumina labens
Templa parentis init flavum tangentia litus.
Aequore placato patrias Epidaurius aras
Linquit et hospitio iuncti sibi numinis usus
Litoream tractu squamae crepitantis harenam
Sulcat et innixus moderamine navis in alta
Puppe caput posuit, donec Castrumque sacrasque
Lavini sedes Tiberinaque ad ostia venit.
Huc omnis populi passim matrumque patrumque
Obvia turba ruit, quaeque ignes, Troica, servat.
Vesta, tuos laetoque deum clamore salutant;
Quaque per adversas navis cita ducitur undas,
Tura super ripas aris ex ordine factis
Parte ab utraque sonant et odorant aëra fumis,
Ictaque coniectos incalfacit hostia cultros.
Iamque, caput rerum, Romanam intraverat urbem:
Erigitur serpens summoque adclinia malo
Colla movet sedesque sibi circumspicit aptas.
Scinditur in geminas partes circumfluus amnis
(Insula nomen habet) laterumque a parte duorum
Porrigit aequales media tellure lacertos.
Huc se de Latia pinu Phoebeïus anguis
Contulit et finem specie caeleste resumpta
Luctibus inposuit venitque salutifer Urbi.

Hic tamen accessit delubris advena nostris:
Caesar in Urbe sua deus est; quem Marte togaque
Praecipuum non bella magis finita triumphis
Resque domi gestae properataque gloria rerum
In sidus vertere novum stellamque comantem,
Quam sua progenies. neque enim de Caesaris actis
Ullum maius opus, quam quod pater exstitit huius.
Scilicet aequoreos plus est domuisse Britannos
Perque papyriferi semptemflua flumina Nili
Victrices egisse rates Numidasque rebelles
Cinyphiumque Iubam Mithridateisque tumentem
Nominibus Pontum populo adiecisse Quirini
Et multos meruisse, aliquos egisse triumphos,
Quam tantum genuisse virum? quo praeside rerum
Humano generi, superi, favistis abunde.
Ne foret hic igitur mortali semine cretus,
Ille deus faciendus erat; quod ut aurea vidit
Aeneae genetrix, vidit quoque triste parari
Pontifici letum et coniurata arma moveri,
Palluit et cunctis, ut cuique erat obvia, divis
'Adspice,' dicebat 'quanta mihi mole parentur
Insidiae quantaque caput cum fraude petatur,
Quod de Dardanio solum mihi restat Iulo.
Solane semper ero iustis exercita curis?
Quam modo Tydidae Calydonia vulneret hasta,
Nunc male defensae confundant moenia Troiae;
Quae videam natum longis erroribus actum
Iactarique freto sedesque intrare silentum
Bellaque cum Turno gerere, aut, si vera fatemur,
Cum Iunone magis! quid nunc antiqua recordor
Damna mei generis? timor hic meminisse priorum
Non sinit: en acui sceleratos cernitis enses?
Quos prohibete, precor, facinusque repellite neve
Caede sacerdotis flammas exsunguite Vestae!'
Talia nequiquam toto Venus anxia caelo
Verba iacit superosque movet; qui rumpere quam-
quam

Ferrea non possunt veterum decreta sororum,
Signa tamen luctus dant haud incerta futuri.
Arma ferunt inter nigras crepitantia nubes
Terribilesque tubas auditaque cornua caelo
Praemonuisse nefas. solis quoque tristis imago
Lurida sollicitis praebebat lumina terris.
Saepe faces visae mediis ardere sub astris,
Saepe inter nimbos guttae cecidere cruentae;
Caerulus et vultum ferrugine Lucifer atra
Sparsus erat, sparsi Lunares sanguine currus;
Tristia mille locis Stygius dedit omina bubo,
Mille locis lacrimavit ebur, cantusque feruntur
Auditi sanctis et verba minantia lucis.
Victima nulla litat, magnosque instare tumultus
Fibra monet, caesumque caput reperitur in extis;
Inque foro circumque domos et templa deorum
Nocturnos ululasse canes umbrasque silentum
Erravisse ferunt motamque tremoribus Urbem.
Non tamen insidias venturaque vincere fata
Praemonitus potuere deum, strictique feruntur
In templum gladii; neque enim locus ullus in Urbe
Ad facinus diramque placet nisi curia caedem.
Tum vero Cytherea manu percussit utraque
Pectus et Aeneaden molitur condere nube,
Qua prius infesto Paris est ereptus Atridae
Et Diomedeos Aeneas fugerat enses.
Talibus hanc genitor: 'sola insuperabile fatum,
Nata, movere paras? intres licet ipsa sororum
Tecta trium! cernes illic molimine vasto
Ex aere et solido rerum tabularia ferro,
Quae neque concussum caeli neque fulminis iram
Nec metuunt ullas tuta atque aeterna ruinas:
Invenies illic incisa adamante perenni
Fata tui generis. legi ipse animoque notavi
Et referam, ne sis etiamnum ignara futuri.
Hic sua complevit, pro quo, Cytherea, laboras,
Tempora, perfectis, quos terrae debuit, annis.

Ut deus accedat caelo templisque colatur,
Tu facies natusque suus, qui nominis heres
Inpositum feret unus onus caesique parentis
Nos in bella suos fortissimus ultor habebit.
Illius auspiciis obsessae moenia pacem
Victa petent Mutinae, Pharsalia sentiet illum,
Emathiique iterum madefient caede Philippi,
Et magnum Siculis nomen superabitur undis,
Romanique ducis coniunx Aegyptia taedae
Non bene fisa cadet, frustraque erit illa minata,
Servitura suo Capitolia nostra Canopo.
Quid tibi barbariem gentesque ab utroque iacentes
Oceano numerem? quodcumque habitabile tellus
Sustinet, huius erit; pontus quoque serviet illi!
Pace data terris animum ad civilia vertet
Iura suum legesque feret iustissimus auctor
Exemploque suo mores reget inque futuri
Temporis aetatem venturorumque nepotum
Prospiciens prolem sancta de coniuge natam
Ferre simul nomenque suum curasque iubebit
Nec, nisi cum senior Pylios aequaverit annos,
Aetherias sedes cognataque sidera tanget.
Hanc animam interea caeso de corpore raptam
Fac iubar, ut semper Capitolia nostra forumque
Divus ab excelsa prospectet Iulius aede!'
  Vix ea fatus erat, media cum sede senatus
Constitit alma Venus nulli cernenda suique
Caesaris eripuit membris neque in aëra solvi
Passa recentem animam caelestibus intulit astris,
Dumque tulit, lumen capere atque ignescere sensit
Emisitque sinu: luna volat altius illa
Flammiferumque trahens spatioso limite crinem f. ccxviii.
Stella micat natique videns bene facta fatetur
Esse suis maiora et vinci gaudet ab illo.
  Hic sua praeferri quamquam vetat acta paternis,
Libera fama tamen nullisque obnoxia iussis

Invitum praefert unaque in parte repugnat.
Sic magnus cedit titulis Agamemnonis Atreus,
Aegea sic Theseus, sic Pelea vicit Achilles,
Denique, ut exemplis ipsos aequantibus utar,
Sic et Saturnus minor est Iove: Iuppiter arces
Temperat aetherias et mundi regna triformis,
Terra sub Augusto est; pater est et rector uterque.
Di, precor, Aeneae comites, quibus ensis et ignis
Cesserunt, dique Indigetes genitorque Quirine
Urbis et invicti genitor Gradive Quirini
Vestaque Caesareos inter sacrata Penates
Et cum Caesarea tu, Phoebe domestice, Vesta,
Quique tenes altus Tarpeias Iuppiter arces,
Quosque alios vati fas appellare piumque est:
Tarda sit illa dies et nostro serior aevo,
Qua caput Augustum, quem temperat, orbe relicto
Accedat caelo faveatque precantibus absens!

Iamque opus exegi, quod nec Iovis ira nec ignis
Nec poterit ferrum nec edax abolere vetustas.
Cum volet, illa dies, quae nil nisi corporis huius
Ius habet, incerti spatium mihi finiat aevi:
Parte tamen meliore mei super alta perennis
Astra ferar, nomenque erit indelebile nostrum,
Quaque patet domitis Romana potentia terris,
Ore legar populi, perque omnia saecula fama,
Siquid habent veri vatum praesagia, vivam!

INDEX NOMINUM